

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR SPOR ALT KÜLTÜR ÖRNEĞİ OLARAK KARŞI LİG
ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME**

Kubilay KARA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR

İstanbul-2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR SPOR ALT KÜLTÜR ÖRNEĞİ OLARAK KARŞI LİG ÜZERİNE
AMPİRİK BİR İNCELEME**

Kubilay Kara
(174104025)

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nazife Güngör

İstanbul-2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 176104025
Öğrenci Adı Soyadı	: Kubilay Kaya
Anabilim Dalı	: Medya ve Kültürel Çalışmalar
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Nazik Güneş
Tezin Başlığı	: Bir Spor Alt Kültür Örneği Olarak Korse Ayı Değerine Ampirik Bir İnceleme

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 12/7/2019	Saati	: 9:30
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUGU			
☒ Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir.			
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay)			
☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDEDEDİLMESİ kararı alınmıştır.			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☒ Değişmedi. ☒ Değişti.		
Tezin Yeni Başlığı	: "Bir Spor Alt Kültür Örneği Olarak Korse Ayı Değerine Ampirik Bir İnceleme"		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☐ OY BİRLİĞİ ile REDEDEDİLMİŞTİR.			

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	Prof. Dr. Nazik Güneş	
Üye	Dr. Öğr. Üy. Asuman Kutlu	
Üye	Dr. Öğr. Üy. Gül Elan Atalay	

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bir Spor Alt Kültür Örneği Olarak Karşı Lig Üzerine Ampirik Bir İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıp yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2019

Adı SOYADI

Kubilay KARA

İmza

Önsöz

Bu çalışmanın konusunu belirlememde ve çalışma boyunca bana özgür bir çalışma alanı sunan, değerli bilgilerini ve zamanını benimle paylaşan, yönlendirmeleriyle, geri bildirimleriyle bana güven ve cesaret veren değerli danışman hocam Nazife Güngör'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca destek ve önerilerini esirgemeyen Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi hocalarıma, tezin yazım kurallarıyla ilgili gözden kaçırdığım yanlışlarımı düzenlememde yardımcı olan ve süreç boyunca desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Müfide Avşar'a, spor alanında değerli bilgilerini benimle paylaşan ve bu alanda kaynak bulmam konusunda yardımlarını ve zamanını benden esirgemeyen Arş. Gör. Safer Elmas'a, kütüphane çalışma arkadaşım olarak her gün büyük bir motivasyonla çalışmama yardımcı olan Oktay Kara'ya, desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Çalışmamın konusu olan Karşı Lig içerisinde yer alan herkese göstermiş oldukları anlayış ve hoşgörülerinden ötürü, röportaj için bana zaman ayıran, istediğim bütün bilgilere ulaşmama yardımcı olan, güler yüzlerini benden esirgemeyen araştırmamın katılımcılarına çok teşekkür ediyorum.

Son olarak da değerli emeklerini benden esirgemeyen anneme, babama ve kardeşlerime minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Özet

(Kara, Kubilay, Yüksek Lisans, İstanbul, 2019)

BİR SPOR ALT KÜLTÜR ÖRNEĞİ OLARAK KARŞI LİG ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Bu çalışmanın amacı; “alt kültür” kavramının kuramsal temellendirmeleri çerçevesinde, Karşı Lig alanında yaşatılan, tarz, anlam ve pratiklerin bir kültürel form olarak alt kültür örneği olup olmadığı, Karşı Lig kültürün bir alt kültür olması durumunda ise bu tarz, anlam ve pratiklerin direniş anlamında mı üretilip, tüketildiği incelenmektedir. Nitel alan araştırması şeklinde tasarlanan bu çalışmada, veriler; katılımlı gözlem, bireysel görüşme tekniği ve odak grup görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Toplamda 25 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımlı gözlem yöntemiyle bilgi toplamak amacıyla, 2018-2019 sezonunun ikinci devresinde lig maçlarının oynandığı Kalamış Parkı’nda bulunan halı sahalarda pazar günleri oynanan maçlar izlenmiştir. Saha kenarında yapılan etkinlikler gözlemlenmiştir. Karşı Lig’de oynayan 18 oyuncu ve maçları izlemeye gelen 2 kişiyle bireysel görüşme yapılmıştır. Çalışmanın konusu itibariyle daha detaylı tartışma ortamında bilgi toplamak amacıyla 5 kişinin katılımıyla odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler içerik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmada elde etmiş olduğumuz bulgulara göre Karşı Lig ortamında oluşturulan kültürel form, bir alt kültür özelliği göstermektedir. Karşı Lig kültürünün kendine has tarz ve anlamının olduğu, yapmış oldukları eylemliklerin kendine has sosyalleşme oluşturduğu görülmüştür. Karşı Lig kültürü, üretmiş olduğu değer ve anlamlarla; egemen spor kültürü içerisinde ön plana çıkan kapitalist sistem ideolojisinin ürettiği: Tüketim, rekabet, cinsiyetçilik, milliyetçilik ve bunlara bağlı olarak geliştirilen tutum ve davranış örneklerinin yerine; bütün cinsel kimliklerin katılım gösterdiği, kazanmanın öneminin olmadığı, her türlü ayrıştırma ve ötekileştirmeden uzak, kendine has oyun biçiminin üretildiği, dayanışma esaslı, sınıf eksenli direniş söylemleri üzerine kurulmuş bir kültürel form olma özelliği göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Alt Kültür, Spor Kültürü

Abstract

(KARA, Kubilay, Master, İstanbul, 2019)

AN EMPIRICAL RESEARCH ON “KARŞI LİG” AS A SPORT SUBCULTURE

Aim of this research is to examine whether styles and meanings are subculture or not and if it is, this styles and meanings are produced as an opposition. This research which has a qualitative meaning, datas collected by observation, group discussion. 25 people participated in this interview. For collecting datas on field study, 2018-2019 football matches, played in second term, are observed on Sundays in astro pitch in Kalamış Park. Activities that made outside of the pitch are observed. 18 playes and 2 fans are interviewed in a detailed way. To make it more detailed, 5 more people were involved in focus group discussion. Datas were analyzed with the method of content analyze method. According to the research, “Karşı Lig” is a subculture. “Karşı Lig” has specific socialization. The culture of “Karşı Lig” shows anti-capitalist specialities.

Key Words: Culture, Subculture, Sports Culture,

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KÜLTÜR, ALT KÜLTÜR VE SPOR.....	6
Giriş	6
1.1. Kültür	6
1.2. Popüler Kültür.....	12
1.3. Alt Kültür	22
1.4. Spor Kültürü.....	31
1.5. Spor Medyası ve Kültürü	35
Sonuç	41
İKİNCİ BÖLÜM: BİR ALT KÜLTÜR FORMU OLARAK SPOR.....	42
Giriş	42
2.1. Alt Kültür ve Spor.....	43
2.2. Bir Alt Kültürel Form Olarak Futbol	48
2.2.1. Futbolun Tarihsel Gelişimi	50
2.2.2. Futbolun Endüstrileşmesi.....	51
2.2.2.1. Birinci evre; Futbolun İngiltere’de Yaygınlık Kazanması	52
2.2.2.2. İkinci Evre; Modern Futbolun Oluşumu ve Yaygınlaşması.....	53
2.2.2.3. Üçüncü Evre; Kültür Endüstrisi Olarak Futbol ve Öğretileri	54
2.2.2.3.1. Futbolun Ticari Yapısı	57
2.2.2.3.2. Futbol ve Rekabetçi Bireycilik	60
2.2.2.3.3. Spor ve Cinsel Kimlik.....	61
2.2.2.3.4. Futbol ve Milliyetçilik	64
2.2.3. Osmanlıda Alt Kültürel Form Olarak Futbol	70
2.2.4. Futbolun Türkiye’ye Gelişi	71
2.2.5. Türkiye’de Futbolun Endüstrileşmesi	74
Sonuç	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KARŞI LİG ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME.....	81
Giriş	81
3.1. Yöntem.....	81

3.2. Çalışmanın Bulguları	83
3.2.1. Alt kültürün Oluşumu	83
3.2.2. Tarzın Anlamı	90
3.2.2.1. Giyim Tarzı	92
3.2.2. 2. Saç Tarama/Kesim Modeli.....	96
3.2.2. 3. Futbol, Oyun Tarzı.....	98
3.2.2.4. İsmin Tarz Anlamı	101
3.2.2.5. İmgeler ve Anlamlar	106
3.2.3. Futbol Sahasında Alt Kültür	108
3.2.3.1. Kimlik Alanı	112
3.2.3.2. Sosyal Ortam.....	115
3.2.4. Spor ve Direniş	122
3.2.5. Direnişin Kaynağı	129
3.2.5.1. Endüstriyel Futbol Kültürüne Karşı, Karşı Lig Kültürü	133
3.2.5.2. Bir Direniş Biçimi Olarak Karşı Lig Futbol Kültürünün Yaygınlaşması	136
3.2.5.3. Bir Direniş Biçimi Olarak Dayanışmak	138
3.2.5.3. Direniş Söyleminin Canlı Tutulması.....	139
3.2.5.4. Siyaset ve Karşı Lig	142
3.2.5.5. Herkesin Katıldığı Karar Mekanizması	144
3.2.5.6. Spor Alanının Ücretsiz Oluşu	147
3.2.6. Alt Kültürde Cinsiyetçilik	148
3.2.6.1. Kamusal Alan ve Kadınlar	150
3.2.6.2. Söylemi Üretmek ve Pratiğe Dökmek.....	152
3.2.6.3. Karşı Ligin Cinsiyetçiliğe Karşı, Karşı Hegemonyası	154
3.2.6.4. Eril Kültürün Sönmeye Başlaması	157
3.2.7. Büyük Biraderin Gözü Alt Kültürün Üzerinde	159
3.2.8. Direniş ve Ötekinin Popüleri Kullanımı	160
3.2.9. İsyanın Sönmeye Başladığı Yer Alt Kültür	162
Sonuç	165
Sonuç ve Değerlendirme.....	166
Kaynakça	174

Giriş

Sanayi devriminden sonra üretim biçimi değişen toplumların, sosyal ve kültürel yapılarının da değişime uğradığı görülmektedir. Sanayi kuruluşları etraflarında kümelenen yeni yerleşim alanlarında, yani şehirlerde bir araya gelen insanların kültürlerinin tek tipleşmeye başladığı görülmektedir. Bu tek tipleşme spor alanında, mimaride, giyimde, yiyecekte, modada yani yaşamın birçok alanında görülmektedir. Bu tek tipleşme eğilimine karşın bazı toplumsal kesimlerin oluşturulan genel kültürel yapıdan farklılıklar göstererek genel kültür içerisinde adacıklar halinde alt kültürler oluşturdukları görülmektedir. Alt kültürlerin oluşumları toplumsal sınıf farklılıklarından kaynaklı bir biçimde oluşmaya başladıkları Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi yaklaşımında öne çıkmaktadır. Yakın zaman postmodern yaklaşımda alt kültürlerin oluşumları genel olarak: toplumsal cinsiyet, etnik kimlik, farklı tüketim alışkanlıkları, farklı yaşam tarzları gibi daha parçalı bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir.

Spor alanında oluşan, genel spor kültüründen farklılıklar arz eden spor kültürlerini, alt kültür kavramı perspektifinde, Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezinin kuramsal bakış açısıyla değerlendirmek mümkündür. Alt kültüre yönelik kuramsal yaklaşımlarda alt kültürün oluşmasının kendine has sosyalleşme, tarz, anlam ve ritüelleri olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Egemen kültür ve egemen spor kültürü içerisinde farklı kültürel yapılarıyla, adacıklar halinde olan spor kültürel yapılarının kendilerine has sosyalleşme, tarz, anlam ve ritüellerinin oluşabiliyor olması da spor alanında alt kültür oluşabildiğini göstermektedir. Benzer şekilde spor alanında oluşan alt kültürlerin, endüstrileşmenin ve şehirleşmenin etkisiyle oluştukları anlaşılmaktadır. Her spor dalının icra ediliş biçimi, sporu icra ederken kullanılan araçlar ve spor alanının kullanımının ekonomik belirlenimleri, spor dallarının kendilerine özgü değer ve anlamlarının oluşmasını sağladığı görülmektedir.

Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü alt kültürel incelemeler açısından spor alanının incelenmesinin önemli olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan alt kültür çalışmalarında, özellikle gençlik alt kültürlerinin tarz, anlam ve ritüellerinin direniş yüklü olduğu belirtilmiştir. Alt kültüre, Birmingham Kültürel

Çalışmalar Merkezi'nin çizmiş olduğu perspektifte yaklaşım gösterilecektir. Alt kültür gruplarının tarzlarının, anlam ve ritüellerinin direniş yüklü olduğu var sayılarak Karşı Lig İnsanlarının tarzları, anlam ve ritüelleri incelenecektir.

Alt kültürlerin oluşumları genelde bir toplumsal olayla ilişkilendirilmektedirler. Hebdige'nin, "Altkültür; Tarzın Anlamı" çalışmasında belirttiği gençlik alt kültürlerinin İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunda oluşan alt kültürler olduğu ve savaş döneminde yaşanan acıların, zorlukların, baskıların gençliği bir arayışa ittiğini; sınıfsal temeli gelişen öğrenci hareketlerinin oluşturmuş olduğu özgürlük ortamında gençlerin kendilerini ifade etmek için yeni anlam ve tarzlar ürettiklerini, bu anlam ve tarzın direniş yüklü olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde Karşı Lig'in oluşum göstermiş olduğu zamana baktığımızda Gezi Eylemleri ile başlayan bir toplumsal hareketlenme sonucunda oluşum gösterdikleri ve bu süreçten etkilendikleri görülmektedir. Karşı Lig katılımcıları Gezi Eylemleri sürecinde edinmiş oldukları deneyimleri ve ilişkileri yaşatabilmek için çeşitli etkinlikler eylemlilikler yapmışlardır. Çoğunlukla Kadıköy'ün mahallerinde eylem ve etkinlik yapan bu insanlar, mahalle formları oluşturmuş, sonrasında mahallerinde bulunan metruk evleri işgal ederek mahallelinin bir araya gelebileceği sosyal ve kültürel etkinlikler yapabileceği mahalle evlerine dönüştürmüşlerdir. Böylelikle parklarda mahalle evlerinde bir araya gelen bu insanlar çeşitli atölyeler, sosyal sorumluluk projeleri gibi etkinlikler, eylemlilikler yapmışlardır. Yukarıda anlatılanların eşliğinde kamusal alanlarda daha fazla birlikte olmak, birlikte spor yapmak fikrinden yola çıkarak karma futbol ligi organize etmek için geniş katılımlı tartışmalarla 2014 yılında bir manifesto ilan edilerek Karşı Lig kurulmuştur. Karşı Lig ortamında oynanan futbolun kurallarının farklılığı, oyunun oynanış biçiminin farklılığı bu alanda spor yapan insanların etkileşimlerinin farklı olması egemen spor kültüründen farklı bir spor kültürü oluşmasını sağlamıştır. Oyun farklı tarza büründürülerek özel anlam ve mesajlar verilen bir alana dönüştürülmüştür.

Bu çalışmanın amacı; alt kültür kavramının Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nin kuramsal temellendirmeleri çerçevesinde, Karşı Lig alanında yaşatılan, tarz, anlam ve pratiklerin bir kültürel form olarak spor alt kültür örneği olup olmadığı, Karşı Lig kültürün bir spor alt kültür olması durumunda ise bu tarz, anlam ve pratiklerin direniş anlamında mı üretilip, tüketildiğini incelemektir. İstanbul gibi metropol bir şehirde bir grup insanın iş dışı zaman etkinliği olarak katılım göstermiş

oldukları futbol alanında ne tarz yaşam pratikleri ve değerleri ürettikleri ve hangi değerleri tükettikleri araştırılmaktadır. Çalışmanın bir başka amacı ise Karşı Lig ortamında üretilen futbol oyununun, hangi ideolojik yaklaşımla üretildiği ve üretilirken nasıl bir ideolojiyi yeniden ürettiğini çözümlemektir.

Araştırmada, spor alanında oluşan alt kültür biçimi olarak sadece Karşı Lig spor alanı araştırmaya tabi tutulmuştur. Araştırma verileri, Karşı Lig'e düzenli katılım gösteren kişilerden oluşturulan örneklem üzerinden toplanmıştır. Araştırma, Karşı Lig maçlarının oynandığı Kalamış Parkı'ndaki halı sahalarda yapılan gözlem ve bu alanda sıklıkla zaman geçiren 25 kişiyle yapılan görüşmelerle sınırlandırılmıştır. Karşı Lig'de futbol oynayan ve hafta sonu düzenli olarak maçları izlemeye gelen insan sayısı ortalama olarak 250 kişi olarak hesaplanmıştır. 1/10 üzerinden örneklem oluşturulmuştur. Araştırma 2018-2019 yılı ikinci sezonu olan 12 haftalık süreç boyunca toplanan verileri kapsamaktadır. Araştırmanın kavramsal çerçevesi; kültür, alt kültür, spor kültürü kavramları çerçevesinde oluşturulmuştur.

Araştırmanın önemi Türkiye'de popüler kültürün en yaygın formlarından biri olan popüler futbol kültürü alanında alt kültür çalışması bulunmamaktadır. Bu alanda, Karşı Lig'in alt kültür kavramı çerçevesinde analiz edileceği bu araştırma ile kültürel alana dair oluşturulan literatüre katkı sunmak hedeflenmektedir.

Araştırmanın yöntemi belirlenirken çalışmanın konusu göz önünde bulundurularak nitel alan araştırması şeklinde tasarlanmıştır. Bu çalışmada, veriler; katılımlı gözlem, bireysel derinlemesine görüşme tekniği ve odak grup görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmanın konusu ve evreninin genişliği düşünülerek farklı veri toplama teknikleriyle elde edilen bilgiler üzerinden araştırmanın güvenilirliği sağlanmıştır. Yöntem bölümünde verilerin toplanma süreci ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Araştırma alanında verilerin hangi araçlarla toplandığı, planlamanın nasıl yapıldığı belirtilmiştir. Araştırma alanında elde edilen veriler içerik çözümleme yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu bölümde ayrıca alan çalışmalarında önemli olan; araştırma alanına erişim, araştırma alanında kurulan ilişkiler, araştırmacının öznel konumu anlatılmış ve konu hakkında tutulan notlar ve yapılan doküman incelemeleriyle ilgili bilgi aktarılmıştır.

Araştırmanın varsayımları; yapılan literatür taramalarında belirtilen alt kültürlerin incelemeleri yapılarak ve 2015 yılından itibaren Karşı Lig'i takip eden ve bazı

Karşı Lig İnsanlarıyla yakın ilişkileri olan araştırmacı kimliğiyle süreç takip edilerek oluşturulmuştur:

- Karşı Lig bir direniş alt kültürüdür.
- Alt kültürlerde direniş, sembolik direniş biçimindedir.
- Alt kültürlerin direnişleri, oluşturdukları tarz ve anlamlarda yaşatılmaktadır.
- Direniş alt kültürleri sınıf hareketlerinin geliştiği dönemlerde oluşan görece daha özgürlükçü ortamlarda varlık göstermektedirler.
- Alt kültürler, içinde oluştukları genel kültürel yapıdan ayrılamazlar.
- Alt kültürler, belirli bir dönem yaşayıp egemen kesimler tarafından yeniden egemen kültüre adapte edilirler.

Bu çalışma genel olarak üç bölüm şeklinde planlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve “kültür, alt kültür ve spor kültürü” üzerine kurulmuştur. Tezin bu bölümünde kültürün ne olduğu ve çağımızda yaşanan kültürün üretici kesimlerinin hangi kesimler olduğu, yaşanan kültürün belirgin özellikleri, toplumsal anlamda nasıl biçim oluşturduğu yönünde sorulara cevap olabilecek şekilde kültür alanı tartışılmıştır. Kültürün günümüzde yaşanan en yaygın formu olarak popüler kültüre ve popüler kültürün üretici güçlerine, popüler kültürün nasıl oluşturulduğuna değinilmiştir. Ardından genel kültürel yapının içerisinde belirli yönleriyle genel kültürel yapıdan farklılıklar gösteren kültür formları olarak alt kültürler incelenmiştir. Alt kültürlerin oluşum biçimleri, katılım gösteren insanların özellikleri, alt kültür alanları, araştırmalara konu olmuş alt kültürlerden örneklerle alanın tartışılması sağlanmıştır. Konunun devamında spor alanında alt kültürleri açıklamadan önce genel spor kültürü hakkında bilgi verilmektedir. Genel spor kültürü aracılığıyla toplumsal anlamda öne çıkarılan, değer atfedilen konuların neler olduğu anlatılmaktadır. Birinci bölümün son konusu olarak da “kitle medyasının kültürel anlamdaki belirleyiciliği”ne vurgu yaparak spor kültürünü nasıl oluşturduğu anlatılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde bir alt kültür formu olarak spor alanında oluşan alt kültürler incelenmiştir. Spor alanındaki alt kültürlerin oluşumlarını sağlayan

dinamiklerin neler olduğu, oluşan alt kùltùrlerde toplumsallaşmanın nasıl sağlandığı, ne tarz kimliklerin inşa edildikleri anlatılmaktadır. Alt kùltùrlerin ürettikleri pratiklerle ne tarz ideolojileri yeniden ürettikleri vurgulanmaktadır. Ayrıca alt kùltürel biçimde futbolun atası olan sporlar olarak belirli nesnelerden üretilen topa ayakla vurarak oynanan oyunlar anlatılarak bu sporların endüstriyelleştirilerek nasıl popüler kùltür formuna dönüştürüldükleri anlatılmaktadır.

Çalışmanın bulgular bölümünde; Karşı Lig ortamında elde edilen bulgular aktarılmıştır. Araştırmanın amacı göz önünde bulundurularak araştırmaya temel oluşturan bulgular yorumlanmıştır. Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda geliştirilen; “Karşı Lig bir spor alt kùltür örneği midir?”, “Karşı Lig alt kùltürü nasıl oluşmuştur?”, “Karşı Lig alt kùltürünün direniş arz eden yönleri nelerdir?” sorularına cevap aranmış, araştırmanın var sayımları sınanmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde ise araştırmanın genel çerçevesi içerisinde varılan sonuçlar anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KÜLTÜR, ALT KÜLTÜR VE SPOR

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde kültürü irdelediğimiz zaman sıradan halkın kültürü olarak halk kültürü ve soyluların, aristokratların yaşadığı kültür ise seçkin kültür olarak iki biçimde değerlendirildiği görülmektedir. Sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte şehirleşmeye başlayan toplumların, geliştirilen endüstrilerle hayatlarının her alanının değişikliğe uğratıldığı görülmektedir. Hayata dair neredeyse her şey endüstriyel biçimde üretilmeye başlanmıştır. Bu dönemde geliştirilen kitle iletişim araçları kültürel olanın da endüstriyel biçimde üretilmesini sağlamıştır. Aslında oyunun, sporun, eğlencenin, kültür endüstrisi biçimiyle üretilmesi kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle somut şeklini aldığı ve her geçen gün katlanarak arttığı görülmektedir. Kitle iletişim araçlarıyla oluşturulan kültür, popüler kültür kavramıyla belirtilen; tek tipleştirici ve küreselleştirme özelliği gösteren kültürdür. Kültürün bu genel, kapsayıcı biçimine karşı, genel kültürün içerisinde olup belirli sebeplerden dolayı farklılıklar gösteren alt kültürlerde oluşum göstermektedirler.

Spor kültürü de spor alanının endüstrileştirilmesiyle ve bu alanın kitle medyasının aracılığıyla geniş kitleler tarafından tüketilebilir yapıya dönüştürülmesiyle birlikte popüler spor kültürünün oluşturulduğu görülmektedir. Spor kültürünün bu genel kapsayıcılığına karşı belirli toplumsal çevrelerin spora dair oluş biçimiyle alt kültür biçimleri oluşturdukları görülmektedir.

1.1. Kültür

Kültürün kavramsal tanımı üzerinde sürekli tartışmalar yapılmakta, farklı düşünce gelenekleri farklı tanımlamalar yapmaktadırlar. Kültür konusu çok geniş bir konu olduğu için kültüre dair tek bir tanımlamada bulunmak zordur, ancak tarihsel bağlamda tanımlamaların değişiminin izini sürmek, bize tanımın anlamının daha net bir bakış açısını sunacaktır. Toplumsal değişimi sağlayan dinamiklerin izini sürerek, sosyal varlık olan insanın kültürleşmesinin zamanla nasıl değişimlere uğradığı da görülmüş olacaktır.

Kültür kelimesinin etimolojik kökeni; “bitki yetiştirmek, toprağı işlemek, ekip biçmek” anlamına gelen “colere” fiilinden türemiş olan Latince “cultura” kelimesidir (Güvenç, 1979, 96). Orta Çağ’da bu tanım insan beyninin “geliştirilmesi” anlamında kullanılmaya başlanılmıştır. Fakat 18.yüzyıla kadar bu anlamda kullanılışı çok nadirdir. 18.yüzyıldan itibaren “beyni ekme, yerleştirme” olarak kullanılmaya başlanmış ve medeniyet, uygarlık kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir (Erdoğan, 2002, 131). Daha sonra ise insan yeteneklerinin gelişmesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Güngör, 2016, 294).

Başlangıçta kültürün en yaygın kullanıldığı yer, antropoloji alanıdır. Antropologların ilk yaklaşımı betimleyici ve sınıflandırıcı olmuştur. Kültürün antropoloji alanında ilk tanımlamalarından biri olan E. B. Tylor’ın “*The Origins Of Culture*” eserinde yapmış olduğu tanımlama; insanların dinsel pratikleri, silahları, kullandığı araçları, sanatları, gelenekleri ve adetlerini içeren kompleks bir bütünü tarif eder. Bu anlamda kültür, bilimsel bir şekilde incelenen ve belirli toplum kesimlerinin sahip olduğu; inançlar, adetler, gelenekler, yasalar, bilgi biçimlerinin birbirine bağlı topluluğudur (Akt., Alemdar ve Erdoğan, 1994, 168).

Modernleşmeyle birlikte kültüre ilişkin; kültürün oluşumu, neyin kültür olduğu, neyin kültür olamayacağı, kimin kültür üreticisi olabileceği yönünde tartışmalar, düşünürlerin yazılarında bolca göze çarpmaktadır. Kültürü seçkinci bakışla, “sanat ve entelektüel etkinlikler” olarak tanımlanması karşısında onu sosyoloji ve antropolojinin bakışından daha genele kaydırarak onu toplumun ürettiği bütün insani değerler olarak gören düşünürlerin oluşturduğu iki yaklaşım görmekteyiz. Sanayi devriminden sonra üretim ilişkilerinin değişmesi, oluşan şehirler, toplumsal sınıfların farklı bir biçimde yeniden oluşması ve bu süreçte oluşan kültür, halk kültürü ve yüksek kültürden farklılıklar göstermeye her ikisini de içine almaya başlamıştır. Oluşan yeni kültür motifi, dönemin hem egemenleri hem de düşünürleri açısından önemle gözlemlenmesi ve üzerinde durulması gereken bir alan olarak görülmektedir. Bu dönemde hem halkın kültürü hem de seçkin kesimin kültürünün farklılaşmaya, yeni motiflerde yaşanılmaya başladığı görülmektedir. Dolayısıyla, bir yandan seçkin kültürün korunması gerektiğini ve kültürün sadece seçkinlerin üretebileceği bir şey olduğunu savunanlar yer alırken bir yandan da oluşan yeni toplumsal sınıfların aralarındaki egemenlik altına alma ve egemenliği yıkma dinamiklerinin tartışıldığı bir kültür yaklaşımı ortaya çıkmaktadır.

Bu iki farklı kültür yaklaşımının savunucularını Güngör: seçkin kültürler ve kitle kültürüne hem olumlu hem de olumsuz manada değerlendiren Marksist yaklaşımın olarak temellendirmiştir (2016, 294).

Seçkin kültür yaklaşımın, halkın ürettiklerinin kültür olmadığını kültürün üretimini belirli bir kesimin yapabileceğini bu kesimin de yüksek kültüre sahip aristokratlar ve soylular olduğunu savunmuşlardır. Kültürün uygarlıkla ve “beynin yetiştirilmesiyle” ilişkilendirilmesinin etkisinde olan bu düşünürler kültür; sanat, aristokrasinin kitapları, müziği, estetiği ve tinsel gelişmişliğin ifadesi olarak görmüşlerdir (Erdoğan, 2002, 132). Sanat, edebiyat, müzik gibi alanlar daha çok yüksek kesimin; aristokrasinin uğraş alanı olarak görülmektedir. Kültür ancak bu kesimlerin üretebileceği bir şeydir. Kentli ve soyluların üretmiş oldukları değerleri kültüre dair olarak gören seçkinler: T.S. Eliot, F. R. Leavis, Mathew Arnold gibi düşünürler, aristokrat kesimin azalan gücüyle birlikte kültürün de hızla parçalanmaya, yok olmaya doğru gittiğini; insanların bayağılıkla, kabalıkla, dahası kültürsüzleşme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu belirtmişlerdir (Güngör, 2016, 294). Eliot; kültür, soyut kavramları anlayabilme ve kullanabilme olarak tanımlamaktadır. Bu durumda; kültürlü diyebileceğimiz kişi, bir bilim adamıdır. Eğer böyle düşünürsek kültürlü insan entelektüel insandır (Eliot, 1987, 13). Eliot, toplumun başka kesimlerinin ürettiği olguları kültür olarak görmemekte hatta onları kültürü tehdit eden unsurlar olarak görmektedir. Bunun içindir ki kültürün korunması gerektiğini belirtmektedir. Bunu, bütün insanlığın selameti açısından savunmaktadır. Eliot’a göre oluşan burjuvazinin yani soylu olmayan taşradan şehirlere gelmiş zenginlerin paranın gücüne dayanarak oluşturmaya çalıştıkları kültür, yozlaşmıştır ve gerçek kültürü tehdit eder niteliktedir. Eliot kültürün korunması için toplumun seçkin kesimi içerisinde yer alan: politika, ilim, sanat, felsefe ve din gibi; toplum içerisinde farklı alanlarda faaliyet gösteren kişilerin arasında temas eksikliği olduğu zaman, toplumun çözülme tehlikesi içerisinde olduğunu belirtmiştir (Eliot, 1987, 89). Eliot’a göre kültür, aristokratların ve soyluların üretebileceği bir şeydir. M. Arnold’un kültür tanımına baktığımız zaman Eliot’dan daha muhafazakar bir tanımla karşılaşırız. Kültür, “dünyada düşünülen ve söylenenlerin en iyisi.” olarak tarif eder Arnold (Arık, 2011, 118). Çünkü ona göre kültür üretimi: Estetik bakış açısı, gelişmiş haz duygusu ve bilgi gerektirir; bütün bunlar sadece soylularda ve aristokratlarda var olduğu için kültürü üretmek ve kültürlü olmak bu kişilere özgü bir şeydir (Güngör, 2016, 297).

Seçkin bakış açısıyla olaya bakıldığında toplumların uygarlaşabilmeleri için kültürün kullanılması gerekmektedir. Kültür üreticileri olan seçkinler; hem bu şekilde eğitimsiz ve kültürsüz kesimleri eğiterek insanlığın gelişmesinin sağlanacağı hem de uygar toplumların oluşmasının sağlanacağını savunmuşlardır. Kültür kavramı 18. yüzyılın sonlarına kadar uygarlık kavramıyla aynı manada kullanılmıştır. Uygarlık kavramı, kültüre ait ruh ve duygu dünyasını içermemektedir. Uygarlığın yapay olduğu, sadece teknik ve yöntemi kapsadığı görüşleri kültür kavramından ayrıştırılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla kültürün uygarlığa göre çok daha bireysel olduğu görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Kültürün: ruhsal, duygusal, bireysel yönü onu daha çok sanat, edebiyat ve yüksek düşünsel kapasite ile özdeştilmesini sağlamıştır (Güngör, 2016, 294).

Seçkin kesimin, kültürü sadece toplumun belirli kesimlerinin; akıl aracılığıyla ürettiklerinin insanları uygarlaştıracağına yönelik, tutucu yaklaşımına karşı insanlığın doğayla aktif ilişkisinin, insanlığın ürettiği, insanlar için üretilen değil biçiminde bir kültür yaklaşımının savunulduğunu görüyoruz. Kültürü bir bütünlük içinde değerlendiren bu düşünürler kültürün: aristokratların ve soyluların ürettiği değerleri de içine alan “genel bir hayat tarzı” bütün toplumsal faaliyet biçimlerinin içerisinde olduğu; halkın, işçilerin, öğrencilerin, felsefecilerin, müzisyenlerin bütün üretim biçimlerini kapsayacak şekilde; dilden sanata, felsefeye oradan gazetecilik, moda ve reklamcılığa kadar geniş bir üretim alanını kapsayan, birçok alanın kaynaştığı bir yapı olarak tarifini yapmaktadırlar (Williams, 1993, 12).

Bu anlamda kültür kavramını ilk kullanan Herder’dir. Herder 1784 yılında Almanya ve İngiltere’de belirli bir halkın genel yaşam biçimini oluşturan ‘ruh’ yapılanışına verilen ad olarak kullanmıştır. Kültür terimini, uygarlık kavramından ayırt ederek o anlamı çoğul halde ‘kültürler’ olarak kullanmıştır (Akt., Williams, 1993, 9). Raymond Williams’a göre kültürün ne olduğunu tam olarak kavramak mümkün değildir. Çünkü kültürün sınırlarına hiçbir zaman ulaşamaz; toplumun her kesiminden izler taşıdığı için geniş bir evrendir, kültür evreni. Kültür: anlamların, değerlerin ve aktivitelerin paylaşıldığı bir networktur. Williams’ın kültür tanımında göze çarpan önemli bir ayrıntı bulunmaktadır: Kendisi bir işçi çocuğu olan Williams, kültür alanında yapılan çalışmaların da yönünü tayin etmeye başlamıştır. İşçileri, işçi çocuklarını, onların kültürel üretimlerini incelemeye alması bakımından farklılık arz eder. Kültürün üretiminin kaynağına yönelik eleştirel bakış sergilememizi de sağlamış olacaktır. Williams’ın

görüşüne şöyle bir kapı aralayalım: “İdeoloji, dilsel alışkanlıkların etkisiyle sistemli inançlar bütünü anlamına gelmeyi sürdürdüğü sürece çoğu kez bütün kültürel (hatta bütün toplumsal) üretimin gerçek kaynağının bu tür sistemler olduğu kabul edilecektir” (Williams, 1993, 28). Bu çözümlemesiyle eleştirel solun kültüre yaklaşımına kapı aralamış olacaktır. Eleştirel sol gelenek içerisinde yer alan “George Lukacs, Antonio Gramsci, Walter Benjamin, T.W. Adorno’dan Fredric Jamenson ve Terry Eagleton’a kadar uzanan birçok düşünür, Marksist teoriyi kültürel formların üretiminin, toplum ve tarihle olan bağı, kitleler ve sosyal hayat üzerindeki etki ve etkileşimlerin ilişkisini incelemek için kullanmışlardır” (Kellner, 2016, 133). Marks ve Engels, kültüre yaklaşımlarında kültürü hem materyal hem de düşünselin üretimi açısından ele alırlar. Marx ve Engels’in kültüre yaklaşımları: insanların bilinç biçiminin insanların maddi yaşam koşulları tarafından belirlendiğini söylemektedirler. Düşünme, kavrama ve daha genel olarak fikirlerin üretimi; kendi yaşam gereksinimlerini üreten insanların günlük etkinliklerini, yaşam biçimlerini ve üretim biçimlerini belirler. Bu durum kültürün oluşumunu sağlar.

Sınıflı toplumlarda kültür aynı zamanda bir tür egemenlik mücadelesinin verildiği bir alan olarak varlığını korumaktadır. Tabii sınıflar ile egemen sınıflar arasında egemenlik altına alma ve egemenlikten kurtulma mücadeleleri genel kültürün içerisinde çeşitlilikler gösteren farklı kültürel yapıların oluşmasını da sağlamaktadır. Egemenlik altına alma çabalarına karşı kültür alanında ürettikleriyle farklılıklarını koruyarak yaşam alanı oluşturan alt kültürler de oluşum gösterebilmektedir.

Kültür, bir toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılan anlamların ve değerlerin oluşumunu içermektedir. Kültüre dair yapılan tanımlamalarda geçmişten gelen devinim içinde olan bir yapı tarif etmektedir. Kültürler, kendi devinimleriyle zaman içerisinde değişime uğrayabildikleri gibi farklı toplumlarla kurulan etkileşimlerde de değişim ve dönüşüme uğrayabilmektedirler. Kültürün araçsal biçimde insan hayatında yer alıp bireyin topluma uyum göstermesi ve yaşamını ona göre dizayn etmesini sağlayan anlamlar dizisi olarak onun toplumsallaşmanın bir aracı olma işlevi üzerinde durduğumuzda kültürün farklı tanımlarıyla karşılaşırız. Kültürün toplumsallaştırma işlevi üzerinden baktığımızda; insanların içerisinde yaşadıkları toplumlara uyum göstermelerini sağladığını görmekteyiz. İnsanın dünyayı anlamlandırması, yaşadığı dünyaya uyum sağlaması açısından kültür araçsal bir işlev görmektedir. Parekh; kültürün, tarih boyu

insan topluluklarının deneyimleri üzerinden oluşturdıkları değerlerin, anlamların bir bileşkesi “başka bir deyişle, bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları bir inançlar ve adetler sistemi” olarak tanımlamıştır. Kültür; bu şekilde her çağda yaşayan insanın, kendi döneminde çevresini anlamının ve düzenlemenin bir yolu olmuştur (2002, 184). İnsanlar, içerisinde doğmuş oldukları toplumların kültürleri vasıtasıyla hayata dair olan şeyleri öğrenip bu öğrendikleri üzerinden kendi dünyalarını inşa etmektedirler. Bu inşa sürecinde kendi deneyimlerini yeniden yaşatırken o deneyimleri güncelleyip sonraki kuşaklara aktarımını gerçekleştirmektedir. Kültürü toplumun öyküsü olarak değerlendiren Gerbner, onu şöyle tanımlar: “Kültür, kainatın doğasını; onun nasıl yaratıldığını ve işlediğini, onunla belirli bir zaman dilimi, yer ve toplum içinde doğru ve yanlış şekilde nasıl yaşayacağımızı anlatan hikayeler toplamıdır” (Akt., Çığ, 2011, 23). Kültür, herkesin içine doğduğu, herkesin geliştirdiği; fakat gücü ve iktidarı elinde tutanların daha çok söz sahibi oldukları bir alandır. Kültürün yapısı: insan topluluklarının doğayla, birbirleriyle girmiş oldukları etkileşimler üzerinden oluşturdıkları, tarihinin her kesiminden izler taşıyan ve toplumun yaşayan bireylerinin izleriyle sürekli değişen, dönüşen, kökleri; tarihsel olabildiği gibi günlük pratikleri de içeren devingen bir yapıdır. Genel bir sosyolojik tanımlama olarak kültür: “toplu halde yaşayan insanların günlük yaşam pratikleri içerisinde yarattıkları veya ürettikleri; gelenekleri, görenekleri, tavır ve davranışları anlatan bir kavram olarak gelişmiştir” (Güngör, 2016, 94). Modernleşme ve sonrasında gelişen sanayi, toplumun üretim ilişkilerini büyük bir değişime uğratmıştır. Yaşanan değişim kültür üretiminin dinamiklerini de değiştirmiştir. İnsanlar arasındaki ilişki ağlarının değişimi, oluşan iş bölümleri, statüler; ayrılan sınıfların yapısını göstermektedir. Hall; kültürü, ilişkilerin örgütlenmiş bir bütünü olarak açıklamıştır (Akt., Real, 1999, 337). Erdoğan, toplumların üretim ilişkisi ile ilintili olarak oluşan yapıyı şöyle anlatmıştır:

“Kültür: insanın toplumsal yaşamının her alanında kendisini ve kendisinin olanı (veya olduğunu sandığını) ifadesidir; çünkü kültür, insanın kendi yaşamını, geçmişten gelen tecrübeler ve birikimlerle, kendinin yarattıklarıyla nasıl ürettiğini anlatır. İnsan kendini nasıl üretiyorsa, bu üretim yolu onun kültürüdür. Bunun anlamı tek ve yeknesak bir kültürün olduğu değildir. Kültür oluş yerinin ve yapılış biçiminin özelliklerine göre; siyasal, ekonomik, sosyal, eğlence, dinlenme, aristokrat, işçi sınıfı, gençlik, müzik, sanat, aile, köy, kent, başkaldırı, boyunsunu, arkadaşlık, dostluk, çevre ve teknolojik kültür gibi gruplara ayrılabilir. (...) Kültür belli bir topluluğun belli zaman ve koşullarda üretim biçimindeki sosyal kişiliğidir”.

Erdoğan'ın kültür tanımlamasından yola çıkarak toplumu oluşturan ayrı ayrı toplumsal grupların, parçası oldukları büyük toplumsal kümeden farklılaşabileceklerini görmekteyiz. Bu farklılaşma genel kültürün içerisinde farklılıklar gösteren alt kültürlerin olduğunu da işaret etmektedir. Alt kültürler genel kültürün parçasıdır fakat genel kültürü oluşturan diğer alt kültürlerden birçok yönden de çok farklıdır. Sonuç olarak kültür, kendi içerisinde ayrışabilen ama toplumda genel kapsayıcılığı olan bir yapı olarak tanımlanmaktadır.

1.2. Popüler Kültür

Popüler kültür kavramının 1970'li yıllarla birlikte akademik çevrelerce kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Seçkin kültür ve halk kültüründen farklılıklar gösteren aynı zamanda kitle medyasının öğretilerinin yoğun izlerini taşıyan kentli insanların kültürüne popüler kültür denilmektedir. Aslında popüler kültüre dair net bir resim çizilememesinin sebebi olarak “vurgulanması gereken temel nokta, popüler kültürün özde toplumda geniş bir paylaşım alanına sahip olduğudur” (Güngör, 1999, 10).

Popüler kültüre ilişkin yaklaşımların daha çok iki farklı düşünce geleneği tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Popüler kültüre olumlu anlamlar yükleyerek değerlendiren ve en büyük temsilini John Fiske'de bulan liberal çoğulcu gelenek ile; popüler kültüre olumsuz anlamlar atfeden ve temsilini Frankfurt Okulu çizgisinde ilerleyen eleştirel sol gelenekte bulan iki kesim tarafından popüler kültür çalışmaları yürütülmüştür (Güngör, 2016, 312). İki kesimde kültüre yönelik çalışmalarında medya metinlerini esas inceleme alanları olarak görmüşlerdir. Bu da bize şöyle bir sonuç veriyor: Popüler kültür oluşumunda medya metinlerinin etkisinin ne yönlü olduğunun tartışılmasına yoğunluk verildiğini göstermektedir.

Popüler kültür kavramı liberal gelenekten gelen entelektüeller tarafından kullanıma sokulduğu görülmektedir. Liberal çoğulcu geleneğin birey vurgusu, özellikle Avrupa'da 1950'li yıllarda yaygınlık kazanmıştır. Bireyin özne olarak üretilen kültür üzerinde söz sahibi olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Popüler kültürün asıl belirleyicisi olarak halk görülmektedir. Dolayısıyla toplumun her kesiminden izler taşıyan ve

toplumun her kesimine seslenebilen, çeşitlilik arz eden bir kültür tanımlaması yapmaktadırlar (Güngör, 2016, 312). Fiske, endüstrileşmenin ve gelişen kitle iletişim araçlarının yapmış olduğu tek şeyin; çeşitli halk kesimlerinin kendi popüler kültürlerini yaratma sürecinde kullanabilecekleri; metinler, kültürel kaynaklar üretmek olduğunu; halkın adına kültür üretimi yapamayacaklarını savunmaktadır (2012, 36). Belirli halk kesimleri kendi ihtiyaçlarına göre kültürel metayı dönüşüme uğratarak kültürel metanın sunmuş olduğu anlamları ve hazları alıp çoğaltarak popüler kültürü yeniden üretmektedirler. Bu yeniden üretim, kültür endüstrisinin dışında ve denetiminden koparılmış bir üretimdir.

Kültürel metanın tüketim biçimi aynı zamanda yeni bir üretim biçimidir. Tüketen ona yeni anlamlar, hazlar yükleyerek onu yeniden üretmektedir. Bundandır ki popüler kültür egemenin ürettiği kültür olamaz tam tersine onda yeni anlamlar arayan ve çıkartan ya da egemenlik altına alma güçlerine gösterilen tepkiyle biçimlenen kültür, popüler kültürdür. Bu tanımlama, bize popüler kültürün tabii ve güçsüzlerin kültürü olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Fiske'e göre kültürel formun anlamı, kitle iletişim endüstrileri tarafından değil, izleyiciler tarafından üretilir. Eğer bir kültürel ürün veya metin, insanların ilgi ve kimliklerine uygun değilse zaten insanlar tarafından kabul görmez; insanlar tarafından kabul göremeyecek ürün ya da metinlerin piyasaya sürülmesi olanaksızdır (Arık, 2009, 25).

Fiske; popüler kültürü iktidar ilişkilerinin bir parçası olarak görmektedir. Popüler kültür metaları; egemen ideolojinin, halkı egemenlik altına alma, tabii kılma izlerini taşıdığı gibi; egemene direnme, dayatılanı kabullenmeme, ondan sıyrılmak ve bir biçimde egemen ideolojiyle baş etmek için kullanılan popüler taktikler ve bu taktiklerin popüler kültürü oluşturduğunu belirtmektedir (2012, 32-33).

Fiske'e benzer bir görüşte Micheal De Certeau'da görülmektedir. Certeau, *Gündelik Hayatın Pratikleri* isimli kitabında halkın; kültür endüstrileri tarafından üretilenlere karşı edilgen konumda olmadığını savunmaktadır. "O'na göre; halk, popüler kültür ürünlerinin üretimini ve dağıtımını kontrol edemediğini fakat bu ürünlerin kullanımını yaparken kendi anlamlarını üreterek, etkileşimin nesnesi konumunda olmayı reddedebilir" (Arık, 2004, 341).

Belirli halk kesimleri kendi ihtiyaçlarına göre kültürel metayı dönüşüme uğratarak kültürel metanın sunmuş olduğu anlamları ve hazları alıp çoğaltarak popüler kültürü yeniden üretmektedirler. Bu yeniden üretim, kültür endüstrisinin dışında ve denetiminden koparılmış bir üretimdir. Kültürel metanın tktim biçimi aynı zamanda yeni bir üretim biçimidir de; tkten ona yeni anlamlar, hazlar yükleyerek onu yeniden üretmektedir. Egemenin denetim altına alma çabalarına karşı, tkten onda yeni anlamlar üreterek egemene direnebilmektedir. Popüler kültür alanı direnişin ve iktidarın birlikte sergilendiği bir alan olarak tarif edilmektedir. Bundandır ki popüler kültür egemenin ürettiği kültür olamaz, tam tersine onda yeni anlamlar arayan ve çıkartan ya da egemenlik altına alma güçlerine gösterilen tepkiyle biçimlenen kültür: Popüler kültürdür. Liberal kanadın bu bakış açısı aslında bir yönüyle egemenlerin sürekli olacaklarını ve egemenliğe direnmenin de sürekli olacağını vurgulamaktadır. Halk tarafından üretilen popüler metinler; var olan toplumsal düzeni değiştirmeye ya da dengesini bozmaya yönelik anlamların üretimi açısından ilericidirler fakat asla düzene karşı doğrudan bir başkaldırmaya, düzeni yıkmaya yönelik olamayacaklardır (Fiske, 2016, 164). Liberal kanadın bu görüşlerine karşın eleştirel sol egemen sınıfların karşısında yer alan kesimlerin eğitilmeleri durumunda sistemi alaşağı edebilecek güçte olduklarını belirtmektedirler. Popüler kültürün oluşturucu g olarak kitle iletişim araçları aracılığıyla yaygınlaştırılan, egemen ideolojinin retildeği bir kültürden bahsetmektedirler. Eleştirel sol geleneğin ilk başlarda popüler kültür yerine kitle kültürü kavramını kullanmayı yeğledikleri görülürken zamanla popüler kültür kavramının da popülerleşmesiyle bu kavramı kullanmaya başladıkları görülmektedir.

Eleştirel sol gelenekten düşünürlerin, popüler kültüre yaklaşımlarına geçmeden önce; kitle kültürü kavramı yerine kullanılan popüler kültür kavramının sözcük anlamına bakmakta fayda var. Popüler kültür kavramının, sözcük anlamı için yapmış olduğumuz literatür çalışmalarından edinmiş olduğumuz izlenimler sonucunda popüler kültür kavramını anlamlandırmak için “popüler” sözcüğünden yola çıkmak kavramı eksik ve yanlış tanımlamak olacaktır. “Popüler” sözcüğü, kültürü doğrudan halka ait, halkın olan biçiminde düşünülmesini sağlamaktadır. Halk nüfusunun büyük kesiminin gündelik yaşamında kullandığı pek çok normu, ürünü, davranışı vb. tarif eder niteliktedir. Dolayısıyla “popüler” kavramından yola çıkmak, popüler kültürün belirli bir kesimin güdümünde yaygınlaşan kültür olmasından ziyade, çoğunluğun ortak kültürüdür.

biçiminde anlaşılmasını sağlamaktadır (Erdoğan, 1999, 23). Bu durum, popüler kültürün üretici güçlerini ve popüler kültür aracılığıyla yayılan ideolojiyi gizlemektedir.

Popüler kültür ürünleri her ne kadar çok beğenilenleri, revaçta olanları içerse de popüler olanın; ne olduğunun, nasıl popülerleştirildiğinin, kimler tarafından popüler sayıldığıının, üretim biçiminin nasıl olduğu, popüler olanın anlamsal karşılık bulduğu şeylerin neler olduğu, ne kadar popüler olacağı, ne kadar popüler olarak kalacağı sorularının yanıtlarını aradığımız zaman; kavramın, ilk akla gelen biçimlerinden çok mitsel geniş bir arka planının olduğunu görülmektedir. Sözcük anlamı olarak “popüler” sözcüğü anlam kaymaları oluşturmaktadır. Sözcük asıl dikkati popüler kültürün yaratıcılarına, yaratma nedeni ve biçimlerine değil de popüler kültürün tüketicilerine yöneltmektedir. Kısacası popüler kültür başlı başına bir kavramdır ve kendisini oluşturan (“popüler” ve “kültür”) iki kelimedenden başka bir anlama işaret etmektedir (Tellan’dan Akt., Alkan, 2008, 20). Bu işaret edilen anlam “popüler”in kullanılarak oluşturulan, popüler kültürün oluşumunu sağlayan kesimlerin, kimler olduğunu ve popülerin tüketicilerinin kimler olduğunu kavramamız açısından önemlidir.

“Kültür endüstrisi” kavramını ilk olarak Frankfurt Sosyal Araştırmalar Enstitüsü’nün ilk dönem eleştirel kuramcıları olan Theodor Adorno ve Max Horkheimer (2010) *“Aydınlanmanın Diyalektiği”* adlı çalışmalarında kullanmışlardır. Adorno, “Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken” adlı makalesinde: “Kültür endüstrisi kasıtlı olarak tüketicileri kendisine uydurur. Kitlelerin tüketimine göre düzenlenen ve büyük ölçüde o tüketimin yapısını belirleyen ürünler, tüm sektörlerde az çok bir plana göre üretilir” (Adorno, 2003). Kültürün, belirli araçlar aracılığıyla üretilen ve halka satılan bir meta olarak tanımı yapılmaktadır. Yukarıdaki tanımlamamızda belirtildiği gibi halk kültürünün üretici öznesi halktır, kitle kültürünün üretici gücü ise kitleler için üretim yapan kültür endüstrileridir. Frankfurt Okulu temsilcileri, “insanların kendi emeklerine ve içerisinde yaşamış oldukları doğaya yabancılaşarak kültür endüstrileri tarafından oluşturulan yapay kişiler olmaya doğru gittiklerini” vurgulayarak sistemin bunu nasıl yaptığını araştırmaya çalışmışlardır. Kültür endüstrileri aracılığıyla insanların tek tipleştiklerini; Marcuse’nin (1968) belirttiği gibi düşünceleri, duyguları, hazları benzeşen tek boyutlu insanlar oluşmaktadır. İnsanların kendi emeklerine, doğalarına yabancılaştırılarak sahte bir bilinç inşa edilmiştir. Bu sahte bilinç üzerinden insanları yönetmek sistem için çok daha kolay olmuştur.

Frankfurt Okulu'yla aynı Marksist perspektiften olaya yaklaşan Gramsci, popüler kültüre Marksist gelenek içinde yeni bir kapı aralamıştır. Gramsci, kapitalizmle mücadelenin egemenlikten çok hegemoni için mücadele olduğunu ileri sürmektedir (Alemdar ve Erdoğan, 1994, 105); (Forgacs, 2012). Gramsci, sistemin sivil alandaki baskı araçları olan: Sivil toplum, demokrasi, kamuoyu gibi aygıtları (Gramsci, hegemonik aygıtlar demektedir) kullanarak sürekliliğini sağladığını savunmaktadır. Gramsci, burjuva sınıfının karşıt sınıfı olan işçi sınıfının direnç üreten yanlarına hegemonik araçlarla sızarak kendi hegemonisini kurmakta olduğunu belirtmektedir. Karşıt kesimin kültürünü yok ederek ya da değiştirerek bunu yapmaz onu burjuva kültürü içerisine eklemleyerek, burjuva kültürü içerisinde ona yer açarak onu kendi alanına çekip burjuva kültürü alanında tutarak bunu yapmakta olduğunu belirtmektedir (Alemdar ve Erdoğan, 1994, 105). Bunun içindir ki Gramsci, kapitalizmle mücadelede salt ekonomi ve siyasal mücadelenin yanında bir de kültür alanında mücadele verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. “Marksizm’in gelişmesi yolundaki son atılımlar, tam tersine siyasal iktidarın ve bunu ele geçirmenin zorunlu bir tamamlayıcısı olan kültür cephesinde girişilen savaşı kazanmanın önemini de göstermiştir” (Gramsci, 1975, 13). Gramsci, kültürel alanın her zaman üzerinde söz sahibi olunması gereken bir alan olarak işçi sınıfı içinde önemli olduğunu belirtmektedir.

Kültürel alanın egemenler için giderek artan bir biçimde toplumsal denetimin sağlandığı bir mekanizma olarak kullanıldığı görülmektedir. Real, işçi sınıfına ait olan simge ve imgelerin, kapitalizmin ideolojik ve ekonomik yapısı içerisinde yok olup gitmediğini bunun yerine onunla ilişkiye girdiğini belirtmektedir (Real, 1999, 332). Gramsci'nin de belirttiği gibi bu ilişkiye girme hegemonik aygıtlarının kuşattığı bir alanda gerçekleşmektedir. Althusser de hegemonik ilişkilerin işletilmesinde kullanılan din, hukuk, okul, aile, medya gibi aygıtları “Devletin İdeolojik Aygıtları” olarak değerlendirmektedir. Bu aygıtlar, toplumun en küçük zerresine sızabilecek yapıda oldukları için kapitalist ideolojinin yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Popüler kültürde bu ideolojinin denetiminde gelişen medya yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan popüler kültür en geniş hegemonik aygıttır (Güngör, 2016, 313).

Popüler kültürün yukarıdaki tarifinden yola çıkarak tanımlamasını yapmak için tarihsel bir başlangıç aramaya koyulursak farklı düşünürlerin farklı olaylara ve zamanlara atıf yaptıklarını görmekteyiz. Kimileri 16.yüzyılda oluşan şehirli toplumları, kimileri

matbaanın icadını, kimileri sanayi devrimini, kimileri ise kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanmaya başladığı zamanları işaret etmektedir. Popüler kültürün oluşumunu sağlayan koşulların iz sürümünü yaptığımız zaman gelişen endüstri olanakları basım yayım araçlarının gelişmesini de sağlamıştır. İlk olarak gelişen yazılı basın halk arasında okur yazarlığın artmasını da sağlamıştır. Gelişen basın ve beraberinde gelişen okur yazarlık oranındaki artış popüler kültür için gerekli bir ön koşul olan gerçek kitle toplumunu yarattığını belirten Raymond Williams; 1740 yılını yeğlerken benzer bir yaklaşımla Belge, popüler kültürün tarihinin kapitalizmin tarihi kadar eski olduğunu söylemektedir. “Kentli nüfusun yoğunluk kazanmasıyla kıta Avrupa’sında halk kültüründen ve seçkin kültürden çok farklı nitelikler taşıyan, yeni bir kültür biçimi oluşmuştur. Daha yalın bir ifadeyle; kentleşen halkın kültürüne popüler adı verilmektedir” (Belge, 1997, 89). Buna karşın 20.yüzyıl ve 21.yüzyıl düşünürleri 19.yüzyıl ortalarını tercih ederler (Bigsby 1999, 89). Aslında bu tarihsel süreci kapsayan açıklamalar popüler kültürü oluşturan dinamiklerin gelişim süreçleridir. Popüler kültürün belirleyici bir biçimde kitleleri kuşatmaya aldığı, egemen bir biçim kazandığı dönem olarak 19. yüzyıl sonunda gelişim gösteren kitle iletişim araçlarının yaymış olduğu ideolojik temeli, metaya dönüştürülmüş endüstri kültürüdür. “Genellikle kitle iletişimiyle iletilen kültürdür” (Alemdar ve Erdoğan, 1994, 118). Çünkü kitle iletişim araçları toplumun her kesimine ulaşır insanların tutum ve davranışlarında, bilinçlerinde etki oluşturabilmektedir. Oluşan etkiyle benzeşim gösteren kültür de popüler kültür olmuştur.

Popüler kültür: “Teknolojik gelişmelerin de etkisiyle oluşan kültür endüstrisi ortamında bütünüyle ticari amaçlı olarak ve kitlesel biçimde üretilen kültürün kitlelerin tüketimine sunulduğu” kültürdür. Popüler kültür ve kitle kültürü kavramları özünde aynı şeyi ifade etmektedirler (Güngör, 2016, 311). Popüler kültür, kitle kültürünün somut şekillerinden birisi olarak değerlendirilmektedir (Erdoğan, 1999, 22). Kentleşme ve kent yaşamı kitle toplumu olmanın en büyük göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Eraslan, 1993, 141). Kent yaşamını süren ve aralarında sağlam iletişim ve etkileşim ilişkisi olmayan insanlardan oluşan topluluk, kitle toplumunu oluşturmaktadır (Acar ve Demir, 1992, 210). Sanayi devrimiyle birlikte üretim biçiminin değişmesi ve yeni oluşan sanayiye dayalı kapitalist üretim biçimi iş bölümünü artırmış, iş bölümünün artmasıyla nüfusun kentlerde yoğunlaşması başlamıştır. Kırsal kesimlerden kentlere akan nüfusun toplumsal örgütlenme biçimi de değişime uğramıştır. Üretim ve tüketim yapıları değişen

yeni toplumun, toplumsal ilişki biçimleri de değişime uğramıştır. Dayanışmadan yoksun, kişisel çıkar ilişkilerine dayanan, en basit güdülere seslenen, birbirine benzeşip tek tip olmuş değerlerden oluşan yeni kültüre; kitle kültürü denmektedir. Bu kültürün getirdiği anlayış; çoğulculuk, farklılık ve bireycilik sloganlarıyla gelen homojen ve standartlaşmış bir anlayıştır (Erdoğan, 2002, 142). Kitle kültürünün bir biçimi olarak popüler kültürde belirli bir endüstrileşme tekniğine dayanan, endüstrileşmeyle birlikte ortaya çıkmış ve geniş halk kitlelerine yayılan davranışlar ve gösteriler bütünüdür (Gönenç, 2002, 129).

Popüler kültür ürünlerinin kentlere akın eden insanların boş zamanlarını da kapitalizm lehine değerlendirmek için sistem tarafından organize edilen çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kültür, halk kültürü ve seçkin kültürlerin yapay birleşimini yeni bir ideolojik temelde harmanlayarak ve gelişkin yeni biçimler oluşturarak metaya dönüştürmüş, geniş kitlelerin tüketimine sunmuştur. Kentleri dolduran kitleler oluşturulan kültürün ilk hedef kitlesi olmuşlardır.

Kitleleri oluşturan kentlere akın eden insanların sayısal artışı kent yaşam alanını daha homojen yapmıştır. Kent toplumunun dayanışmadan yoksun homojen yapısı niteliksel olarak daha edilgen bir insan profili oluşturmaya başlamıştır. Edilgen yapıdaki insanların zevkleri, tüketim alışkanlıkları da askeri düzeyde benzeşme göstermeye başlamıştır. Kentleşmeyle birlikte kentleri dolduran toplumsal kesimlerde büyük bir dönüşüm içerisine girmişlerdir. Toplumsal yapı içerisinde kendi kültürleriyle bağlarını koparmış yığınlara dönmüşlerdir. İnsanların yeni yaşam alanlarında kültürel üretime ilişkin etkin yapılarını yitirip edilgen bir yapıya dönüştürüldükleri görülmektedir. “Sistematize edilmiş bir biçimde yeni üretim ve tüketim ilişkileriyle kültürel bir içiş edilmişlik yaşanmaktadır” (Gürel, 2009, 145). Kitlelerin kültürel içiş edilmişlik halleri kitle endüstrisi tarafından üretilen kültür metalarını tüketmeye sevk etmiştir. Egemen güçler için kültürün satılabilir bir metaya dönüşmesi hem bir kar kapısı olarak görülmüş hem de kitlelere satılan kültür üzerinden kendi ideolojilerini yayıp tahakküm ve kontrol mekanizmaları icat etmiş oldukları görülmektedir. “Kitlelere kültür satılmalıdır. Kültür mümkün olan en geniş izleyici kitlesine satılan maldır” (Erdoğan, 2001, 71).

Pazarlanabilen bir ürün olarak popüler kültür ürünleri geniş halk kesimlerinin tüketebileceği şekilde tasarlanmıştır. Popüler kültürün yaygınlaşmasını sağlayan araç ise kitle iletişim araçlarıdır. Birçok kaynakta popüler kültür tanımlaması yapılırken kitle

iletişim araçları merkezi konumda yer alır. Gelişen kitle iletişim teknolojileri kültürel üretimin, meta halinde geniş kitlelere satılabilir hal almasını sağlamıştır. Kitleler için hap şeklinde üretilen, hazır, tüketimi kolay bu kültürün üretici güçleri popülerlik adıyla pazarlamasını yapmaktadırlar. Mitlerle bezeyerek anlam dünyamıza sokmaktadırlar. Bu bezeme işlemi içinse kitle iletişim araçlarının etkili kullanımını görmekteyiz. Günlük konuşmalarımızda popüler kültürü, sevdiğimiz çabuk ulaştığımız şeyler olarak tarif ederiz. Fakat neden sevdiğimizi sorgulamadan, muhasebesini yapmadan hayatımızda yer veririz. Kısacası “popüler kültür halkın ya da halk dışında ya da üstünde yer alanlar tarafından halk için üretilen her şeydir” (Alemdar ve Erdoğan, 1994, 110).

Dolayısıyla işletilen sistemin ideolojik, kültürel yanının sağlıklı bir biçimde kavranabilmesi için kitle iletişimin tarihi gelişimi ve sahiplik yapısını anlamak gerekmektedir (Alemdar, Erdoğan, 1994, 152). “Teknolojiyi denetleyenler ve bu teknolojinin ürünlerinin niteliğini saptayanlar yönetici sınıflardır” Kitle iletişim araçlarının gelişimi hem standartlaştırma durumunu hızlandırmış hem de taşdığı mesajlarla kitlelerin yönetimini kolaylaştırmıştır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla rızayı oluşturacak ideolojiler daha kolay şekilde bütün kitlelere ulaştırılmıştır. Bu şekilde oluşan toplumsal yapılar daha homojen ve edilgen olmaktadır. Kültür endüstrisi ürünlerinin bu şekilde pazarlanması da kolaylaşmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının bu etkilerine karşın kişinin hazlarının perinlediği tüketim isteği olarak popüler kültürü bir arz meselesi olarak değerlendiren bireyci yaklaşım bu yönüyle eleştirel solun medyaya yaklaşımını da eleştirmektedir. Popüler kültürü; insanın haz duygusunun dışında, insanların kattıkları, yön verdiklerinin dışında onu sadece işlevi üzerinden değerlendirmek gerektiğini savunmaktadırlar. Örneğin Mutlu, popüler kültür ürünlerinin sadece işlevine yoğunlaşılmaması gerektiğini belirterek bu şekilde bir yaklaşımın bizi medya metinlerinin eleştirisine götüreceğini belirtmektedir. Popüler kültürü bir tek medya pratikleri ve temsilleri olarak görmek de özellikle iki bakımdan sakıncalı bulunmaktadır. İlk olarak halkın gündelik hayata ürettiklerinin görülemeyeceğini, ikincisi ise popüler kültür ile alt kültürler arasındaki ilişkiyi tanımlanamaz hale getireceğini söylenmektedir (2001, 27). Buradan yola çıkarak Mutlu popüler kültürün kaynağı olarak bize başka bir şey söyler: “Popüler kültürün illa aranacaksa kaynağı; insanın hazcılığında, oyunculuğunda aramak daha doğru olacaktır” şeklinde bir yaklaşımla popüler kültürü değerlendirmektedir (2001, 29). Haz duygusunun

popüler kültürün belirleyici olarak görmekte yanıltıcı ve eksiktir. Sistemin işleyişini ve ideolojisini görünmez kılar. Aynı zamanda ürünün üzerinde oluşturulan imgelerle hazzın nasıl denetim altına alındığını veya yeniden üretildiğini de görünmez kılar. Sistem oluşturduğu yapay güdülerle insanları kuşatabilmektedir. Bu hazcı görüş sistemin üretmiş olduğu şeylerin kitleler nezdinde kabul görmesini sağlayan bedensel isteklerin, hazların, farklı olma, statü sahibi olma, ürünün tüketiminden duyulan doyumun öneminden bahseder. Birey tükettiği ürünler üzerinden yeni anlam üretimi yaptığından bahseder. Birey yeni anlamlar üretmek için tüketmektedir. Örneğin; resim sergisine giden birisinin ona göre davranış sergilemesi, marka bir arabaya binmenin sınıf atlamak olarak algılandığını, Marlboro sigara tüketiyor olmanın zenginlik göstergisi olduğuna vurgu yapmaktadır. İnsanların tüketim biçimi aynı zamanda bir iletişim vasıtasıdır (Featherstone, 1996, 58). Bu bakış iş başında olan kesimlerin, yani kültür endüstrisinin üretici güçlerini görünmez kılarak işletilen ideolojinin, kar mekanizmalarının anlaşılmasını engellediği görülmektedir. Sorunu bireyde aramak, sistemin yarattıklarını, sistemin kendisini haklı görmek olacaktır.

Bu anlayışla insanın hazzına seslenen ürünün kendi gerçekliği değil ürün üzerinden oluşturulan imgenin hazzıdır. İmgenin yarattığı haz duygusunda bütün sapkınlıklar gerçekleştirilmeye açıktır (Bourdillard, 2017, 26). İmge, tüketicisine mutluluğun, özgürlüğün daha çok tüketmekte gizli olduğunu fısıldar. Günümüzde, geçmişin üretim kahramanlarının biyografilerinin yerini bugünün tüketim kahramanlarının biyografilerinin aldığı görülmektedir (Bourdillard, 2017, 45). Popüler kahramanların tarifleri de bu şekilde değişmektedir. Şimdinin popüler kahramanları olarak futbolcular (şöhretli futbolcular), lüks arabalarıyla bolluk denizinde yüzerlerken halka el sallamaktadırlar. “Kısacası popüler kültürün özgürlüğü, özel teşebbüsün mal ve ideoloji satış özgürlüğüdür” (Erdoğan, 2001, 87). Popüler kültür aracılığıyla satılanlarda gerçek ihtiyaçları giderici değil daha çok yapay ihtiyaçlara seslenmektedir, yapay ihtiyaçlar üzerinden oluşturulan haz da yapay bir hazdır (Marcuse, 1991).

Popüler kültürün yukarıdaki anlatımlarından yola çıkarak iktidar ve güç ilişkileri içerisinde popüler kültürü irdelediğimizde; egemenler tarafından egemenliklerini pekiştirme, yeni egemenlik alanları oluşturma biçiminde sürekli dönüşüme uğratıldığı görülmektedir. İktidar ve egemenlik ilişkilerinde kültürün oynadığı rol çok büyüktür. Egemen güçler, kültür aracılığıyla sadece kendi siyasal, ekonomik ve sosyal tarihlerin

yazmazlar; aynı zamanda egemenlikleri altındakilerin de tarihlerini yazarlar. Bu tarih yazımı ideolojik temeller üzerine oturtularak tabii kesimlerin sistemi geçmişten gelen doğal, olması gerektiği gibi olduğu anlamlarını sağlayarak hakikaten kopuk bir tarih yazımı yapmaktadırlar. İnsanlığın kendi tarihi silikleştirilerek egemen kesimlerin yazdığı tarih asıl tarih olarak sunulmaktadır. Egemenler tarihe şekil vererek halkın olanı gasp edip, yok sayıp onun yerine kendisi için işlevsel olan, egemenin çıkarına olanın yaygınlaştırılmasını sağlamaktadırlar. “Halkın olan popülere sahip çıkılıp çeşitli mekanizmalardan geçirilerek emtiyalaştırılıp halka yeni biçimleriyle tüketim için sunulur”. Halkın olan ya gasp edilip elinden alınır, egemene uymaya zorlanır ya da yok sayılır ve çeşitli mekanizmalarla yok edilmeye bastırılmaya çalışılır. “Popüler kültür kavramı ve gerçeği de, bu yeniden anlamlandırılan, ya yeniden-biçimlendirilip mal-olarak (eğlence, kültür, müzik gibi) geriye kitlelere sunulan ya da kötülenip bastırılan - yaşam yoludur-” (Erdoğan, 2002, 100-101).

Erdoğan’ın görüşüne paralellik gösteren görüşler yakın zamanda popüler kültür metinleri üzerinde yapılan incelemelerde elde edilen sonuçlar üzerinden, kültür araştırmacıları tarafından sıklıkla dile getirildiği görülmektedir. Popüler kültüre ilişkin yakın zaman kültür kuramcılarının odağında popüler kültür metinlerini oluşturan mesajları anlama ve çözümleme çabalarının yer aldığı görülmektedir. Bu metinleri odağına alan araştırmacılar, metinleri donatan mesajların, toplumun güç sahibi kesimlerinin, yani egemen kesimin ideolojik değerleriyle yüklü olduğunu ileri sürmektedirler (Güngör, 1999, 12). Araştırmacılar özgünlüğünden dolayı halk kültürünü överken, popüler kültürü ticari ve ideolojik hedeflerinden dolayı eleştirmektedirler. Popüler kültür, öğelerinin estetik değerden yoksun, estetik kaygı ve toplumsal çıkar gözetmek yerine kar güdümlü yapılarından dolayı eleştirilmiştir (Schudson, 1999, 170). Bu tarz araştırmalarının ilk olarak Amerikan Birleşik Devletleri’nde yapılmış olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda kitlesel izleyicinin artışı, kitle iletişim teknolojisinin hızla gelişmesi ve büyük bir pazara dönüşmesiyle büyük bir propaganda ve reklam aracına da dönüşmesini sağlamıştır. İkinci dünya savaşından da güçlenerek çıkan, soğuk savaş dönemini de lehine sonuçlandıran Amerikan Birleşik Devleti popüler kültürün daha çok yaygınlaşmasının öncülüğünü yapmıştır. Bir nebze olsa popüler kültürün, dünya ülkelerinde ki yaşanılış biçimi Amerikan kültürünün sentezlediği ve dönüştürdüğü savunulmaktadır (Cawelti, 1999, 233).

Görmekteyiz ki popüler kültür aslında kitle kültüründen hiç de farklılık göstermeyen, aynı çelişkiler üzerine kurulmuş bir yapıyı tarif etmektedir. Bu manada “ister popüler kültür denilsin ister kitle kültürü denilsin özde aynı şey olan söz konusu kültürel olgu egemen konumdakiler tarafından, bağımlı konumdakiler üzerinde kurmuş oldukları egemenliklerini güçlendirmek ve sürekli kılmak için kullandıkları önemli bir araçtır” (Güngör, 1999, 13).

Bir araç olarak popüler kültür, oluşturucusu olan kesimlerin ideolojisini taşımaktadır. İdeolojik mitlerle oluşturulan yanlış bilinç; Barthes mitlerin genel olarak egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ettiğini söyler (Akt., Fiske, 1996), böylelikle kitleler gerçek çıkarlarından uzaklaştırarak sistem tarafından oluşturulmuş yapay güdülerle edilgenleştirmektedirler. Edilgen yapılarıyla kitleleri oluşturan bireyler, tüketirken ürettikleri anlamlarla egemen ideolojiyi yeniden üretmektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanmasıyla birlikte kişinin; benliğini var etmenin, “ben”i popüler etmenin yolu olarak sürekli ürün ve mal tüketimi yapmasını sağlayan yanlış bilincin oluşmasını sağlayan şeydir, popüler kültür. popüler kültür ürünleri, Popüler olana sahip olamamanın büyük bir eksiklik olarak hissedildiği ve durmak bilmeyen bir ihtiyaç hissi uyandırma aracı olarak işlev görmektedir.

1.3. Alt Kültür

Alt kültürlerin tarihi, genel kültürün içerisinde oluşan kültürel adacıklar olarak Sanayi Devriminden sonra kentlere akın eden insanların ilk kitlesel göç tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Kültür tanımlamasının da çok sonraları yapılması hatta bir dönem kültür tanımlamasının sadece aristokratlar ve soyluların ürettiği tinsel öğeler olarak değerlendirilmesi, geniş halk kesimlerinin kültürünün tanımlanmasının gecikmesi; dolayısıyla alt kültürlerle dair tanımlama yapılması ve farkına varılmasının bu denli gecikmiş olması şaşırtıcı olmasa gerek. Jenks, alt kültür kavramının Hebdige ve Chicago Okulunun çalışmalarında çok daha eskiye dayandığını, alt kültürün unutulmuş tarihine sahip bir kavram olduğunu belirtmektedir (Jenks, 2007, 20). Alt kültürlerin varlıklarının kültürel bir olgu olarak farkına varılması süreci 1920’lere kadar gitmektedir. Chicago

Okulunun alt kültürlerle ilgili çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Bu dönem de yapılan kültürel çalışmalarda ilk olarak amaçlanan; gençliğin sosyal kontrolünü sağlamak, gençliği yeniden düzenlemek, baskılamak amaçlı olduğu görülmektedir (McRobbie, 1999, s: 264). Fakat bilimsel bir bakış açısıyla ele alınması 60'lı yılların ortalarına denk geldiği görülmektedir (Güngör, 2016, 315). Jenks kavramın sosyal bilimler literatürüne girişini şöyle özetlemektedir: “Alt kültür” kavramını bugünkü anlamının dışında onu terimsel olarak ilk kullanan kişi Lee’dir (1945). Lee’nin hemen ardından alt kültürün farklı bir tanımlamasını da Gordon (1947) yapmıştır:

“Ulusal kültür içerisinde; sınıf, etnik köken, bölge ve kırsal bölge veya kent sakinliği, dini inanç gibi öğelere ayrılabilen toplumsal koşulların birleşiminden oluşan, ama bir araya geldiklerinde o kültürdeki birey üzerinde bütüncül bir etkisi olan işlevsel bir bütün oluşturan bir alt bölüm.” (Akt., Jenks, 2005, 22).

Alt kültürün yukarıdaki ilk terimsel ifade edilişinden farklı olarak; egemen popüler kültür içerisinde alt kültürlerin oluşum süreçleri ve varlıklarını sürdürme biçimlerini, egemen güçlere karşı girişilen iktidar ilişkileri üzerinden alt kültürlerle mercek tutacağız.

Alt kültürel oluşumlar İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaygınlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Aynı dönemde kültürel alanda yapılan çalışmalarda da alt kültürleri incelemeye yoğunluk verildiği görülmektedir. Bu dönemde kültürel alanda yapmış olduğu çalışmalarıyla bilinen Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi 1963-64 yıllarında Richard Hogart ve Stuart Hall tarafından kurulmuştur. Merkezin yapmış olduğu çalışmalarda toplumun farklı kesimlerinin kültürlerine yöneldiği görülmektedir:

“(…)genel toplum içerisinde hakları genellikle çiğnenen, varlıkları görmezden gelinen, dışlanan, hor görülen azınlıklar, beyaz derili olmayanların, marjinallerin, eşcinsellerin, büyük kent varoşlarında yoksulluklarına terk edilmiş vb. kesimlerin var olduklarını, insan olduklarını, dolayısıyla da insanca bir yaşam hak ettiklerini dile getirmek, toplumun ayrıntılarına inmek bu kesimleri entelektüel ve akademik tartışma gündemine taşıyarak onların mücadelesine destek vermektir” (Güngör, 2016, 208)

Merkezin çalışmalarının böylelikle toplumun sosyolojik ve kültürel derinliklerine eğilmeye başladığı görülmektedir. Bu anlamıyla Kültürel Çalışmalar

Merkezi bünyesinde çalışma yürüten düşünürler; toplumdaki etnik kimlikleri, alt kültürel alanları, marjinalleri, ötekileştirilen cinsel kimlikleri çalışmalarının merkezine koymuşlardır.

Alt kültürlerin oluşum gösterdikleri zamana ve koşullara baktığımız zaman dönemin ekonomik ve siyasal şartlarının alt kültürlerin oluşumlarında büyük etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kurulu düzenin var etmiş olduğu zorlukların, haksızlıkların içerisinde yaşam mücadelesi vermenin dayanılmaz zorluğuna karşı insanların yaşam alanlarında var etmiş oldukları değişimler, biçimler hakim kültürün içerisinde farklı kültürel adacıklar oluşturmuştur. Egemen kültürün içindeki bu adacıklar alt kültürel adacıklardır. Alt kültürel oluşumlar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki gençlik kuşağında daha çok görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın var etmiş olduğu bütün acıları, yoksulluğu tatmış olan çocuklar, sistemin var etmiş olduğu bütün sorunlar karşısında yeni bir arayış içerisinde olan 1960'ların gençleri olmuşlardır. Daha çok gençlik hareketleri içerisinde görülen sisteme karşı isyan etme, sistemin dayattıklarından kaçma, var olana karşı farklılık oluşturma bu dönemde sıklıkla görülmektedir. Öyle ki 60'lı yılların Avrupa'sında öğrenci hareketleri kapitalist sistemi alaşağı etmek için hatırı sayılır bir güç toplamışlardır. Dönemin sosyolojik incelemelerinde ve siyasi tarih incelemelerinde öğrenci hareketleri olarak anılmaktadır. 1960'lar dünyanın birçok yerinde devrimci, özgürlükçü mücadelenin güçlendiği zamanları hatırlatmaktadır. Halkın özellikle de gençliğin bu özgürlük arayışı, kendini birçok alanda hissettirmiştir. Sadece siyasal anlamda bir arayış olmamıştır aynı zamanda kültürel, sanatsal anlamda da büyük bir arayış olduğu görülmektedir. Sanat alanında daha çok “avant garde” ve “dışa vurumcu” tarzda üretim yapılmaya başlanılmıştır. Dönemin toplumsal yapısı içerisinde de belirli kesimler özellikle de genç kuşaktan insanlar özgürlük arayışı, kendini farklı biçimde ifade etme, kendini içinde bulunduğu topluma ait hissetmeme gibi nedenlerle alt kültürleri oluşturdukları görülmektedir.

Alt kültürleri derinlemesine tanımlamaya girişmeden önce kavramının Türkçe'de yanlış anlamlandırmalara maruz kaldığı görülebilmektedir. Alt kültür denildiğinde alt sınıfın kültürü akla gelmektedir fakat kavramın bununla bir alakası yoktur (Güngör, 2016, 314). “Alt” ön eki kültürü, genel kültürden başka bir deyişle egemen kültürden daha geri, aşağı, düşük olarak düşünülmemeli (Bora, 1988, 5), “Alt” ön eki, sadece kültürün bir kategorisine bir bütünün parçasına işaret eder (Jenks, 2007, 171). Alt kültür kavramını

toplum içinde daha küçük grupların sembolik normatif yapısına dikkati çekmek için kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Kavramı, dönemin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kent toplumu üzerinde yapılan çalışmalarla tabii kesimlerin dünyasının anlaşılması ve çözümlenmesi baş edilebilir hale getirilmesi için Chicago Okulu temsilcileri aracılığıyla yapılan çalışmalarda alt kültür kavramı olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Alt kültür kavramının 1950'lerin sonlarına kadar Amerika Birleşik Devletleri içerisindeki suç gruplarını incelemek için kullanıldığı görülmektedir. Okulun temsilcileri alt kültür kavramını egemen kültür içerisindeki küçük grupların parçası oldukları büyük gruptan yani egemen kültürden onları ayıran; davranış biçimleri, inanışları, dilleri, değerleri, tavırları, hayat tarzları gibi unsurlarla, egemen kültürden ayrı yaşam alanlarında üretmiş oldukları değerleri incelemek için yapmış oldukları mikro sosyolojik tanımlamaları içermektedir (Jenks, 2007, 21).

Bennett, 1960'larda daha önceki dönemlere nazaran daha keskin bir biçimde genel kültürden sivrilen genç insanların, "özellikle kadınlar, 'halk'ın sosyalist oluşumunda, bu dönemi için eksik olan kendini tanıma ve ifade edebilmenin pozitif yapılarının üretildiği bir takım yeni oluşturulmuş kültürel ve zihinsel alanlara (alt kültür hareketleri, kadın özgürlük hareketleri) yöneldiklerinde ortaya çıkan" yeni kültürel oluşumun, alt kültür oluşumu olduğunu tarif etmektedir (1999, 61). Bennett, alt kültür hareketlerinin devrimci sosyalist mücadelenin yaratmış olduğu özgürlükçü düşünce ortamında filizlendiğini, özünde bir özgürleşme isteğinin olduğunu belirtmektedir. Bennett'in bakış açısından alt kültürleri irdelediğimiz zaman alt kültürlerin sınıfsal meseleyle doğrudan bir bağ içerisinde olduğunu görebiliriz. Jenks'de de aynı vurguya benzer bir bakış görürüz. Jenks, "Altkültür; Toplumsalın Parçalanışı" adlı kitabının sonuç bölümünde şöyle bir soru yöneltmektedir. "Marks'ın proletaryaları nerede? O grup kadınlar, siyahlar, homoseksüeller, melezler, cyborglar veya hatta Hebdige'nin gençlik alt kültürleri mi?" (Jenks, 2007, 175). Jenks, postmodern düşüncenin bir sonucu olarak Marks'ın tarif ettiği sınıfın parçalanışını vurgulamaya çalıştığı görülmektedir. Ona göre bütüncül düşünmeye zıt bir kavramlaştırma olarak alt kültür; değişen dünyada, bütüncül sistemlerin hızla dönüşmekte olan toplumsal bir yapıdaki toplumsallığı yakalayamadığını için böyle bir tanımlamaya gidildiğini belirtmektedir. Jenks, Marks'ın külliyyatının içerisinde alt kültürün kökenlerini aramak için arkeolojik bir kazı başlatmıştır. Jenks, Clarke'a (1981) atıfla alt kültürlerin ilk olarak ebeveyn kültüründen çıktıklarını belirtmektedir (2007,

157). Ondan sonra Cohen’a (1972) atıfla gençlik kültürlerinin ebeveyn kültürleri olan işçi sınıfı kültürünün bir çeşit bozulması, dağılması olarak sonucu oluşan kültürler olarak tanımlamaktadır. “Alt kültürler, ebeveyn kültürden türeyen çelişkiden ayrılamaz sadece, o kültürün açısını mikro kozmik bir düzeye uyarlar”. Alt kültürler tarzlarıyla, hegemonya karşısı siyasal bir iradeyi temsil etmektedirler. Kıyafetler, dil, tavır, kendini sunum gibi farklılıklarla alt kültürler geleneksel dünya görüşünün, hakim kültürün dışında siyasallaştıklarını belirtir Hebdige. “İsyanları tarza dönüşmesi yerine, tarzları isyana dönüşür” (Hebdige, 2004).

Jenks, alt kültürleri politik gruplaşmalar olarak görür ve alt kültürlerin iktidardan mahrum kitlelerin dikkatini dağıtıp onları “asıl iş başında olan çelişkileri fark etmelerini engellediğini belirtir”. Alt kültürlerin isyanlarının parçalı ve asıl güçten (işçi sınıfı ortaklığı) uzak oldukça sistem için koruyucu bir şemsiye, gerçeğin arkasında, üzerinde duran bir şey olarak tarif etmektedir. Sistemle bütünleşemeyen kimseler sistemin çekiminden kurtulup kendileri gibi aykırıları keşfederler ve bütünleşmeye başlarlar bu bütünleşme yeni anlamlar, amaçlar, ilişkiler geliştirmelerini sağlamaktadır. Oluşan yeni ilişkiler alt kültürleri oluşturmaktadır. Alt kültürlerin dışarıyla olan ilişkileri bir eylem niteliğindedir, “eylemlerinin içeriği açık bir şekilde toplumsal karşısı olsa da, eylemlerinin biçimi toplumsaldır” (Jenks, 2007, 122). Toplumsal sistemin yaratmış olduğu kopuş yeni bir toplumsallıkla giderilmektedir. Oluşturulan yeni toplumsal alan, genel toplumsal alana toplumsal bağlarla bağlı bir alandır. Bu alan genel toplumsal parçalanışı önleyen bir alandır. (Jenks 2007, 122), Porsan’ın yazılarından yola çıkarak alt kültürle ilgili şöyle bir sonuca varır:

“Kuralları çiğneyenlerin sürgün edilmesini sağlamak veya kolaylaştırmak şöyle dursun, alt kültürler, onların topluma kazanılıp ona dahil olmasını sağlar. Porsan’ın toplumsal sistemi, Foucault’nun meşhur gözetleme kulesinden kesinlikle önce gelir, üstelik olumlu bir anlamda. (...) alt kültür, bir lüks veya kuramsal bir incelik değildir; o, farklılığın yönetimi ve işlenmesinde gerekli bir devredir” (Jenks, 2007, 21).

Egemen kültür içerisinde oluşan alt kültürler, toplum içerisinde işletilen sistemin meşrutiyetinin ve denetiminin hakim yapısının kitleler üzerinde oluşturduğu hoşnutsuzluğun etkisiyle, “bu yapıya yapılan bir müdahaleyi ifade eden bir karşı değer grubuna, bölgesine, kültüne ya da ayrışmaya işaret eder.” (Jenks, 2007, 21).

Jenks'in alt kültüre yaklaşımına karşın Hebdige ve çizgisinde olduğu Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi alt kültürlerle sistem karşısında direniş alanları olarak daha büyük önem atfetmektedirler. Alt kültürlerin tarzlarının, sembollerinin, anlam attettikleri şeylerin, alanlarının egemen yapıya karşı, karşı hegemonya geliştirebilecek alanlar olarak tarif etmektedirler. Bu yönüyle alt kültürlerin genel kültürden ayrılan yanlarına vurgu yaparlar. Genel kültür alt kültürü belirli yönleriyle kapsayabilir fakat birçok yönden de alt kültür genel kültürden ayrılmaktadır. Bu ayrışma tam bir meydan okuma ve kopma değildir. Bir kabullenmeme, farklılık arayışı, yeniden yaratım arayışı biçimindedir. "Alt kültürler: "Genel kültür içerisinde oluşan kültürel farklılıklara ya da kültür adacıklarına verilen addır" (Güngör, 2016, 314). Kültürel adacıklar Alt kültürlerin anlam dolu biçim ve ritüelleri; bazen suçlu olarak görülen, bazen yüceltilen, bazen de toplu düzene tehdit olarak görülen, zaman zamanda yararsız ve zararsız soytarılar olarak görülen insanların oluşturduğu kültür olarak nitelendirilmektedir (Hebdige, 2004, 10).

Güngör, alt kültürlerin oluşum biçimlerini şöyle belirtmektedir:

"Alt kültür bazen farklılık, değişiklik arayışı sonucunda oluşurlar, ama çoğu zaman var olan sisteme başkaldırı amaçlı olarak oluştuğu bilinmektedir. Her iki durumda da temel amaç var olandan farklı olmak, var olana meydan okumaktır. Bu meydan okuyuş ya da direnç bazen sessiz, ılımlı, tümüyle sembolik düzeyde gerçekleşir, bazen de açık protestoya, hatta şiddete dönüşebilir. Alt kültürel oluşumların genelde sınıfsal dayanakları yoktur, ancak ortaya çıkış amaçları doğrultusunda alt kültürlerin oluşturucuları bazen kendilerini belirli bir sınıfa yakın bulabilirler" (2016, 314).

Avrupa'da gençliğin isyan biçimi olarak gelişen alt kültürler: Rock grupları, punklar, dazlaklar, hippiler, modlar, reggae'ler, motosiklet çeteleri; kendilerine has giyimleri, konuşma biçimleri, dövmelemleri, takıları, piercingleri, müzikleri, mekanlarıyla her biri ayrı ayrı tarzlar oluşturmuşlardır. İkinci dünya savaşının yaşattığı acı ve yoksulluk genç nesilleri isyana sürüklemiştir. Gençlik alt kültürlerinin ortaya çıkmasında; etnik kimlik sorunları, ailevi sorunlar, göç sorunu, işsizlik, sınıf ve statüyü kabullenmeme, cinsiyet, ten rengi, doğayı koruma isteği gibi pek çok durumdan söz edilmektedir.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz durumlar neticesinde oluşan alt kültürler, endüstriyel yapının çevresinde kurulan büyük metropol şehirlerde, insanlar üzerinde

oluşturulan egemen kültürel doku; bir standartlaştırma, kendi içine alma, farklı olanı kuşatma biçimleri göstermiştir. Dünyanın birçok yerinde kentleşen, uluslaşan birçok toplumda bir genel kültür biçimi ve genel kültürün kapsayıcılığında bulunan alt kültürler oluşum göstermişlerdir. Alt kültürler her ne kadarda genel kültür içinde olsalar da genel kültürün bazı kültürel formlarını taşımayı reddedebilmektedirler.

Endüstrileşmenin güdümünde gelişen genel kültüre iyi bir örnek olarak “Amerikan Kültürü”nü göstermek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı’ndan da güçlenerek çıkan dünyanın yeni hamisi Amerikan Birleşik Devletleri’nde de gençlik içerisinde kıpırdanmaların, farklılık arayışlarının olduğu çokça görülmektedir. İkinci sınıf insan muamelesi gören siyahiler, jazz ve blus grupları, feministler, çevreci gruplar demokrasi ve özgürlük mücadelesiyle sokaklara dökülmüşlerdir (Güngör, 2016, 315).

Dönemin Avrupa’sında yaşanan savaşın, ekonomik sorunların halk üzerinde oluşturmuş olduğu etkiler, gençleri bir arayışa itmiştir. Bu arayış dönemin sanat eserlerine de yansımıştır. Bazen kurulu düzene isyan niteliği taşıyan, bazen kadere isyana eden, bazen bütün sorunlardan uzaklaşmak amacıyla eğlenmek, bazen ben buradayım ve farklıyım diyebilmek için müziği araç olarak kullanmışlardır genç kuşaklar. Çünkü müzik: İnsanların birçok duygu ve düşüncesini, durumunu en kolay ve evrensel biçimde aktarabilecekleri sanat biçimidir. Müzik insanların birbirleriyle, doğayla, sistemle, dış nesnelerle etkileşimlerinden doğan coşkularının, hayal kırıklıklarının, hüznlerinin, isyanlarının, insanın zihinsel üretiminin karşılıklarından biri olan müzik sanatı aracılığıyla bu düşüncelerin, duyguların etkinlik kazanarak dışsal bir biçim almasının en elverişli yoludur (Finkelstein’dan Akt., Güngör, 1990, 9-10). Müziğin bu yapısı genel kültürden farklılaşan kesimlerin ortak bir tarzda buluşmaları için uygun bir materyal oluşturmuştur. Müzik, genel kültürden ayrılan bir kesim için ortak anlamlar yaratmış ve kültürel bir form oluşturmuştur. Oluşan kültürel form, alt kültürel formdur. Alt kültürler üretmiş oldukları ‘tarz’larla bir evren oluşturmuşlardır. Genel olandan farklı ama kendi içinde benzeşik tarz üzerine kurulmuş bir evren oluşturmuşlardır.

Egemen kültürün ana temalarına karşı oluşturulan yeni ‘tarz’ın altüst edici etkilerinin, isyanın statü ve anlamı, bir reddiye şekli olarak “tarz” fikri gençlik arasında hızla yaygınlaşmıştır. Alt kültürler, genel kültür içerisinde değer verilen kutsal kabul edilen birçok şeye karşı çıkabilirler. Alt kültür’ün isyanın çift taraflı bir doğası vardır.

Hem sisteme hem kadere isyan niteliğindedir. Sisteme karşı isyan; ırksal, cinsel, sınıfsal kimliklerinden doğan öteki olmanın kabul edilmezliğinin vermiş olduğu başkaldırı niteliğindedir. Kadere isyan; değişmez talih olarak gördükleri ıstıraplarını kabullenme, egemen tanımlamalardan kurtulamama, kendini egemenin gözünden tanımlamaktan kurtulamama, bundan da hoşnut olmamanın vermiş olduğu bir isyan biçimidir.

Gençlik alt kültürleri 70’li yıllara gelindiğinde göstermiş oldukları eğilimler nihilist bir görünüm kazanmaya başladığı görülmektedir. Hebdige, alt kültürden kişileri; umursamaz bir tavırla, hakikatten kaçan, herhangi bir yere konumlandırılmayı reddeden, ifadesiz tavır takınma, kendisini “boşlukta” gösterme, aşırı ve sapkınca cinsellik, aşırı bireycilik, kendine yabancılaşma, topluma duyarsızlaşma gibi eğilimler gösterdiklerini belirtmektedir. Hebdige’in incelediği, punklar, dazlaklar, regealar gibi alt kültür kısa sürede bir araya gelip alt kültür özeliği göstermeye başlamışlardır. Çoğu alt kültür gibi Hebdige’in incelediği alt kültürlerde egemen popüler kültür içerisinde zamanla silikleşerek egemen kültüre adapte edilmişlerdir. Hebdige, İngiltere’deki dazlaklar alt kültürünün çöküşünü işçi sınıfı kurumlarının zayıflamasıyla, işçi sınıfına ait hafta sonunun tüketim kapitalizmi tarafından futbol ve eğlence sistemleriyle burjuvalaştırılması yoluyla sağlandığını belirtmektedir (Hebdige, 2004, 33-59).

Bennett, egemen kültürün varlık alanını güçlendirmek ve genişletmek için alt kültürleri zora dayalı olmayan yöntemlerle biçimlendirerek gücünü artırdığını söylemektedir. Alt kültürler bu durumda ne tam manasıyla ortadan kalkarlar ne de kültürleri tam olarak kaybolur. Egemen kültür bu şekilde alt kültürleri kendisine muhalif olan radikal alanlarından kopararak ve daha tutucu veya tamamen gerici kültürel ve ideolojik yaklaşımlara yönelttikleri ideolojik ve kültürel alanlara taşıdığını belirtmektedir (Bennett, 1999, 71). Egemen kültürün alt kültür üzerindeki bu dönüştürücü etkisi kültürel anlamda “rızanın imalatını” hatırlatır niteliktedir. Sistem bütünlük arayışı içerisinde aile yapısı, okul, dini kurumlar, hukuk, medya, polis gibi unsurlarıyla alt kültürleri de bütünlüğün bir parçasına dönüştürmenin bütün yollarına sahip olduğu için alt kültürler bir biçimde genel kültürün tam karşısında karşı kültür niteliğine bürünüp uzun süre varlık gösteremezler. Alt kültürler sistem tarafından genel kültüre eklemlendirilerek, tarzları sistem tarafından popüler kültürün bir parçasına dönüştürülür ya da alt kültürler farklılıklarını koruyarak sistemin iyice dışına itilerek

marjinalleştirilirler. Toplumsal kesimlerden izole edilen alt kültürler siteme tehdit oluşturmaktan uzaklaşarak bir yok olmaya doğru giderler.

Egemen kültürün, alt kültürler üzerindeki bu dönüştürücü etkisine Marcuse'nin "Tek Boyutlu İnsan" kitabında da görebiliriz. Egemen kültür, alt kültürlerin direnç ve farklılık arz eden yanlarına sızarak oluşturulan anlamları dönüşüme uğratır. Bu dönüşüm toplumsal anlamda da bir tek tipleşme doğurmuş olur aynı ideolojiyi üreten bir kültür formu alt kültürlerle aşılarmaya çalışılır. Genel kültür, alt kültürü silikleştirip kendi içine alarak onu dönüştürmektedir. Genel kültür alt kültürleri dönüştürdüğü alt kültürler başka başka formlarda yeniden oluşmaktadır. Nasıl ki alt kültürler genel kültürün içerisinde yeşermektedirler aynı biçimde tek egemen kültüre, farklılıkların silikleştiği bir kültüre de direnç gösterebilmektedirler. "İnsanların kulluktan kendilerini kurtarmaları gerektiği doğru olduğu gibi, her şeyden önce kendilerini yaşadıkları toplumun, onları soktuğu halden kurtarmaları gerektiği de doğrudur. Kendilerini özgürleştirme gücüne sahip olan insanlar, aynı bireyler olsalar da, bugün statükoyu yeniden üreten insanlar olmayacaklardır" (Marcuse, 1991, 45). Halk üzerinde imal edilen rızayla, "eskiden toplumsal değişimin mayası olan 'halk' toplumsal birliğin mayası olmaya yükselmiştir" (Marcuse, 1968, 326). Tek tipleşen toplumu oluşturan bireylerin kültürel, sınıfsal, siyasal anlamda farklılık arz eden tutumları sistemi yıkmayacaktır; bu doğru fakat daha yaşanılır alanlar oluşturabilecektir. Güngör, "Tek Boyutlu İnsan" kitabından yola çıkarak "gençlik hareketleri ve birtakım alt kültürel oluşumların daha demokratik toplumların oluşumunu olanaklı kılacağı". Marcuse tarafından belirtildiğini aktarmıştır (Güngör, 2006, 315).

Sonuç olarak alt kültürler parçası oldukları genel kültürün içerisinde belirli süre var olurlar. Var oldukları süreçte genel kültürün önem atfettiği birçok kültürel normuna uyum göstermezler. Kendilerini başka biçimde ifade etme gereği duyarlar. İfade biçimleri bazen tavır ve davranışta bazen giyim kuşamda bazen yaptıkları müzikte kendini gösterdiği görülmektedir. Avrupa'daki alt kültür örneklerindeki gibi ortaya çıkışlarında dönemin; siyasal, toplumsal, ekonomik koşullarının etkilerini görmekteyiz. Alt kültürler belirli bir zaman sonra parçası oldukları genel kültürün içerisinde popülerleşip; özelliklerini, tarzlarının anlamını yitirip yeni anlamlar olarak yok olurlar bazen de genel kültüre direnmeyi; varlıklarını, tarzlarını koruyarak devam ettirmek isterler. Bu durumda ise sistemin gazabına uğrayıp iyice marjinalleştirilirler ya bir kenarda yok olmayı beklerler ya da sistem kanlı kılıcıyla yaşananlara bir son verir.

1.4. Spor Kùltürü

“Ham olanı insanlaştırma sürecinde insan, doğasında sahip olduğu hareketlerini belirli amaçlara göre biçimlendirir. Bu bir insanlaştırmadır ve buradan hareket kùltürü oluşur. Hareket kùltürü daha kuşatıcısı olan ‘Beden Kùltürü’nün önemli bir yanıdır. Spor ve spor kùltürü de beden, hareket ve oyun kùltürü bağlamında yer alır” (İnal, 2008, 140). İnsanın bu hareket ve oyunu üretim biçimi, üretirken ilişki biçimi sporun kùltürünü oluşturur. Bu anlamda ilk çağlardan günümüze sporun üretim biçimi ve spor üzerinde kurulan ilişki biçimlerine baktığımızda spor kùltürünün oluşumu daha net görülecektir.

Sporun başlangıcı insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Sporun yapılış amaç ve kökenine baktığımızda ilk insanların; kendilerini korumak amaçlı geliştirdikleri vücut hareketlerine, savunma amaçlı kullandıkları bazı aletlerle yapmış oldukları aktivitelere dayanmaktadır. Bu dönemde insanlar doğaya karşı savunmasızdılar. Savunma amaçlı yapılan sporlar olarak; boks, güreş ve alet kullanılarak savunma amacı güden sporlar olarak da sopyla, okla yapılan sporların geliştiği görölmektedir. İnsanların doğaya hükmetmeye başlamasıyla koşut olarak benzer sporların geliştiği görölmektedir. Bu dönem daha çok örgütlü toplumsal mekanizmaların oluştuğu, yerleşik toplumun sporları olarak gelişen, “Taşıma ve Ulaştırma Kökenli Sporlar”: Atletizm, kürek, binicilik gibi sporların geliştiği görölmektedir (Sert, 2000, 32). Örgütlü toplumsal yapıların geliştiği bu dönemde savaşlara hazırlık için geliştirilen dövüş sporlarına da sıkça rastlanılmaktadır. Spor ilk devletlerin, imparatorlukların oluşmaya başladığı dönemden beri çok farklı toplumsal, siyasal anlamlarda ifade edebilir bir biçimde şekillendirildiği görölmektedir. Özellikle kitlelerin yoğun ilgisini çektiği fark edildikten sonra egemenler tarafında düzenlenerek daha kitlesel biçimlerde sunumu gerçekteştirilmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca, toplumların üretim ilişkileri, toplumların sosyal yapılarını belirlediği, sosyal yapı içerisinde yer alan sporsal aktivitelerin bu dönüşümle birlikte değişik zamanlarda farklılaştığı görölmektedir. Belirli toplumsal dönemler olarak; ilkel komünal, kölecı, feodal, kapitalist toplumlarda spor aktivitelerinin, toplumun üretim yapısına koşut olarak geliştiği görölmektedir (Doğan, 2008, 16); (Aydın ve Solmaz, 2012, s: 72).

Feodal yapının güçlü olduğu, İmparatorluklar döneminden; kapitalizmin gelişim gösterdiği, 19.yüzyıl ortalarına kadar ki dönemde spor karşılaşmaları bir tür birliği ifade ederdi, kaynaştırma işlevi görmekteydi. Spor müsabakaları festival havası içerisinde, çok milletli devletlerin milli parçalarını bütünleştirmek amacıyla düzenlenirdi. İngiltere’de futbol, Osmanlı’da güreş müsabakaları buna örnek teşkil etmektedir. Spor karşılaşmaları bu tür devletlerin birliğin sembolize etmekteydi, çünkü milletler arasında ki dostça rekabet, sembolik olan müsabakalarla zararsız biçimde yatıştırılıp, gruplar arasında ki çekişmelere karşı boşalım alanı ve yeniden kaynaşma alanı olarak görülmekteydi (Hosbawn, 1993, 169).

Kapitalist gelişmenin gücünün katlanarak artığı I. Dünya Savaşı dönemi ve beraberinde gelişim gösteren kitle iletişim araçları sporunda yapısını baştan sona değişime uğratmıştır. Bir gösteri olarak sunulan sporlarda ilgiyi artırmak için millilik söylemi üzerinden savaş dönemi çağrıştırılmıştır. II. Dünya Savaşı’na kadar spor müsabakaları savaştan çıkan toplumların kozlarını paylaştıkları bir alan olarak görülmüştür. Spora dair söylemler bu yönde geliştirilmiştir. Bu dönemde beden düzenlenmesi “Kültür Endüstrisinin”; “yönetişim ve tip kuramları üzerinden” (Rojek, 2003, 37), “aktif ve direnç gösteren bedeni evcilleştirmek, yeteneklerine belirli bir şekil verme, aktivitelerine belirli bir yönelim ve istikamet kazandırma mücadelesini içerin uzun bir eğitim ve düzenleme sürecidir” (Falzon, 2001, 62).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönem genel olarak spor medya ve iktidar denetiminde şov dünyası için özel dizayn edilmiş, kitlelerin tüketimi için özel tasarlanmış alanlarda ve ortamlarda gösterimi ve yayınlanması sağlanılmıştır. Spor alanları özellikle de televizyonun gelişmesiyle ekranlarda yeniden kurgulanarak hikayeleştirilmiştir. Popüler kültürün en popüler sporu olarak futbol ve “Televizyon Futbolu” Wolf, bu tanımı özellikle kullanmıştır. Çünkü futbol üzerine anlatılan hikayeler ve mitler, televizyon dünyası için o kadar uygun hikayeler oluşturmaktadır ki, televizyon bu hikaye ve mitleri yeniden kurgulayarak yaymaktadır (Wolf, 2015, 19-20). Futbol sporunun; basit oluşu, ucuz oluşu, takım oyunu olması, geniş bir izleme alanına sahip olması, süresinin diğer sporlara nazaran uzun olması, heyecanın ve adrenalinin yüksek olması futbolun popüler olmasını aynı şekilde ekranlarda da yeniden popülerleştirilmesini sağlamıştır.

Futbolu bir endüstriye dönüştüren hakim sınıflar, işçi sınıfının iş dışı zamanını kontrol etmeyi amaçlamaktadırlar. Kapitalist sistem, insanların “hayatlarında en önemli ilgi alanı olarak işin yerine başka bir şey koymak yönündeki her türlü girişim, sistemin ekonomik olarak hayatta kalmasına karşı bir tehditti”, bundan dolayıdır ki kapitalizm oyunu ve zevki denetlemeyi hedef haline getirmiştir (Rojek, 2003, 37). Spor, özellikle gençlik üzerinde büyük bir kuşatma oluşturmaktadır. Popüler kültürün spor üzerinden popülerleştirilen mitleri gençleri; sığ, düşünsel yetiden alıkoyan, kendine yabancılaştıran onları yapay bir realitenin ardından sürüklenmesini sağlamaktadır (Güngör, 2018). Bu bağlamda spor alanı hem sporu yapanların hem de izleyenlerin; sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel boyutlarda etkileşim içerisine girdikleri geniş bir alandır. Bu alanın düzenlenmesi egemen kesimler için hayati önem taşımaktadır. Spor yapılan zaman vurgusunda, “boş zaman” vurgusu ön plana çıkmaktadır. Boş zaman vurgusuyla o zaman aralığında yapılanlar önemsizleştirilmektedir. Spora ayrılan zaman, iş dışı zaman olarak egemen kesimler tarafından dizayn edilmiş zamandır.

Spor sözcüğü kökeni Latinceye dayanmaktadır. Sözcük Latince de “desportane ve isportus” olarak kullanılmakta; eğlenmek, hoşça vakit geçirmek ve oyalanmak anlamında kullanılmıştır. Sözcük daha sonraları Fransızca’ya geçmiş ve Fransızca’dan da İngilizce’ye geçmiştir. Fransızca’da eğlenme ve gevşeme anlamlarını içeren sözcük zamanla İngilizce’ye geçmiş ve İngilizce’de de zaman öldürme, oyalanma anlamlarıyla kullanılmıştır (Voight Akt., Şentürk, 2007, 34).

Boş zaman olgusu şehirli toplumun yaşamında iş dışındaki zaman olarak vurgulanmaktadır. Endüstrileşmeyle birlikte kentli toplumun iş dışı zamanın nasıl değerlendirecekleri egemen kesimin tarafından denetlenmiş ve oluşturulmuştur. Spor alanı kitleler için tasarlanmış bir alandır. Özellikle de sporun örgütlü bir biçimde tasarlanarak şöhretli sporcular aracılığıyla profesyonel bir biçim alması ve kitlesel izleyicinin oluşturulması, spor üzerinden oluşturulan hikayelerle aktarılan ideolojinin kitlelerde karşılık bulması egemenler tarafından bu alanın araçsallaşması sağlanmıştır. Egemen kesimler; sahip oldukları teknoloji ve medya gücüyle, sporu ve sporcuyu da egemen ideolojik perspektifleriyle küresel ekonomik pazara göre biçimlendirerek; spor kültürünü de bu biçimlendirmeye göre yeniden üretmişlerdir (İnal, 2008, 141).

Sporu toplumsal yapı ve egemenlik ilişkileriyle açıklayan Talimciler:

“Genel olarak toplumda eğer bir düşünce sistemi, bir teori, bir açıklama tarzı, bir kavramlaştırma ya da tanımlama toplumdaki iktidar ilişkilerinin üstünü örtüyor ya da bu iktidar ilişkilerinin yeniden üretimine farklı seviyelerde katkıda bulunuyorsa o, bir meşrulaştırıcı ideolojidir. İktidarlar sadece kendilerini kuramsal olarak var etmezler ve yeniden üretmezler aynı zamanda kendilerini meşrulaştıracak bir bilgi sistemine de ihtiyaç duyarlar ve bu bilgi sistemini üretirler. Spor toplumsal yaşam içerisinde kök salan ve kültürün üretilmesinde, dolaşıma sokulmasında katkıları bulunan bir alan olarak egemen ideolojinin üretiminde ve toplumsal rızanın sağlanmasında kullanılan bir simgeler sistemidir. Spor, üzerinde egemenlik mücadelesinin verildiği, toplumsal meşrulaştırma süreçlerinin gerçekleştiği bir inşadır” (2008, 95).

Spor endüstrilerinin yaygınlaştırılması ve insanların rızasının oluşturulması genellikle sporu; sağlık için spor, herkes için spor, milli spor, eğlenceli spor gibi sloganlarla pazarlanması; sporun, popülerleşmesini sağlamanın yegane yolu olmuştur. Spora bakışın bu şekilde pozitifleştirilmesi, kitlelerin bu alanlara daha çok yönelmesini sağlamıştır. Sağlıklı yaşam için spor, herkes için spor sloganlarıyla spor alanı özel sektörün denetiminde büyük bir endüstriye dönüşmüştür. Spora bakışın bu denli pozitif olması endüstrinin kısa sürede çok çeşitli biçimde farklı alanlarla etkileşimini de beraberinde getirmiştir. “Kısacası popüler sporların özgürlüğü özel teşebbüsün mal ve ideoloji satış özgürlüğüdür” (Erdoğan, 2001, 87). Spor alanları da kitlelerin tüketimi için özel tasarlanmış alanlardır. Popüler kültür ürünleri, halkın dışında halk için üretilenleri içermektedir. Halk için üretim yapan güçler kültürü mülkiyet ilişkilerinin bir parçası olarak üretmektedirler; spor bu anlamda bir oyun bir fiziksel aktivite olmaktan çıkıp endüstriyel üretimin parçası bir işe dönüşmüştür. Spor ve medya ilişkilerini değerlendirirken mülkiyet ilişkilerine bağlı olarak bazı insanların futbol üzerinden üretilen kültürel üretimde, materyalliğin (yapılanın, üretilenin) sahipleridir, diğerleri ise sadece üretilenin ücretli üreticisi (futbolcular), bazıları satın alıcısı (ekran başında izleyiciler, reklamlarla ikna edilenler), bazıları kullanıcısı, tüketicisi (tarafar kitleleri) ve taşıyıcısıdır (Erdoğan, 2001, 70). Spor bir sistem olarak popüler kültürün alanına alınıp yeniden üretilerek popüler kültürün amaçlarını hayata geçirmektedir.

Spor kültürünün yaşatılması ve yaygınlaştırılmasında sporcuların, medya eliyle şöhret olarak inşa edilmeleri ve sunulmaları da önemle üzerinde durulması gereken alanlardan birisidir. Güç ve değer atfedilen sporcuların yaşamları üzerinden şans faktörü veya çok çalışarak sınıf atlama, rahat yaşama kavuşma mesajları kitlelere aktarılmaktadır.

Sporun ve sporcunun rekabet içerisinde mitleştirilen dünyası, kapitalizmin rekabete dayalı yapısını olağan bir biçimde gösterilmesini sağlamaktadır. “Rekabet yaşamın doğasında var” mesajı bu şekilde kitlelere sistemli ve düzenli biçimde iletilmektedir. Rekabeti öncelikle sporu yapan sporcunun içselleştirmesi sağlanmaktadır. Bu şekilde spor üzerinden yaygınlaştırılan ideolojiyi kitlelere örnek olarak sergilemesi için sporculardan bu davranışları göstermeleri beklenmektedir. Bu davranışları gösteren sporcular, şovu renklendirdikleri için pastadan daha büyük pay alabilmektedirler. Popülerleştirilen sporcuların yaşamları, lüks tüketimleri, kapitalist sistemin çok çalışanı ödüllendirdiği mitini canlı tutmaktadır. Popüler kahramanların tarifleri de bu şekilde değişmektedir. Şimdinin popüler kahramanları olarak futbolcular (şöhretli futbolcular) lüks arabalarıyla bolluk denizinde yüzerlerken halka el sallamaktadırlar.

Profesyonel spor üzerinden var edilen ideoloji; yarışma, performans artırma bunu kronometreyle ölçülebilir yapma, bedenlerin disiplini gibi öğretiler toplumun tamamına işletilmektedir. Spor, boş zaman etkinliğinden çok kurgulanmış zaman etkinliğidir. Bu kurgu, egemen ideolojinin dizayn etmiş olduğu bir kurgu olarak değerlendirilmektedir. Yapılan kurgulanmayla spor, kitlelerin üzerinde hegemonik bir aygıt görevi görmektedir.

Spor, toplumsallaşma anlamında insanlara bir oyun ya da bedensel aktivite olmanın ötesinde “eğlence, iktidar, güç, üzüntü, sevinç, ulusal, onur gibi şeylerle toplumsal kimliğin oluşturulmasına katkı sunabilmektedir” (Talimciler, 2008, 90). Bu bağlamda spor üzerinden oluşturulan toplumsal kimlik, kitle kimliğidir. Spor üzerinden oluşturulan kültür de kitle kültürüdür.

1.5. Spor Medyası ve Kültürü

Eski Yunan’daki olimpiyat oyunlarından, Roma dönemindeki gladyatör dövüşlerine kadar spor, eğlence ve gösterinin sergilendiği bir alan olmuştur. Sporun, eğlence ve gösteri aracı olarak yaşatılması günümüz kitle toplumunda da varlığını korumaktadır. Profesyonel sporlar medya kanallarının başlıca içerik alanlarından biridir. Sporun kitleler nezdinde bu kadar çok ilgi görmesi muhakkak ki egemenlerin işini kolaylaştırmıştır. Medya üzerinden spor araçsallaştırılarak kitlelere verilmek istenen

mesajlar aktarılmakta, kitleler onun sayesinde rekabetçi ve “başarı yanlısı” bir toplumun değerlerini ve hareket tarzını öğrenmektedirler (Kellner, 2010, 135). Medya kanalları spor alanının yansıtarak oluşturduğu kültür ise tüketim kültürü ideolojisidir (Golding, ve Murdock, 1997). Kitle medyasının kahramanları da tüketim kahramanlarıdır. Şatafatlı hayatları yansıtılan lüks tüketim içinde gösterilen sporcular da buna örnektir.

Spor müsabakalarının çağlar boyu, toplumu oluşturan bütün kesimlerin ilgisini çektiği görülmektedir. Endüstri çağında da bu ilgi katlanarak artmıştır. İşçi sınıfının iş dışı zaman faaliyeti olarak spor müsabakalarına ilgi duyması ve bu alanda yeniden sosyalleşme, eğlenme, hırslanma, rahatlama alanı olarak spora yönelmiş olması bu alanın egemen kesimler tarafından, bir biçimde denetleme ihtiyacı gerekliliği doğurmuştur. Bu iş dışı zaman etkinliği olarak yapılan sporların; alanlarının ve içeriklerinin denetlenmesi, kitlelerin ilgisini çekecek biçimde dizayn edilmeleri, medya kanalları üzerinden kitlesel tüketime sunulmaları, kar sağlamak için bir endüstri olarak egemen kesimlerin denetiminde geliştiği görülmektedir.

Hosbawm, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra çağdaş milli kimlik oluşturmak için modern, şehirleşmiş, yüksek teknoloji toplumlarda iki can alıcı nokta olarak modern kitlesel medyanın yükselişi ve sporu görmektedir. Kitlesel medyanın ve sporun, çağdaş milli kimlik oluşturmak gibi ideolojik işlevleri yerine getirdiğini belirtmektedir. “Popüler ideolojinin bu araçlarla hem standartlaşabilir, hem dönüştürebilir ve homojenleştirebilir, hem de açıkça özel çıkar sahipleri ve devletler tarafından maksatlı propaganda amacına yönelik olarak kullanılabilirdi”. Kitlesel medyanın yaygınlaştırdığı ideoloji tek tipleştirici, benzeştirici yöndedir. Direnenin ötekileştirildiği hem uyumu hem ayrıştırmayı amaçlayan bir ideolojik işlev görür. Kitlelerden tahakküme uyma, istenileni medyada gösterildiği gibi hayata geçirme, o davranışı geliştirmesi beklenir. Hosbawm, sporun da kitle medyasıyla benzer işlevler gördüğünü, özel ve kamusal alan arasındaki uçurumu kapatmaya yarayan bir araç olarak çıkar sahipleri ve devletler tarafından kullanıldığını belirtmektedir. İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde kitlesel bir gösteri olarak spor, devlet millet arasındaki bitmek bilmeyen bir gladyatör yarışına benzemektedir (Hosbawm, 1993, 168-169). Devletler artık kozlarını spor sahalarında paylaşır hale gelmişlerdir. Spora atfedilen önem özellikle de futbola, milli değer olarak anlamlandırılmaktadır.

Spor endüstrisi ve medya endüstrisinin etkileşimiyle kitleler mesaj bombardımanına tutulmaktadırlar. Medya aracılığıyla; eğlence, şiddet, hırs, vb. spor üzerinden kar amaçlı bir etkinliğe dönüştürülürken, hayatın her alanı, sanatta dahil olmak üzere metalaştırılmıştır. Kültür endüstrisi, “fantazyalar ve realiteyi birbirine yaklaştırmakta”dır (Arık, 2009, 21). Spor, bir bedensel aktivite olmaktan çıkmış televizyon ekranlarında yeniden üretilerek; siyasal, kültürel, ideolojik, ekonomik bağlamlarda mesajlar taşıyan popüler bir endüstri olmuştur. Medya; sporcuların hayat hikayelerini, spor endüstrileri aracılığıyla ekranlarından hiç ayırmamakta ve sporcuların hayat hikayelerini popüler kültür ikonları olarak kullanmaktadır. Bunu çok çalışarak rahata ermenin örnekleri olarak medyayı en çok takip eden emekçi kesimlere sunmaktadır. Medya üzerinden emekçi kesimlere doğru sürekli pompalanan bu mesajlar, sisteme emeklerini satarak yaşamak zorunda kalan kitlelerin tutum ve davranışlarında etkiler yaratabilmektedir. Bütün bunların karşılığında medya kitlelere gerçek bir mutluluk yerine bir rüya alemi verir (Güler, 2009, 151); (Yaylagül, 2009). Bu rüya aleminin oluşmasında kitle iletişim araçları içerisinde özellikle de televizyon; serbest zaman organize edilmesinde ve kitlelerin kontrol altında tutulmasında, kentlerin bile çok ötesinde bir etkinliğe erişmiştir (Arık, 2009, 20). Televizyon, gazete ve radyodan farklı olarak hem görme duyumuza hem de işitme duyumuza seslenebildiği için televizyonu anlamak daha kolay ve etkili olmaktadır. Televizyon yayınları, toplumun spor, sanat ve eğlence biçimlerini köktenci bir şekilde değişime uğratmıştır.

Kitle iletişim araçları ve denetlenen enformasyon yoluyla dünya hızla tekdüze bir biçimde değişime uğramaktadır. Bu değişim dünya toplumlarını hızla birbirine benzer hale getirmektedir; diller, kültürler, besin maddeleri, giysiler, düşünce kalıpları (Vassaf, 1996, s: 88), tarih inceleyişi, gelecek kurgusu, hazlar, beğeniler, tüketim biçimleri birbirine benzeşerek tekil güçlere dönüşmektedir. Uluslararası spor organizasyonları bu tarz benzeştirmeler konusunda elverişli ortamlar sunmaktadırlar. Olimpiyat oyunlarının bütün dünyada seyrediliyor olması, dünya futbol şampiyonasının sonuçlarının bütün dünyada takip edilmesi, hatta ülke olarak hiç bu karşılaşmalara gitmemiş ülkelerde bile merakla takip edilmesi bu benzeşme için uygun ortam oluşturmaktadır. Avrupa birliği ülkelerinin futbol takımlarında oynayan futbol yıldızlarının bütün dünyada biliniyor olması medyanın sayesinde gerçekleşmektedir. Avrupa toplumunun medya

teknolojilerindeki üstünlüğü ve diğer kesimlerin bağımlı yapısı Avrupa'nın ünlüsünü dünyanın ünlüsü yapmaya yetmektedir.

Sporun dünyadaki bu kitlesel yaygınlığının ortak tüketim kültürünün geliştirilmesinde benzeştirme etkisi olduğu kadar ırkçılık, cinsiyetçilik gibi konularda ise ayrıştıran bir etkisi olduğu görülmektedir. Uluslararası spor yarışmalarında medyanın dili aşırı şoven, militarist ve eril bir biçime bürünmektedir. Spor müsabakalarının sunucularının, uluslararası spor müsabakalarında kullanmış oldukları dili özellikle irdelemek gerekmektedir. Rakip ulus takımlarına karşı; deyimlerin, terimlerin, kavramaların içeriklerinin; dostluk ve düşmanlıkları, hayranlıkları, aşağılık ve üstünlük duygularını ifade ederek milliyetçi, militarist, eril bir dil kullandıkları görülmektedir (Alemdar ve Erdoğan, 1994, 81-82). İktidar için ideolojik aygıt görevi gören medya, yayınlarının içeriğiyle, milliyetçilik söyleminin inşası, yeniden üretimi, meşrulaştırılması ve doğallaştırılmasında önemli etki sağlamaktadır (Durur ve Bakar, 2016, 787).

Basım yayın organları daha çok kitleye ulaşabilmek için spor haberlerine yer vermektedirler. Reklam pastasından daha çok pay almak için yapılan haberler, programlar izleyiciyi etkileyebilecek, etkilediği izleyiciyi rakip kanallara kaptırmamak için erkek sohbetine dönüştürür biçimde içerik üretimi yapılmaktadır. Spor çeviklik ve güç gerektiren bir uğraş olarak erkeğe has bir alan olarak algılanır ve söylemler bunun üzerine konumlandırılır. Örneğin futbol sporunun yapılış biçimi; sertlik, çeviklik, güç, mücadele alanlarını kapsaması ve işçi sınıfının en çok takip ettiği spor dalı olması yönünden neredeyse tamamen erkeğe ait bir spor olarak görülmektedir. Spor üzerinden oluşturulan bu tarz mitlerle reklamcılık sektörüne işlevsel bir alan oluşturulduğu görülmektedir. Medya ve sporun ortaklığında büyük bir reklam ağı oluşturulduğu görülmektedir.

Reklam veren kuruluşlar genellikle; insanları satın alma yönünde güdüleyen, kafa karıştırmayan, izlenmesi kolay, eğlence içerikli, her toplumda anlaşılan şiddet içerikli, cinsellik içerikli yayınlar yapan yayın kuruluşlarını reklam vermek için tercih etmektedirler. En kısa yoldan en etkili biçimde satış amacını yayabilecek programlar aramaktadırlar (Chomsky ve ark., 2004, 76). Yayıncı kuruluşlarda reklamcılar bu beklentilerine cevap verecek program içerikleri üretmektedirler. Spor yayınları da reklamcılar için aradıkları satın aldırma psikolojisini içeren donelerle dolu olduğu için futbol yayınlarına reklam vermektedirler. Çoğunlukla erkeklerin kullanabileceği ürün

reklamları yapmanın yanında bütün herkesin tüketebileceği ürünlerin reklamları da yapılmaktadır. Bankaların reklamları spor organizasyonlarının yayınlarında veya saha kenarındaki reklam panolarında sıklıkla göze çarpmaktadır. Genellikle paranın yöneticisi erkekler olduğu için bankalar tarafından sporla ilgili alanların reklam yapmak için uygun alan olarak görülmesi şaşırtıcı görülmemektedir. Futbolun oynandığı alan, futbolcuların üzerlerindeki formalar hepsi reklam yapmak için uygun alanlardır.

Reklam gelirlerinden daha çok faydalanmak için medya kuruluşları arasındaki rekabeti daha da yoğunlaştırmıştır. Bu durum editörlük ve reklamcılık departmanları arasındaki sınırları daha da silikleştirmiştir. Medya şirketlerinin birçok alanda ticari faaliyet yürüten tekeli yapıları, iktidara meydan okuyacak araştırmacı gazeteciliğin törpülenmesi, iktidar aleyhinde neredeyse haber yapılmadan gelişen bir habercilik anlayışı gelişmiştir (Chomsky ve Herman, 2012, 21). Medya kuruluşları iktidarla ilgili veya halkın gerçek sorunlarıyla ilgili haber üretmek yerine kitleleri oyalayan gerçekleri görünmez kılan bir biçimde magazin konularını, futbol konusu haberlerin en çok konuşulan konularından olmuştur. Medya popüler kültür ürünlerini magazin ve spor alanında oluşturduğu ikonlarla kitlelere tanıtır tüketiminin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Yapılan gizlemeler iktidar lehinde geliştirilen propaganda biçimi olarak değerlendirilmektedir. Medya devlet bürokrasisine ve şirketlere hizmet etmektedir. Medyanın bu taraflı yapısı, popüler kültür ürünlerinin üzerinden kitlelere iletilen mesajların da taraflı olmasına ve hizmet ettiği kesimlerin çıkarı yönünde gerçekleşmektedir. Medya popülerleri göstermekle kalmaz aynı zamanda kendi popülerini de kendisi yaratır. Spor ve magazin kıskacında birçok şeyi popülerleştirir

Spor alanında gündemdeki yerlerini korumak isteyen ve bilinirliklerini artırarak reklam gelirlerini artırmak isteyen spor çevreleri medya kuruluşlarına mahkumdurlar. Medya kuruluşları ise kolay içerik üretmek için spor organizasyonlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Haber kaynağı olarak etkinliklerini sürdürmek isteyen spor camiasının şirketleri, şirket sahipleri, futbol kulübü yöneticileri, sporcular basın çalışanlarına kendilerine kolayca ulaşabilecekleri alanlar oluşturmaktadırlar. Yapacakları etkinliklere basını özellikle davet ederek, basın için özel, basın metni hazırlatarak basın mensuplarına önceden ulaştırmaktadırlar. Basın çalışanlarının rahatlıkla çekim yapabilecekleri alanlar oluşturularak ikramlarda bulunmaktadırlar. Sürekli ekranlarda olmak mal ve hizmetlerin reklamını yapmak kadar kendilerinin de reklamının yapılmasını bu şekilde

sağlanmaktadır. Medya, belirli görüşleri savunan iktidar yandaşı sporcu kişileri sürekli halkın karşısına çıkararak bu kişilerin statü kazanmalarını sağlamaktadır, onları görüş oluşturmak ve analiz için başvurulması gereken tanınmış adaylar haline getirmektedir. (Chomsky ve Herman, 2012, 94); (Chomsky, 1993). Medyatik olan sporcular çoğu zaman reklam yüzü olarak belirli ürünlerin satılmasını da sağlamaktadırlar. Bazen siyasi parti reklamlarında bile yer alabilirler. Medya açısından ise bu kadar kolay ulaşılabilen ve ucuza mal olan haber kaynaklarıyla ilgili haber yapmak karlılık sağlayacaktır. Medya şirketi sahibine yeni dostluklar, yeni iş olanakları sağlayabilecektir. Medyanın bu tarz haber kaynaklarının yaptıklarıyla ilgili haber yaparken, kaynağını kaybetmek istemeyeceğinden kitlelerin çıkarını gözetmek yerine haber kaynaklarının çıkarlarını koruyucu nitelikte haber üretimi yapmaktadırlar.

Gelişen teknoloji ve şirket yapılarının güçlülüğü medya ağının dünyanın dört bir yanına erişebilme kapasitesini artırmış, aynı şekilde ülke içerisinde kitle iletişim araçlarının girmediği ev kalmamıştır. Dünyanın her köşesine medya aracılığıyla yayılan enformasyon dünyayı küresel bir köye dönüştürmüştür (McLuhan, 2001, 48). Medya egemen kesimlerin mesajlarını dünyanın her yerine ulaştırmayı ve gerekli tahakkümü sağlamak için iktidar kesimleri tarafından sürekli kullanılmıştır. Bu şekilde, “Medya yalnızca egemen kodlara hizmet etmekle kalmamakta, aynı zamanda egemen gruplara da hizmet etmektedir”. Spor alanında kurulan egemenlik yapısı, siyasal ve ekonomik egemenlikten hiçte farklı değildir. “Zengin uluslar, yoksul ulusları modern ve kültürel ürünlerle istila edebilmektedir” (Real, 1999, 332). Spor alanı, zengin ulusların yoksul ulusları kültürel alanda istila etikleri yegane alanlardan biridir. Zengin ulusların sporları bütün dünyaya yayılabilmektedir. Örneğin futbol İngiltere’den bütün dünyaya yayılan bir spor olmuştur. Bir yandan zengin uluslar teknolojik üstünlüklerini kullanarak enformasyon üzerinde doğrudan yanıltıcı, kendi çıkarlarına hizmet eden denetleyici biçimlerini kullanmaktadırlar. Sporda bu anlamda zengin ulusal kesimlerin, medya denetimiyle kendi kültürlerini, ideolojilerini dünyaya yaydıkları bir mecraya dönüşmektedir. Diğer yandan yoksul ulusal kesimler ise teknolojik olarak bağımlılık duydukları toplumların karşısında enformasyona sahip olmak için parasını ödedikleri halde görünenin arkasında ne olduğunu bilme fırsatından yoksundurlar.

Sonuç

Sonuç olarak çağımızda seçkinci ve halk kültürünün belirli yönlerini de içerisine alan, onları bir potada eriten, yaygın olarak endüstriyel biçimde üretilen popüler kültür öğeleri üzerinden kurulan kültürün yaşatıldığı görülmektedir. Kültür endüstrileri tarafından üretilen bu kültürün tek tipleştirici, küresel bir form aldığı görülmektedir. Bu bağlamda spor alanı da endüstriyelendirilerek medya ağlarına göbek bağıyla bağlanmıştır. Endüstriyel spor alanlarında geliştirilen ilişkiler üzerine kurulan kültürel formda endüstrinin ideolojisini yansıtır biçimde oluşmuş bir kültür olduğu görülmektedir.

Egemen kültür bir yandan tek tipleştirme etkisi göstermekteyken bir yandan da ötekileştirme eğilimleri de gösterdiği görülmektedir. Alt kültürler egemen kültürün bu tek tipleştirme ideolojisine karşı bir uymama, farklılık arayışı, yeni bir yaşam biçimi şeklinde ortaya çıkmaktadırlar. Bazı durumlarda ise egemen kültüre uymayan kimlikler, yaşam biçimleri, tarzlar ötekileştirilmektedir. Bu ötekileştirmeler alt kültürün oluşumunu sağlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: BİR ALT KÜLTÜR FORMU OLARAK SPOR

Giriş

İlk spor alt kültürlerinin oluşmaya başladığı zamanlar olarak zanaat ve ticaretle uğraşan şehirli toplumların yaygınlaşmaya başladığı zamanları göstermek doğru olacaktır. Yaşam alanları değişen insanların yaşam pratikleri de değişmiştir yeni yaşam pratikleri etrafında örülen sporsal etkinlikler şehirli toplumların kültürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu oluşan kültür, taşradan, farklı bölgelerden, farklı kimliklerden insanların bir araya gelerek şehir yaşamına adapte oldukları süreç içerisinde eski yaşam alanlarından taşıdıkları kültürlerin adacıklar halinde yaşatıldığı halk kültürüdür. Sporun bu dönemde tek tipleşmiş kurallardan uzak farklı toplumsal kesimler tarafından farklı biçimlerde icra edildiği görülmektedir. Endüstrileşme öncesi spor alanında oluşan alt kültürler farklı toplumsal kesimlerin farklı ihtiyaçları için ürettikleri aktiviteleri kapsamaktadır.

Endüstrileşmeyle birlikte spor alanında oluşan alt kültürlerin biçimleri de değişime uğramıştır. Endüstriyel spor alanının genişliği, bu alanda birden çok toplumsal ve sosyal faktörün etkileşim içerisinde olması gibi sebepler; bu alanda farklılıkları da doğurmuştur: Belirli spor dallarının icra edileceği alanların yaygın olması, bazı spor dalları alanlarının yaygın olmaması, spor alanlarını kullanmanın ücret farkları, spor dallarına ilişkin malzemelerin fiyatlarının farklılığı, belirli spor dallarını özel anlam ve amaçlar için farklı toplumsal kesimlerin yeniden dizayn etmesi gibi sebeplerden; genel spor kültürünün içerisinde birbirleriyle benzerlikleri olduğu kadar ayrılıkları da olan spor kültürlerinin var oldukları görülmektedir. Bu spor kültürlerinin her birisinin farklı bir sosyal ortam oluşturdıkları, her birinin farklı boşlukları doldurduğu, başka amaçlarla üretildikleri, yapılış biçimlerinin farklı olduğu gibi birçok nedenle kültürleşme biçimlerinin de farklı olduğu ve bu alanda alt kültürlerin oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Örneğin futbol oyunu İngiltere’de ilk olarak belirli bir azınlığın oynadığı oyunken zamanla bir eğlence, spor biçimiyle bütün İngiltere’ye yayılmış ve sanayi devriminden sonra kitlelerin iş dışı zamanlarının kontrol edilmesi, kitleleri oyalamak gibi amaçlarla futbol olunun modern, sistemli kuralları olan bir endüstriye dönüştürüldüğü görülmektedir.

2.1. Alt Kültür ve Spor

Bedensel hareketler ilk çağlardan bu yana çeşitli amaçlar doğrultusunda geliştirilmiştir. Bedensel hareket olarak geliştirilen spor etkinlikleri oyun etkinliği içinde geliştirilmiştir. İnsan topluluklarının doğayla olan etkileşimi, insanların yaşam alanlarında doğal olanı dönüştürmesi sürecinde geliştirmiş oldukları ilişkileri toplumların oyun üretim biçimlerini de etkilemiştir. Oyunun retimi ve üretilirken geliştirilen toplumsal ilişki biçimleri ve oyuna ayrılan zamanın kültürünü oluşturmaktadır.

İlk toplumlarda oyun pratiklerinin uzamı olarak geliştirilen sporlarda toplumsal yaşama ait olan değerleri, grup içerisinde davranma dinamiklerinin kısacası toplumsal düzenin yeniden yaşatıldığı ve genç kuşaklara aktarıldığı bir alan olmuştur (Talimciler, 2010, 14). Spor, sadece bir bedensel aktivite olarak kalmamaktadır. İnsanlar yaşam alanlarındaki pek çok şeyin yansımasını spor alanlarında görmektedirler. İlk toplumların dini ayinlerde yapmış oldukları bedensel hareketlerden tutun da modern toplumlarda bedenın “güzelleştirilmesi” için yapılan birçok hareket belirli spor branşlarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu anlamıyla yapılan hareketler sporun ötesinde pek çok şeyle de ilişkilendirilerek, anlamlandırılarak bir etkinlik halini almıştır.

Modern, sistemsel hale getirilmiş, kuralları ve sınırları belirlenmiş sporlar dünyanın birçok yerinde yapılmaktadır. Bu sporları yapanların, izleyenlerin benzeştikleri görülmektedir. Bu sporların yapılması küresel spor kültürü ve beraberinde bir dünya kültürünün yaratılmasında ve yaşatılmasında etkili olmaktadır (Talimciler 2008, 90). Hakim egemen kültürün tek tipleştirme biçimlerine karşı, toplum içerisinde bazı kesimler, oluşturulan küresel spor kültürü veyahut genel kültürden belirli sebeplerle farklılaşmakta, ayrışmaktadırlar. Bu kültürel ayrışma alanları, alt kültürel form şeklinde var olmaktadır. Alt kültürel formların oluşmasında ideolojik, ekonomik, duygusal, dinsel, yönetimsel birçok etken bulunmaktadır. Alt kültür insanları, oluşan genel kültürel yapıdan; yaşam tarzları, anlayışları, sembolleri, değerleri, inançları, ekonomik seviyeleri, ideolojileri gibi sebeplerle ayrışarak kendi kültürel formlarını oluşturumaktadırlar. Bazı kimselerin yapmış oldukları spor üzerinden kültürleşme girişimleri genel kültürden ayrılabildikleri gibi aynı sporu yapıp farklı sebeplerden kültürel ayrışma gösterebilen alt kültürler de

bulunmaktadır. Kadın futbolu popüler olmuş futbol kültüründen ayrılmaktadır. Egemen futbol kültüründen farklılaşan yönleriyle kadın futbolu bu alanda bir alt kültürdür.

Spor üzerine yapılan ilk alt kültür çalışmaları, 1920-1930'lara dayanmaktadır. Chicago Okulu tarafından yapılan çalışmalarda spor alanlarında oluşan kültürlerin, spora katılan kimselerin sosyalleşmeleri çerçevesinde gerçekleştirdikleri çalışmalar ile sporcuların bireysel kariyerleri üzerine odaklanıldığı görülmektedir. Akcan, bu dönemde yapılan çalışmaların içeriğini şöyle özetlemektedir:

“Bu çalışmalarda kariyere yönelik sosyalleşme, kariyere nasıl başlanılacağı, başlamak için gerekli teknik ve toplumsal nitelikler, kariyere başladıktan sonraki formal ve informal sosyalleşme süreci, alt kültürel sistemin içindekilerle ve dışındakilerle etkileşim bağlamında geliştirilen davranış kalıpları, normlar, değerler ve beklentiler, o spor alt kültürüne ait dilin öğrenilmesi, toplumsal statü ve toplumsal hareketlilik olanakları, kariyer sürecinde başarısızlıklarla başa çıkma, spordan uzaklaşma ve uzaklaştırılma, emeklilik, emeklilik sonrası hakim kültüre adaptasyon gibi konular incelenmiştir” (Akcan, 2011, 30).

Akcan'ın açıklamasında da görüldüğü gibi yapılan araştırmalar liberal anlayışın güdümünde spor alanının işlevselliğini artırmak, sporunun verimliliğini artırmak, bir adaptasyon, uyuma davranışı gösterme yönünde neler yapılması gerektiğinin çözümlenmesine yönelik çalışmalardır.

Chicago Okulunun, kültürel çalışmalar yaklaşımına karşın, Marksist temelden olaya yaklaşan fakat belirli yönleriyle Marksist temelden farklılaşan Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi (1963-64); etniklik, ırk, cinsiyet, marjinal kesimler, alt kültürler gibi parçalı yapıları çalışmalarına dahil ettiği görülmektedir. Merkezin yapmış olduğu çalışmalarda genel kültür karşısında bir direnç alanı olarak alt kültürler değerlendirilmiştir. Merkezin çalışmalarında egemen ideolojinin hegemonik biçimlerine karşı alt kültürlerin ürettikleri şeylere yüklemiş oldukları anlamlar ve genel kültürden farkı anlamlandırdıkları şeylerin anlamlarının direniş yüklü olduğunu belirtmektedirler. Sporun üretimi ve üretilirken geliştirilen ilişki biçimleri sporun anlamını oluşturmaktadır. Oluşturulan bu anlamlar üzerinden bir kültür formu oluşmaktadır.

Spor alanında oluşan alt kültürler üç oluşum biçimine göre değerlendirilmektedir. Birincisi sporu, bir ücret karşılığında yapanlar yani spor işçilerinin oluşturduğu alt

kültürler. İkincisi ücret ödeyerek spor faaliyetlerine katılan insanların oluşturduğu alt kültürler bulunmaktadır. Bu alt kültürler ise iki biçimde oluşmaktadır; spor yapmak için bir ücret karşılığında spor alanını kullananlar ve yapılan sporu bir ücret karşılığında izleyenlerin oluşturmuş olduğu alt kültürler bulunmaktadır. Son olarak da egemen spor kültürüne muhalif olan içinde direniş emarelerinin olduğu ideolojik etmenlerle oluşturulan spor alt kültürleri de bulunmaktadır.

Endüstri olarak oluşturulan sporlarda işçi olarak çalışanlar, sporu iş dışı zaman etkinliği olarak yapanlar veya sporu takip edenler, izleyenler bunu bir ücret karşılığında yapmaktadırlar. Spor alanlarına farklı şekillerde katılım gösteren bu kimseler farklı kültürel formlar geliştirebilmektedirler veya var olan hakim spor kültürü formuna uymayarak farklılık arz edebilmektedirler. Bu tarz sporlar sistemli bir biçimde geliştirilmiş, profesyonelleşme, bürokratik yapının sağlandığı sporlardır. Spor alanında ücret ödeyerek bulunan kimseler bu alanda, sporu icra ederken geliştirilen ilişkileri üzerinden bir kimlik edinerek kültürel forma dahil olurlar. Bennette'e göre bu tarz alt kültürler tüketim temeli oluşan yapılardır. İşçi sınıfının çocuklarının tüketim kültürü içinde sınıfsal kimliklerinden kopmalarını sağlayan bir alan olarak alt kültür tarifi yapmaktadır (Akt., Akcan, 2011, 25).

Spor alanında oluşan alt kültürlere; sporu meslek edinmiş, hayatını yaptığı spor üzerinden kazanan, spor işçilerinin oluşturmuş olduğu kültürel formlar örnek olarak göstermek mümkündür. Bu alanda profesyonel boksörlerin, güreşçilerin oluşturmuş oldukları kültürel formları, alt kültürel formlara örnek olarak göstermek mümkündür. Bu sporları yapanların yaşam tarzlarının benzeştiği, rekabetçi kişiliklerin olduğu görülmektedir. Spor yapanların, spordaki pratik uygulamalar ve somut durumlara karşı ortak bir hakim düzen anlayışı, ortak bir dil, anlam, sembol sistemi geliştirdikleri görülmektedir. Bu ortaklık sporu yapanlar arasında, kendi içinde benzeşen, bir alt kültür oluşturmaktadır.

Ücretini ödeyerek spor faaliyetlerine katılan kimselerin oluşturmuş olduğu alt kültürler örnek olarak golf sporu, binicilik sporu, yelkenli sporu gibi sporları yapanları göstermek mümkündür. Bu sporların pahalı olması, toplumun alt kesimlerinden insanların isteseler de bu sporları yapmalarına engel teşkil etmektedir. Bu alanlarda spor yapanların ekonomik seviyelerinin toplumun çok üzerinde olması bu sporları elit

kesimlerin tekelinde olmasına neden olmuştur. Bu sporların yapıldığı alanlar ve sporu yapmak için gerekli araçların pahalılığı, bu sporları yapanların sınıfsal temelli üstünlüklerini sergileyebildikleri, genel kültürden ayrışabildikleri alanları oluşturmaktadır. Sınırsız tüketme gücünün sergilendiği, toplumdan farklı olma, üstün olma duygusunun pekiştirildiği, spor yapanların bu yönde ilişki ağları oluşturdukları, spor alanına herkesin ulaşamayacağı biçimde dizayn edilmesi bu alanda bir alt kültür oluşmasını sağlamaktadır. Bu tarz kültürel formlar ticarileşmiş alt kültürel formlardır.

Sistemin baskı araçlarından sıyrılma, bir kaçış (doğaya kaçma), genel spor kültüründen sapma, uymama, sporu yeni tarz ve anlamlarda yaşatma biçimleri alt kültürün başka bir biçimde oluşumunu sağlamaktadır. Spor alanında oluşan bu tarz alt kültürler Kapitalizm karşıtlığı üzerinden gelişen ideolojiden beslenmektedirler. “Toplumda her zaman muhalif ve iktidarca yok edilemeyen öğeler vardır” (Oktay 1994, 36). Bu tarz alt kültürler genellikle direniş alt kültürleri olarak var olmaktadır. Egemen kültürün hegemonyasından uzaklaşma biçiminde varlık göstermektedirler. Bu tarz sporlar daha çok sistemselleşmenin, profesyonelleşmenin olmadığı sporlardır.

Kapitalist sistemin kar sağlama güdümünde, halka ait olan çoğu ilk çağlardan günümüze devinerek biçimlenen sporları, yeniden farklı bir formda üreterek, üzerinden kar elde edebileceği endüstriyle iş alanlarına dönüştürmüştür. Birçok spor dalının kurumsallaşması, bürokratikleşmesi, profesyonelleşmesiyle spor alanında oluşturulan kültürde kapitalist sistemin meşrulaştırdığı ideolojilerin taşıyıcılığını yapmaktadır. Bir endüstriyel alan olarak geliştirilen sporun kültürü de diğer kültür endüstrisi ürünleri gibi hegemonya oluşturma, tabi kılma, baskılama mekanizmaları geliştirmektedir. Endüstrinin büyümesi, ayakta kalması için geliştirilen bu ideolojik aygıtlar, endüstri üzerinde egemen olan kesimlerin iktidarlarını güçlendirme eğilimindedir. Geliştirilen iktidar mekanizmalarının tek tipleştirici, istikrarlı tahakkümüne karşın çok biçimli direniş alanları da gelişmektedir. Genel spor kültürünün gündelik yaşamdaki aktivitelerinden farklı olarak spor alanında oluşan alt kültürler, yeni bir kimlik inşa süreci de oluşturabilmektedir.

Spor alanında oluşan alt kültürlere direnişçi misyon yüklenmesinin sebebi olarak kapitalist sistem güdümlü genel spor kültüründen farklı bir tarzda üretiliyor olmalarıdır. Kapitalist sistemle entegreli oluşturulan genel spor kültürünün başarı odaklı, sistemli,

sayısal veriler üzerinden değerlendirilen, ödül ve ceza, şöhret kimliği sunma, kişiyi markalaştırma, kurumsal bir aidiyet, kazanmak ve kaybetmek gibi anlamların önemsizleştirildiği spor alanları oluşturdıkları ve genel spor kültürüne tabi olmadıkları için direniş atfedilebilen alanlardır.

Akcan (2011), direniş alanı olarak gelişen alt kültürlere örnek olarak dağcılık sporunu göstermektedir. Dağcılık sporunun herkese eşit katılım fırsatı sunması, yaş ya da yetenek sınıflaması gerektirmiyor olması, illa belirli bir sonuç aranmıyor olması, bir alana hapsedilememesi gibi durumlar bu sporun kültürüne direnişçi bir yön vermektedir. Dağların zirvelerinin özgürlük alanları olarak simgeselleştirilmesi, bu sporları yapanların bu yönde anlamlandırılmalarında bulunmaları, bu sporu direniş alt kültürü sporu olarak tanımlanmasını sağlamaktadır. Dağcılık sporunun genel kültüründen farklı olarak alternatif söylemler ve pratikler oluşturan bir yapısı olduğu görülmektedir. Endüstriyel sporlarla özdeşleştirilen yarışma, rekabet etme durumları dağcılık sporunda uygulanmamaktadır. Bu biçimiyle dağcılık sporu müsabakası olmayan bir spor dalıdır (Akcan, 2011, 77). Dağcılık sporunun yapıldığı alan milyonlarca insanın olduğu kent ortamında nefes alamayan insanların özgürleşme, doğaya kaçma alanı olarak bu spora yönlendikleri görülmektedir. Siyasi otoritelerin toplum içerisindeki baskısı, hızla akan şehir yaşamı, sürekli tüketmek üzerine kurulan reklam ortamları, sürekli uyarılma durumları insanlar üzerinde bıkkınlık oluşturulmasıyla bir arayış sonucu dağcılık sporuna yönlendikleri de görülmektedir. Akçan (2011), Türkiye’de dağcılık sporuna daha çok üniversiteli gençlerin katıldığını belirtmektedir. Gençlerin sistemden kurtulma arayışları, kaçışları dağcılık sporu alanında doğayla buluşmak, denetlenmemek, mesaj yağmuruna tutulmamak yönünde bir anlayışa dönüşmüştür.

Genel kültür bu tarz alanları bir biçimde sisteme entegre etme, marjinalleştirme ya da yok etme eğilimindedir. Sisteme entegre etme, bu alanları işgal ederek yeniden üretime tabi tutarak tüketime sunmak biçiminde yapılmaktadır. Sistem kendisine entegre edemediği alt kültürlere ait ürünleri, alanları, anlamını dönüştüremediği şeyleri bir biçimde sonlandırma eğilimindedir. Sistem, bu tarz alt kültürel alanları izole biçime getirip marjinalleştirildiği gibi doğrudan baskı araçlarıyla yok etmek için saldırılarda düzenlemektedir. Bu saldırıların amacı itaat etmeyen alt kültürel kesimleri yok etmektir. Bu sonlandırma zora dayalı bir biçimde de olabilir, ideolojik aygıtlarla değersizleştirme, kötü gösterme, toplumsal diğer kesimlere kırdırma biçiminde de olabilmektedir. Bu süreç

işletilirken çoğu zaman sistemli bir biçimde Althusser'in devletin ideolojik aygıtları dediği kurumlar üzerinden işletilmektedir.

Sistemin müdahalesinin dışında birçok alt kültür kendini yaratan dinamiklerden uzaklaşarak kendiliğinden bir sönme, parçalanma, genel kültüre dahil olma halleri de gösterebilmektedirler.

2.2. Bir Alt Kültürel Form Olarak Futbol

İlk uygarlıklardan günümüze dek ayakla oynanan oyunlar farklı toplumlarda farklı amaçlarla oynanmıştır. Coğrafı keşiflerden sonra özellikle Avrupa kıtasında deniz taşımacılığı yoluyla dünyanın farklı farklı yerlerinden getirilen ürünlerin satışının yapıldığı liman şehirlerinin büyümesiyle, şehirli yaşam biçimine uygun oyunların, etkinliklerin geliştirildiği görölmektedir. Bu dönemde gelişen bir oyun biçimi olarak özellikle İtalya, Fransa ve İngiltere'de futbol oyunundan söz edilmeye başlanmıştır. Şehirli yaşam pratiklerinin geliştirilmeye başlandığı bu dönemde daha çok katılımlı kültürel, sporsal etkinlikleri yapılmaya başlandığı görölmektedir. İnsanların, kırsal yaşam alanlarında geliştirmiş oldukları sosyal, kültürel formlar şehirleşmeyle ya yeniden şehir yaşam koşullarına göre düzenlenmişlerdir ya da şehirli toplumlar şehir koşullarının elverdiği yeni sosyal, kültürel etkinlikler icat etmişlerdir. Futbol da bu dönemde Orta Çağ köylülerinin eğlenmek amacıyla; şişirilmiş hayvan işkembesinin üzerini deri ile kaplayarak ürettikleri topa ayakla vurarak oynadıkları oyuna benzer bir biçimde şehirlerde oynanmaya başlanmıştır (Büker'den Akt., Demir ve Talimciler, 2015, 18). Şehirli toplumların oluşmasıyla birlikte şehir hayatı içerisinde genellikle genç kesimlerin sosyalleşmek, eğlenmek amacıyla modern futbolun atası olan futbolu oynamaya başladıkları görölmektedir. Şehirli insanların iş dışı zamanlarında ya da işsiz gençlerin günlük aktivitelerinde futbol önemli bir yeri olduğu görölmektedir. Günlük hayatın gerginliğinin, stresinin atıldığı bir sosyal alan olmuştur. Futbol bu dönemde amatör olarak farklı farklı kurallarla, belirli toplumsal gruplar tarafından oynandığı görölmektedir. Kişilerin bu dönemde futbol oyununa katılım gösterme sebepleri olarak haz almak ve futbol üzerinden oluşan sosyal ağın parçası olmak için katılım gösterdikleri

görülmektedir. Oluşturulan sosyal ağ yaygın kültürün içerisinde kendine has bir yaşam pratiği sunmaktadır. Futbol aracılığıyla bir araya gelen şehirli toplumun belirli kesimleri bu alanda eğlence, spor ekseninde bir kültür oluşturmuşlardır. Oluşturulan kültürel form, yaygın kültürün içerisinde adacık halinde gelişim gösterdiği görülmektedir. Şehirli toplumun bazı kesimlerinin oynadığı futbol, bu dönemde yaygın kültürün içinde bir oyun etkinliği olarak alt kültür biçiminde yaşatıldığı görülmektedir. Bu dönemde futbol oyununu oynayan oyuncular herhangi bir maddi karşılık almadan oyuna katıldıkları gibi, oyunun oynandığı yerde ücret ödenmeden kullanılan düzlükler, çayırıklar, sokak aralarında oynanmıştır. Bu dönemde futbolun alt kültür biçiminden çıkıp yaygın olarak oynanmaya başladığı yer ise İngiltere'dir. Bu dönem İngiltere şehirlerinde yaygın olan kültür ise soylular, aristokratlar ve kilisenin değerlerinin başat olduğu, kültür biçimindedir. Hatta bu dönemde futbol oyunu, İngiltere'de kilisenin ve soyluların karşı oldukları bir etkinlik biçimini aldığı, yasaklandığı, futbol oynayan gençlerin aylak takımı olarak gösterildiği bir dönemdir. 14. Yüzyılın başlarında İskoçya'yı fethetmeye çalışan II. Edward İngiliz gençlerin bir bölümünün top oynamaya göstermiş olduğu ilginin orduya kayıt olmaya olumsuz etki ettiğini düşünerek, oyunun oynanmasını yasaklamıştır (İkiz, 2010). Futbol oyunu bütün yasaklamalara rağmen bütün İngiltere toplumunun sevdiği bir oyun biçimine dönüşmüştür.

Sanayi devriminden sonra öncelikle İngiltere'de ardından endüstrisi gelişen Avrupa ülkelerinde, üretim yapısının değişmesiyle sosyal, siyasal, kültürel yapıda değişmeye başlamıştır. Bu dönemde kültürel alana dair olan şeyler de endüstriyel biçimde üretilmeye başlanmıştır. Hayatın her alanı üzerinden kar elde edilecek şekilde egemen kesimler tarafından yeniden dizayn edildiği görülmektedir. Futbol da bir endüstri olarak İngiltere'de dizayn edilmiş, kuralları, oyun formatı belirlenerek geniş kitlelerin tüketimi için pazara sokulmuştur. Futbol, küresel ölçekte en çok yaygınlık kazanan, kültürü küreselleşen bir endüstri olduğu görülmektedir.

Belirli halk kesimlerinin sosyal ve kültürel aktivitesi olan futbol, endüstriyelleştirilerek, şehir içlerinde bir arada tutulmak istenen kitlelerin uğraşı haline getirilmiştir. Bir oyalanma iş dışı zaman pratiğine dönüştürülmüştür.

2.2.1. Futbolun Tarihsel Gelişimi

Belirli futbol hareketlerini andıran ayakla oynanan spor oyunları, dünya tarihi boyunca birçok medeniyette birçok farklı coğrafyada farklı isimlerle farklı biçimlerde oynanmıştır. Oynandığı yerlerde farklı amaçlar için geliştirildiği görülmektedir. Örneğin M.Ö. 2697 yılında ilk olarak Çin’de ayakla oynanmaya başlanılan “Ts’u-chu” oyunu bulunmaktadır. Oyun, “Ts’u: Tekmelemek, chu: Doldurulmuş deri top, manasına gelmektedir. Oyun dönemin askerinin eğitilmesi amacıyla oynandığı belirtilmektedir. Askerlerin top ile yapmış oldukları hareketler sayesinde daha çevik olmaları hedeflenmiştir. Çin’de oynanan bu oyun rekabete dayalı yapısıyla da ön plana çıkmaktadır (Ongan ve Demiröz, 2010, 35). Benzer biçimde ayakla oynanan bir oyun Japonya’da da görülmektedir. Japonların Kemari adını verdikleri oyun yedinci yüzyılda itibaren oynanmaya başlandığı bilinmektedir (Aktükün, 2010, 11). Aztek ve Mayalarda futbola benzer oyunların oynandığı bazı tapınak ve anıtlarda oluşturulan kabartmalardan anlaşılmaktadır. Oynanan oyunlarda mağlup olan takımın oyuncularının tanrılara kurban edildiği birçok araştırmada belirtilmektedir. Bazı kaynaklar ise, oyun başlamadan önce Güneş ve Gök Tanrı’sına dört insan kurban edildiği ve sahanın bu insanların kanlarıyla sulandığı bilgisini aktarmaktadır (Ongan ve Demiröz, 2010, 37). Orta Asya Türklerinde ise ayakla oynanan bu oyuna ‘tepük’ denmektedir (Talimciler’den akt., Elmas, 2015, s: 19). Antik Yunanda da benzer oyunların oynandığı tarih kayıtlarında görülmektedir. Homeros’un “Odisea” adlı eserinde top oyunlarından bahsedilmektedir (Ongan ve Demiröz, 2010, 40). İtalyanlar ayak topu oyununu “calcio’su”, adını vermişlerdir. Benzer biçimde Fransızlar “le soule’si” adıyla ayak topunu oynamışlardır (Ongan ve Demiröz, 2010, 41). Ayak topu oyun biçimlerinin modern futbol kurallarıyla şekillenilme süreci ise İngiltere’de gerçekleşmiştir. 19. yüzyılda İngiltere’de oynanmaya başlanılan günümüz modern futbolunun birçok kuralı, oynanış biçimi bu dönemde netlik kazanmıştır. Tarihsel olarak kendinden önceki gelişen ayaktopu oyunlarından izler de taşıyan futbol, asıl modern şeklini sanayi devriminden sonra kentlere akın eden insanlar için egemen kesimler tarafından şekillendirilen bir etkinlik olarak geliştirilmesinde almıştır.

Ayak oyunları ilk zamanlarda eğitsel ve askeri amaçlarla oynanmıştır (Elmas, 2015, 19). Eğlence, dinsel ritüel, gibi amaçlarla oynanan oyunlardan sonra, modernleşme

süreciyle ayak oyunları da modern biçimde yeniden icat edilmişlerdir. Modernleşme sürecinde gelişen siyasal ve ekonomik yapı futbolun oynanış amacına ve yöntemine de etki etmiştir. Büyük kitlelerin ilgisini çeken bir uğraş olarak farkına varılması ise futbolu günümüzdeki konumuna getirmiştir. Büyük kitlelerin ilgisini neredeyse tarihin her çağında çeken ayakla oynanan oyunlar, günümüzde modern anlamda uygulanmasının arka planında İngiltere’de geçirdiği teknik, taktik ve kural değişiklikleriyle örgütsel yapısında dönüşümler oluşturmaktadır (Sert, 2000, 58).

2.2.2. Futbolun Endüstrileşmesi

Toplumların üretim ilişkileri her çağda kendi kültürel, siyasal dinamiklerini yaratmıştır. Üretim biçiminin, yapısının değişimi toplumsal dinamiklerin yapısının değişimini de sağlamıştır. Bu bağlamda sporun özellikle de futbolun gelişim süreci düşünüldüğünde onu bütün toplumların üretim ve tüketim ilişkilerinin etkilediği, gelişen siyasal, ekonomik, sosyal yapının eş güdümünde değişime uğradığını savunmak doğru olacaktır. Spor içinde yapıldığı toplumun özelliklerini ve ilişkilerini belli kırımlarla yansıtan bir ayna olarak değerlendirmek mümkündür (Elmas, 2015, 20). Egemen kesimler, hakimiyetlerini yerleştirmek için tabi kesimlerin hayatlarını anlamlandıracak birtakım şeyler sunmak durumundadırlar. Spor da bu eğlence/anlamlandırma türlerinden birisidir (Talimciler, 2008, 90). Diğer birçok modern spor dalı gibi modern futbol da, üretim ilişkilerini üretme, insanları bir birlerine rakip olduğu bir sistem tasavvuru, kölelik, köleleştirme ve kahramanları alkışlatma işlevine sahip ideolojik bir üst yapıdır (Brobm, 2013, 141). Futbol da diğer kültür endüstrisi ürünleri gibi kapitalizmin yoğun temposunun içerisinde sıkışan insanlara bir kaçış ortamı yaratmaktadır. Yaratılan ortamın kuşatmasıyla insanların yanlış bilincin esiri olmaları da sağlanmaktadır. Bu anlamıyla futbol egemen sınıf ideolojisi ve sömürü ağının yaygınlaştırıcı bir parçası olmuştur.

Modern futbol oynanmaya başladığı ilk zamanlardan günümüze sporun en popüler dalı olmuştur. Aktükün’e göre modern futbolun dünya tarihinde gelişim ve değişimini irdelediğimiz zaman üç temel dönemden söz edebiliriz. İlk dönem İngiltere’de futbolun olgunlaşmaya başladığı ve zaman zaman seçkinler, soylular ve din adamları

tarafından yaygınlaşmasının istenmediği dönem olarak değerlendirilmektedir. İkinci dönem olarak 1871’de İngiltere’de bugünkü futbolun temel kurallarının belirlendiği zamandan 1900’lü yılların başlarına kadar ki süreçtir. Aktükün, bu dönemi değerlendirirken, tarih olarak Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcını baz almıştır ayrıca futbolun seçkin elitler tarafından yaygınlaşmasının istenmediği bir dönem olarak nitelendirmektedir. Bu çalışmada futbolun ilk dönemini yaygınlık kazandığı dönem olarak değerlendirmektedir. Bu dönemde modern futbolun anavatanı olan İngiltere güneşin batmadığı bir imparatorluk biçimindeydi. İngiliz askerlerinin, tüccarlarının, diplomatlarının dünyanın her yanında varlık göstermesi futbolun yaygınlık kazandığı evredir. Futbol oyun sahaları bu dönemde oluşmaya başlamıştır. Futbol takımları bu dönemde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Üçüncü dönem ise iki evreden oluşmaktadır. İlk evre 1900’lerin başından başlayarak “soğuk savaş” dönemini de içine alan paylaşım savaşlarının yapıldığı, ulus devletlerin sistematik kanallarını geliştirdiği dönemi kapsamaktadır. Futbol bu dönemde kitlesel tüketime sunulan en büyük endüstrilerden biri olmuştur. Üçüncü dönemin ikinci evresi ise soğuk savaş döneminin bitimiyle başlamıştır. Küreselleşen dünyada, kitle iletişim araçlarının da yaygınlık kazanmasıyla futbol dünyada şov, business haline dönüştüğü, futbol dönemi olarak nitelenmektedir (Aktükün, 2010, 10-11).

2.2.2.1. Birinci evre; Futbolun İngiltere’de Yaygınlık Kazanması

Futbolun birinci dönemine ilişkin yer yer yasaklanması, kısıtlanmaya çalışılmasına sebep olarak şehir içerisinde büyük gürültü ve kargaşaya sebebiyet vermesi gösterilmiştir. Sert, İngiltere’de yasaklanma sebebinin halkın modern olmayan futbolu bahane edip toparlanarak isyan edebileceği korkusuyla yönetenler tarafından yasaklandığını söylemektedir (2000, 55). Bu sebeplerden dolayı 17. yüzyılda İngiltere’de futbolun popülerleşmesine soyluların ve yönetici elit kesimin temkinli yaklaştığı görülmektedir. 1633’te Stemmler’in yazmış olduğu tiyatro eserinde “football is allthesportnowadays” (günümüzde spor futbol demektir) saptaması futbolun popülerliğinin bir göstergesidir. Bu dönemlerde İngiltere köylülerinin topraksız kalmasına sebep olan soyluların arazilerini çitlerle çevirme hareketi (enclosure Türkçesi: çitleme), insanların yoksulluklarını daha da

arttırmıştır. Bu dönemde kasaba halkının çitleme hareketine karşı siyasi protesto gösterileri yapmasının en kolay yolu da futbol maçı düzenlemek olmuştur. Bu tarihlerde yayınlanan gazetelerde futbol maçı için toplanan kalabalığın hızla isyancı bir kalabalığa dönüştüğüne ilişkin çeşitli haberlere rastlanmaktadır. Bu nedenle kalabalıkların bir araya gelmesini engellemek için futbol maçları gerek kilisenin isteğiyle gerek toprak sahiplerinin isteğiyle sık sık yasaklanmıştır (Aktükün, 2010, 12). Futbolun oyun alanı bu dönemde denetlenemiyor olunması, kapalı stat veya çevrili alanlardan çok, düzlük ve herkesin gelebileceği alanlar olması isyancı bir hareket oluşturmaya neden olmuştur.

2.2.2.2. İkinci Evre; Modern Futbolun Oluşumu ve Yaygınlaşması

Modern futbolun İngiltere’de ortaya çıkması ve yaygınlaşmanın asıl sebebi Sanayi Devrimi’nin bu ülkede gerçekleşmesinin etkisiyle kentleri dolduran insanların iş dışı zamanlarının da tasarlanması ve işçilerin bu zamanlarını düzenleyecek aktivitelerden birisi olarak futbol geliştirilmiştir. İlk zamanlarında geleneksel halk oyunu olan futbol zamanla burjuva sınıfının çocuklarının da ilgisini çekmiştir. Egemen burjuva sınıfı tarafından modern hale büründürülen futbol, tabii kesimlere gösteri niteliğinde sunulan bir hal almıştır.

Futbolun kitlelere yapılan bir gösteriye sunulmasının sebebi olarak 19. yüzyıl İngiltere’sinde demir/çelik sanayinin ve dokuma sanayinin hız kazanmasıyla aynı dönemde Avrupa ülkelerinden İngiltere’ye rakiplerin çıkmaya başlamasıyla işçilerin çalışma saatleri artırılmış ve daha yoğun çalışma koşulları dayatılmıştır. Oluşturulan bu emek sömürsüne karşı işçilerin örgütlenmeye başladıkları görülmektedir. Futbol aracılığıyla kitleler hem örgütlü sendikal mücadeleden uzak tutulmak hedeflenmiştir hem de bir sonra ki gün çalışma koşullarına dayanabilmeleri için boşalmanın sağlandığı bir etkinlik olarak tasarlanmıştır.

Futbol oyunun ucuz ve kolay olması toplumun her kesiminden insanların ilgisini çekmiştir. Futbolun yaygınlık kazandığı ikinci dönem futbolun kurallarının yazılı olarak belirtildiği, futbolla ilgili denetleyici kurumların kurulduğu, oyun alanın ve saatinin düzenlendiği dönemdir. Bu dönemde futbol daha çok zengin çocuklarının uğraşı haline

gelmiştir. Ada ülkesinde endüstrileşmenin etkisiyle günde 18 saate varan mesai koşullarında çalışmaktan futbol oynamaya zaman bulamayan insanların yerine futbolla boş zamanı olan zengin çocuklarının, okul öğrencilerinin uğraştığı görülmektedir (Ongan, Demiröz, 2010, s: 44). Bu dönemde İngiltere'nin zengin gençlerinin şekillendirilmesiyle futbol oyunu belirli kuralları olan standartlaşmış bir spor halini almıştır. Futbolun egemen kesimler tarafından bu şekilde zapt edilmesiyle futbol alanı; şov, eğlence olarak arena biçiminde alanlarda oynatılmaya başlanılmıştır. İşçi sınıfından insanların bu dönemde daha çok seyirci olarak futbola katılımı sağlanmıştır.

Yazılı kurallardan yoksun olarak oynanan futbola dair, ilk yazılı kuralların yer aldığı 1846'da "Rugby Okulu'nda Oynanan Futbolun Kanunları" adlı yazılı belge bulunmaktadır. 1856'da *Cambridge Rules* (Cambridge Kanunları) olarak bilinen ve elle oynamayı sınırlayarak günümüz futbolunun temellerini atılması sağlanmıştır. 1863'te Association Football adı altında dünyanın ilk futbol federasyonu kurulmuştur (Akt., Elmas, 2015, 21). Federasyonu kurulması için bir araya gelen özel lise temsilcileri Londra'daki bir mason lokalinde federasyonun ilanını yapmışlardır. Bu dönemde zengin kesimin çocuklarının özellikle de özel okul öğrencilerinin futbola yoğun ilgisinin olduğu görülmektedir (Özkan, 2010, 186). Futbolun kurallarını belirleyen bu gençler ileriki zamanlarda dünyanın birçok yerini denetimi altında tutan İngiltere imparatorluğunun askerleri, tüccarları, teknisyenleri, denizcileri, bürokratları olarak Brezilya'dan, Rus Çarlığına, İsviçre'den, Osmanlı İmparatorluğuna, Hindistan'dan, Avustralya'ya, Afrika Kıtasının en ücra yerlerine kadar gittikleri her yere kültürleri ve alışkanlıklarıyla birlikte, 1871 yılında itibaren modern kurallarıyla oynanmaya başlanan futbol oyununu da götürmüşlerdir. (Aktükün, 2010, 12). Futbol İngilizler aracılığıyla bir kültürel ihracat ürünü olarak dünyaya yayılmıştır

2.2.2.3. Üçüncü Evre; Kültür Endüstrisi Olarak Futbol ve Öğretileri

Endüstri çağıyla birlikte spor alanı ve spora atfedilen önem çok büyük değişikliklere uğramıştır. Spor alanı; üzerinden kar sağlanabilen bir iş, bir kültür

oluşturucusu, bir toplumsal kimlik oluşturucusu, bir ideolojik aygıt olarak dizayn edilmiştir. Günümüzde ise tüm dünyada futbolun spor olgusunun önüne geçtiğini görmekteyiz (Talimciler, 2008, 90). “Futbol bugünkü örgütlenmesi içinde sanayi toplumunun belirgin özelliklerini simgeler: İşbölümü ve ekip çalışması, şansların eşit olması, rekabet, performans, ödül, kov(ul)ma, bireylerin statülerinin belirsizliği (yerlerinin doldurulabilmesi)” (Boniface, 2007, 134), üzerinden kapitalist üretim biçimi ve onun hayata yansımaları yansıtılmış olmaktadır (Talimciler, 2008, 99)

Endüstri öncesi futbol büyük ölçüde düzensizdi, insanlar kendi koşullarına göre farklı alanlarda, farklı biçimlerde oyununu oynamışlardır. Bazen onlarca kişiyle kasabaların caddelerinde bazen boş aralarda oynanmaktadır. Oyunun şekillendirilmiş standart kuralları yoktur. Hall, Malcolmson’ın sözüne vurgu yaparak bu dönemde oynanan futbol oyunlarının “isyan yasası”nın okunmasıyla son bulduğunu belirtmektedir (1999, 100).

Endüstrileşmeyle birlikte futbol oyununun yapısı da baştan sona değişime uğratılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren geleneksel oyun, halktan koparılarak yöneten sınıf ve otoritelerin çıkar ve ideolojileri doğrultusunda yeniden düzenlenerek kitlesel kuşatmanın aracı haline gelmiştir. Futbol örgütlenme biçimi sanayi toplumunun örgütlenme biçimini simgelemektedir. Futbolun; rekabet, performans, ödül sistemiyle rakiplerini geçmek için çok çalışanın, verimli çalışanın karşılığında ödülünü aldığını öğütlemesi, bu yönde bilinç oluşturması, futbolu izleyen kesimler tarafından içselleştirilerek rekabetin doğal ve olağan olduğu fikrini aşılacaktır.

Futbol; sokaktan, tarladan alınarak sermayenin kurduğu alanlara hapsedilmiştir. Oyuncular oyunla yaşamlarını kazanmaya başlamışlardır. Kentleri dolduran kitleler iş dışında statları dolduran seyirciler olarak seyretme zevki için para ödemeye başlamışlardır. Kapitalist sistem halkın olan, gelenekselleşen bir oyunu gasp ederek, yeniden üretime tabi tutmuştur. “Halk kültürü döneminin egemen olan ‘kendi eğlenceni, oyununu ve oynadığını insanın kendisinin yapması’ ortadan kaldırıldı ve endüstriyel üretim bu işi eline geçirdi” (Erdoğan, 2001, 77). Futbol, bu konuda bir örnektir: Bir zamanlar halkın oyunu olan futbol, zaman içerisinde halkın elinden alınarak medya yoluyla sosyal olarak homojen izleyicilere sunulan kitlesel bir eğlence biçimine dönüşmüştür (Bennett, 1999, 69).

Modern futbol olarak tabir edilen bu yeni oyun formatı baştan sona düzene sokulmuş ve sistemsal hale getirilmiştir. Futbol: “Evrensel olarak uyulan ve hakemleştirilmiş kuralara göre bir merkezden yönetilir. Doruk noktası cemaat düzeyinde değil yerel bağlar çok güçlü olmakla birlikte ulusal ve uluslararası düzeydedir. Katılım için değil seyirlik olması için yeniden düzenlenir” (Hall, 1999, 100).

Erdoğan televizyonun gelişmesi ve futbol alanında yayın içeriği oluşturmaya başlamasının futbol alanına etkilerini şöyle özetlemektedir:

“Televizyonun gelişi, reklamcılığın gelişmesi, ulaşımın kolaylaşması ve kitlelerin rızasının ve tercihlerinin biçimlendirme gereksiniminin artmasıyla birlikte, futbol, özellikle 1960’lardan beri, artan bir şekilde tekelleşen sermayenin (ve yasadışı iş yapan sermayenin) ve biliş yönetimi yapan endüstri ve siyasal gücün gözde aracı oldu. Futbol takımları ve oyuncularını uluslararası ticari yapının bir parçası oldular; hem ekonomik hem de oyun ve oyuncu yerel karakterlerini yitirdiler. Futbol, işçi sınıfının çocuklarının “kısa yoldan zengin olma” düşlerini besleyen alana dönüştü. İdeolojik egemenlik (düşünsel) bağlamında ise, ekonomik ve siyasal güç yapılarının sirk ve ekmek, böl ve yönet politikalarının gerçekleştirildiği yerlerden biri oldu” (Erdoğan, 2008, 15).

Çoğu erkek çocuğunun hayali olan futbolculuk, şöhret olmak fikri kapitalist sistem için büyük bir ekonomik pazar oluşturmıştır. Futbol kulüplerinin altyapılarında parayla oynayan binlerce çocuk, oluşturulan futbol okulları, ücretli futbol sahaları, oyun için gerekli olan elbise ve ayakkabılar, eşyalar üzerinden büyük bir ekonomik pazar oluşturulmuş durumdadır.

Maçların yayın hakları üzerinden elde edilen gelirler genellikle “başarılı” olan futbol takımlarına daha çok aktarılmaktadır. Genel olarak sürekli gündemde olan şampiyon olan takımlar ayın takımları oldukları için ve geniş taraftar kitlelerine sahip oldukları için böyle bir paylaşım yapılmaktadır. Aslında gerçek olan futbol kulüplerinin, taraftar kitlelerine göre pay aldıklarıdır. Şampiyonlar liginde son sekize kalan takımlar, ülke liglerinde ilk sıralarda olan takımlara baktığımızda çoğu zaman aynı takımların olduğunu görmekteyiz. Çoğu taşra takımı: Seyircisi az, ekonomisi kısıtlı takımlar sadece şovun oluşturulması için büyük takımların karşısında liglerde yer almaktadırlar. Yayın gelirlerinden almış oldukları kısıtlı paralar (büyük takımlara göre kısıtlı), yerel belediye desteği gibi görece daha küçük destekler verilerek bu takımlar liglerde tutulmakta ve

şovun asıl kahramanları olan takımlar karşısında sahaya çıkarak şovun oluşturulmasında yer almaktadırlar.

Futbol kulüpleri için taraftarlar hem birer müşteri olarak görüldüğü gibi taraftar kitleleri reklam şirketlerine, sponsorlara satılan birer mal olarak da görülmektedirler. En çok taraftarı olanın, en bilinenin, en çok haberlere konu olanın sponsoru olmak şirketler tarafından reklam yapmak için iyi birer alan oluşturmaktadır. Büyük futbol organizasyonları olarak bilinen Dünya Kupası ve Avrupa Şampiyonası gibi organizasyonlara sponsor olmak için dünyanın en büyük şirketleri yarışmaktadırlar. Bu yarışın sebebi olarak: “İnsanlık tarihinde aynı anda tek bir faaliyetle uğraşmak üzere bir araya gelen en fazla sayıda insan kalabalığı, Olimpiyat Oyunları ve Dünya Kupasını izleyen televizyon izleyicileridir” (Eco’dan Akt., Rowe, 1996, 253).

2.2.2.3.1. Futbolun Ticari Yapısı

Futbolda mülkiyet yapısı öncelikle oyunu oynayan oyuncular üzerine kurulur. Futbol takımını oluşturan oyuncuların, performansına göre belirlenen emtia değerleri üzerinden, onların mülkiyetini elinde bulunduran sahiplerinin alıp sattığı ve vergiden düştüğü bir emtia dönüşmektedirler. Futbolcular sermayedarların elinde birer emtia olarak emekleri kiralanmaktadır (Erdoğan, 2008, 22). Aynı şekilde futbol statta ve ekranları başında izleyen, taraftarlar da futbol biriminin emtialarını oluşturmaktadırlar. Futbol kulüpleri bu kitleleri reklam kuruluşlarına, sponsorlara satmaktadırlar.

Futbolun seyirlik bir alan olarak geniş kitlelerle etkileşimin sağlanması hem reklam sektörü için elverişli bir ortam sunmaktadır hem de sporun yapılması için gerekli araçların, giysilerin, spor sahalarının hepsinin kapitalizm tarafından dizayn edilmesi bu alanda büyük bir ekonomik pazar oluşturmuştur. Futbolun oynandığı alanlar alış-veriş merkezlerine dönüştürülerek bu alanlarda takım formaları, ayakkabılar, amblemi olan takım yatak örtüleri, sporcu posterleri, kol saatleri, telefonlar, çakmaklar gibi belirli bir takımı simgeleyecek her şeyin satıldığı alanlara dönüştürülmüştür. Aynı şekilde spor aktivitesinin yapıldığı alanlar, devlet tarafından zapt edilip özel sektörün eline bırakılmıştır. Örneğin mahalle aralarında kurulan futbol sahaları yok edilmiş yerlerine ücret karşılığı kullanılan halı sahalar türemiştir. Halı sahada da oynayabilmek için yine

spor malzemeleri kullanımı gerekliliği doğmuştur. Her spor dalı için özel ayakkabı, özel giysi üretilmektedir. Herkes için, sağlık için spor sloganıyla da pazarlanmaktadır.

Futbol seyirlik bir alan olarak da büyük bir endüstriye dönüşmüştür. Statları dolduran binlerce kişi maç izlemek için ücret ödemektedirler. Aynı şekilde ekranları karşısında futbol maçlarını takip etmek isteyen insanlar, maçların yayınlarını alan televizyon kuruluşlarından para karşılığında maçı izleyebilmektedirler. Oluşturulan kablolu televizyon ağlarıyla, futbol maçları yayınları özel paket ürün olarak yüksek ücretlere satılmaktadırlar.

Futbolun öğretileri hegemonyaya dayalı öğretilerdir. Çünkü hegemonya futbol aracılığıyla oluşturulan bütün metinlerde varlık göstermektedir. Hakim sınıflar, bütün tanımlamaları kendi alanlarına hizmet eder biçimde tabii sınıflara sunmaktadırlar. Futbol yapısı itibarıyla geniş kesimler tarafından kolayca oynanması, geniş bir gösteri olanağı sunması, geniş kitlelerin en çok ilgisini çeken aktivitelerden biri olmasını sağlamıştır. Geniş kitlelerin futbolla haşır neşir olması ve futbolun kitleler üzerindeki etkileme gücü “tüketim ideolojisiyle birleştirildiğinde içinde yaşadığımız serbest piyasa ekonomisi için vazgeçilmez bir sektörün yaratılmasını sağlamış olmaktadır” (Talimciler, 2008, 92)

Futbol kulüpleri birer sportif örgüt olmaktan öte, aynı zamanda birer ekonomik örgüt haline de dönüşmek zorundadırlar (Talimciler, 2008, 92). Futbolun kapitalist pazarla ilişkisi pek fazla konuşulmaz bu durumda futbolu finanse eden, başkanlığını yapan, kurallarını koyan egemen kesimler genellikle ortada görünmezler. Çünkü futbol, pazar ilişkisi ve sahiplik yapılarının tartışılması işin büyüsunü bozacağı düşünülmektedir. Futbolcular, gol pozisyonları, taraftarları konuşmak yerine işin ekonomisinin konuşulmasıyla, futbol ve iktidar ilişkileri, futbol ve ideolojilerin konuşulacağı anlamına gelmektedir. Bundandır ki yönetici kesimler ve işin pazar yapısı çok fazla konuşulmamaktadır (Talimciler, 2008, 94).

Futbol denince daha çok görünürde olan oyuncular, taraftarlar, teknik direktörler olmuştur. Futbol maçlarının televizyon ekranlarında uzunca süre yer almasıyla futbol takımları, kendi reklamlarını, oyuncularının reklamlarını yapmaktadırlar. Bilinirliği ve taraftar kitlesi yaratan takımlar daha çok sponsor ve reklam geliri sağlamaktadırlar. Televizyon ekranlarında şöhretleşen futbolcular daha yüksek paralara satılmakta hem de bu futbolcuların isimlerinin yer aldığı formalar, ürünler de daha çok satılmaktadır. Futbol

ve televizyon aracılığıyla oluşturulan şov dünyası ve ekonomi pazar, televizyon dünyasının da karlılığını artırmaktadır. Futbol maçları ve bu maçlara ilişkin oluşturulan tartışma programları, bu alanla ilgili haberler televizyon kanalları için hem çok ucuza mal olabilmekte hem de çok geniş kitlelere kolayca satılabilmektedir. Futbolun bütün dünyada bilinirliği ve dilinin kolay anlaşılması, anlatımının, sunumunun kolay olması global medya ağları için çok ucuza mal edilen ve kolayca satılan bir etkinliğe dönüştürmüştür.

Futbol alanı denetlenmesinin zor oluşu ve büyük paraların döndüğü bir alan olarak kara para aklamak için elverişli ortam oluşturmaktadır. Futbol kulüplerinin sahiplerinin bu farklı alanlardaki ticari faaliyetleri üzerinden elde etmiş oldukları parayı futbol aracılığıyla piyasaya sokabilmektedirler. Bazı durumlarda ise şirket olarak gelirlerini artırmak isteyen futbol kulüpleri, dünyanın birçok yerinden futbolcu transferi, altyapı oluşturma adı altında offshore banka hesaplarıyla kara parayı piyasa sürmektedirler. Bu şekilde birçok ülkede futbol kuruluşlarıyla mafya yapıları birlikte hareket etmeye başladıkları görülmektedir.

Futbol oynamadan, futbol adına bir şey üretmeden futbol üzerinden kar elde etmenin kolay yollarından birisi de bahis oynatmaktır. Çoğu bahis şirketi devlet eliyle düzenlenmektedir. Hem bahis şirketleri çok yüklü paralar kazanmaktadırlar hem de devlet bu alanda yüklü miktarlarda vergi almaktadır. Vergi vermek istemeyen veya devletin tekelci bahis şirketlerine karşı yasa dışı yollardan bahis oynatan kurumlarında çokça yaygınlaştığı görülmektedir. Futbol alanında dönen paranın büyüklüğü herkesi cezbetmektedir; mafyayı, medya kuruluşları patronlarını, başka alanlarda iş yapan sermayedarları, siyasileri bu alana yatırım yapmaya yöneltmektedir. İlginin ve dönen paranın bu kadar çok olması beraberinde kazanmak için her şey mubahtır anlayışıyla şikeyi, dopingi de getirmektedir. Futbol şirketleri borsa hisselerinin küçük bir kısmını halka açarak şirketin karlılığını, bilinirliğini bu yolla da artırmayı amaçlamaktadırlar.

2.2.2.3.2. Futbol ve Rekabetçi Bireycilik

Endüstriyel futbolda koşullar ne olursa olsun, ne pahasına olursa olsun kazanmak birincil amaçtır. Kazanmak için çok çalışmak, sistemli çalışmak, yılmadan çalışmak, hayatını çalışmak üzerine kurmak gerektiği fikri ön plana çıkarılmaktadır. Sporcular çok çalışıp yeteneklerini sahaya yansıtabilirlerse başarı kaçınılmazdır. Bu durumun topluma ideolojik yansıması ise iyi yaşam standartlarına ulaşmak isteyen insanların, sürekli bir biçimde, kötü yaşam koşullarının sebebini kendilerinde aramaya ve daha çok çalışıp daha çok üretmeleri gerektiği fikrinin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Başarısızlığın sebebini ya da kötü hayat koşullarının sebebini başka yerde aramak yerine sürekli kendini düzeltmek ve sürekli daha iyi çalışmak daha çok çalışmak gerektiği bireyin bilicinde yer edindirilir. Popüler olan kişisel gelişim kitaplarındaki gibi sistemi irdelemek yerine sürekli sorunu kendimizde arayıp kendimizi değiştirip sistem için nasıl daha kalifiye bir elemana dönüştürürüz baskısını kendi üzerimizde oluşturmamıza yarayan bir ideoloji sunar, futbolun bireyciliği. Bu durum toplumsal hayatın rekabet üzerine kurulu olduğu dolayısıyla rekabetçi bireycilik durumunun doğal insanlık durumu olarak sunulmasını sağlamaktadır (Alemdar, Erdoğan, 1994, 79). Oysa yaşamın gerçekleri farklıdır, yaşamın içerisinde kazanmakta, kaybetmekte var ve başarının tek kıstası kazanmak değildir. Bazen eğlenmek, öğrenmek, dayanışmak ve bunlar için harcanan zamanda insani değer açısından önem arz etmektedir. Herkes aynı kabiliyette zaten olamaz ve herkesten aynı performansı beklemek olanaksızdır. Futbolla özdeşleştirilerek kitlelere sunulan ideoloji bu tarz gerçekleri göz ardı ederek rekabetçi bireyler yaratma ideolojisidir.

Futbol sporu bireysellikten öte geniş bir ekip çalışmasıyla örgütlenen takım sporudur. Takımın içerisinde bulunan herkesin, çarkın dişlisiymiş gibi kendi başına görev ve sorumlulukları vardır. Dişlilerden birinin görevini yerine getiremiyor olması takımı bozar. Bu durum bütün futbolcuların yüksek performans göstererek, takım içerisindeki konumu için sürekli hazır olmak, üzerine düşeni yapmak zorunluluğu yaratmaktadır. Sorumluluğunu yerine getiremeyen makine dişlisi gibi sporcu da en kısa sürede değiştirilir, çarkın dönmesini sağlayacak başka bir dişli eskinin yerine adapte edilir. Sporcu çarkın istenmeyen parçası olmamak için sürekli çalışmak ve çarkın hızına uygun performans geliştirmek durumundadır. Yoksa takımda kendine yer bulamaz. Sürekli

takım oyunundan bahsedilmesine rağmen oyuncular bireysel performansa göre değerlendirmeden geçirilirler. Bütün futbolcular önce kendi takım arkadaşlarıyla sürekli yarışmak durumundadırlar aynı mevkiden oynayan aynı takımın oyuncularını ya da aynı mevkiden oynayan bütün oyuncular birbiriyle yarışmak durumundadırlar yoksa her an yerlerinden olabilirler ya başka bir takımdan başka bir futbolcuya yerlerini kaptırırlar ya da aynı takımdan bir futbolcuya yerlerini kaptırırlar. Çark dönmeli ve bütün dışlılar görevlerini en iyi şekilde yapmalı. Futbolda sadece saha içerisinde oyuncu sayısında bir eşitlik vardır. Bunun dışında futbolda eşitlik aranmaz.

Rekabet ideolojisi öyle bir noktaya ulaşmıştır ki kazanmak için her şey caizdir mantığıyla saha içerisinde futbolcuların birbirlerine yapmadıkları kalmamaktadır. Kurnazlık adı altında her türlü aldatmaca, yalan, yanıltma galibiyet adına hoş görülebilmektedir. Futbolcular fiziksel mücadelelerinde birbirlerini yaralamakta, hata bazen ölümle sonuçlanmaya kadar varmaktadır. Futbol pazarının, izleyicilere üst düzeyde bir şov sunma isteği, futbolcuların güç ve performansını en üst seviyelere taşıyabilecek antrenmanlarla birlikte doping kullanımını da beraberinde getirmiştir. Spor pazarında bugün milyon dolarların konuşulduğu doping endüstrisi kurulmuş durumdadır.

Böylece kapitalist ideolojinin rekabete dayalı bireycilik ideolojisi doğal bir insani durum olarak görülmesi sağlanmaktadır. Dünya güçlülerin dünyasıdır. Eğer sorun aranacaksa insanın kendi güçsüzlüğünde aranmalıdır. Görüşünü, futboldaki rekabetçi bireycilik güçlendirmektedir. Kapitalist sistem spor alanında öğrendiğimiz bireyciliği hayatın her alanında yeniden yaşatmamızı öğütlemektedir. Fabrikada, sokakta, okulda dahası millet olarak da çok çalışmalıyız, kenetlenmeliyiz bilincinin oluşumu bu şekilde sağlanmaktadır.

2.2.2.3.3. Spor ve Cinsel Kimlik

Futbolda erkek egemen yapının olması ve egemenliğin sürekli yeniden üretilmesi, “bir sporun üretim tarzı ve ilişkilerinden doğmaktadır; erkeğin egemenliğinden, cinsel bağınazlığından, değiştirilmez seksist tutumundan değildir (bu son belirtilenler, üretim tarzı ve ilişkileri içinde oluşmuş sonuçlardır)”. Feodal toplumlardan günümüze insanların

üretim tarzı ve ilişkilerinin yaratmış olduğu (Erdoğan, 2008, 43-44) sosyolojik koşullar çerçevesinde erkeklerin daha görünürde olduğu kadınların daha edilgen oldukları bir dünya düzeni oluşturulmuştur. Oluşturulan düzen ataerkil kodlarla temellendirilmiştir. Feodal ve sonrasında gelen kapitalist toplumlarda üretim ilişkilerinin etkisinde biçimlenen ataerkil yapı, bu dönemlerde üretilen bütün toplumsal formlara sirayet etmiştir. Futbol alanı ataerkil hegemonik erkekliğin diğer toplumsal alanlara nazaran daha görünürde olduğu bir alandır.

Egemen kesimler tarafından futbol birimi oluşturulurken, işçi sınıfının iş dışı zamanını kontrol etme ve bu alan aracılığıyla kendi ideolojilerini kitlelere empoze etme biçiminde dizayn edildiği görülmektedir. Modern futbolun yaratıldığı, kurallarının belirlendiği dönemde halk kavramı, üstü kapalı bir biçimde işçi sınıfı özellikle erkek işçi sınıfı olarak özdeşleştirilmektedir (Bennett, 1999, 66). Bundan dolayıdır ki futbol alanında oluşturulan dilde, kültürde, eylemde eril bir biçimdedir. Popüler kültür ürünü olarak gelişen endüstriyel futbol alanında cinsiyetçi söylemler hem statlarda seyircinin dilinde, oyunculara, taraftar kitlelerin ateşlemeye çalışan takım yöneticilerinde, daha çok izlenmek isteyen medya kanallarında cinsiyetçi söylem geliştirilmektedir.

Bir temas oyunu olarak futbol denilince aklımıza güç ve dayanıklılık, çeviklik gelmektedir. Bu tarz yüceltici kavramlar erkeklere özgü kavramlar olarak anlamlandırıldıkları için futbol denilince akla gelen erkek uğraşı bir spor olmaktadır. Kadın denilince kırılgan, narin yapılı bir kişilik aklımızda yer etmekte bu durum kapitalist ideolojinin ataerkil yapısının sözcükler aracılığıyla bilincimizde var etmiş olduğu bir ideolojik bakış açısıdır. Futbol erkeği yüceltici anlamlarla donatılırken aktif, saldırgan, rekabetçi, kuvvetli, düellocu, cesaretli vs. kadını ve kadınlığı aşağı düzey konumlarla donatır (Alemdar ve Erdoğan, 1994, 84). Bu anlamda futbol erkekliğin bir “arenası” olarak görülmektedir (Birkalan, 2010, 63). Erkekliğe dair her şey futbol alanında yüceltilmekte aynı şekilde futbola dair olan şeylerde erkeklikle benzeştirilmektedir. Futbol alanında yaratılan erkekliği Hosbawm şöyle özetlemektedir:

“(…) her koşulda erkekler adına, milli duyguları aşılamanın benzersiz ölçüde etkili bir aracı durumuna getiren etken, en az politikleşmiş ya da kamusallaşmış bireyin bile kendilerini, pratikte her insanın olmasını istediği ya da ömrünün bir anında kendisinin olmak istediği kadar mükemmel olan genç insanların sembolize ettiği milletle rahatlıkla özdeşleştirebilmeleridir.

Milyonların oluşturduğu hayali topluluğu, on bir isimli bir ekipte daha gerçek görünmektedir. Birey, alkışlamakla yetinse bile, kendi milletinin bir sembolü haline gelmektedir” (1993, 170)

Futbolun oluşturuluş biçimi ve erkeksiliği yüceltmesi, futbol alanında homofobinin üretilip yaygınlaştırılmasını da sağlamaktadır. Düzenin saptadığı cinsel kimlik modelinden başka modeller doğru bulunmaz, düzenin ön gördüğü “sağlıklı bir seks modeli” kurulu düzenin temsilcileri olarak öğretmenler, din adamları, popüler film yıldızları, spor kahramanlarının uyması gereken ve topluma örnek teşkil etmesi gereken kişilerdir. Uygun görülen seks modelinin dışında herhangi bir davranış gösteren kişi toplumdan ötekilenir. (Vassaf, 1996, 97). Futbol alanı bu ötekileştirmenin en çok yaşandığı alanlardan birisidir. Psikologlar cinsel kimliğin önemine vurgu yaparak herhangi bir belirsizliğin bireyin topluma ayak uydurmasında sorunlara yol açabileceğinden bahsetmektedirler. Kadınlar kadın gibi, erkekler erkek gibi olmalı, fiziki görünüşleri, düşünceleri, davranışları, kişilik özellikleri, gece ve gündüz gibi birbirinden ayrılan bu cinsel kimliklerle tam uyum göstermesi beklenir. Futbol alanında erkeğin göstermesi gereken cinsel kimlik modeli yüceltilerek kitlelere örnek olarak gösterilmektedir. Kurulu sistemin futbolcudan beklentisi bu yöndedir. Cinsel kimliğimiz en başından çocukluğumuzdan bir standarda tabi tutulmaktadır. Çocuklar için tasarlanan giysiler (mavi renkli erkek çocuk giysileri, pembe renkli kız çocuk giysileriyle) daha çocuk dünyaya gelmeden kendisi için bir kimlik hazırlanmakta ve onunda kimliğe uyum göstermesi istenmektedir. Bu şekilde çocukları; çocuk olarak görmek yerine onları cinsel kimliğin totaliter baskısına maruz bırakıp belirli davranışları sergilemelerini, belirli giysileri giymeleri sistemli bir biçimde sağlanmaktadır. Anne babalar futbol takımlarının formalarını erkek çocuklarına giydirerek onları bu kimliğe sokmaktadırlar. Tanımlanan bu tarz çizgileri net çizilmiş cinsel kimlikler ve cinsel kimliklere ait olarak görülün alanlar sporu da cinsel kimlik ekseninde değerlendirilmeye yöneltmektedir.

Futbolun medyada ve oynandığı ortamda, statlarda yüceltilen erkeksi dili toplum içerisindeki diğer cinsel kimlikleri aşağılamak, ötekileştirmek için bir araca dönüşmektedir. Futbol alanında kullanılan dilde cinsel kimliğin totaliterliğinin yayılmasını sağlanmaktadır. Futbol üzerinden sözcüklere yüklenen yargılar cinsel mitler içirir, “erkek gibi erkek, kadın gibi kadın” imajının çoğaltıldığı, gösterilenin dışında farklılık gösteren bütün davranışların aşağılandığı, ötekileştirildiği dilsel bir yapı oluşturulur. (Vassaf, 1996, 96-97).

Erkeğe özgü olarak görülen futbol, kadınlar tarafından yapıyor olduğu durumlarda ise bu çoğunlukta görünmezlikten gelinmekte ya da önemsenmemektedir. Kadının, kimliğinden çok kadınsılığı ön plana çıkarılır. Birçok spor dalında olduğu gibi futbolda erkek sporu olarak görülmekte ve futbol oynayan kadınların ekranda yer edinebilmeleri için vücutlarını teşhir eden giysiler giymeleri dişiliklerini ön plana çıkaran hareketler yapmaları gerekmektedir. Endüstriyel futbol dünyasında kadınlar daha çok maçları sunan seksi sunucular olarak yer alabilmektedirler.

Sonuç olarak futbol alanı erkeksiliğin yüceltildiği, sporcu erkek bedenlerinin sergilendiği, kapitalist ideolojinin ataerkil köklerinin güncellendiği bir form olarak var olmaktadır. Futbol aracılığıyla, erkek futbolcu bedeni üstünden oluşturulan; saldırgan, güçlü, rekabetçi, dayanıklı, erkek kemliğinin meşrulaştırıldığı görülmektedir.

2.2.2.3.4. Futbol ve Milliyetçilik

Eski üretim biçimleri sanayi devrimiyle birlikte değişime uğramıştır. Sanayi devriminden sonra gelişen teknolojik yapıyla birlikte üretim biçimi de değişmiştir. Üretim biçimi ve üretim araçlarının değişimi toprağa bağımlı ekonominin yerine seri üretime dayalı sanayi üretim biçimini oluşturmuştur. Bu yeni üretim biçimi yeni toplumsal örgütlenmeleri de beraberinde getirmiştir. Eski devlet sistemleri yerine ulus-devletler sistemi oluşmaya başlamıştır. Ulus devlet yapısı 19. yüzyılda ortaya atılan “milliyet ilkesine” dayanmaktadır. Bu ilke temelinde birincil olarak her ulus kendi devletine sahip olmalıdır, ikincisi ise her devlet kendi ulusunu kapsamalıdır. Ulus devlet anlayışı milliyetçiliğin ilk temel düşüncesine dayanmaktadır (Orkunoglu, 2018, 33). Ulus devlet sistemi içerisinde milliyetçiliği içeren her düşünce desteklenmektedir. Futbolun bir oyun bir spor biçiminden çıkarılarak milliyetçilik öğretileriyle harmanlanmasının sebebi çağımızın siyasal yönetim biçimleridir. Futbol endüstrisi; izlenebilmek ve bu durumdan nemalanabilmek adına milliyetçilik argümanlarını kullanarak sistemin varlığını korumakta ve kendi karına kar katmaktadır.

Gündelik yaşamın her anında, iktidar tarafından tehdit olarak görülen ‘öteki’leri baskılamak, denetim altında tutmak ya da linç etmek, onları görünmez kılmak, ötekileri

aşağılayarak kendini yüceltmek için iktidar etnik grup ve beyaz erkek jargonuyla söylem alanında var olmaktadır. İktidardaki etnik grubun giderek ırksal başkalar içeren yaklaşımı, farklı kimliklere sahip olanlara karşı artan ırksal yaklaşımı medyanın da aktif desteğiyle dayanılmaz baskılara dönüşebilmektedir. Bu baskılar ve dışlanmalar toplumsal parçalanmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Medyanın farklı kimliklere yönelik aşağılayıcı, dışlayıcı ve şiddet içeren toplumsal bir söylem üretmesi milliyetçiliğin kabarmasına sebebiyet vermektedir. Medyanın söylem alanında şiddet üretimi genellikle spor müsabakalarında ortaya çıkan şiddet olaylarını farklı biçimlerde yeniden kurgulayarak ve uzun süreler ekranlarda tutarak toplumsal parçalanmayı hızlandırabilmektedir (Çoban, 2007, 1); (Özer 2017, 12).

Hobsbawm, Gellner'dan alıntılarla milliyetçiliğin oluşumunu şöyle açıklamaktadır: “Milletlerin, insanları sınıflandırmasının doğal, tanrı vergisi bir yolu olduğu, doğuştan gelen bir(...) politik kader olduğu iddiası bir mittir; bazen önceden var olan kültürleri alıp onları milletlere çeviren milliyetçilik, bazen de milletleri icat eder ve genellikle önceden var olan kültürleri tamamen yok eder: Bu bir gerçekliktir.”Hobsbawm, “kısacası, analitik düzlemde milliyetçilik mitlerden önce gelir. Milletler devletleri ve milliyetçilikleri yaratamaz, doğru milleti yaratan milliyetçiliktir”. Bu nedenle milliyetçiliği anlayabilmek için milletleri ve çağrıştırdığı olguları politik, teknik, idari, ekonomik ve diğer koşullarla ihtiyaçlar çerçevesinde analiz etmeliyiz. Milletleri, özünde tepeden oluşturulmuş yapılar olarak değerlendirmiştir (Hobsbawm, 1993, 24-25). Bu tepeden oluşum kitleleri kontrol altında tutabilmek için özellikle milli söylenceler üzerinden yapay, bilimsel alanda saflaştırarak, propaganda malzemesi yaparak milliyetçiliğin siyasi elit gruplar tarafından sürekli kullanılmasına olanak tanımıştır (Habermas, 2010, 24). Futbolda aynı dönemlerde tepeden oluşturulmuş aynı ideolojiye hizmet eden bir birim olarak kurulmuştur. Bu yönüyle futbol ve milliyetçilik öğretilerinin iç içe geçmesi gayet doğaldır.

Hutchinson, Hobsbawm ve Gellner'ı destekler nitelikte millet olgusunu şöyle tanımlamaktadır:

“Etnik bir geçmişe bağlılık ifade etse de, millet aslında yenidir, hatta icat edilmiştir; zira millet eski birimlere oranla sınırları daha geniş ve belirli, ekonomik bakımdan bütünleşik ve kültürel bakımdan türdeş bir siyasal birimdir. Millet, yeni bir akılca ve siyasal insanlık anlayışına

tek ve türdeş bir kültürün toprak temelli merkezi bir devlet ve sanayileşmiş bir ekonomi tarafından gezgenin dört bir yanına taşınmasını mümkün kılan, 18. yüzyılın bilimsel ve teknolojik devrimlerinin taşıyıcısıdır. Milletler modernliğe yönelmiştir ve ulus devletler birbirine benzer: endüstriyel bir kültürü paylaşırlar ve bizzat ulus-devlet sisteminin yükselişi, artan karşılıklı bağımlılığın ve ulus-ötesi kurumlara dayalı yeni bir yönetim sisteminin habercisidirler” (Hutchinson, 2008, 88)

Üçüncü Dünya ülkelerinde ulus-devlet yapısı içerisinde milliyetçiliğin güçlü tutulmak istenmesinin sebeplerinden biri de uluslararası sermayeye entegre olamayan iç sermayenin korunması temelinde geliştirilen bir milliyetçiliktir. Batının milliyetçi değerlerin üzerine gidip milliyetçi değerleri ezmesi, sermayesinin dünya devletlerindeki sermayedarlara oranla bir hayli gelişmiş olmasındandır. Aynı dönemde batı futbolu da global pazara entegre edilmiştir. Milli burjuva, elinde bulundurduğu milli sermayeyle dünya pazarında etkin bir güç olacaksa milliyetçiliğin karşısında duran daha global bir tutum sergiler, milli burjuva dünya pazarından globalleşmiş güçlerle rekabet edemeyecek durumdaysa kapalı pazar yapısını koruyabilecek argümanlar sunan milliyetçilik, “milli devlet, milli mal, milli değerler silsilesini” tüketmek çemberinden çıkmak istemeyecektir. Ulus devlet milliyetçiliğinin global pazarda sorun teşkil ediyor olması ulusun içerisinde gelişen burjuvazinin global pazardaki rakipleriyle yarışmıyor olması durumundandır. Diğer yandan global şirket misyonu edinmiş şirketler sınırsız bir ortamda pazara mallarını sunmak isterler. Büyük sermaye yapıları, malı, çoğu zaman daha ucuza üretiyor olmanın avantajı ve sermaye yapısının büyüklüğünün vermiş olduğu dayanıklılıkla pazar içerisindeki rekabetten galip çıkacakları için sınırsız satış alanına sahip olmayı istemektedirler. Milliyetçilik üzerine yapılaşmış sistemleri istememektedirler. Pazara girmelerine engel teşkil ettiği için çoğu zaman milliyetçilik karşıtı tutum göstermektedirler. Milliyetçilik ve karşıtlığı, sermayenin dönüşümünün doğurmuş olduğu bir çatışma alanıdır.

İlerlemenin koşulu olan çelişkilerin ortaya çıkardıkları sonuçlar yeni çelişkiler doğurarak anlam dönüşümüne uğrayabilmektedirler. Fransız İhtilalıyla, kurtuluş için milliyetçilik yaklaşımları ilerici görülürken, milliyetçiliğin tahakkümü amaçlayan milliyetçiliğe dönüşmesi gerici bir yaklaşım olarak görülmektedir. Milliyetçilik kavramı hiçbir zaman tek başına işlev görmemektedir, her zaman hem en önemli hem de en zayıf halkası olduğu bir zincirin içerisinde yer alır. Bu zincir, içine sürekli yeni terimler katarak

anlamını günceller ve zenginleştirerek ilerler; yurttaşlık, yurtseverlik, popülizm, etnisizm, etnosantirizm, yabancı düşmanlığı, şovenizm, emperyalizm, jingoizm “Milliyetçilik ve ırkçılık farklı gösterilmeye çalışılsalar da aslında aynı anlamları kapsamaktadırlar.” “Milliyetçilik ırkçılığın tek nedeni değilse bile ortaya çıkışının belirleyici koşuludur” (Balibar, 1993, 50-61). “Ötekenden” farklı “biz” kavramını oluşturan semboller, simgeler, biçimler iki kavramın içerisinde de varlık göstermektedir. Futbol içerisinde geliştiği ulus pazarının genel kabul gören milliyetçiliğinden faydalanmaktadır. Futbol endüstrisi kitleselleşmek için bu milliyetçi söylemler, durum ve davranışları sürekli yaşatmaktadır. Futbol sahalarında özellikle siyahi futbolculara karşı ırk temelli aşağılamalara sıklıkla rastlanmaktadır. Balibar, milliyetçiliğin ırkçılığa yüklenmiş anlamlardan kurtulmak için ırkçı örgütlerin milliyetçilik terimini sahiplendiklerini ve iki kavramın (ırkçılığın ve milliyetçiliğin) birbirine indirgenemeyeceğini ilan ederek en çok da ırkçı olarak nitelendirilmeyi reddettiklerini belirtmektedir. Futbol alanlarında da ırkçılığı hayır denilmekte fakat milliyetçilik sürekli palazlandırıldığı görülmektedir. Milliyetçilik şemsiyesi altında aslında bir gizlenme taktiği uygulamaktadırlar, ırkçı tutumun doğasında bulunan yargıları gizleyerek varlığını güçlendirmektedir (1993, 50). “İrk ve dolayısıyla ırkçılık, eksenel iş bölümüyle ilişkili olan coğrafi yoğunlaşmaların dışavurumu, itici gücü ve sonucudur. Milliyetçilik ve milliyetçiliğe dayalı ulus devlet yapısı, dünya sisteminin siyasi yapılanmasından doğmaktadır (Balibar, 1993, 102).

Medya, milliyetçiliğe ait değerleri futbol üzerinden hikayeleştirerek futbol üzerinden millilik bağlamında telaffuz edilen bütün sözcüklerle (milli tarih, milli kimlik vb.) milliyetçiliği normalleştirmekte, popülerleştirmektedir. Medyanın yapmış olduğu bu popülerleştirme başka ülke takımları arasında oynanan maçlarda, o güne kadar Galatasaray karşıtı olan Fenerbahçelilerin “milli” temsilci olarak karşılaşmaya çıkan Galatasaray savunucusuna dönüşmesi, özellikle milli takım karşılaşmalarında bütün milli duygular medya tarafından kırıştırılarak milliyetçilik bağlamında kitlelere aktarılıp dolaşıma sokulur.

“Milliyetçi toplumsal örgütlenme ilkesi devletle kültürün evlenmesini gereksinir”. Gellner’in kültürden kastı “yüksek kültürdür”, yüksek kültürü şöyle tanımlamaktadır: “Profesyonel eğitimciler tarafından, okuryazarlığında yardımıyla, oldukça kesin ve kodlanmış normlara göre iletilen standart bir kültürü ifade eder” (Gellner, 1998, 47). Yüksek kültürün oluşturucu güçlerinin tanımı Althusser’in devletin

ideolojik aygıtları olarak nitelendirdiği kurumlara benzemektedir. Devlet yapısı kültürün koruyucusu olarak ideoloji üretir ve denetler. Kişilerin bu yapıya katılımı soy, mülkiyet, ikamet gibi şeylerle değil kültüre iştirak edişiyile, ideolojik altyapısı oluşturulmuş üstten sunulan kültürel yapıya katılım göstermesi, uyum sağlaması, “benin” yerine getirmesi gerekli görülenleri yerine getirerek, vatandaşlık kazanır (Gellner, 1998, 48-49). Milliyetçilik devletin değil de milletin ideolojisiymiş gibi sunulmaktadır. Aynı şekilde futbol alanında beslenen milliyetçilik anlayışı da sıradan insanın milliyetçilik anlayışı, tutumu olarak gösterilmektedir. Oysaki bu alandaki milliyetçilik de devlet eliyle oluşturulmuş bir milliyetçiliktir.

Smith, oluşturulan milliyetçiliği yeni milletlerin yaratılmasına yardım ettiğini belirtmektedir. Milliyetçilik akımlarının gelişmeye başladığı Fransız İhtilalı ve sonraki yakın tarihlerinde göz önüne alındığında şimdiki bağlamına göre modernlerdir. “Milliyetçilikler yaratılmış oldukları kadar aynı ölçüde daha eski motif, tahayyül ve fıkirlere de bağlıdır. Milliyetçilik dediğimiz şey pek çok biçimde faaliyet gösterir: siyasi ideoloji, toplumsal hareket, kültürel biçim olarak gözükürler” (Smith, 1994, 118). Smith milliyetçilik ifadesinin hangi anlamlarda kullandığını şöyle belirtmektedir;

1. *bütün olarak millet ve milli-devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci,*
2. *bir millete ait olmak bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak,*
3. *“Millet” ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm.*
4. *Milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktorin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji.*
5. *Milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeye gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasal hareket (Smith, 1994, 119).*

Spor (özellikle de futbol) daha kitlesel gösteriler sunabildiği için toplumun ırksal olarak ortak değerler yüklediği simgeleri, inançları yeniden üretip popülerleştirerek milliyetçilik duygusunu yaratmakta, çoğaltmaktadır. Bu simgeler, inançlar, kodlar, ritüeller genellikle biz ve ötekiler olarak kurgulandığı, mitleştirildiği için diğer uluslarla olan karşıtlıklara, tarihsel çatışmalara bağlanmaktadır. Kendi milliyetçiliğini ötekinin

karşıtlığı üzerinde inşa etmektedir. Kitlesele medya milli fiili sembollerle futbol üzerinden topluma yaymak konusunda çok etkilidir. (Mutlu'dan Akt., Ulus, 2007, 219).

Uluslararası müsabakalarda söz konusu spor futbol olduğunda medyanın milliyetçi, eril söylemi palazlanarak artmaktadır. Büyük bir savaşa hazırlanır gibi Osmanlı ordusunun bando takımının söylediği Mehter Marşı statta televizyon kanallarında kitleleri maça hazırlamaktadır. Kitlelerin futbol maçlarına yoğunlaşmasıyla ülkenin gündemi de değiştirildiği görülmektedir. Siyasal ve ekonomik olayların konuşulmadığı yerine futbolun konuşulduğu bir ortam oluşmaktadır.

Futbolun popülerliğinin en üst seviyelere geldiği dönemlere baktığımızda yoksulluğun, sınıfsal çelişkilerin ve buna bağlı baskıcı rejimlerin en yoğun olduğu ülkelerde bilinçli olarak revaçta tutularak kitleleri oyalama gündemi saptırma adına kullanılan bir araca dönüştüğü görülmektedir. Bu ülkelere örnek olarak 1930'lar İtalya ve Almanya devletlerinde futbolun popülerliği göze çarpmaktadır. Futbolla milli kimliğin oluşturulması birçok toplumda örnek olaylarla göstermek mümkündür. Örneğin dönemin faşist diktatörleri olan Hitler ve Mussolini iktidarları döneminde bu ülkelerde futbola olan ilginin bilinçli olarak revaçta tutulduğu görülmektedir. Mussolini futbolun kalabalıkları bir araya toplama ve kalabalıklar üstünde yoğun baskı kurma milliyetçilik güdülerini harekete geçirmedeki potansiyelini görünce İtalyan futbolcular hakkında "milli davanın askerleri" deyimini kullanmıştır (Ulus ve Selma, 2007, 214-218). 1960'ların Latin Amerika'sında futbol aşığı genç kuşaklar oluşmaya başlamıştır. Futbolcu olmanın bütün yoksulluklardan kurtulmanın, sınıf atlamanın en kolay yollarından biri olarak kitlelere gösterilmeye başlanması bu durumu destekler nitelikte Latin Amerika kökenli futbolcuların dünyanın yıldızıymış gibi sunulması dünyanın her yerinde ismi bilinen Pele sonraki dönemde Maradona Latin Amerika halkına örnek olarak sunuldukları görülmektedir. Bu şekilde yoksul kitleler futbolla oturur futbolla kalkar olmuşlardır. 1960'lar Latin Amerika ülkelerinde yaşanan siyasal gelişmeler ve eş güdümündü futbolun popülerleşmesi egemenler tarafından bilinçli olarak tasarlanmıştır. Dönemin Latin Amerika'sında gelişen gerilla hareketleri sosyalist Küba'nın Amerika'nın burnun dibinde bağımsızlık kazanması, emperyal güçleri ve onların destekçileri olan yerli iktidarların bireylere, futbol yoluyla yaşatılıp aşıl原因 bir diğer özdeşlikte milliyetçiliktir. Bizim takımımız, bizim oyuncumuz, bizim temsilcimiz, bizden olan desteklenmeli başka bir kıstas aranmamalı iyi oyun, hak eden kazansın veya kazanan olmasın iyi bir seyir olsun

beklentisinin yerine bizden olanın her halükarda, her şeyi yaparak kazanması mubahtır çünkü o bizdendir. Bizim milletten o bizim milletin gücünü yansıtacaktır sahaya biz güçlü bir milletiz ne de olsa her zaman her türlü zorluğun üstesinden gelebilecek, dayanıklı, çalışkan bir milletiz, bütün uluslardan daha iyiyiz, bu söylemler bütün uluslarda, milliyetçi bir dille sürekli tekrarlanmaktadır.

Bu tarz yaklaşım ve söylemlerle dünya milletleri birbirlerine düşmanlaştırıldığı görülmektedir. Toplumlar Birinci Dünya savaşından sonra ki dönemde kin ve nefretle doldurulmuş, savaşın açmış olduğu büyük yaraların acısıyla daha milliyetçi daha rekabetçi olmuşlardır. Her alanda yarışmaya birbirlerine üstünlük kurmaya girişmişlerdir. Bu dönemde milletler arası sporda, kin nefret, duygularının taşındığı, milletlerin kozlarının paylaşabileceği bir alana dönüşmüştür. Hosbawm'ın (1993) aktarımıyla George Orwell'un, milletler arası spor müsabakaları, milletlerin veya devletlerin, milli mücadelelerini ifade eder olmuştur.

İrkçilik toplum içerisinde belirli insanların farklılık işaretlerinin; isim, derinin rengi, ibadet, ortak dili konuşmak, coğrafi aitlik, bedensel farklılık gibi şeylerin etrafında eklemlenerek, ötekinden ayrı olmak biçiminde varlığını sürdürmek, bu durumu korumak adına “biz” kimliğini her türlü melezleşme, karışma ve istiladan koruma adına zihinsel olarak söylem geliştirerek, temsilde ve pratikte ise “bizi” korumanın yolu olarak şiddet uygulama, hor görme, hoşgörüsüzlük, aşağılama, sömürü biçimlerinde varlık bulmaktadır (Balibar, 1993, 26-27) ; (Özkırımlı, 1999, 224). Futbol alanı “bizi” korumak için yapılanların en somut biçimde sergilendiği mecraları oluşturmaktadır; stadyumlar, televizyon futbol programları bütün bu söylem ve davranışların yaşatıldığı yerlerdir.

2.2.3. Osmanlıda Alt Kültürel Form Olarak Futbol

Osmanlı devletinin sınırları içerisine İngiliz tüccarlar, askerler, bürokratlar aracılığıyla gelen futbol, dönemin daha gelişkin olan ticaretin daha yoğun olduğu, farklı milletlerden insanların yoğun olarak yaşadığı, İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde azınlık milletlerin gençlik grupları arasında yaygınlaştığı görülmektedir. Bu dönemde İstanbul ve İzmir’de futbol oynayan bu gençler daha çok yabancı devletlerden gelen insanlarla

futbol oynamaya başlamışlardır. Zamanla kendi aralarında maç yapabilecek sayıya ulaşabildikleri ve daha sonra etkileşim içerisinde oldukları Müslüman gençlerinde maçlara gizli gizli katılım gösterdiği görülmektedir. Futbol oynamak için bir araya gelen bu gençlerin, yarışmak, eğlenmek, hünerlerini sergilemek gibi nedenlerle bir araya geldikleri, birlikte sosyalleştikleri bir kültürel form oluşturdukları görülmektedir. O dönem Osmanlı topraklarında yaygın olmayan bir spor biçimi olarak futbol belirli bir grup gencin etkinliği olarak alt kültür biçiminde yaşatıldığı görülmektedir. Gayrimüslimler ve onlara yakın olan Müslüman gençlerin gizli gizli oynadıkları futbolu, dönemin Padişahı Abdülhamit, Türklerin oynamasını yasaklamıştır. Osmanlı devletinin çökme tehlikesi yaşadığı bu dönemde, bir araya gelen gençlerin isyan edebileceği düşüncesiyle yasaklandığı belirtilmektedir (Sert, 2000, 55).

Bu dönemde Osmanlı topraklarında İzmir bölgesinde kurulan Panianonis, Apoolon, Penolops, Evangelis, Garibaldi gibi Rum, Ermeni, İngiliz, İtalyan takımları bulunmaktadır. İstanbul’da ise 1902 yılında Kadıköy semtinde kurulan Futboll-Association ve birer yıl arayla Moda Fotball Club ve Rum Elips kulüpleri kurulmuştur. Bu takımlarda oynayan oyuncuların çoğunluğunu Müslüman olmayan azınlık halklarının gençleri oluşturmaktadır.

Osmanlı topraklarında futbolun yaygınlaşmasında o dönem Avrupa’da eğitim almış İttihat ve Terakki kadrolarının futbolun kitleleştirme özelliğinin farkında oldukları ve futbol aracılığıyla “milli kimlik” yaratmak düşüncesiyle gençlik içerisinde yaygınlaşmasına katkı sağladıkları belirtilmektedir (Aktükün, 2010, 63). “Osmanlıda da siyasal iktidarın tüm yasaklamalarına karşın futbol, yine iktidara yakın –saray ve orduya adam yetiştiren- okullarda yeşermiş ve buralardan da topluma yayılmıştır” (Sert, 2000, 87). Kısacası Anadolu topraklarında futbol oyunun yaygınlaşması siyasal kesimlerin desteğiyle olmuştur.

2.2.4. Futbolun Türkiye’ye Gelişi

Futbol Anadolu topraklarına da İngiliz’ler aracılığıyla gelmiştir. Futbolun Türkiye’ye gelişi 19. yüzyılın sonlarında İstanbul ve İzmir’e gelen İngiliz diplomatların,

tüccarların buralarda yaşayan Rumlarla ilişkileri üzerinden yayılmaya başlanmıştır (Sert, 2000, 85). Futbol artık İngiliz kültürünün vazgeçilmez bir parçası gibi İngilizlerin yaşadıkları bütün toplumlarda oynamaya başladıkları bir oyun olarak var olmuştur. Bu dönemde Osmanlı topraklarında da kısa sürede yaygınlık göstermiştir. Futbolun bu şekilde kısa sürede farklı toplumlarda yaygınlık göstermesinde gerek bütün kültürlerde ayakla oynanan oyunların olması, gerekse de İngilizlerin etkileşimde bulundukları toplumlara karşı siyasal gücü, teknolojik gücü elinde bulunduran taraf olarak kültürel alanda da hakimiyetlerini hissettirmelerinin sonucudur. Burjuva sınıfı arasında İngilizlere dair oluşturulan; “zengin”, “güçlü”, “bilgili” İngiliz olmanın hayranlık uyandırdığı bir gerçek olmalı ki yeni toplumların elitleri İngilizlerin kültüründen kısa sürede etkilenmiş ve futbolu kendi kültürlerinin bir parçası yapmışlardır. Şimdi futbolun İzmir ve İstanbul’da ilk yaygınlık gösterdiği kesimlere baktığımızda o dönemin ticaretle uğraşan insanları olduklarını görmekteyiz.

Osmanlıya yabancı olan futbol oyunun ilk günlerini Dağlaroğlu şöyle anlatıyor:

“Yeni nizam ve kaidelere uygun olarak modern futbol memleketimizde ilk defa yabancılar tarafından oynanmıştır. Bunlar İzmir’de Bornova’da ticaretle meşgul İngilizlerdir. Bu İngilizler herhangi bir kulüp üyeleri olarak değil; fakat, akşamları işlerinden çıktıktan sonra zevk için oynamışlar ve modern futbolu 1894 yılında yurdumuza sokmuşlardır. İzmirlileri takiben İstanbul’daki İngiliz aileleri de 1897’de futbola başladılar” (1973, 4-5).

Bu süreci takip eden zaman diliminde futbol gelişim göstermiş ve İstanbul’da 1902 yılında ilk futbol kulübü olan Cadikeuy Football Club’ü (Kadıköy Futbol Kulübü) H. Aarmitage ve J. Lafontaine tarafından kurulmuştur. İlk kurulan kulüplerden sonra birer yıl arayla İngilizlerin iki ve Rumların bir takımı kurulmuş ve kulüp sayısı dörde yükselmiştir. Dört kulüp “İstanbul Futbol Ligi” organize etmişler ve 1904’te futbol müsabakaları başlamıştır (Ongan ve Demiröz, 2010, 61). Oluşturulan ligde takımları genellikle İngiliz, Rum ve Ermeni asılı oyuncuların yer aldığı görülmektedir. Müslüman bir toplum olan Osmanlı’da futbolun Müslümanlara yasaklanmış olması bunun en büyük sebebidir. Sadece Osmanlı-Türk elitleri İngilizlerden esinlenerek, İstanbul ve İzmir gibi kozmopolit şehirlerde futbol kulüpleri kurabilmişlerdir. Bu süreçte futbolu sadece

Avrupalılar ve Müslüman olmayan azınlıklarla iletişim halinde olan şehirdeki eğitimli elitler oynayabilmiştir (Emrence'den Akt., Elmas, 2015, 24). II Meşrutiyetin ilanı ile kabul edilen “Cemiyet Kanunu” ile Türkiye’de yasaklı olan futbol artık resmi olarak tanınarak futbol kulüplerinin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe gibi İstanbul’un büyük kulüplerinin resmen kurulması sağlanmıştır (Ongan ve Demiröz, 2010, 61). Bu dönemde İttihat Terakki Cemiyeti’nin içindeki aydın kesimin ve yeni bir akım olarak gelişen milliyetçi projenin destekleriyle, Türk kulüpleri daha kolay bir şekilde kurulmaya başlanmıştır. İttihat Terakki Cemiyeti’nin futbola olan ilgisi aslında ideolojik amaçlıdır. Bu alanlarda da etnik grupların fazla söz sahibi olmalarını istenmemektedir hem de futbol aracılığıyla bu etnik grupların daha fazla örgütlenmeleri istenmemektedir. Bu dönemde İzmir’de Karşıyaka, Altay, Altınordu gibi takımların kurulmasında cemiyetin güçlü destekleri ile kurulmuş olup, onların yönetiminde varlıklarını sürdürmüşlerdir (Emrence, 2010). Birinci Dünya Savaşı ve devamında kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kuruluş yıllarında İttihat Terakki Cemiyeti’nin bütün dünyada ulus devletler özelinde olduğu gibi ulus devleti inşa etmenin aracı olarak futbolu da görmüşlerdir. Özellikle 1938’de çıkarılan 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu kapsamında, ülkede gerçekleştirilen spor faaliyetleri, devlet kurumları tarafından yürütülmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve faaliyet anlayışını Sert, Fişek’ten aktararak şöyle özetlemektedir.

“Bu dönem de spor; ekonomi, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmeti olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle tasarıda spor hizmetlerinin, her kamu hizmeti gibi kamu çalışanlarını eliyle, devlet hiyerarşisi içinde verileceği özellikle belirtilmiştir. Beden Terbiye Genel Müdürlüğü, başkanlığa bağlandığında yönetim yapısıyla, uygulamasıyla, ideolojisiyle sporda devlettir. Bu çerçevede, spor açısından batının gelişmiş ülkelerine hızla yetişme amacı güdülürken, ulusal ekonomide, sağlıklı, genç işgücü kaynaklarını seferber etme ve ulusal savunma bakımından orduya çevik, yürekli, söz dinler, dayanıklı elemanlar yetiştirilme hedefleri saptanmıştır” (2000, 112).

Bu faaliyetler, vatandaşların kitlesel olarak katılacağı, milli ve askeri amaçlar doğrultusunda, gerçekleştirilecek programlarla idare edileceği belirtilmiştir (Elmas, 2015, 24).

Çok partili hayata geçiş ve liberal ekonominin önünün açılmasıyla birlikte futbol alanında da dünyaya açılma kaçınılmaz olmuştur. Türkiye toplumunun dünya toplumlarıyla daha fazla etkileşim içerisine girmesinin istenmesi, savaş sonrası ülkelerin

boy ölçüştükleri bir alan olarak spor müsabakalarının görülmesi Türk futbolunun da dünyaya açılmasını sağlamıştır. Futbol bu dönemde kitle sporu olarak seyredilmeye başlanmıştır. Taraftar gruplarının oluşmaya başladığı dönemlerdir.

Türkiye’de futbolun profesyonel olarak oynanması için 1951 yılında yapılan düzenlemeler, Türkiye futbolunun endüstriyellemesi için gerekli hukuksal zemini oluşturmuştur. Aynı dönemde Türkiye’de kentlere yoğun biçimde akan nüfus hareketi görülmektedir. Kentleri dolduran nüfus için iyi bir uğraş alanı olarak futbol 1959 yılında kurulan Türkiye Birinci Ligi’ni yakından takip etmeye başladığı görülmektedir. İlerleyen yıllarda futbol bütün Anadolu şehirlerine yayılması sağlanmış ve Türkiye’de oluşan bugünkü büyük futbol pazarının kurulması sağlanmıştır.

2.2.5. Türkiye’de Futbolun Endüstrileşmesi

Türkiye’de 1950 sonrasında alınan Marshall yardımlarıyla montaj sanayisi kurulmuştur. Kurulan montaj sanayi kuruluşları genellikle ülkenin limanı olan şehirlerinde konuşlandırılmıştır. Bu sürecin beraberinde şehirleşme Türkiye’de hız kazanmaya başlamıştır. Kırsal alanlardan, sanayinin olduğu liman kentlerine doğru bir nüfus hareketi oluşmaya başlanmıştır. Kentli yaşam biçimi insanlara yeni faaliyet alanları oluşturulmak için tasarlanmış birçok kültürel uğraşı da empoze etmek için uygun ortam yaratmıştır. Kentleşmenin gelişmesi modern kurumlara duyulan ihtiyaçları artırmış, farklı yatırım alanları, hem devlet eliyle hem özel teşebbüs eliyle yaygınlaşması sağlanmıştır. Bu süreç kendisiyle birlikte sanata, spora, eğitime vb. toplumsal bütün üretim mekanizmalarına da sirayet etmiştir. Tamda bu süreçte futbolun endüstrileşmesi de büyük bir ivme kazanmıştır. Futbol artık kentleşen toplumda, gündelik yaşamın bir parçası olmuştur.

1951 yılında Futbol federasyonu tarafından kabul edilen, Türkiye futbolunda profesyonellik uygulaması yasal statüye kavuşturulmuştur (Akın, 2005, 79). Futbolun kitleleşmesi, profesyonelleşmesini sağlayan siyasi kesimler ve sermaye sahipleri, futbolu bütün Anadolu şehirlerine yayılması gereken bir endüstri olarak görmüşlerdir. Hatta o yıllarda günümüze milletvekilleri seçildikleri illerin takımlarının oluşturulması,

profesyonel liglerde yer almaları konusunda yoğun caba göstermektedirler (Kılıç, 2006, 21-22). Ülkede 1960'lerden başlayarak Anadolu'nun birçok şehrinde, ilçesinde, beldesinde futbol kulüpleri kurulmaya başlanmıştır. Bu şekilde Anadolu'da ortaya çıkan sermayedarların, yerel ve bölgesel takımlar kurması ve öncülük etmesi hızlandırılmıştır (Akın, 2005; Talimciler, 2012; Elmas; 2015).

Futbolun profesyonelleşmesinde medyanın da etkisinin olduğu söylenebilir. Aynı dönemde Türkiye'de yayın hayatına başlayan Hürriyet (1948), Milliyet (1950) gazeteleri: "Türkiye'de 'fikir gazeteciliği' olarak bilinen basın faaliyetinden farklı olarak geniş kitleleri ortak duyu zemininde birleştiren 'yığın gazeteciliğinin' öncülüğünü bu gazeteler yapmışlardır. Bu dönemde ilk defa Hürriyet Gazetesi tarafından sporla ilgili konuları içeren spor sayfaları oluşturulmuştur (Adaklı, 2006, 114). Futbola olan ilgi medya eliyle daha da yaygınlaştırılmıştır.

Yazarın da değindiği gibi, hızla artan kentli nüfus ve taraftarlık olgusu, 1970'li yıllarda futbol takımlarının ulusal boyuttaki gelişimini hızlandırmıştır. Bu dönemde özellikle de İstanbul takımları olan Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş takımlarının mali yapılarında büyüme olmuş, taraftar kitleri oluşmuş, Türkiye'nin her yerinden insanların isimlerini bildiği kulüpler olmuşlardır. Futbol artık Türkiye toplumun, insanların gündelik yaşamının bir parçası olmayı başarmıştır (Yarar, 2005; Elmas, 2015). Bu dönemde devlet politikasının da seyirlik sporların gelişmesinde büyük etkisi olduğu görülmektedir. 1973-1977 yılları arasında uygulamaya konulan üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında spora yönelik yatırımların seyircili spor tesislerine yapılması, "spor kulüpleri herkesin spor yapması için kurulmaları gerekirken küçük bir azınlığın spor yaptığı ve fakat büyük bir kitlenin taraftar ve seyirci olarak ilgilendiği kuruluşlar haline geldikleri" görülmektedir (Akcan, 2011, 77). Bu sürecin, bir devlet politikası olarak işletilmesi dönemin gelişen işçi hareketlerinin, öğrenci hareketlerinin tavsiye edilmesi amacıyla futbola ideolojik bir aygıt görevi yüklendiğinin göstergesidir. Seyirlik sporlara yapılan yatırımlar, bu alanda kurulan endüstriyel kulüplerin kısa sürede çok büyük sermaye elde etmelerini sağlamıştır.

Türkiye'de ilk televizyon yayıncılığı devlet eliyle TRT (1969) kanalı kurularak yapılmıştır. TRT kanalı üzerinden spor konuları da ekranlarda aktarıldığı bilinmektedir. Kıvanç; futbol maçlarının, futbol yorumlarının televizyon ekranlarında çokça yer

edinmesi ise özel yayıncılığın başladığı 1990'lı yıllara denk geldiğini belirtmektedir (Akt., Demir ve Güler, 1995, 292). Özel yayıncılığın oluşmasına olanak sağlayan 24 Ocak 1980 kararnamesiyle IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşların önerdiği yapısal uyum programları çerçevesinde özel sektörün önünü açılmıştır (Adaklı, 2006, 138). Bu dönemde futbol iktidar tarafından ön plana çıkarılarak 1980 öncesi ve sonrasında gelişen siyasal ortamın yerine, kitlelere futbol kültürü empoze edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde uygulanan neoliberal politikaların geniş kitlelerle buluşmasında futboldan da yararlanılmış ve bu oyun üzerinden yaratılan gerçeklik kurgusu, medya-iktidar partisi-futbol otoritelerinin etkisi aracılığıyla yeni ekonomik anlayışa uygun bir çerçevede örgütlenmesi sağlanmıştır (Talimciler, 2010).

Türkiye'de özellikle seksen askeri darbesinden sonra gelişen neoliberal politikalarla ve sonrasında özel televizyon yayıncılığıyla futbol maçları gazetelerin manşetlerinde yer almaya, televizyon kanallarının en çok konuşulan konuları arasında yer vermeye başlanmıştır. Toplumun gerçek sorunları olan işsizlik, ekonomik sorunlar, enflasyon, büyük şehirlerdeki alt yapı sorunları, göç sorunu gibi konular ikinci plana itilmiştir. Basının da desteğiyle futbol Türkiye'de en çok ilgi çeken sosyal bir alan haline gelmiştir. Hakem hataları gol pozisyonları haftanın yedi günü ekranlarda yayınlanmıştır (Ulus ve Selma, 2007, 214). Medyanın gelişimi ve futbola etkisiyle futbol alanının neoliberal ekonomik politikalara uyum sağlama süreci de hızlanmıştır. Yazar'a göre futbolla ilgili alanların bu dönemde yeniden düzenlenmesi alanın tam anlamıyla özel sektörün denetimine bırakılmasını gerekli kılmıştır. İktidarın 24 Ocak Kararnamesine uygun olarak geliştirdiği politika olan "küçük-güçlü devlet" ve "serbest pazar ekonomisi" futbol endüstrisini de güçlendirmiştir (Yazar, 2005, 206). Serbest pazar ekonomisini futbol şirketlerini iyice güçlendirdiği bu dönemde, futbolun kurumsal olarak özerk, federatif bir yapıya evrilmesini de sağlamıştır. Oluşan pazarın büyüklüğü her yönüyle böyle bir gereklilik doğurmuştur. Dönemin başbakanı Turgut Özal başkanlığında 1985 tarihinde, futbol pazarının büyüklüğü bu alanda serbestleşme politikalarını gündemiyle "Spor Danışma Toplantısı" adında bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya katılan Tamer Güney, "Profesyonel futbol, İngiltere örneğinde olduğu gibi, Lig Komitesi tarzında bir kurul tarafından yönetilmeli ve federasyonun ekonomik ve idari özerkliği olması gerekir" şeklindeki beyanıyla bu gerekliliği dillendirmiştir (Devecioğlu, 2008; Elmas, 2015). Bu dönemde futbol ülkenin tanıtımını yapan bir araç olarak görülmüştür. Avrupa'ya giden

futbol takımları, Avrupa ülkelerinden gelen futbol takımları aracılığıyla Türkiye bilinirliğini artırarak Avrupa Birliği yolunu tutmayı da hedeflemiştir. Bütün bunların sonunda Türkiye Futbol Federasyonu, 1992 yılında 3813 sayılı kanunla (T.F.F.) özerk hale getirilmiştir. “Bu özerkliğin ardından 1996 yılında uygulamaya konulan havuz sistemi ile kulüplerin naklen yayın gelirleri yüz milyon dolarlarla telaffuz edilen boyutlara ulaşmıştır” (Batmaz ve Ark., 2017).

Türkiye’de özel televizyon kanallarının yaygınlaşmasıyla beraber futbol popüler kültürün en önemli formlarından biri olmuştur. Futbol kulüpleri reklam gelirlerini artırmak, sponsor bulma ve yayın gelirleri üzerinden gelen paralarla profesyonel şirket mantığında işlemeye başlamışlardır. Medya organları böylelikle futbol alanını büyük bir dönüşüme tabi tutmuşlardır. Televizyon kanallarında yapılan futbolla ilgili yayınlar, futbol kulüplerinin taraftar kitlelerini de artırmıştır. Özellikle üç büyükler dediğimiz İstanbul takımları, taraftarlara satabilecekleri birçok malı da pazarlama fırsatı bulmuşlardır.

Türkiye’de birçok futbol kulübü sahiplik yapısı itibariyle küresel pazara açılmış durumdadır. Borsada hisse senetleri olan, franchaising sistemiyle lisanslı ürünlerin satışının yapıldığı, küresel markaların sponsorluklarının alındığı, yabancı sermayedarlar tarafından yayın haklarının satın alındığı küresel bir pazar oluşturulmuş durumdadır. Halka açılan yapılarıyla futbol kulüpleri, bu tarz şirketlere tanınan vergi indirimlerinden de faydalanabilmektedirler (İnal, 2008, 66). Türkiye’de futbol takımlarının en büyük gelir kaynaklarından biriside yayın gelirleridir. 2018-2019 sezonu için beIN SPORTS kanalının sahibi Katarlı iş adamı Nasser Al-Khelaifi ile yapılan antlaşma çerçevesinde Spor toto Süper lig ve PTT birinci lig takımlarının maç yayın hakkı olarak 500 milyon dolar tutarında gelir sağlanmıştır. Gelirin dağılımında ise büyük olana en büyük pay şeklinde kurgulanmıştır. Süper lig takımları arasında yapılan gelir dağılımına göre galibiyet başına 2,6 milyon lira, beraberlik durumunda bu rakam ikiye bölünecek, geçmiş şampiyonluk payı olarak en çok şampiyon olan takıma 63 milyon lira, ikinciyeye 57 milyon lira şeklinde azalarak beş takıma belirli rakamlar verilmektedir. Sezonu şampiyon olarak kazanan takıma ise 33 milyon lira verilmektedir. Ligde ilk altı arasına giren takımlara, sıralamalarına göre yayın gelirleri pay edilmektedir. Arta kalan rakam ise diğer futbol takımlarına bölüşülmektedir (Akşar, 2018); (Ajanspor, 2018). Yayın gelirlerinin paylaşımından da görüldüğü gibi daha büyük şirket yapılarına sahip olan takımların daha

çok gelir elde ettiği bir düzenin olduğu görülmektedir. Erdoğan'ın (2008) da belirttiği gibi futbolda tek eşitlik sahaya çıkan oyuncu sayısındaki nicel eşitliktir bunu dışında futbolda eşitlik aranmamaktadır.

Büyük şirket yapılarıyla futbol kulüplerin gelir ögeleri arasında sponsorluk, yayın gelirleri, reklam gelirleri, statta izleyici olarak gelenlerden elde edilen gelirler, lisanslı ürün satışlarından elde edilen gelirler asıl gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu gelir kaynakları üzerinden baktığımızda milyon dolarları bulan futbol şirketleri ülke içerisindeki en büyük sermaye yapıları arasındaki yerlerini almaktadırlar. Futbol kulüpleri taraftar kitlelerini birer müşteri olarak değerlendirip “hizmeti” ayaklarına götürmektedirler; internetten takım ürünlerini rahatça alabilecekleri, alışveriş merkezlerinden istedikleri takımın ürünlerine rahatça ulaşabilecekleri, takım amblem ve isimlerini taşıyan taraftar kitlelerine özel tasarlanmış kredi kartlarıyla istediklerini satın alabilecekleri bir pazar oluşturulmuştur.

Türkiye’de futbol ve siyaset karşılıklı çıkar sağlama konusunda etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Siyasi kesimler propaganda yapmak için futbol alanına ihtiyaç duydukları gibi futbol kulüpleri de şirket çıkarları için iktidara ve siyasette bağımlıdırlar. İstanbul’un büyük futbol takımlarının statlarının olduğu yerlere kolay ulaşım için yapılan metro çalışmalarından tutunda, vergi borçları, stadyum inşaatları gibi konularda iktidar çevrelerinden destek almakta oldukları görülmektedir (Karataş, 2014, 45).

Futbol, medya, siyaset üçgeni dünyada birçok örneğinde olduğu gibi Türkiye’de de iç içe geçmiş durumdadır. Örneğin, Demirören medya, Doğan Medya grubunu satın alarak Türkiye’nin en büyük medya grubu oldu. Sektörde hem dikey hem yatay tekelleşme gösteren ülkenin rakipsiz en büyük medya grubuna dönüşen Demirören medya grubunun siyasal ilişkileri, Yıldırım Demirören’in Türkiye Futbol Federasyonu başkanı olması, ülkenin en bilindik en çok taraftar kitlesine sahip futbol takımlarından Beşiktaş’ın da eski yöneticisi olması birde en yaygın şans oyunları arasında yer alan “iddaa” bahis ihalesini Demirören Medya Grubunun alması medyanın, futbolun, siyasetin nasıl bir eklemleme içerisinde olduğuna dair resim sunmaktadır. “İddaa” ile ilgili konuların medya da çokça yer edinmesine karşın yapılan bu ihalenin ve ihaleden sonra rakip firmanın ihaleye itiraz etmesine yönelik herhangi bir haberin çok satan çok izlenen medya organlarında yer etmemesi büyük bir tezat oluşturmaktadır. Konuyla ilgili haberi yapan,

muhalif olarak bilinen birkaç internet haber sitesi cılız bir biçimde habere yer vermektedirler.

Futbol üzerinden yapılan propaganda örneği olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın futbolcu kişiliğinin ön plana çıkarılması, eski popüler futbolcularla, spor yorumcularıyla, ünlülerle özel maçlar yapmaları ve bu maçların canlı yayında ulusal çok izlenen kanallarda yayınlanıyor olması, haber bültenlerinde genişçe yer ediniyor olması tesadüfî gelişen bir süreç değildir. Futbol üzerinden kitlelere bir mesaj aktarımı, bir imaj oluşturma sürecidir aslında yapılanlar. Siyasilerin seçmenlerini etkileme, kendileri için siyasi fanatikler oluşturmak için kullandıkları bir arenaya dönüşmektedir. 2014 yılında Başakşehir Stadının açılışını yapan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ülkenin bilinen isimleriyle gösteri maçı yapmıştır. 12. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce yapılan maçta Cumhurbaşkanı adayı olarak 12 numaralı formayı giyerek maçta 3 gol attı (Habertürk, 2014). Burada siyasal iletişimin, reklamın ve propagandanın öğeleri kullanılarak siyasal bir partinin sembolü kitlelere gösterilmektedir. Siyasal parti sembolüne ilk anda belki parti ismi veya amblemi olarak bakabiliriz fakat asıl sembol, ismi partiyle simgeselleştirilmiş liderdir (Rigel, 1994, 246).

Sonuç olarak futbol pazarı her geçen gün büyümekte ve karlılığını artırmaktadır. Bu karlı alana yönelen iş dünyasının sermayedarları son zamanlarda bu alana daha çok yönelmişlerdir. Örneğin Fenerbahçe futbol kulübünün yeni başkanı olarak Ali Koç'un seçilmesiyle kulüp Türkiye'nin en büyük sermayedarlarından birisinin yönetimine girmiştir. Diğer kulüplerde de benzer yöneticiler bulunmaktadır. Futbol pazarı üzerinden geliştirilen ortaklıklar birçok sermaye ağını tek potada birleştirmiştir. İstanbul takımlarının oluşturmuş oldukları büyük sermaye birikimiyle, Anadolu takımlarına karşı bariz üstünlüğün olduğu görülmektedir. Böylece endüstrileşen ve profesyonelleşen haliyle futbol, kendisiyle ilişkili olmayan birçok malın satılmasını sağladığı, egemen ideolojinin yaygınlaştırıldığı bir alan olmuştur. Futbol alanı ve şöhretler dünyası birçok yoksul halk kesiminin çocuklarının sınıf atlama, tüketim şöhretlerinin abartılı dünyasında yaşama hayallerini kurmasını da sağlamaktadır. Kapitalizmin hayalleri fırsata çevirme kurnazlığı futbol alanında da bariz biçimde görülmektedir. Türkiye'nin neredeyse her şehrinde özellikle büyük şehirlerin her mahallesinde Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş futbol okulları aracılığıyla spor pazarı oluşturulmuş durumdadır. Pazarın büyümesi için futbolun yapıldığı dış çevre (sokak ve meydanlar) farklı peyzaj düzenlemeleriyle, çitlerle

örölerek, şehir içinde boş olan her arsaya binalar dikerek, futbol sokaktan alınıp paralı halı sahalara taşınmıştır (Erdoğan, 2008, 20). Futbol bu şekilde üzerinden para kazanılan geniş bir endüstriye dönüşmüştür. Gençlerin, çocukların emeklerini ve zamanlarını da bu şekilde tüketmektedirler.

Galatasaray'ın Avrupa kupalarında ki maçlarında sıklıkla ekranlarda duymuş olduğumuz, güzel oyundu, tribünlerde şenlik havası vardı, bütün taraftarlar stattan mutlu ayrıldı gibi söylemlerle futbola olan sempatiyi artırılmaktadır. Stadyumlarda her sınıftan her kültürden insanın aynı ortamda yer aldığı ve bunun üzerinden bir eşitlik, ortaklaşma vurgusu yapılmaktadır bu şekilde futbol üzerinden yaygınlaşan ideoloji görünmez kılınmaktadır.

Sonuç

Özetlemek gerekirse spor alanlarının endüstriyelştirilmesiyle birlikte, spor alanında oluşan alt kültürlerin üç biçimde oluşum sağladıkları savunulmaktadır: Bir; direniş biçimi olarak gelişen alt kültürler, iki; spor işçisi olarak bir araya gelen insanların oluşturmuş oldukları alt kültürler, üçüncüsü ise belirli bir ücret karşılığında spor alanında bulunan ya sporu seyreden ya da bir zaman aralığında spor alanını, malzemelerini kullanarak spor yapan kimselerin oluşturmuş olduğu alt kültür biçimleri anlatılacaktır. Spor alanında alt kültürlerin oluşumunu sağlayan etkenlerin maddiyat temelli ve ideolojik temelli etkenler olduğu görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KARŞI LİG ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Giriş

Kültür alanına dair bir inceleme, “bütün bir yaşam biçimi içerisinde bulunan öğeler arasındaki ilişkilerin içermesini de kapsamalıdır” (Williams’tan Akt., Hebdige, 2004, s: 14). Alt kültürler, genel kültür içerisinde farklılıklar gösteren yapılarıyla, sosyal araştırmalar alanında incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Karşı Lig İnsanlarının oluşturdukları kültürel form, alt kültür olarak incelenmektedir. Karşı Lig futbol maçlarında, dünyada eşine az rastlanılacak bir durum olan bütün cinsel kimliklerin bir arada olduğu, modern futbolun yerine amatör futbol ruhunun sahada olduğu, futbol oyununun başka bir biçimde bilinçli olarak üretildiği, oluşturulan yeni tarzın direnç yüklü olduğu vurgulanmakta ve anlatılmaktadır. Karşı Lig İnsanlarının yapmış oldukları etkinlikler, göstermiş oldukları dayanışma örnekleri, örgütlenme biçimleri, karar alma mekanizmaları, maddiyattan arındırılarak spor alanını inşa etmeleri gibi konular derinlemesine anlatılarak Karşı Lig kültürünün kendine has sosyalleşme yöntemleri belirtilmektedir.

3.1. Yöntem

Karşı Lig katılımcılarının toplumsal ve kültürel durumlarını çözümlemeyi amaçlayan bu çalışmada, konunun kendisini kavrayabilmek ancak nitel araştırma yöntemiyle mümkün olacaktır. Alt kültürlerle dair net bir tanımlamanın yapılamaması ve alt kültürlerin anlaşılması zor karmaşık yapıları bu alanda yapılacak çalışmalarda araştırmacının esnek olabileceği, öznel yorumlamalarda bulunabileceği ve böylelikle araştırma konusunun daha net anlaşılmasını sağlamak için araştırma tasarımının buna uygun olması gerekmektedir. Nitel araştırma yöntemi araştırmacıya bütün bu olanakları sağladığı için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel alan araştırması şeklinde tasarlanan bu araştırmada, çalışmanın konusu ve çalışma alanının yapısı düşünüldüğünde daha kapsamlı bir bakış açısı elde etmek için birkaç veri toplama tekniğiyle bilgilerin toplanması önem arz etmektedir. Bu araştırmada da üç çeşit veri toplama tekniği kullanılmıştır. Veriler; katılımlı gözlem, bireysel görüşme tekniği, odak grup görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Katılımlı gözlem yöntemiyle bilgi toplamak amacıyla, 2018-2019 sezonunun ikinci devresinde lig maçlarının oynandığı Kalamış Parkı'nda bulunan halı sahalarda pazar günleri oynanan maçlar izlenmiştir. Saha kenarında yapılan etkinlikler gözlemlenmiştir.

Yapılan gözlemler sonucunda lige düzenli olarak katılan insan sayısı ortalama olarak 250 kişi olduğu tespit edilmiş ve 1/10 üzerinden temsili oluşturularak 25 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Karşı Lig'de oynayan 18 oyuncu ve maçları izlemeye gelen 2 kişiyle bireysel görüşme yapılmıştır. Çalışmanın konusu itibarıyla daha detaylı tartışma ortamında bilgi toplamak amacıyla 5 kişinin katılımıyla odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle araştırmaya önceden hazırlanan sorularla başlanmıştır, fakat araştırma süreci boyunca farklı bulgulara mercek tutabilmek adına araştırma süresince soruları yeniden şekillendirmeye ve yeni sorular eklemeye açık olması sebebiyle tercih edilmiştir. Bu tekniğin seçilmesi görüşmeler esnasında bize esneklik sağlamış, görüşmenin başında öngörülme-yen birtakım bilgilere ulaşmamızı da kolaylaştırmıştır. Yapılan görüşmeler için tek bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda sorular açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Soruların niteliğine göre ise duruş, tutum, davranışlarla ilgili araştırmayı destekler nitelikte sorular olmasına dikkat edilmiştir. Yapılan görüşmelerde veriler ses kayıt yöntemiyle kayıt altına alınmıştır.

Yapılan çalışmanın veri toplama sürecinde Karşı Lig katılımcılarının pazar günleri yapmış oldukları etkinlikleri doğal ortamlarında gerçekleştirdikleri sırada, gözlemler yapılmıştır. İncelenen insanlarla doğrudan etkileşim kurarak gözlemci olmanın mesafesini koruyarak aynı zamanda da içeriden biriymiş gibi bir bakış açısı edinmeye çalışılmıştır. Bu süreçte edinilen izlenimler, toplanılan bilgiler, durumlara ilişkin betimlemeler detaylı olarak not edilmiştir. Not tutarken, öncelikle verilerin anlamı/önemi ve teorik çerçeve göz önünde bulundurularak not tutulmuştur.

Araştırma süresince toplanılan verilerin analizi için gözlem yapılan süreç boyunca tutulan notlar tarih sıralamasına ve konunu içeriğine göre sınıflandırılmıştır. Aynı şekilde ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınan görüşmeler, çözümlenerek yazılı hale getirilmiştir. Bütün görüşmecilerden elde edilen bilgiler, belirli konu başlıklarına göre yeniden ayrıştırılarak sıralanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

3.2. Çalışmanın Bulguları

3.2.1. Alt kültürün Oluşumu

Alt kültürlerin oluşum süreçlerine bakıldığında kendisinden önce gelişen sosyal bir olayın izlerini taşıdığını görmektedir. Hebdige, Jenks, Hall gibi alt kültürlerle mercek tutan düşünürler alt kültürü toplumsal hareketlenmenin ardından gelişen yapılarından bahsetmektedirler. Bennett bu toplumsal hareketlenmenin dinamosu olarak “halk”ın sosyalist oluşumunu tarif etmektedir. Özellikle kadınların bu dönemlerde eksik kalan; kendini tanıma ve ifade edebilmenin pozitif yapılarının üretildiği kültürel ve zihinsel oluşumlara dikkat çekmektedir. Kadınların kendini ifade etmek için, bu yaratılan özgürlük ortamında kendilerine yeni bir alan açarak kendilerini genel özgürleşme hareketinden cinsiyet babında ayırttıklarını ifade etmektedir. Bu ayrışma toplum içerisinde alt kültür hareketleri, kadın özgürlük hareketlerini ortaya çıkarmaktadır (Bennett, 1999, 61). “Karşı Lig” alt kültürünün oluşumu da kurucuları tarafından toplumsal bir olayın sonucuyla ilişkilendirilmektedir. Karşı Lig’in kurulmasını, ligde yer alan oyuncular; Gezi Eylemleri sonrasında oluşan ilişkilerini, mahallelerine taşıyarak oluşturdukları kültürün bir sonucu olarak değerlendirmektedirler. Gezi Eylemleri’nden yaklaşık olarak bir yıl sonra bir fikir olarak dile getirilen lig organizasyonu; 2014’te pratik olarak maçların oynanmasıyla başlamıştır. Ligin kuruluşunun düşünsel arka planını Karşı Radyo takımından Zeynep şöyle özetlemektedirler:

“Gezideki kolektifler mahalle dayanışmaları hepsi bir şekilde buraya geldi. Dayanışmalar dağılsa bile insanlar buraya geldi. Burada yeniden sosyalleştik. Farklı farklı

insanlar geldi onlarla iletişime geçiyoruz. Biz bir şeyler yapıyoruz, onlar bizim için bir şeyler yapıyor. O politik duruşumuzu koruduğumuzu düşünüyorum. Biz burada spora dair yeni bir kültür oluşturuyoruz. Aslında isminden de anlaşılacağı gibi manifestoda da olduğu gibi biz var olandan başka şeyler yapmak istiyoruz. Küçükte olsa bir dönüşüm istiyoruz. Aslında. Burada insanlara mesajlar veriyoruz futbolda kadınlar, ibneler vardır. Sadece futbolda değil hayatın her alanında ve onlarda her şeyi yapabilecek güçteler. Bu durum bir eksiklik bir eziklik değildir. Bunu, bu sahada görüyoruz. Futbol herkes içindir tıpkı yaşamının da herkes için olduğu gibi” (Zeynep).

Görüldüğü gibi Karşı Lig’i kurma fikri bütünüyle Gezi süreciyle ilişkilendirilmektedir. Toplumsal olayın geliştiği bir dönemde bir grup insanın farklı bir yaşan sürme isteğinin paralelinde geliştirilen bir spor organizasyonu olduğu görülmektedir. Gezi eylemleri sürecinde birlikte hareket eden bir grup insanın eylem tarzlarının, yaşam biçimlerinin benzeşmesi sonucunda kendi aralarında sembolik bir uyum yakaladıkları anlaşılmaktadır. Bu sembolik uyum, kendi aralarında ürettikleri ve tükettikleri değer ve anlamların zamanla bir kültürel forma dönüştüğünün göstergesidir. Benzer bir yaklaşımla alt kültür gruplarının uyum süreçlerini değerlendiren Paul Willis, alt kültür gruplarının bu uyum sürecinde değer ve anlamlar oluşturduklarını belirterek (1978, 81). Uyumlarını güçlendirdikçe grup bütünlüklerini sürdürebildiğini belirtmektedir. Zeynep, açıklamasında oluşturmuş oldukları uyumla spor alanında bir kültürel biçim oluşturduklarını söylemektedir. Ayrıca oluşturdukları kültüründe manifestolarında ve eylem biçimlerinden anlaşılacağı gibi bir farklılık arayışı, politik bir yön, protest bir tavır şeklinde düşünülmektedir. Alt kültürler eylemliklerine özel anlamlar atfetmektedirler benzer bir yaklaşımı Zeynep’in açıklamalarından da görülmektedir. Toplum içerisinde ötekileştirilen, kimselerin alt kültür alanlarında sosyalleştikleri, toplumsal aidiyet duygularını yaşadıkları görülmektedir. Karşı Lig ortamı bu anlamda ötekileştirilen cinsel kimliklerin, yaşam tarzlarının aidiyet duydukları bir ortam görevi görmektedir. Zeynep, egemen kültür içerisinde öteki cinsel kimliklerin cinsel “bir eksiklik, eziklik” durumu olarak gösterildiğini belirtmektedir. Kendi kimliğini bir eksiklik ve eziklik hissetmeden yaşayabileceği bir alana ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Karşı Lig ortamı bu anlamda futbol oyununu yeni bir tarzda üreterek bütün toplumsal kesimlerin özellikle ötekileştirilenlerin yer alabileceği bir ortam oluşturduğu anlaşılmaktadır. Böylece Karşı Lig ortamı katılımcılarına, Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde belirtmiş olduğu birçok ihtiyacını karşılama olanağı sunmaktadır.

Zeynep'in anlattıklarından yola çıkarsak; Karşı Lig ortamı ötekileştirilen kimliklerin, kendini gerçekleştirme ve saygı görme alanıdır, diyebiliriz.

Ligin kuruluş sürecini Forza Yeldeğirmeni takımından Kadim şöyle özetlemektedirler:

“Biz o dönemde şunları konuştuk: Böyle bir lig olacak ama bunun bir politik çerçevesinin olması gerekiyor. Çünkü biz Gezi’de ortaya çıkmış bir hareket olduğumuza göre; dayanışmalar kurmuş olduğumuzdan zaten bir yönelimimiz vardı. Irkçı olmayacaksın, cinsiyetçi olmayacaksın, sınıf egemenliğini normal bulmayacaksın, eşitlikten özgürlükten yana olacaksın. Bütün bunlar, Karşı Lig’in manifestosunda da var; bütün bu fikirlerle katılabilecek insanlar lige katılabilir. Böyle bir şey vardı. Böyle bir politik çerçeve vardı, manifesto vardı. Fakat bu şu anlama gelmiyor: Üç-beş politik saptama yapmış olmak, herkesin bunlara uyduğu anlamına gelmiyor. Pratikte böyle işlemiyor olabilir, sakatlıklar çıkıyor, sorunlar çıkıyor normal olarak bir sürü insan kendisine gündelik hayat içerisinde cinsiyetçi demiyor aslında birçok erkeğin cinsiyetçi olabildiğini görebiliyoruz. Ya da sınıf farklılığının normal olmadığını düşünen insanlar basit bir meseleden, birden aslında hiyerarşik binlerce yıllık sınıf tahakkümünü normalleştirebiliyor. Falan gibi. Bunlar kararlı bir mücadeleyi gerektiriyordu. Siz herhangi bir siyasi partiye üye olabilirsiniz, buradaki ilkeleri kabul ettiğinizde lige dahil olabilirsiniz ama onun dönüşüm meselesi her günkü mücadeleyle ilgili bir şey biz de çok yaşadık aslında bunları, kendi aramızda tartışmalar oldu, konuşmalar oldu. Manifesto şeyi sağlamıyor manifesto da var diye otomatikman olan bir şey değil bu; mücadeleyle olabilecek bir şey giderilebilecek bir şey. Şunu önemsedik aslında; bütün farklılıkların, kendisini ifade edebileceği bir şey oldu. Bizim aslında karşımızda, bizim gibi düşünmeyen Adalet ve Kalkınma Partisi’ne oy vermiş insanlar da oldu. Ne bileyim aslında manifestomuzda milliyetçiliğe karşıyız ama görece milliyetçi olan insanlar da oldu ama biz bunları tartışabildik. Konuşabildik. Böyle şeyler de oldu.”

Yukarıda söylenenlerden anlaşılacağı gibi tıpkı Hebdige’in anlattığı alt kültürlerde olduğu gibi Karşı Lig’in oluşumu da toplumsal bir olayla gelişen özgürlük ortamında insanların kendi yaşam alanlarında söz sahibi olma, kendi yaşam alanlarını düzenleme fırsatını buldukları anlaşılmaktadır. Bu şekilde bir araya gelen insanların işçi sınıfı kültürünün ideolojisinden beslenerek yapmış oldukları eylemliliklere politik bir yön tayin ettikleri görülmektedir. Artık sistemin karşısında doğrudan doğruya sistemi bir çatışmaya davet etmek yerine oluşturulan yaşam alanlarında kendi tarzını var etme, tarz yoluyla direnişi körükleme biçiminde bir kültürel formun oluştuğu görülmektedir.

Futbolu popüler oynayış biçiminden çıkararak kendi fikir ve pratiklerini yansıtabilecekleri bir alan olarak dönüştürmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Alt kültürlerin bir diğer özelliği olarak katılımcılarının kendi içerisinde belirginleştirdiği normlara uyum davranışının gösterilmesinin beklenmesidir. Karşı Lig kültüründe ön plana çıkarılan anti-milliyetçi, anti-cinsiyetçi, anti-kapitalist olma düşüncelerini lige katılan herkesin göstermesi beklendiği görülmektedir. Diğer yandan Karşı Lig İnsanları sistemin hem kendileri hem de diğer insanlar üzerinde oluşturmuş olduğu kuşatmanın da farkında olarak bu dönüşümün kısa sürede olamayacağını Karşı Lig içerisinde oluşan kültürel formu yaşayarak içselleştirdiklerini belirtmektedir. Bu durum şöyle bir sonuç çıkarmaktadır karşımıza Karşı Lig ortamının kendine has bir spor kültürü olduğu ve bu spor kültürünün bir toplumsallaşma oluşturabildiği bilgisini açığa çıkarmaktadır. Alt kültürlerin özelliği olan genel kültür içerisinde ayrı bir kültürel biçim ve toplumsallaşma oluşturma özelliği Karşı Lig ortamında da gerçekleşmektedir. Bu da Karşı Lig Kültürünün alt kültür olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Karşı Lig ortamı birçok farklı nedenden ötürü bu ortama dahil olan heterojen yapıdaki insan topluluğunu, Karşı Lig kültürüyle homojenleştirmektedir. Örneğin genel toplumsal yapı içerisinde ötekileştirilen farklı cinsel kimliklerin, siyasal düşüncelerin, yaşam tarzlarının lig içerisinde yaşatıldığı görülmektedir fakat lig içerisinde oluşturulan kültürel normlarla uyumlu hale getirildiği bu oluşturulan normların tutkal görevi gördüğü anlaşılmaktadır. Lige katılım gösteren bütün farklılıklardan bir uyuma davranışı göstermeleri sağlanmaktadır. Bu da alt kültürün özel anlam ve tarzıyla oluşturulan kültürel formları yaşatma biçiminde hayat bulmaktadır.

Yukarıda Kadim'in belirttiği sürecin devamında; mahallelerde ve işgal evlerinde bir araya gelen insanların, geliştirdiği ilişki ağları üzerinden yeniden örgütlenen etkinliklerle kamusal alanda olmak, daha çok görünürde olmak için; parklarda, bahçelerde etkinlikler yapmışlardır. Parklarda insanlarla iç içe olmak fikri, birlikte futbol oynama fikrini de doğurmuş. Oluşturulan kültürün futbol sahasına yansıtılması süreci ise şöyle gelişmiştir:

“Şöyle aslında ligin kuruluşu; biz futbol oynuyorduk, Caferağa’dakiler de oynuyordu. Ama herkes kendi başına oynuyordu. Sonra işgal evlerinde insanlar bir araya gelince; çeşitli dayanışmalarda, işgal evlerinde o zaman şöyle şeyler konuşulmaya başlandı: ‘Bir futbol ligi

kurabilir miyiz?’ dendi. Orada kadın arkadaşlarımız hem işgal evlerinde hem dayanışma evlerinde, dayanışma parklarında çok aktiflerdi zaten; e onlarda ‘Bizde oynamak istiyoruz’ diye bir şeyi geliştirdiler, düşünce geliştirdiler; kendi arzularıydı. Hem Yeldeğirmeni’nde hem Caferağa’da hem diğer dayanışlarda, park formlarında böyle bir şey vardı. Böyle bir arzu böyle bir istek vardı. Bu istek bütün işleri birlikte yapan bizler açısından zaten reddetme şeyi olmayan iklim doğurmuştu. Zaten öyle bir başladık sonra ‘Bir turnuva yapalım, bakalım bunu yapabiliyor muyuz?’ dedik. Biz yıllardır erkeklerle birlikte futbol oynayan insanlarız. Bunu bir turnuvayla birlikte yaptık, bunun bir turnuvayla aslında olabildiğini gördük. Daha sonra ligi kurmaya başladık. Ligin kurulma aşamasında kadınlar da hem kendi aralarında hem de takımlarda, mahalle dayanışmalarında bunu konuşuyorlardı. Bir irade olarak çıkıp ligde oynamaya başladılar ve birbirlerini örgütlemeye de başladılar. Sonra bir pratik gerekiyordu ‘Bunu yapabilir miyiz, yapamaz mıyız?’ görmek için. Turnuva, ‘Tabi ki yapabiliriz’ dedi ama lig olmak ayrı bir şey her hafta oynamak demek ‘Her hafta maçlara gelebilir miyiz?’ demek; ‘Bunu yapabilir miyiz?’ dedik; sonra bunun yapılacağını gördük. İlk sezon bir kadın vardı; sonra iki sonra üç şu an dört kadın konuşuluyor. Bu olabilir bence, bu olduktan sonra; ‘Cinsiyetsiz yani cinsiyet kategorisinin bu kadar önemli olmadığı, herkesin gelip oynayabildiği bir lige çevirebilir miyiz?’ gibi düşünceler yavaş yavaş konuşulmaya başlanıyor” (Kadım).

Gezi eylemleri sonrasında, Kadıköy’ün mahallelerinde insanlar bir araya gelerek oluşturmuş oldukları işgal evlerinden, park ve bahçelerde, sokaklarda yapmış oldukları etkinliklerde birçok insanın ortaklaştığı, bir araya gelip fikir alışverişi yaptığı, birlikte bir şeyler yapmak adına atölyelerin olduğu bir ortamda oluşan sinerjinin sokaklarda, kamusal alanlarda varlığını sürdürmesi için görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşler diğer yandan alt kültürün önemli boyutlarından biri olan marjinal kavramını da akla getiriyor. İşgal evleri bu anlamda öncelikle bir marjinal oluşumdur. Ancak daha sonra bu marjinal oluşum kamusal alana taşınarak alt kültürel bir alan oluşturmaya başlamıştır. Marjinalleştirilen bu insanlar Karşı Ligin oluşturulmasıyla Kalamış Parkında sosyal, kültürel faaliyetler yapmaya başladıkları görülmektedir.

Marjinalleşen eylemlerinden dolayı sistemin baskısının artmasıyla birlikte oluşturmuş oldukları ilişkileri başka bir alanda yaşatmak için kamusal alanda başka eylemlilikler yapma fikrini geliştirdikleri görülmektedir. Bu görüşlerden bir tanesi; erkeklerin zaten sürekli yaptıkları futbol aktivitesine, oraya gelen bütün insanların katılımının sağlanarak bu alanda var olma fikri üzerine oluşturulan bir lig kurulmuştur. Kadim’in anlattıklarından da anlaşılacağı gibi ideolojik olarak sembolik uyum gösteren

bir grup insanın marjinal eylemliliklerinin farklı alanlarla etkileşiminin sonucunda bir yaşam biçimi şekline dönüşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Merve'nin görüşleri de bu yöndeki değerlendirmemizi açıkça desteklemektedir.

“Aslında sadece bir dinamik vardı ve bu dinamiği ‘Nereye kanallıze ederiz?’ düşüncesini güden insanlar vardı. Gezi sürecinden sonra parklara oradan da mahallelere yayıldığı esnada birçoğumuz ilişkiler, arkadaşlıklar edindik. Gezi’nin verdiği organik bağlarla... İlk etapta orada değildim ama orada olan insanların neredeyse tamamını tanıyorum, hepsinin ortaklaştığı hikâye şu aslında: Ya! Biz, Gezi’de kocaman bir bütündük sonra Gezi dağıtıldı; bu bitmemeliydi, ‘Gezi neredeydi?’ parktaydı, olduğumuz yerin parklarına dağıldık. Yine bir ayrışma, ayrışma demeyeyim ama insanın tabiatıyla mı alakalı, mahallelere ayrılma, biraz daha lokal işler yapmak. İşte işgal evleri: İki işgal evi Caferağa Dayanışması’nın ve Yeldeğirmeni Dayanışması’nın işgal evleri ve bir kısım mahallelinin bulunduğu Donkişot ve Doğatepe sokaktaki işgal evi, bütün bu süreçte birçok ilişki oluşturuldu. İnsanlar birbirlerini tanıdı. Tabi bu kadar insan olunca bir sinerji, enerjide ortaya çıktı. O zaman böyle sürekli işin pratikte de olmasını isteyen arkadaşlar, çünkü bu arkadaşlar bir yandan da fiziksel eylemler yürütüyorlar. Hali hazırda iki tane evleri var ve bu evler dökülüyor. Tabi bütün bunlar yapılırken insanlar bir sürü fikir üretiyordu. Karma futbol oynamak da bunlardan bir tanesiydi”.

İşçi sınıfı gençleri de iş dışı zamanlarında alternatif alanlarda sosyalleşebilmek için arayış içerisinde olmaktadır. Bu arayışları sonucu gençler, duruma göre ya marjinal kültürel alanlara ya da alt kültürlere yönelim gösterebilmektedir. Cohen, gençlerin bu alt kültürlere alternatif özgüven kaynakları bulmak için katıldıklarını iddia etmektedir (Akt., Hebdige, 2004, 74). İnsanların bu alt kültürel alanlara katılım biçiminde genel olarak dünya görüşleri, ideolojik bakışları, protest olup olmadıkları da belirleyici olmaktadır. Daha protest olanlar genelde marjinal kültürel alanlar oluşturmak veya bu tür alanlara sığınmak, daha çözüm üretimine dönük olurlarken dünyayla barışık olanlar ise bir tür öz tatmin sağlamak, sosyalleşmek vb. nedenlerle bu tür alt kültürel alanlara dahil olmaya yönelirler. Karşı Lig bu anlamda bazıları için protest bir başlangıç olarak değerlendirilse bile katılım gösteren bireylerin çoğu için bir sosyalleşme alanı olarak da dikkat çekiyor. Ligin kurulduğu günden bu yana içerisinde yer alan Adem, mavi yakalı bir işçi olarak lige katılım sebebinin; boş zamanını değerlendirmek ve sosyalleşmek için bu alt kültür oluşumu içerisinde bulunduğunu söylemektedir:

“Aslında o kadar kısıtlı sosyal imkân, sosyal aktivite alanı var ki insanlar artık birçok şeyi bir arada yapmak istiyorlar; eğlenmek, spor yapmak, bir çevrede zaman geçirmek. Kadıköy bu açıdan uygun, bize verilmesi, bize tahsis edilmesi çok önemli. Bizim mahallemizde, sosyalleşebileceğimiz, etkinlik yapabileceğimiz bir alanımız yok. Olsa buraya gelmeyiz zaten. Karşı lig benim için bir sosyalleşme aracı. Güzel bir ortam, günlük dertlerimden arındığım bir ortam. Geliyorum; deniz var, güneş var; eğleniyorum; çok güzel bir şey; arkadaşlarım var”.

Adem ise kent yaşamının sıkıntılarından kurtulabileceği bir alan olarak Karşı Lig’e katılım gösterdiğini belirtmektedir. Sosyal yaşam alanlarının daraltılmasıyla oturduğu mahallede sosyalleşemediğini için Karşı Lig ortamının sosyalleştiğini belirtmektedir. Buradan anlaşılabileceği gibi Karşı Lig ortamı katılımcılarının sosyalleştiği bir alan olarak alt kültür biçimi oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Alt kültürün oluşumuna baktığımızda; genel kültür içerisinde ötekileştirilenlerin, sistemi ve sistemin kültürünü reddedenlerin, iş dışı zamanını değerlendirmek ve bunu yaparken bir anlam üretmek isteyenlerin, bu alanı sistem karşıtı örgütlü yapının olduğu bir alan olarak görüp gelenlerin, yeni arkadaşlıklar edinmek isteyen insanların, spor yapmak isteyen insanların, dayanışma içinde olmak isteyen ve yalnız kalmak istemeyen insanların çoğunlukla katılım gösterdiği görülmektedir. Bu alanı Gezi olaylarıyla ilişkilendirerek değerlendirdiğimizde ise protest tavrı ağır basıyor. Ancak zaman içerisinde bu tavrın yerini yavaş yavaş uyumlanma, sosyalleşme, eğlenme, zaman geçirme vb. tavrı ve eğilimlerin aldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla da Karşı Lig bu açıdan ele alındığında genel kültür içerisinde marjinal yanı ağır basan bir kültürel alan olarak başlamış olsa bile kısa süre içerisinde toplum geneliyle barışık, uzlaşmacı, ancak kendi farklılığını da koruyan bir alt kültürel alan olarak biçimlenmektedir.

Karşı Lig’in kendine ait oluşturmuş olduğu bir dilinin, ilişki biçiminin, özel sembollerinin, kendine ait spor yapma, oyun oynama biçiminin olması ve bütün bunların üretildiği mekanlarının olması Karşı Lig grubunun kültürel biçiminin bir alt kültür örneği sergilediğinin göstergesidir.

3.2.2.Tarzın Anlamı

Alt kültürün tanımı yapılırken alana dair çok farklı yaklaşımların, tartışmaların olduğu ve birçok konu ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu tartışmaların bir bölümünde Hebdige, “Alt kültür: Tarzın Anlamı” kitabında, bu tartışma konusu içerisine “tarzın” anlamı üzerinden yaklaşmıştır. “Tarz”: bu tartışma içerisinde birbiriyle zıt düşen tanımların en şaşırtıcı etkiyle çarpıştığı alandır. Bu nedenle bizde Hebdige gibi çalışmamızın büyük bir bölümünü, alt kültürlerde nesnelere tekrar tekrar “tarz anlamı yüklenmesi sürecinin tanımlanması”nı yapacağız (2004). Alt kültür “tarz”ın yeni anlamlarıyla kendini var etmektedir.

Sistemin toplum üzerindeki varlığı kadar, bu insanların da yaratma gücünün sistem üzerinde varlık gösterdiğini görmekteyiz. Sistemin ürettiklerine karşı halkın ürettikleri cılız da olsa içinde isyanı ve reddiyei barındırabilmektedir. Tarzın gücünü keşfetmek, daima bir bakıma tarzın gücünü yeniden inşa etmektir (Genette, 2007, 292). Karşı Lig oluşumu bir bakıma kendi gücünü yeniden inşa sürecidir. Halkın olan futbolun yeniden inşa edilmesidir. Futbol alanının yeniden inşa edilmesi sürecinde futbolla ilgili kullanılan nesneler, sözcükler yeniden farklı anlamlarla üretilmektedir. Dolayısıyla da alt kültür aynı zamanda bir tarz yaratma alanıdır denilebilir.

İnsanlar etkileşim içerisinde oldukları bütün nesnelere birden çok anlam yükleyebilirler, nesnenin çağrışım yaptığı anlamlar; insanın nesneyi üretim ve tüketim biçimlerinin de etkisini taşımaktadır. “Nesne, insanın dünyayı etkilemesine, dünyayı değiştirmesine, dünyada etkin bir biçimde var olmasına yarar; nesne, eylem ile insan arasındaki bir tür aracıdır” (Barthes, 1997, 250). İnsanlar, eylemlerine özel anlamlar yükleyerek nesneleri bir kültürün yaratımında ortak payda olarak geliştirilen tarzın oluşturulmasında da kullanılmaktadırlar. Alt kültürler, nesneleri kendi kullanım amaçlarına göre anlamlandırmaktadırlar. Çoğu zaman bu anlamlandırma, egemen kültürel anlamlandırmaya karşı bir anlamlandırmadır. Örneğin erkek oyuncunun yavaş bir vuruşla kadın oyuncuya atmış olduğu pas “minnoş”luğun simgesi olabilmekte ve bu davranış takdir toplamaktadır. “Minnoş” olmak eril kültüre karşı Karşı Lig kültürünün değer verdiği paylaşımı ve dayanışmayı benimsemiş kişi biçiminde anlamlandırılmaktadır. Endüstriyel futbol takımı taraftarlarının tezahüratlarının tersine Karşı Lig ortamında

maçları seyredenler, saha içerisinde Karşı Lig kültürüne uygun bir biçimde yapılan davranışları onaylamak için tezahürat yapmaktadırlar. Saha içerisinde gösterilen bütün dayanışma örnekleri, gol atmak için oyunu oynamak biçiminde değil de bütün cinsel kimliklerin birlikte bir şeyler yapabildiğini göstermeye yönelik bütün davranışlar, tezahüratlarla desteklenmektedir. Örneğin kadın bir oyuncunun atmış olduğu kafa golüne sahadaki bütün oyuncular sevinmektedir. Çünkü bu durum kadının başarısıyla ilişkilendirilip, ataerkil düzene karşı isyanın biçimi olarak anlamlandırılmaktadır.

Egemen kültürel anlamlandırmada futbol alanında kullanılan nesnelerin egemen kültürel kodlarla bağımlı özel anlamları bulunmaktadır. Topun, futbol sahasının, formaların, kale direklerinin... her birinin zihnimizde egemen kodlarla oluşturulmuş anlamları vardır. Futbol sahası, bir arenayı andırır: Ciddi bir alan, rekabetin olduğu, acımanın olmadığı, kozların paylaşıldığı bir anlam öbeğini canlandırabilmektedir. Karşı Lig ortamında futbola dair nesnelerin egemen anlamlarının dışında onu yeniden anlamlandırarak ya da yan anlamlarını kullanarak onun aracılığıyla dünyayı yeniden kavramamıza olanak sunabilmektedir. Futbol alanı bu kez kozların paylaşıldığı bir alan olmaktan çıkıp paylaşımın sergilendiği bir alana; top nesnesi de “diğerini” alt etmek için kullanılan bir nesne olarak amaca ulaşmak için kullanılan bir “mermi” (topu mermi gibi çaktı doksana) olmaktan çıkıp etkileşimin yaratıldığı yumuşak dokunuşlarla paylaşımın gösterildiği bir nesneye dönüşebilmektedir.

Karşı Lig, insanları futbola dair nesneleri kullanarak yapmış oldukları eylemlilikleriyle kendi dünyalarını ve kendileriyle etkileşim halinde olan insanların dünyalarını değiştirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu amaç bilinçli bir şekilde yaratılan oyun tarzının benimsenmesiyle tüketimden, rekabetten uzak oyun anlayışıdır. Bu oyun anlayışını desteklemek amacıyla Karşı Lig ortamında kullanılan nesnelerde yeniden anlamlandırılmıştır. Ligin en iyisine ödüllendirmek için organize edilen etkinlikte, Karşı Lig kültürünü en iyi yaşatarak oyun oynayan takıma kupa yerine çiçek verilmektedir. Çiçek burada sembolik biçimde sevginin ve iyi niyetin göstergesi olarak sunulmaktadır. Barthes, nesnenin bu anlamlandırılma biçimlerini şöyle özetlemektedir: “Benim belirtmek istediğim aykırı düşünce, ilkece bir işlevi, yararlılığı, bir kullanımı olan bu nesneleri, bizlerin katışıksız araçlar olarak yaşadığımızı sanmamız; oysa gerçekte bunlar, başka şeyler taşırlar, kendileri de başka şeylerdir: Anlam taşırlar. Başka bir deyişle, nesne gerçekten bir şeye yarar, ama bilgileri iletmeye de yarar; biz bunu, her zaman için

nesnenin kullanımını aşan bir anlam vardır diyerek tek cümlede özetleyebiliriz.” (1997, 250). Karşı Lig ortamında futbola dair nesneler ve futbol alanı yeniden anlamlandırılarak alt kültürün özelliği olan kültürel form biçimine büründürülmüştür. Kadınların ve diğer cinsel kimliklerden bireylerin kamusal alan olarak görülen Kalamış Parkında sahaya çıkması, ataerkil toplumun içerisinde bir kamusal alanın özgürleştirildiği düşüncesine dayandırılmaktadır. Başka bir anlamlandırmada ise top nesnesi dünyaya benzetilmektedir. Top ile oynanan futbol oyunun değiştirilmesi ile dünyanın değiştirilebilme fikri arasında bağ kurularak futbol topu takımların amblemlerinde dünyayı andıracak biçimde yerleştirilmiştir.

Karşı Lig ortamında bütün bu eylemler ve anlamlar bir tarza büründürülmüştür. Alt kültürel tarzın üyelerine hangi anlamları ilettiği, düzensizliği nasıl anlamlandırdığını cevaplamak için bütünden öte parçalara yoğunlaşmak önem arz etmektedir.

3.2.2.1. Giyim Tarzı

Endüstriyel futbolda reklam alanı olarak kullanılan formalar, Karşı Lig ortamında direniş bayrağına dönüşmektedir. Her takımın formasının üzerinde özel anlam taşıyan simgeleri bulmak mümkündür. Keçinin takım simgesi olduğu, biberin takım ambleminde kullanıldığı ve her birisinin farklı özel direnç anlamlarının olduğu bir giyim tarzı göze çarpmaktadır. Buğday başaklarının, kırmızı ayak izlerinin, kırmızı yıldızın, huninin, kitabın, tavşan ve havuçların forma üzerlerinde simge olarak kullanıldığı özel bir anlamı olan işaretlere dönüştüğü görülmüştür. Örneğin: Kuzguncuk Mahallesi’nde yapılaşmaya karşı bostanları korumanın önemini belirtmek için kurulan Kuzguncuk Bostan Celtics takımı, amblemini yumruk şeklinde havaya kalkmış elin içerisinde yer alan kırmızı biber, şeklinde simgeselleştirmişlerdir. Takım oyuncuları: “Küresel kapitalizmin pençesindeki İstanbul’da yapılaşmaya ve rant karşı yıllardır direnen Kuzguncuk Bostanı, boğazın son yeşil alanlarından ve kent bostanlarının son örneklerinden 700 yıllık varlığıyla Kuzguncukluların hafızası, rengi, ciğeridir.” şeklindeki açıklamalarıyla bostana sahip çıkmaktadırlar. Karşı Lig İnsanları tarzlarının okunduğunu düşünmektedirler. Başka bir örnekte ise Zeynep, takımının formasının şeklinin onların kimliğiyle ilgili asıl bir mesajı taşıdığını ve dışarıdaki insanlara mesaj verdiklerini, formanın kimliğin bir göstergesi

olarak algılanması gerektiğini düşünüyor. Formanın üzerindeki gökkuşağı rengi LGBTİ'li (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel ve İnterseks) bireylerini simgelediğini belirterek şöyle açıklıyor:

“Bir mesaj veriyoruz tabi; sahada olmak, hayatın içinde olmak. Sonuçta, erkeklerle özdeşleştirilen bir alan burası, biz de bu alandayız. Hiçbir şey olmasa bile formamızda gökkuşağı var. Kim, ne kadar biliyor onu bilmiyorum ama bilen için bu bir mesajdır. Formalarımız, takım isimlerimiz, bunlar birer mesaj aslında ve bu mesajları taşımaktan gurur duyuyoruz.”

Karşı Radyo takımının formasını, üzerinde bulunan gökkuşağının anlamını hem saha içerisindekilere hem de oyunun oynandığı yer olan; Kalamış Parkı'na gelenlere, maçı izleyenlere kendi kimlikleriyle ilgili mesaj verdiğini ve bunun kendileri açısından anlamlı olduğunu vurgulamaktadır. Diğer yandan sokakta, yani kamusal alanda kendisini bir biçimde ifade etmek, göstermek de insanların, içerisinde yaşadıkları dünyada var olmak, tanınmak ve onaylanmak yönündeki arzularının bir gereğidir. Bir grubun üyesi olmak, bir takımın içerisinde olmak ve bir biçimde başkaları tarafından o takıma, o gruba aidiyetinin onaylanması birey için aynı zamanda bir yaşam gereksinimidir. Burada Maslow'un gereksinimler hiyerarşisine bir gönderme yapmak gerekirse, insanların yaşamlarını sürdürmek için yalnızca biyolojik ve fizyolojik gereksinimlerini karşılamak değil, aynı zamanda saygı görmek, kabul edilmek, onaylanmak yönündeki gereksinimlerini de karşılamaları gerekmektedir. Bu nedenle de insanlar çoğu zaman içerisinde yaşadıkları toplumdaki birtakım gruplara, topluluklara, çevrelere dahil olarak aidiyet duygularını, buna bağlı olarak çevresi tarafından onaylanma gereksinimlerini tatmin etmeye yönelirler. Karşı Lig ortamında ötekileştirilen toplumsal kesimlere bir aidiyet ortamı sağladığı anlaşılmaktadır. Bu konuda kendisiyle görüşme yapmış olduğumuz Zafer şunları söylemektedir.

“Karşı Lig bütün ötekileştirilenlere kucak açmıştır. Bu ülkede toplumun dışına itilmiş ötekileştirilmiş kimselerin sesi olabilmek onlarla dayanışabilmek işte bunlar: LGBTİ'ler olabilir, kendini azınlık olarak görenler olabilir, toplumun aslında çok fazla kabul etmediği kadınların iş hayatından ki durumuna yönelik olabilir, işte sokak hayvanlarıyla ilgi hassasiyet olabilir Karşı Lig bütün bu insanlarla aynı hassasiyeti göstermektedir. Yani toplum ne kadar fazla kesimi dışlıyorsa onlara kucak açma. Bu yönde pankartlar açma, dayanışma gösterme... Karşı Lig, işinden uzaklaştırılan KHK'lılar, eğitim alamayan okuyamayan insanlarla dayanışma gösterir,

Karşı Lig, mağdur edilen siyasiler. ezilen Kürt halkı veya bu toplumda yok edilen Ermeni halkı için söz söyleme hakkını kendinde bulur. “

Yukarıda belirtilen bütün farklılıklar Karşı Lig takımlarının formalarının üzerine işlenen renklerle, şekillerle, amblemlerle simgeye dönüştürülmüştür. Örneğin Ayak Takımı oyuncularından Bülent, takımının formasının üzerindeki işaretlerin ve şekillerin hangi amaçla kullanıldığını şöyle belirtmektedir:

“Ayak Takımı aslında Karşı Lig’in manifestosunda var olan bir çok şeyle ilişkili bir isim. Karşı Lig’in anlamıyla, yapmak istediğiyle bütünleşsin diye Ayak Takımı ismini belirledik. Bu da aslında beyin fırtınası yaptık takımın adını belirlerken, işte Gezi’den sonra oluşan bir tırnak içinde Gezi Zekası diye nitelendirebileceğimiz... İşte o zaman üretilen sloganların farklılığı, bugüne kadar gelenekselleşmiş söylemlerin dışında ortaya çıkmış fikirler duyuyorduk. Ona da atıfta bulunacak bir isim bulmaya çalıştık işte o zaman ayaklar baş olmuştu. Böyle bir esprisi vardı işin bizde oradan Ayak Takımı adını koyduk. Takımın logosunda da üç tane ayak var. Bunların bir tanesi kırmızı, bir tanesi yeşil, bir tanesi de mor. Bunlardan yeşil ekolojiyi, mor kadını, kadın özgürlüğünü, kırmızıda emeği ve özgürlüğü temsil ediyor. Takımın hikayesi de böyle başladı”.

Bülent’in anlattıklarından da anlaşılacağı gibi formaların üzerindeki her bir şekil ve renk başka anlamlar içermektedir. Bu anlamların çoğu sadece Karşı Lig İnsanlarının anlayabileceği nitelikte bir anlamlandırma oluşturmaktadır. Dışarıdan bir kimsenin bu işaretlerden aynı anlamları çıkarmasının çok zor olduğu görülmektedir. Böylelikle alt kültürlerin bir başka özelliği olan kendi içine kapalı olma, mesajı ilk olarak alt kültür üyelerinin anlayabileceği biçimde tasarlama özelliği Karşı Lig kültüründe de görülmektedir.

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacaktır ki Karşı Lig İnsanları belirli konular üzerinden içerisinde bulundukları toplumsal yapıya aidiyet duymadıkları görülmektedir. Bu ait hissetmeme durumu çoğu zaman kimlikel ve düşünsel farklılıklardan kaynaklandığı görülmektedir.

Dolayısıyla Karşı Lig ortamı marjinal birçok kimliğe aidiyetlik sunmaktadır. Oluşturulan aidiyet duygusunun nasıl sağlandığını Zeynep’e sorduğumuzda şöyle bir cevap aldık:

“Takım içerisinde heteroseksüel kimlikte olan birçok arkadaşımızda var. Onlar da bizim bu mesajı vermemize katkı sunmak istiyorlar. Onlar da biliyorlar toplumun içerisinde bu mesajı vermekte nasıl zorlandığımızı. (...) takım içerisindeki erkekler, bilirsiniz işte normalde erkekler böyle konularda daha az dayanışma gösterirler. Onlar da bu tarz davranışları görmek daha zordur. Çünkü toplumdan, anne-babalarından, geçmişlerinden öğrendikleri şeyler onların homofobiye bakışlarını etkiliyor ve çoğu bir ibne gibi gözükmek istemiyorlar. Şunu da biliyoruz okul çağlarımızda arkadaşlarımız olurdu; bütün küfürle aşağılamalar homofobi üzerinden yapılırdı. Ama bizim burada gösterdiğimiz dayanışma öyle bir boyutta ki; bizim bu hassasiyetimize, saha içerisinde bizi de simgeleyen gökkuşağına bizden çok onlar destek verdi. Bu da bize birlikte bir şeyler başarabileceğimizi gösterdi, öğretti.”

Zeynep’in sözlerinden de anlaşılacağı üzere alt kültürel alanlar zaman zaman da insanların genel toplum içerisinde kabul görmeyen yanlarıyla ait olmak, onaylanmak istedikleri alanlar olarak işlev görmektedirler. Buna göre örneğin toplum genelinde aykırı karşılanan lezbiyenlik, eşcinsellik, heteroseksüellik vb. cinsiyet kimliklerini tercih ederek bir yaşam tarzı benimseyen kişilerin toplum genelinde hissettikleri aidiyet yoksunluğu duygusunun tatmin edilmesi açısından önemli alanlar olarak işlev görmeleri söz konusudur. Karşı Lig’in bu açıdan önemli bir alt kültürel alan olduğunu ortaya koymak da bu çalışmanın önemli bulgularından biri olarak değerlendirilebilir.

Diğer yandan her takımın farklı simgeler ve amblemlerle tasarladığı formalar oyuncuların üzerlerinde birer mesaj sunum alanlarına dönüşmektedir. Takımların amblem ve simgelerini bütün Karşı Lig İnsanları ortaklaşa biçimde savunmaktadırlar. Sadece formayı üzerinde taşıyan kişiler değil bütün lig insanları aynı simge ve anlamlara önem atfetmektedirler. Böylelikle Karşı Lig içerisinde yer alan insanların ortak değerler ve anlamlar üzerinde birleştikleri görülmektedir. Bu ortak bakış açısı yaşatılan kültürün oluşturmuş olduğu sosyalleşme sonucunda geliştiği anlaşılmaktadır. Böylelikle Karşı Lig’in bir alt kültür özelliği olan farklı bir toplumsallaşma oluşturma özelliği gösterdiği de görülmektedir. Alanda yapılan gözlemlerde insanların birlikte olmak dayanışma düşüncesinden hareketle genel kültüre dair aidiyet yoksunluğu duygularını Karşı Lig ortamında geliştirdikleri ilişkilerle giderdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Karşı Ligin “Karşıfest” adıyla organize etmiş olduğu festivalde stantlar açılarak yiyecek satışı yapılmıştır. Stantlarda satışı yapılan yiyecekler içerisinde hayvansal ürünlere yer verilmediği gözlenmiştir. Bunun sebebini araştırdığımızda lig içerisinde yer alan vegan

insanların olmasından kaynaklı olduğu anlaşılmıştır. Böylece insanların aralarında geliştirmiş oldukları sözsüz mutabakatın oluştuğu anlaşılmaktadır.

Karşı Lig ortamında kapitalist sistemin tüketim ideolojisine karşı spor kıyafetleri tüketilmemesi amacıyla kıyafet ve ayakkabı zorunluluğu da aranmamaktadır. İsteyen oyuncu istediği kıyafet ve ayakkabıyla oynaya bilmektedir. Aranılan tek kıstas oyuncunun kendisine ve oyun arkadaşlarına zarar vermeyeceği nitelikte ayakkabı veya kıyafet olmasıdır. Karşı Lig’de giyim ürünlerinin tüketiminin önüne geçmek için organize etmiş oldukları festivalde ikinci el elbiselerin, çantaların, takı aksesuarlarının, yine lig içerisinde oluşturulan Dayanışma Atölyelerinde satışının yapıldığı, elde edilen gelirlerinde dayanışmaya ihtiyaç duyan toplumsal kesimlere aktarıldığı belirtilmektedir. Oluşturulan bu dayanışma ağı insanların aidiyet duygularını da artırmaktadır.

3.2.2. 2. Saç Tarama/Kesim Modeli

Barthes modern insanın, kent yaşam alanında günlük yaşamını sürdürürken sürekli bir okumanın içinde olduğunu belirtmektedir. İnsanlar çevreleriyle etkileşim kurarken, etkileşim kurdukları bütün insanları okumaya çalışırlar. Özellikle de görüntülerini, el, kol, baş hareketlerini, davranışlarının okuduğunu belirtmektedir (1997, 235), alt kültür insanları da bu okumaya bir cevap olmak için kendilerini simgeleyen anlamlar taşırlar. Karşı Lig üyeleri de bu özel anlam yüklü simgelerini sahaya taşırlar. Saha içerisindeki davranışları, kullandıkları materyaller, hepsi farklı anlamlar yüklenerek kullanıma sokulmuştur. Örneğin kendilerini simgeleyen renkleri formlarına işlemeleri bu yönde önemli bir davranıştır.

Bütün bu okumalar yaşamımızda öylesine önemlidir ki, sistematik bir düşünce etrafında algılayamadıklarımızı parçalar halinde özel anlamlarla çözümleriz. Karşı Lig İnsanları; formlarıyla, sloganlarıyla ve diğer faaliyetleriyle vermek istedikleri mesajları yansıtmaktadırlar. İnsanlar çoğu zaman saç biçimleriyle vb. birtakım farklılıklar ya da ayırt edici özellikler yaratarak toplum yaşamında görünür olmak isterler. Karşı Lig üyelerinin bu yöndeki çabaları da açıkça gözlenmektedir. Bu konuda kendisiyle görüşme yaptığımız Gaykut şunları söylemektedir:

“Doğru, burada birçok kadının saçları öyle saatlerce uğraşılıp şekle sokulmamış saçlar. Çoğunun yüzünde makyaj bile yok, biz sistemin bize dayatmış olduğu kadın imajından çıkmış insanlarız en azından belirli bir bölümümüz bunu başarmış durumdayız. Kısa saçlı kadın arkadaşların çokluğu gözünüze çarpmıştır mutlaka, bizde nasıl rahat olacaksak, kendimizi nasıl daha rahat hissedeceksek öyle; yaşamak istediğimiz gibi saçlarımızı kestiriyoruz. Şeyin farkındayız; dışarıdan insanlar kadınlardan röfle yapmalarını, saçlarına cila yapmalarını, saçlarını birkaç ayda bir farklı renklere boyamalarını kadının güzelliği için şartmış gibi bakıyorlar. Ya ben niye her gün bununla saatlerce uğraşayım, nasıl rahat ediyorsam nasıl istiyorsam öyle kesmeliyim. Benim saçım, benim tarzım. Başka kimseyi irdelemez ki. Güzellik reklamları, kadınların aklına bunları sokmakta özellikle de şampuan reklamları. Yok öyle bir dünya, saçın uzun olmasının hiçbir anlamı yok. Ama kadın arkadaşlar saçlarını seviyor olabilirler uzun bırakmak istiyor olabilirler kimse buna da karışamaz. Ben uzatmak istemiyorum kısa saçımla aileme, çevreme mesajda veriyorum ben sizin istediğiniz gibi biri olmayacağım...”

Bu görüş bize aslında Karşı Lig’in protest yanını gösteriyor bir yanıyla. Toplum genelinde ya da kamusal alanda özenle taranmış, bakımlı saç biçiminin genel kabul gördüğü dikkate alınacak olursa, Karşı Lig üyelerinin özensiz saç biçimlerini tercih etmeleri onların protest yanını göstermektedir. Nitekim her alt kültürde az ya da çok protest karakter mutlaka vardır. Alt kültürel yapılanmaların doğasında bunun olduğu görülmektedir. Eğer bu insanlar, içerisinde yaşadıkları toplumun tüm kurallarını benimsemiş olsalardı zaten birtakım alt kültürel oluşumlarda bir araya gelmelerine gerek görmeyeceklerdi. Farklı olmak gereksinimi, toplum genelinin dışına çıkmak, fark yaratmak arzusu nedeniyle ortaya çıkan alt kültürlerin üyeleri çoğu zaman yaratmak istedikleri bu farklılığı çok keskin biçimde ortaya koyarlar, kimi zaman da veya kimi alt kültürel oluşumlarda da bu farklılıklar daha yumuşak dokunuşlarla ortaya konulur. Karşı Lig İnsanlarının ortaya koyduğu görüşlerde, çok keskin olmamakla birlikte bir protest yanının olduğu gözlenmektedir. Anlam yaratmak, farklı anlamlar yaratmak ve bunu yapmak için de tüm simge, sembol ve davranışlardan beslenmek. Saç tarzına ilişkin farklılıklar da bunun önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Buna göre saçların bile özel anlamı olabiliyor: Tıpkı Dazlaklar alt kültürün de olduğu gibi saçın boyu, kesim biçimi bunlar bile toplum içerisinde özel anlamlar yüklenip mesaj değeri oluşturup insanların okumasına sunulmaktadır. J. Clarke (1976), dazlak tarzını, tüketimciliğin ve burjuvalaştırmanın saldırılarına karşı, geleneksel işçi sınıfı kültürünün şiddete dayalı, asi bir diriltme biçimi olarak yorumlar (Akt., Hebdige, 2004, 163).

3.2.2. 3. Futbol, Oyun Tarzı

Saha içerisinde, çoğu futbol kuralından uzakta beyan esas alınarak oynanan oyunlar dışarıdan bakıldığında büyük bir karmaşa gibi gözükürken; oyunu kendi içlerinde anlamlı bir bütüne dönüştürmüşlerdir, Karşı Lig oyuncularını. Kendi aralarında sembolik bir uyum yakalamışlardır. Kendi aralarındaki uyumu Gaykut ve Zafer şöyle anlatıyorlar:

“Saha içerisinde kişinin beyanı esastır. Hakeme ihtiyaç duymuyoruz. Hepimiz, buraya belirli amaçlarla geldiğimiz için kendi kararlarımızı kendimiz alıyoruz. Saha içerisinde birisi bir şey dedi mi rakibin bir şey demesine gerek kalmıyor. O kişinin beyanı esastır çünkü. Amaç gol atmaktan çok; eğlenmek, birlikte olmak, birlikte spor yapıyor olmak olduğu için kimse itiraz etmiyor zaten ligin amacındaki mesaja uygun davranıyor aslında herkes. Kimse uzun taç atmıyor. Taca çıkan top kısa pasla kullanılıyor. Uzaktan gol atıldığı zaman bu gol sayılmaz çünkü birlikte bir şeyler yapmak istiyoruz. Asıl amaç gol atmaktır değil zaten herkes bunu biliyor ama bazen erkekler uzaktan şut atıyorlar bunları hemen uyarıyoruz. Birlikte oynayalım diyoruz. Birlikte oynadığımızda güzel bir gol atarsak rakip de bizimle seviyor aynı şekilde rakip güzel bir gol atarsa biz de rakibin attığı gole seviyoruz. Tabii belli başlı futbol kuralları hala var. Elle oynamamak gibi ama kadının göğsüne top gelmesin diye kendini koruma hakkı var (kollarıyla göğsüne gelen topu engellemek amaç). Ama futbolun birçok oyun kuralını bizde uyguluyoruz” (Gaykut).

“Futbolda rekabet olmadan hırs yapmadan kavga etmeden nefret dili sunmadan birlikte bir arada oynanabilir. Hakeme ihtiyaç duymadan herkesin kabul edebileceği kadınlarında oynaya bileceği çokta mükemmel olmayan bir futbolda olabilir ama önemli olan bir arada olabilmenin olanaklarını gösteriyoruz” (Zafer).

Yukarıda belirtilenler bize şunu gösteriyor ki Karşı Lig’in yaratmış olduğu oyun tarzında bir karar mekanizmasına ihtiyaç duyulmadığı, saha içerisinde görev dağılımı yapılmadığı, oyunda yenmenin ya da yenilmenin bir anlamının olmadığı bir oyun anlayışı benimsedikleri anlaşılmaktadır. Yapılan gözlemlerde oyunun kurallarının basitleştirerek isteyen herkesin oyuna katılmasının sağlanmaya çalışıldığı görülmüştür. Alt kültürler normal olandan farklı olmak için tarza ihtiyaç duyarlar. Karşı Lig ortamında da Endüstriyel futbol kültürüne karşı kendi futbol oynama tarzlarını oluşturdukları görülmektedir. Oyunu etkileşim halinde oldukları bütün insanların; yaş, yetenek, güç ayırt etmeksizin katılım gösterebileceği biçimde kurgulamışlardır. Oyunla ilgili

sorularımıza, futbol oyununu çocukluğundan beri çok sevdiğini sürekli oynadığını söyleyen Adem ise şöyle bir cevap verdi.

“Sahada kadınlarla birlikte olduğumuz için uzaktan sert şut çekmiyoruz. Uzaktan atılan toplarda gol olsa dahi saymıyoruz. Erkekler olarak bunu yapmıyoruz. Siz vursanız rakip takımdan da o şutu vuracak insanlar var. Bunu yerine paslaşmayla gidelim bütün goller kolektif olsun paslaşmayla olsun. Kaleden topu alıp diğer kaleye gidip gol atmaya bilirim fakat bu bana da keyif vermez takım arkadaşlarıma da keyif vermez. Burada kendi içimizde bir zihinsel mekanizmamız var aslında geliş amacımız belli ona uyan bir mekanizma.”

Ademin söylediklerinden de anlaşıldığı gibi Karşı Lig İnsanları'nın aralarında düşünsel anlamda da eylemlilik anlamında da bir mekanizmanın geliştiği anlaşılmaktadır. Alt kültür gruplarının en büyük özelliği olan ortak anlamlandırmalar ve eylem benzerlikleri Karşı Lig ortamında da görülmektedir. Böylelikle Karşı Lig futbol kültürü başat olan futbol kültüründen ayrılarak sadece bu alanda bulunan insanların yaşadığı bir kültür olma özelliği göstermektedir. Adem, konuşmasının devamında “Kimse bize reklam sponsorluk vermek istemez, verse bile kabul edilmez. Biz endüstriyel yapıya karşıyız aslında. Burası öyle bir yer değil tamamen bağımsız bir yapılanma biz sadece keyif almak istiyoruz. Başka bir şeyin buraya alet edilmesini veya onların bu Karşı Ligi bir şeye alet etmesini istemiyoruz” şeklindeki açıklamasıyla endüstriyel futbol kültüründen bütün yönleriyle ayrıştıklarını vurgulamaktadır.

Oyunun kurallarının esnetilip yeni kurallarla şekillendirilmesi yetenek ya da performansa dayalı bir oyun anlayışı yerine Karşı Lig Kültürünü benimseyen herkesin yer alabildiği bir futbol oyun ortamı karşımıza çıkmaktadır. Oyun kuralları yaş, cinsiyet ayırt etmeksizin toplumun her kesiminden insanların Karşı Lig Manifestosu'nda belirtilen kurallara uymaları durumunda katılım gösterebilecekleri futbol oyunu biçimindedir.

Kadın oyuncularla yapmış olduğumuz görüşmelerde Karşı Lig ortamının erkek oyuncuların futbol oyununa bakışlarını ve hata oyun oynama biçim ve alışkanlıklarını da değiştirdiğini, bunu ligin başladığı günden bu yana içerisinde olan erkeklerde gözlemleye bildiklerini anlatmaktadırlar. Benzer şekilde görüşme yapmış olduğumuz Adem, fanatik bir Beşiktaş taraftarı olduğunu, sürekli maçlara gittiğini, ateşli bir taraftar olarak statta saatlerce bağırıldığını belirtmektedir. Fakat Karşı Lig içerisinde oyun oynamaya başladıktan sonra, oyun oynamaktan başka biçimde haz almayı öğrendiğini ve eskisi gibi

bir taraftarlık duygusunun olmadığını belirtmektedir. Bu durum Karşı Lig futbol tarzının bir değişim, dönüşüm oluşturabildiği, kendi oyun kültürünü oluştura bildiği görüşünü güçlendirmektedir.

Oyunun var olan kurallarını yıkarak; oyuna, kendilerinin bildiği sadece sürekli takip edenler, ligi bilenlerin ve oynayan oyuncuların haberdar olduğu yeni kurallar koymuşlar: Aslında, eski kurallardan oyunu arındırmışlar. Oyunun kuralları, Karşı Lig için futbol alanında oluşturulan yeni tarzın bir göstergesi olması bakımından da önemlidir. Tarz, alt kültürlerde sosyalleşmenin çimentosu görevini görmektedir. Karşı Lig’de oynanan futbolun kurallarını sadece Karşı Lig İnsanlarının bildiği kurallar oluşturmaktadır.

Nankatsu takımından Adar, oyunun kurallarını şöyle anlatmakta:

“Bizim oyunumuzda kazanmanın bir önemi yok, birlikte bir şey yapıyor olmak daha önemli. Onun için; biz, bilinen futbol kurallarını uygulamıyoruz. Tabii uyguladığımız kurallar da var: Sadece bazı kuralları uygulamıyoruz. Tıpkı çocukken mahalle aralarında, arsalarda, sokaklarda oynadığımız gibi; kuralları kendimize göre, ‘nasıl daha iyi oyun oynarız’ı düşünerek koyuyoruz. Herkes de bundan memnun, istediğimiz kadar oyuncu değiştirebiliyoruz. Futboldaki gibi üç oyuncu sınırlaması yok. Kısa paslarla herkes topa temas etsin istiyoruz. Hem bu şekilde içimizdeki kadın arkadaşlarda top kontrolü sağlama, oyuna adapte olma konusunda zorluk yaşamamış oluyorlar.”

Oyunun yeni bir tarzda oynanması; egemen futbol kültürünün dışında yeni bir kültür oluşturarak oynanmasının da tarz anlamı bulunmaktadır. Kazanmak hırslının olmadığı, kazanma hırslıyla sahada hareket edenin uyarıldığı, bu davranışı sürekli gösterenin ligde istenmediği bir oyun atmosferi görmekteyiz. Oyunu bir şov, bir çarpışma alanı olarak değil; bir birlikte olma, dayanışma, eğlenme, bedensel hareket etme, karşılıklı olarak ilişkileri geliştirme, dışarıya karşı mesaj oluşturma, kendi aralarında bir sosyalleşme oluşturacak biçiminde oynamaktadırlar.

Karşı Lig futbol tarzında endüstriyel futbola karşı hem bir eleştiri hem de yaptıklarını anlamlandırma adına birtakım etkinlikler yapılmaktadır. Endüstriyel futbol kültüründe kazanmak birincil amaç olarak görülmektedir ve kazanan ödüllendirilmektedir. Karşı Lig ortamında bu durum hem mizahi bir dille eleştirilmekte

hem de oluşturmuş oldukları oyun tarzını anlamlandırmak adına ödüllendirilmektedir. Görüşme yapmış olduğumuz Pezkovi yapılanları şöyle belirtmekte:

“Haftanın enleri seçiliyor onu da daha mizahi olarak seçiyoruz. Haftanın en iyi kaçışılan golü. Haftanın en iyi top çevirmesi gibi endüstriyel anlamda söylenen biçimde değil biraz daha mizah kata bilmek için hiç görülmeyen en iyi centilmenliği seçebiliyoruz. Arkadaşın birinin canı acıyor hepimiz maçı bırakabiliyoruz. Arkadaşın sağlığıyla ilgileniyoruz. O kendini iyi his etmese bizde iyi his etmeyiz ondan maça devam etmenin anlamı olmaz. Bunu gibi enler seçebiliyoruz.”

Karşı Lig Manifestosunda “başka bir futbol mümkün” sloganıyla dile getirilen düşünce­nin asıl imgelediği şey ise “başka bir dünya mümkün” düşüncesidir. Futbolun başka bir formda üretilmesinin aracılığıyla insanın doğasında var olduğu düşünölen birçok şey, doğal olarak benimsenen birçok yaklaşım (hırs, sertlik, güç gösterimi, bencillik vb.) ters düz edilerek futbol aracılığıyla alternatif bir yaşamın inşa edilebileceği düşüncesi görölmektedir. Böylelikle Lig İnsanları hem kendilerine hem de ligi takip eden insanlara, yeni bir yaşamın mümkün olabileceğini mesajını vermeyi amaçlamaktadırlar. Bundandır ki Karşı Lig ortamı, bütün cinsel kimliklerin oyun oynadığı, eğlendiği bir etkinlikten öte bir alternatif yaşam alanı yaratma biçimi olarak katılımcıları tarafından anlaşılmaktadır.

3.2.2.4. İsmi­n Tarz Anlamı

Karşı Lig kültüründe tıpkı Punklar, Dazlaklarda, Reggae ve Rastalar’da olduğu gibi kendilerini egemen kültürün dışında konumladıkları görölmektedir. Özel anlamlar atfettikleri muhalif, anarşist, sosyalist çağrışımları olan isimler, mahlaslar, benzetmelerle bir tanımlama biçimi oluşturdukları görölmektedir. Onların bu tanımlamaları alt kültür temsilcileri olarak görölmelerini sağlamıştır. Karşı Ligin bütün kültürel, toplumsal faaliyet alanlarında özellikle bu farklılığı çağrıştıran isimleri kullandıkları göze çarpmaktadır.

Kültürel alanda egemen kesimin hegemonyasını rıza üretim araçlarıyla tabi kesimlere dayatması, onları kuşatmaya çalışması karşılığında bir direnç alanı oluşmasını

da sağlamaktadır. Bu direnç alanları genelde alt kültürel biçimde bir toplumsal oluşumla kendini göstermektedir. Bazı durumlarda ise egemen kesimler ideolojik olarak kuşattıkları kültür alının da bazı toplumsal kesimleri ayrıştırdığı görülmektedir. Her iki durumda kültürel açıdan farklılıkların doğmasına, muhalif yapıların oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum egemen kent kültürünün popüler yapısı içerisinde oluşan adacıklar halindeki kültürlerin alt kültür olarak ortaya çıkmalarını sağlamaktadır.

Hebdige'e Punk kültüründe grup isimleri ve şarkı adlarının oluşturulmasında bu insanların sistemin kutsallarına isyanını, toplumdan farklı olma, özel anlamlarla oluşturulmuş tarz isimlerle kendilerini yansıttıklarını anlatmaktadır. Benzer bir biçimde Karşı Lig futbol takımlarının isimleri, oyuncuların mahlas olarak kullandıkları isimler özel olarak seçilmiş her biri bir reddiye, isyan, ideolojinin tarz anlamları olarak oluşturuldukları anlaşılmaktadır.

Karşı Lig ortamında isimlerin tarz anlamları, “karşı olmak” fikri üzerinden geliştirildiği görülmektedir. “Karşı” sözcüğü ligin ismini oluşturduğu gibi ligde yer alan takımların isimlerinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin; Karşı Radyo , Karşı Semt takım adlarında sıklıkla kullanılmakta olduğu görülmektedir. Yapılan gözlemlerde, kültürel bir etkinlik amacıyla bir araya gelen bu insanların kendi aralarında yapmış oldukları tartışmalarda şöyle bir önermeyi ön plana çıkardıkları görülmektedir: İçerisinde yaşadığımız sistem; kültürüyle, ideolojisiyle, kurumlarıyla, sporuyla, sanatıyla, siyasetiyle bir bütün oluşturmaktadır. “Biz de bu bütünün parçası olmadığımız için bu bütünün karşısında yer almaktayız. Bundan dolayı, karşı olma fikri ve karşı olmak üzerinden birleşmek fikri önemli bir şey...” (Başak). Karşı Lig içerisinde yer alan insanlar egemen kültüre aidiyet duymadıklarını belirterek bu aidiyet duygularını Karşı Lig kültürü içerisinde yaşamaktadırlar.

Takım isimleriyle de özel anlamlar oluşturmuşlardır. Lig içerisindeki her takımın özel bir amaç ve mesaj için hazırlanmış bir ismi olduğu görülmektedir. İsimler bazen coğrafi özel anlamlar içermekte bazen sadece bir cinsel kimliği temsil edebilmekte veya farklı milliyet, bölgesel temsil içeren anlamlarda adların da olduğu görülmektedir. Örneğin Nankatsu takımından Semiha (Gonzalez), takımının isminin nasıl oluşturulduğunu ve anlamını şöyle anlatıyor:

“İlk takımımızın ismi “Diren İşçi” takımıydı. Çünkü belediyelerde çalışan işçilerdik. O zaman da Gezi Olaylar’ı biraz revaçtaydı. İşçi olduğumuz için ve direnmeyi sevdiğimiz için Diren İşçi olarak takımın adını koyduk. O takım zamanla dağıldı. Gidenler oldu, zaman bulamayıp gelemeyenler oldu. İşçi olunca çoğu zaman uzun süreli iş olmuyor, hele ki bizim ülkemizde. (...). Yeni kurduğumuz takımın ismi de Nankatsu: Bir Japon aşireti. Arkadaşlarla bir karar verdik, dedik ki “Bunları heceye ayırsak ne olur?” Sonra heceleyince “nan” Kürtçe ekmek olur, “kat”tan süt olur, “kat” Ermenice süt demek, “su”da su olur Türkçe’de, yani her dilde ekmek, süt, su gibi takımız.”

Bir Japon çizgi film karakterinden yeni bir anlamda; özellikle de kendilerinin, takım içerisinde bulunan etnik kimliklerin anlayabileceği bir anlamda yeniden anlamlandırılmış ve üç ayrı milliyetten değerler taşıyan bir isim oluşturulmuştur. Alt kültürün yaratıcılığı bazen bu şekilde şifreli sistemlerle özel mesajları sadece lig içerisindekilerin anlayabileceği bir biçimde oluşturup kullandıkları görülmektedir. Gonzalez, oynadığı ilk takımın isminin “Diren İşçi” olduğunu belirtiyor. Bu da şunu gösteriyor ki bazı Karşı Lig katılımcıları için bu alan işçi sınıfı ideolojisinin yaşatıldığı bir alan olarak da değerlendirilmektedir. Direniş alt kültürlerinin çoğunun işçi sınıfı kültürü içerisinde çıktığı bilinmektedir. Böylelikle alt kültürlerle katılım göstermenin ideoloji temelli olabildiği de savunulabilir. İşçi sınıfı ideolojisinin marjinalleştirildiği durumlarda, bu ideolojiye mensup insanların kendilerini sosyal bir ortama ait hissetmek için alt kültürel alanlara katılım gösterebildiği savunulmaktadır.

Nankatsu takımının formasının üzerinde yer alan amblemi incelediğimizde bir keçi resmi gözümüze çarpmaktadır. Keçinin özel bir anlamı olup olmadığını sorduğumuzda Pezkovi, şöyle bir cevap veriyor:

“Nankatsu takımı olarak formamızın üzerindeki ambleme keçiyi koyduk: Dağ keçisini. Dağlarda gezen bir canlı olduğu için ehlileşmemiş bir hayvan; biz de sistemin bizi ehlileştirmesine karşı olarak karşı duruş olarak kendi coğrafyamızda bulunan Pezkovi dediğimiz, dağ keçisini tercih ettik. Bu yüzden dağ keçisi. Çünkü dağ keçisi özgür, dağ başlarında, en uçlarda, kayalıkların ve uçurumların en ucunda yaşamaktadır. Zaten nesli tükenmekte olan sadece belirli bölgelerde yaşayan özellikle de Dersim (Tunceli) bölgesinde yaşayan bir hayvan bizim için önemli olduğunu düşündük hem duyarlılık açısından hem de bir anlam katsın diye bu amblemi tercih ettik.”

Pezkovi'nin belirttikleri de yukarıda belirtilen görüşlerle paralellik göstermektedir. Egemen kültürün ve egemen spor kültürünün milliyetçi yanlarıyla bağdaşmayan, ötekileştirilen bir kimliği olduğunu düşünen Pezkovi, sistemin kendilerini ehlileştiremeyeceğini belirtmek ve sistem karşısında direniş gösterdiklerini simgelemek için sadece o bölgenin insanların anlayabileceği ve değer verdiği keçiyi simgeselleştirmişlerdir. Dersim bölgesinde yaşayan yabani keçilerin kutsal hayvanlar olarak görülmesi ve inatlarından dolayı evcilleştirilemediği için özgürlük imgesi olarak kullanılmaktadırlar. Bu imge Karşı Lig ortamında bir takımın simgesi haline getirilmiştir.

Öte yandan karanın üzerine kızıl rengin bayraklaştırıldığı, kızıl yıldızın forma amblemi olduğu, Fahrenheit 451 kitabının futbol takımı ismi olduğu bir lig oluşturulmuş. “Başka Bir Kütüphane Mümkün Girişimi” adı altında bir araya gelen kütüphaneciler olarak kitapların yakıldığı, yasaklandığı, egemenlerin gerçek bilgi karşısındaki korkularının anlatıldığı distopik roman olan “Fahrenheit 451” ismini taşıyan bir takım kurmuşlardır. İsmi de kitaptan almış olan takımın ambleminde kitabın içerisinde etrafa saçılan ışıklarla kitapların, insanların dünyalarını aydınlattığını vurgulamaktadırlar. Işığın ortasında beliren futbol topu ile de Karşı Lig futbol kültürünün, futbol alanına ışık yaydığı mesajı verilmektedir. Takımın oyuncuları bilgiye ulaşmada insanlar arasındaki eşitsizliğe itiraz ettiklerini belirterek, insanlar arasında oluşturulan her türlü eşitsizliğe de itirazlarının olduğunu vurgulamaktadırlar. Takımın kendisini tanıtmak için hazırlamış olduğu festival metninde şöyle bir yazı göze çarpmaktadır: “(...) futbolu farklı oynamayı öğrenir olduk, tıpkı düşünmeyi kitaplardan öğrendiğimiz gibi... Belki de mümkündü; farklı bir dünya. İnandık ve bu yüzden, distopya değil ama ütopyamızdan bahseden kitaplarla dolu çantamızın yanına formalarımızı da koyup Karşı Lig’de yer almaya devam ediyoruz”. Futbol sadece bir oyun olarak görülmemekte düşüncenin, dayanışmanın yaşatıldığı bir alan olarak önemsenmektedir.

Futbolun egemen tarzına karşı yeni bir tarz yaratma durumu da söz konusudur. Endüstriyel futbolun mücadeleci ve kazanma temelli geliştirilen oyun biçimi, spor sahalarını bir arena gibi düşünülmesini sağlamaktadır. Arenada var olmak ve kitlesel bir şov yapabilmek için çağrıştırdığı anlamlarında bunu destekliyor olması önemlidir. Endüstriyel futbol kulüplerinin simgeleri ve sembolleri şova uygun olarak düşünülüp tasarlanmıştır. Bunun en iyi örneklerini medyada görmekteyiz. Maçın başlamasını beklerken sunucunun anlatımlarında, ekrandaki görsellerde takımları simgeleyen şeyler

karşılıklı olarak gösterilmektedir. “Aslan”la, “Timsah”ın savaşının birazdan başlayacağını haberi verilmektedir. Endüstriyel kitle kültürünün şov biçimi olan futbol kültürünün sertlik vurgusuna karşı; Karşı Lig takımlarından Minnoş Tepe takımının ismini ve ismiyle vermek istediği mesajı Wakabayashi şöyle anlatmaktadır: “Minnoş Tepe takım ismi bize uyduğu için takımdaki arkadaşlarım minnoş oldukları için futbol oynamaktan ziyade minnoş bir futbol oynamayı istediğimiz için takımın adını da Minnoş Tepe koyduk.”

“Minnoşluk”tan kastın ne olduğu sorulduğunda, Wakabayashi konuşmasının devamını şöyle sürdürmektedir:

“Minnoşluktan kastımız şu aslında; şimdi bütün futbol takımları, ligleri kendilerini güçlü olmak üzerinden anlatıyorlar. Aklıma gelen bütün takımların simgesi güç ile ilişkili canlılardan oluşuyor. Mesela Galatasaray-Aslan, Beşiktaş-Kartal, Fenerbahçe arada kaynamış; aslında onun simgesini de Boğa yapmayı düşünüyorlardı. Bursa- Timsah, ne bileyim aklına ne kadar takım gelirse hepsi bir vahşilik bir sertlik bir erkeklik üzerine simgeler seçmişler. Aslında bizde futbolda akla gelen bütün bu sertliklere karşı, Karşı Lig’in anlamına uygun olarak bir isim belirlemek istedik. Minnoş, yumuşak, incitmeyen: Çünkü takımdaki herkes minnoş insanlar.”

Karşı Lig ortamında “Minoş”luk Karşı Lig futbol kültürünü içselleştirmiş insanların hoş görülen davranışlarını imgelemek için kullanılmaktadır. Bu minnoş olma durumunu içselleştiren insanlara daha fazla saygı gösterilmektedir. Karşı Lig spor ortamında sertlik, hırs, mücadele olumsuz davranış olarak görüldüğü için minnoş olma durumu üzerinden bir sosyalleşme oluşturdıkları, daha çok erkeklerin buna uyum sağlama davranışı göstermeleri istenmektedir.

Karşı Lig spor kültüründe, endüstriyel futbolun bu arena mantığına karşı öne çıkarılan değerler, takımların isimlerinde, amblemlerinde gösterilmektedir. Dayanışmak ve birlikte olmak üzerine temellendirilen yaklaşımı kendi simgeleriyle, amblemleriyle göstermektedirler. Bu yönüyle sistemin ürettiklerinin tarihsel olduğu, en baştan böyle var olduğu, yarışmanın, sertliğin doğal olduğu, insanlığın doğasının bu olduğu üzerine oluşturulan metne karşı; Karşı Lig ortamı o metni köşesinden, dibinden yırtan bir anlayış doğurmaktadır. İnsanın haz ve isteklerinin, görece daha “insani” bir biçimde yaşatılabileceğini göstermektedir.

3.2.2.5. İmgeler ve Anlamlar

Foucault, “Deliliğin Tarihi” kitabında delilerden, gerçeğin ortaya çıkmasına neden olan kişiler olarak bahsetmektedir. Bunu örneklemek için de Orta Çağ tiyatro oyunlarından örnekler vermektedir. Tiyatro sahnelerinde deliyi canlandıran kişi; söylenemeyeni, söylenmeye çekinileni söyleyen olarak tasvir edilmektedir. Bilinçlerine ket vurulmuş, sindirme, baskı politikalarına karşı dirençsizleştirilmiş insanların arasından gerçeği haykırmaktan vazgeçmeyenlerin, ses çıkaranların, aykırı ve öteki olanların kimlik biçimi olarak delilik... “Delilik ve deli ikirciklikleri -tehdit ve acı alay, dünyanın baş döndürücü akılsızlığı ve insanların önemsiz gülünçlükleri- içinde esas kişiler haline gelmekteydiler.” Bu açıdan deliler, toplumun değişim ve gelişimi, gerçeğin ortaya çıkması açısından önemli bir yere sahiptirler (1992, 32). Foucault’nun bu saptamasına benzer bir saptamayla Karşı Lig İnsanları’nın delilik imgesini bilinçli olarak seçtikleri görülmektedir. Anadolu’da kırsal yerleşim yerlerinde, düşünmeden, gerçeği gizlemeden, ilk aklına geldiği gibi dile getiren kişilere “deli” denmektedir. Aslında deli gerçeği cesurca söyleyen anlamında imgelendiği. Karşı Lig’de delilik imgesi, ters duran bir huniyle Forza Yeldeğirmeni takımının simgesi olmuştur.

“Bizim amblemimiz huni, o bir deliliği çağrıştırdığı için. Bizim sloganımız da: ‘Bu dünyanın bütün delileri birleşin!’ Aslında oradaki delilik; bu dünyada her şey ters çevrilmiş, modern dünyada her şey ters düz edilmiş, sınıf ilişkileri ters düz edilmiş, sömürü ters edilerek kabullendirilmiş. Oradaki delilik imgesi de bu; ters edilmiş dünya bize akılsal olarak kavratılmaya çalışılıyor, bize normal olarak kavratılmaya çalışılıyor. Oradaki delilik imgesi de aslında bu ters düz edilmiş ilişkilere karşı bir laf söylemek için. Onun kendisi aslında, Erdal Bakkal karakteri üzerinden kuruldu. Bir dizi olarak “Leyla ile Mecnun” vardı. Onun bir manifestosu var: O dünyadaki açlık, sömürü ve şiddete karşı bir deliler manifestosu vardı. O manifesto bizim için son derece önemli. Oradaki çılgınlığı sahalara taşımak istediğimiz için delilik imgesini, huni imgesini kullandık” (Kadim).

Kadim’in açıklamasından anlaşılan şudur ki Kapitalist düzen karşısında sessiz kalmayıp işçi sınıfı ideolojisini savunan, düzen içindeki haksızlıkları, sömürüyü eleştiren, işçi sınıfının başka bir dünyayı yaratabileceğini savunan ideolojinin sözcülüğünü yapan insanların cesaretini delilik imgesiyle anlatmaktadırlar. Kapitalist düzene tehdit oluşturan düşünceler çoğu zaman sistem tarafından marjinalleştirilmektedirler. Marjinalleşen bu

kesimler aidiyet hissetmek, saygı duymak, düşüncelerini bir yaşam alanında yaşatmak, ilişkilerine yansıtmak isteyenler. Bunu sağlayabilecekleri alt kültür alanlarına katılım göstermektedirler. Karşı Lig bu anlamda farklı düşüncelerin kendini ifade edebileceği özgürlükçü bir ortam oluşturmaktadır. İdeolojik düşüncelerinden dolayı genel topluma aidiyet hissetmeyen kimseler Karşı Lig ortamına katılım sağlamaktadırlar.

Benzer bir delilik imgesi Bome Dersim takımında da görülmektedir. Takımın isim anlamını sorduğumuzda Zazaca “Bome” kelimesinin “deli” demek olduğunu öğrendik. Bome Dersim (Dersim’in delileri) takımının ismindeki delilik imgesi de genel olarak Dersim ilinde yaşayan insanların solcu kimliklerinden dolayı egemen düzen içerisinde karşı duruş sergilediklerini anlatmak için deliliği ve Dersim ilini dizgesel bir anlam oluşturma için mitleştirip onun üzerinden yaptıklarının sembolik direnişini anlatmaktadırlar. Karşı Lig ortamında üretilen imgeler egemen kültürün dışında muhalif anlamlarda politik bir ustalıkla oluşturuldukları görülmektedir.

Karşı Lig İnsanları’nın düzenlemiş oldukları festivalde Bome Dersim takımının festival alanında kendisini tanıtmak için hazırlamış olduğu görselde niçin deli imgesini kullandıklarını şöyle açıklamışlardır:

“Bome Dersim (Dersim’in Delileri) olarak kapitalizmin aklına inat, futbolun amatör ruhundan hareketle spor yapmak, güzel oyun sergilemek, rakiplerimizle dayanışmak, paylaşmak ve eğlenmek amacıyla Karşı Lig’de yerimizi alıyoruz. Delilik sunulanın fazlasını görmektir. Boş zamanı kapitalizme bırakmayarak biz deliler örgütlüyoruz. Delilerin harman olduğu, ‘ulu’ gördüğü ve heykelinin şehir meydanına dikildiği bir coğrafyanın uslanmaz çocukları öncümüz Erasmus’un da dediği gibi ‘aklın bittiği yerde mutluluk başlar’.”

Düzenin ideal vatandaş tiplemesine karşı, bazen düzenin ağlarından taşarak bazen de bilerek ve isteyerek düzenin ağlarını yırtarak kendilerine yaşam alanları açan insanların, farklılıklarının ve anlamlarının direnç yüklü olduğu durumlarda oluşturulan kültürel formun bir biçimi olarak Karşı Lig; egemen endüstri kültürüne karşı bir delilik çağrısı yapmaktadır. Sistemin kendine hizmet eden imgelerle ördüğü bir dünyanın anlamına karşı, inatla bunu kabullenmeyenlerin, onların istediği gibi olmayanların, onların istediği gibi düşünmeyenlerin takımı olarak kendini tanıtan The Famsızlar oyuncularının çoğunluğunu akran kuzenler oluşturmaktadırlar. “Famsız” kelimesi Kürtçe “anlamayan” manasındadır. Takım oyuncuları geniş aile ortamındaki genel kurallara

uymadıkları; yenilik, farklılık hareketlerine karşı aile büyüklerinin kendileri için kullandıkları “Famsız” sözcüğünü bugün sistemin dayattıklarını kabullenmeme, anlamama biçimi olarak yorumlamaktadırlar.

Yukarıda delilik kavramını Karşı Lig’in kullandığı imgelerden bir tanesi olduğu için örnek olarak anlatılmaktadır. Ligin geneline baktığımız zaman yapılan eylemlerin birçoğunun sistem karşıtı olmak üzerinden imgelendiğini görmekteyiz. İmgeleri çözümlemeye giriştiğimiz zaman, imgeleri oluşturan ideolojinin karşı sınıf (işçi sınıfı) ideolojisinin olduğunu görmekteyiz. Bu yönüyle Karşı Lig ortamında imgeselleşen şeylerin direnç yüklü, karşı olma fikriyle yüklü olduğunu görmekteyiz.

3.2.3. Futbol Sahasında Alt Kültür

Oyunun toplumların sosyalleşmelerinde, kültürün aktarımında önemli bir yeri bulunmaktadır. Alt kültürlerde kendi içlerinde toplumsallaşma sağlayabilecek etkinliklere oyunlara ihtiyaç duymaktadırlar. Oyunlar aracılığıyla da kültürel formlar yaşatılabilmektedir. Aynı şekilde Karşı Lig ortamında futbol oyunu hem toplumsallaşma sağlayabilmek adına önem kazanmıştır hem de oyunun farklı biçimde üretimiyle Karşı Lig Kültürünün yaşatıldığı, güçlendirildiği bir alan olma özelliği göstermektedir. Araştırma sürecinde Karşı Lig İnsanları’nın oyuna dair yaklaşımlarına yönelik sormuş olduğumuz sorularda şöyle cevaplar aldık:

“Oyunun ayrıca benim açımdan şöyle bir önemli yanı var. Ayrıca oyuna çok önem veren bir insanım. Oyun alanında olmak çok büyük bir kazanım, oyunla kurulmuş bilinçte çok önemli aslında bunu yaptığımızda hayat biraz daha ılımlı hale gelmeye başlıyor. Birtakım insanlarla daha rahat iletişim kurabiliyoruz. Bizi sürekli bölüp parçalayan insanlara karşı oyun faktörünü de öne çıkaran bir kültür yaratıyoruz daha çok...Bu oyun üzerine çok fazla konuşamadık ama oyunun böyle bir yanı var. Bence her alanda oyun üzerinden kurulan motivasyonu kuruyor olmamız lazım. Çok fazla yerde görüyorum bir şey yapmak istiyorsak oyunla başlayabiliriz diye düşünüyorum. Çünkü oyunla kurulan ilişkiler daha kalıcı, daha içten ilişkiler, daha güçlü ilişkiler oluyor.” (Kadim).

Görüldüğü gibi Karşı Lig İnsanları kendi aralarındaki ilişkilerin güçlenmesinde oyunun önemli bir yerinin olduğunu belirtmektedirler. Çünkü oyun alanında bireyler toplumsal kimliklerden sıyrılıp sadece oyuncu kimliğiyle, statü, ırk, cinsiyet ayrımının silikleştiği bir ortam oluşturmaktadırlar. Böyle bir ortamın oluşmuş olması Karşı Lig Alt Kültürünün de rahatlıkla toplumsallaşma oluşturduğu bir alana dönüşmüştür. Neden başka bir alanda değil de futbol alanında? Bu toplumsallaşmanın oluşturulduğuna baktığımızda futbol sporunun hem erkekler tarafından sahiplenilmiş olmasına karşı bir tepki, futbol oynamanın görece daha basit oluşu, futbol oynama alanlarının daha yaygın olması, futbol oyunu için gerekli olan malzemelerin kolay bulunuluyor olması ve futbol sahasının etrafında etkinlik yapılıp, zaman geçirmeye elverişli olması gibi sebepler ön palan çıkmaktadır. Araştırma sürecinde görüşme yaptığımız insanların konuyla ilgili görüşleriye şöyle:

“Neden futbol çünkü sahiplenilmiş bir spor dalıyla turnak içinde erkek oyunu erkeklerin oynayabilecekleri ya da en güzel oynayabileceklerin erkeklerin olduğu bir spor dalı olduğuna dair ciddi ve itici bir algı var. Yine bunu üzerinden dalga dalga büyüyen cinsiyetçilik söz konusu ya da erk zihniyet oradan da besleniyor sadece oradan değil ama bir kısmını oradan alıyor o yüzden futbol olduğunu düşünüyorum. Yani bu bir sebebi olabilir” (Medya).

“Asıl futbolu bizim oynadığımız futbol olduğunu düşünüyorum eşit bir şekilde herkesi dahil ederek. Oynuyoruz. Futbol denince takımlardan çok aklıma taraftarlar geliyor. Cinayet işleyen şiddet uygulayan kaba saba adamlar geliyor. Saplantılı saplantılı adamlar sokakta yürüyemiyorsun, bir sürü bir sürü küfürler ediyorlar. Bu endüstriyel futbolun içinde milliyetçiliğin cinsiyetçiliğin olduğunun göstergesi insanlar anlamsız bir zevk alıyorlar. Büyük takımların arasındaki bütün söylemler kadın bedeni üzerinden Galatasaray, Fenere tecavüz etti. Aşağılanan kadın olarak karşı takımı kadın gibi görüyorlar, kendilerini erkek gibi. Kadınlarda bunu yapıyorlar. Onlarda erkek ağzıyla küfür edip. Bu şekilde holiganlaşıyorlar. Kendi kadınlığını unutuyor. O grubun içerisine girince öyle bir fanatiklik var ki o insanları normal zamanda dışarıda görsen dersin ki bu insanlar küfür etmez ama o grubun içindeyken bunu yapıyor. Ve bundan zevk alıyor. Saatlerce bağırabiliyorlar. Annesinden giriyor ebesinden çıkıyor. Kadın kendi bedenini kendisi aşağılıyor. Sporun olayı o değil ama. Biz burada sporun nasıl yapılabildiğini, nasıl insanca yapılabildiğini gösteriyoruz. Bizde burada öğrendik bu şekilde spor yapmayı” (Zeynep).

Futbol sporunun geniş kitlelerin ilgisini çekiyor olması Karşı Lig İnsanları için önemli görülmektedir. Çünkü farklı olmak ve farklılıklarıyla genel yapıya cevap vermek

isteyen alt kültür insanları için mesajın verilebileceği ve farklılığın kesin çizgilerle gösterilebileceği bir alan sunmaktadır, futbol alanı. Hem alt kültür insanların kolaylıkla katılabileceği bir alan hem de tarz yoluyla verilmek istenen mesajın kolaylıkla verilebileceği bir alan olma özelliği göstermektedir. Böylelikle Karşı Lig İnsanları eylemliliklerine birçok anlam yükleme fırsatı da bulmaktadırlar: Dayanışmak, eğlenmek, direnmek, sosyalleşmek, yeni bir yaşam sürmek, kendi kimliklerini kamusal alanda sergilemek, kabul görmek, farklı olduğunu göstermek gibi birçok anlam üretmektedirler. Futbol aracılığıyla yapılan etkinliklere bütün bu anlamların yüklenmesi alt kültür insanların oyuna olan bağlılığını da artırmaktadır. Örneğin Medya futbol aracılığıyla dayanışmanın nasıl sergilendiğini şöyle açıklamakta:

“Karşı Lig İnsanların dayanışabileceği yine konuştuğumuz gibi ötekileştirilen ya da dayanışmaya ihtiyacın olduğu herhangi durumda Karşı Lig kendi arasında örgütlenip yapabileceklerinin işte en fazlasını yapmaya çalışan bir oluşum. Zaten işte benim aklıma gelen en yakın örneklerden birisi Trans misafirhanesi için bir şeyler yapmış olmaları yine bazı okullara oyuncaklar gönderip işin bu kısmına da el atılıyor. Böylece kendi aramızda dokunabileceğimiz her şeye dokunmaya çalışıyoruz. Sadece bundan ibaret değil sadece oynayıp dağılmıyoruz” (Medya).

Medya, Karşı Lig İnsanları’nın bu dayanışma örnekleri göstermesinin insanların kendilerini bu alana ait hissetmelerini sağladığını belirtmektedir. Alt kültürler için önemli bir olgu olan ortak değerler etrafında bir araya gelmek, duyarlılık gösterilen konuların benzer olması Karşı Lig ortamında da sağlanmaktadır.

Diğer yandan futbol oyun itibarıyla ekip oyunu olması, çabuk öğrenilmesi, kurallarının basit olması gibi nedenlerle spor dalları arasında geniş katılımı yapılacak sayılı sporlardan birisidir. Hem saha içerisinde aktif katılım sağlayan kişi sayısının fazla olması hem maçı izlemek için uygun ortamın olması bu alana gelen kişi sayısını artırmaktadır. Diğer spor oyun alanlarına nazaran futbol oyun alanları daha çok parklarda etrafı açık alanlarda olması futbola olan ilgiyi artırmaktadır. Futbol oyunu bütün hava koşullarında oynanıyor olması gibi birçok sebepten ötürü sadece pazar günü bir araya gelen Karşı Lig İnsanları için diğer spor dallarındansa futbol sporunu yapmanın daha cazip olduğu anlaşılmaktadır.

Karşı Lig maçlarının oynandığı Kalamış Parkı'ndaki Kadıköy Belediyesi'ne ait olan halı sahalar, insanların bir araya gelmeleri için İstanbul'un birçok yerinde olmayan olanakları sunmaktadır. Kadıköy ilçesinin hele de Kalamış Parkı'nın sakinleri olan insanların homojen yapısı bu alanı ötekileştirilmiş kimlikler için güvenli bir alan yapmaktadır. Yapılan gözlemler sürecinde; maçlarda yakın bölgelerden sürekli parka gelen insanlardan olumlu tepkiler alınırken, bir maçta Fenerbahçe Spor Kulübü taraftarı olan, Anadolu illerinden gelen taraftarların sözlü taciziyle bir gerginlik yaşanmıştır. Oysa 2014 yılından beri devam eden Karşı Lig maçlarını semt insanları olumlu bularak destek vermişlerdir. Karşı Ligin mekanı olan Kalamış Parkı böylelikle güvenli bir alan olarak ötekileştirilen kimliklerden insanların bu alana kolay gelmelerini sağlamaktadır. Alanda bir güvenlik korkusunun olmaması düşüncelerin, davranışların daha rahat sergilenmesini sağlamaktadır.

Kalamış Parkı'nın deniz kenarında olması geniş bir ağaçlık alanının olması, bu alanı dinlenmek ve hoş vakit geçirmek için uygun bir alan yapmaktadır. Saha kenarlarının açık olması ve maçları dışarıdan izlemek için gelen insanların oturabilecekleri, kendi maçlarını beklerken sohbet edebilecekleri uygun oturma alanlarının olması Karşı Lig İnsanları'nın işini kolaylaştırmaktadır. Sahanın uygunluğu soyunma odalarının görece daha düzgün olması, saha kenarında sosyal alanların olması bir nebze de olsa alana gelmek isteyen insanların çok fazla sorun yaşamadan rahat zaman geçirmelerine olanak sağlamaktadır. Bu durum alt kültür insanların bir araya gelmesini de kolaylaştırmaktadır.

Diğer yandan grup içerisinde yapılan tartışmalarda edinilen bilgiler doğrultusunda yapılacak etkinliklerin siyasi olması (Kürt meselesi, Hrant Dink anması gibi) durumunda kolluk kuvvetlerinin alanı gözetlediklerini belirtmektedirler. Bunun dışında bir tehdit ya da sorunun olmadığı Kalamış Parkı, Karşı Lig İnsanlarının bir araya gelerek etkinlik yapmaları için uygun ortam oluşturmuştur. Benzer bir açıklamada Merve şöyle belirtmekte Kalamış Parkı'nın durumunu: “Yerimiz güzel, insanlar gelip yemeklerini yiyebiliyorlar, istediklerini alıp içe biliyorlar. Ulaşımı bir tık kolay, nezih de bir ortamı var. Nezihlik şey olarak algılanmasın; mesela çocuğuyla gelenler var. Onlar böyle dört kere tedirgin geliyorlar. Sonuçta politik söylemlerimiz oluyor hatta belirli bir siyasal yapıya yakın arkadaşlar da oluyor. Ama burası sorun yaşamadığımız bir yer.” (Merve)

3.2.3.1. Kimlik Alanı

Kültürel çalışmalar alanında kimlikle ilgili yapılan çalışmalar daha çok toplumsal cinsiyet ve ırk meselesi üzerinden yürütülmektedir. Toplumsal kimliklerin inşa edilmesi süreçlerinin getirdiği yeni toplumsal ve siyasal yaklaşımlar; bir yandan egemen kültür içerisinde olumlanan kimlikleri yüceltme ve bütün toplum kesimlerini buna uydurma eğilimi gösterirken bir yandan da farklılaşma, ayrışma eğilimi de göstermektedir. Bu anlamda kimliklerin birbirleriyle ilişkileri de ittifak ya da karşıtlık, tahakküm ve tabi olma biçimlerinde gelişim göstermektedir (Morley ve Robins, 1997, 73); (Connell, 1998, 243). Kimlikler, bir yandan içe alma yönlüken bir yandan da ötekiyi, ayırt olanı oluşturma biçiminde var olmaktadır. Gramsci, Hapishane Defterleri'ndeki yazılarında kültürel kimliklerin tamamlanmasının olmayacağını ve her an bozulmaya açık olduklarını vurgulamaktadır (2003, 171).

Bu anlamıyla alt kültürel kimliklerde genel kültüre tabi olmama, onunla ittifak yapmama biçiminde gelişim göstermektedirler. Genel kültürel kimliklerin oluşmasında kapitalist sistemin işleyişi süreçlerinde geliştirilen ilişkiler üzerinde oluşturulan, egemen sınıfın ideolojisinin daha baskın olduğu kültürel kimlikler olduğunu savunursak; bunun karşısında oluşturulan kimlikleri, ebeveyni olan işçi sınıfı kültürü içinden beslenen, muhalif, tabi olmaya direnen, kültürler olarak değerlendirebiliriz.

Karşı Lig Alt Kültürü ise kendisini yaratan politik ortamın beslendiği işçi sınıfı kültürünün direnç yaratan yanlarını bir birleştirici öge olarak kullanarak bir toplumsallaşma oluşturmaktadır. Öteki kültürel kimliklerin (cinsel kimlik, ırk kimliği gibi); yozlaştırılıp, aşındırılıp daha da parçalı hale getirilmelerine karşı da yeni bir kimlik inşa etme olanağı sunmaktadır. Oluşturulan yeni kültürel kimlik biçimi, alt kültürün yaratıcısı olan işçi sınıfı kültürüyle organik bir bağ geliştirmektedir. Bu bağ alt kültürün siyasal kimliğinin daha görünür olmasını da sağlamaktadır.

Karşı Lig ortamında yer alan kimliklerin çok çeşitli olmasını Bülent şöyle belirtmektedir:

“Çeşitlilik var. Kimlikler meselesi var. Neredeyse bir şey olarak görebiliriz: Buranın TBMM'den daha çeşitli olabildiğini görebiliyorum ben. Kapsama alanı çok geniş; Kürt var, Türk

var, Ermeni var çok kozmopolit bir yer. Veganlar var, LGBTİ'liler var, kadın hareketlerinden olan insanlar var ve başka başka kimlikler var. Bu kimlikler burada buluşup, bir hem oyun oynuyorlar hem de hayatta sıkıntı duydukları şeyleri birbirleriyle paylaşabiliyorlar aslında biraz daha şeyden bakarsak bu kimlikler burada kendilerini realize edebiliyorlar. Kendi gündemleri var bu arkadaşların ama ben bunların kendi gündemleriyle birlikte bir işçi sınıfının mücadelesinin parçası olarak görüyorum dolayısıyla benim fikrime göre burada ortaya attığımız pratiğin kendisi aslında, sınıfın sporla da ilgili bir düzeyde yeniden örgütlenmesinin önünü açabilecek bir deneyim olduğunu düşünüyorum.”

Karşı Lig İnsanları'nın bu çok kimlikli çeşitliliğine karşın alanda yer alan insanları benzeştiren, bütün kimliklerden izler taşıyan, ortak değerler etrafında birleşme gösteren daha kapsayıcı bir kültür motifi göze çarpmaktadır. Bu motif Karşı Lig'i kapsayan, bir alt kültür motifi biçimindedir. Ve bu kültür motifinin desteklediği, saygınlık gösterdiği, onayladığı bir kimliğin olduğunu görülmektedir. Karşı Lig ortamına katılım gösteren insanların genel kültür içerisinde çoğu zaman bu duyguları yaşayamadıkları için alt kültür kimliklerini güçlendirip bu alanda bu duyguları yaşamaktadırlar. Karşı Lig Alt Kültüründe insanların nasıl kimlik edindiklerini anlamak için sormuş olduğumuz soruya Pezkovi, şöyle cevap verdi:

“Ben bireysel olarak Karşı Lig ortamında cinsiyetçilik anlamında biraz piştiğimi görüyorum. Yaşadığımız toplumun içerisinde bize gösterilenin dışında farklılıkları görmek farklılıkları yaşamak kabullenip içselleştirmek için bu durumu tüm topluma yaymak için pratik anlamda yaşanılabilir bir spor alanı olabileceğini gördüm. Önceden de top oynuyordum. Vura kıra, küfürlü, hırslı ama burada başka bir şey öğrendim. Başka bir futbol mümkünmüş. Birde dediğim gibi öğrencilerim var. Mesela ben toplumsal cinsiyet rol modellerinin dışında bir şey göstermem için uygun bir zemin hazırladı Karşı Lig. Benim bu konularda daha duyarlı olmamı sağladı.”

Görüldüğü gibi Karşı Lig ortamı Pezkovi için yeni bir sporcu kimliği oluşturmasını sağlamıştır. Endüstriyel spor kültüründe kimlikler daha çok erklik üzerine kurulurken Karşı Lig ortamında bu durumda silikleştirildiği anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında kimlik mesesiyle ilgili görüşlerini sorduğumuz Bülent şöyle bir cevap verdi:

“Birkaç başlık var burada bir endüstriyel yapıya karşı, Karşı Lig'in manifestosunda ya da logosunda yer alan başlıklara baktığımız zaman orda endüstriyel futbola karşı bir duruş

sergilenmeye çalışılıyor. Aslında o endüstriyel futbol değil endüstriyel bir yaşam içerisinde kapitalizmin bize dayatmış olduğu bir yaşam var o yaşama karşı durabilen bir kimlik. Burada alternatif bir yaşamın örülebileceğinin nüvelerini açığa çıkartmak istiyoruz, bunu tam olarak görebildiğimizi söyleyemem altı yıl geçti. Demek ki öğrenmemiz biraz yavaş ilerliyor. Birincisi bu ikincisi duyarlılıklar artmaya başladı. Yani yine muhalif cepheye baktığınız zaman örneğin LGBTİ'yi, bu tabii sadece Karşı Lig değil, söyleyeceğim şey yanlış anlaşılmaya müsait bir şey, sadece Karşı Lig formasıyla değil ama Karşı Lig farklı kültürleri de bir arada bulundurmasından dolayı ve burada bir takım konu başlıkları ön plana çıkarmasından dolayı örneğin türcülüğe karşı mücadele eden LGBTİ'li bireylerin haklarını savunan, ekolojiyi savunan vs. bu başlıklar konusunda ortaklaşıp bunu yaşatmaya çalışan bir kimlik geliyor işin özeti.”

Karşı Lig ortamında oluşturulan kimlik daha çok türcülüğe, ekolojinin bozulmasına, işçi haklarına duyarlı, bu konuda söz söyleme ve dayanışma gösterebilecek bir kimlik oluşturduklarını iddia etmektedirler.

“Cinsiyetçilik yapana tepki gösteriyoruz mesela ufak bir şey yaşanmıştı iki sene önce bir arkadaşımız gelmişti kaleci olarak geldi. Biraz daha sağ görüşe yakında gelsin dedik. Sonuçta herkes gelebilir ve o gelen kişinin fikrinin değişmesine de etkili olur. O zaman Kuirpark Rencırs”la maçımız vardı bunlar kim diye sorduğunda ben içlerinde Kürt, Komünist, LGBTİ'li arkadaşların olduğunu söyledim. Arkadaşta ben fotoğraf çekilirken bu kadraja girmeyeyim dedi. Neden deyince ya bizimkiler görenler olur laf olur deyince aaa! dedim sen bir daha o zaman gelme. Biz bu ligde onlarla birlikteyiz sen ben onlar ayrı gayri yok. Öyle o fotoğrafa girmeyeyim öyle kenarda durayım yani bu tarz şeylerde yaşanmışlığı var. Ve şey davranıyoruz izahını yapıyoruz o karşıdaki insanı kazanmaya çalışıyoruz ama tabii belirli bir boyutta en fazla, dahası olmaya biliyor. Biz burada bütün farklılıklara görüşlere saygı duyan, ezilenin yanında olan milliyetçi olmayan insanlar olsun istiyoruz.” (Semiha).

Yukarıda söylenenler ışığında Karşı Lig ortamında oluşan milliyetçiliğin, türcülüğün hoş karşılanmadığı bu yönde davranış gösteren bireylerin gruba dahil edilmedikleri görülmektedir. Karşı Lig Alt Kültürü bir anlamda ötekileştirilenlerin yaşam alanı olmak üzerinden bir anlam oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Diğer yandan tıpkı diğer kültürlerde kabul görmeyen davranışların, bireylerin dışlanması, kimliğinin kabul görmemesi durumu Karşı Lig ortamında da yaşanmaktadır. Karşı Lig ortamında kabul gören veya oluşturulmaya çalışılan bir kimlik biçimi olduğu Zeynep’nu şu söylediklerinden anlaşılmaktadır.

“Gelen insanları seçmiyoruz tek tek kontrol etmiyoruz. Sen cinsiyetçi homofobik değilsin sen öylesin diye kimseye bakmıyoruz. Zaten öyle insanlarda buraya gelmez gelse bile durmaz aramızda. Öyle bir birey olsa bile burada ona dikkat etmesi gerektiğini biliyor ve zamanla davranışları söylemleri değişebiliyor. Tabi bu zaman alan bir durum.” (Zeynep).

Yapılan gözlem ve görüşmelerde Karşı Lig ortamındaki kimlikleri tek bir yekpare biçimde tanımlamak zordur. Fakat şöyle bir şeyde göze çarpmaktadır, Karşı Lig İnsanı kimliğine sahip olmak üzerinden benzeşen tavır ve davranışların geliştirildiği görülmektedir. Karşı Lig ortamındaki etkileşimlerinin onları birbirlerine bağladığı Karşı Lig İnsanlarının birbirleriyle yakın ilişkiler oluşturarak saha içerisindeki kimliklerinin benzeştiği görülmektedir.

Karşı Lig ortamı ötekileştirilen kimliklerin; kendilerini tanıma, sosyal bir ortamda kabul gören, saygınlık duyulan kimliklerini daha güçlü bir biçimde kabullenme olanağı da sunmaktadır. Bu konuda görüştüğümüz Zeynep, genel toplum içerisinde kabul görmeyen bir cinsel kimliğinin olduğu belirterek, “burada kendimi yanlarında daha rahat his edebileceğim insanlarla tanıştım. Kendi kimliğimi daha güçlü kılacağımı düşünüyorum, bu şekilde kendim gibi insanlarla dayanışma içerisinde oldukça...”

3.2.3.2. Sosyal Ortam

Alt kültürlerde çoğu zaman yazılı olmayan, sözcüklerle dile getirilmeyen bir benzeşim ve uyum üzerinden, tarzı yaşatma, yaşam biçimine uyma biçiminde bir toplumsallaşma oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan etkinliklerde bir sonuca ulaşmak yerine bir anlam üretmek ve anlam etrafında kültürel bir biçim oluşturmak amaçlanmaktadır. Karşı Lig’de de bütün bu süreçlerin yaşanıldığı görülmektedir. Böylelikle giyim, görünüş, kullanılan sembolik nesneler, dil, spor yapış biçimi, törenler, ideolojik yaklaşımlar, duyarlılık gösterilen konular kültürel deneyim elde etme süreciyle bir bütünlük oluşturmaya başladığı görülmektedir. Araştırma alanında bu bütünlüğün, toplumsallaşmanın nasıl oluşturulduğunu anlamaya yönelik sorular sordüğümüzda şöyle cevaplar aldık:

“Bir kültür oluşmuş buraya her gelen bu kültüre geliyor aslında. Bilerek gelmesiyle yaşaması arasında dağlar kadar fark var. Burada en önemli öğrendiğimiz şeylerden bir tanesi de hesap verme davranışımızı geliştirdik. Birimizin bir şeyi olsa bunu karşılıklı olarak birbirimize sorabiliyoruz” (Başak).

“Bir küfre ya da olumsuz bir şeye denk gelsek bunu konuşarak ona anlatarak onun bu durumunu yenmeye çalışıyoruz onu kazanmaya çalışıyoruz. Onun için çabalıyoruz ona emek verip dönüştürmeye çalışırız. Göstere göstere ortamımızda tuta tuta bunu yapıyoruz. Olmuyorsa o noktada yolları ayırırız zaten. Burada gündelik olaylara kaşı pankartlar açıyoruz kendi elimizden geldiğince ses çıkarıyoruz, tepki veriyoruz insanlara da bunları görüp ona göre zaten değişime uğruyorlar. Sahalarda basın açıklamaları yapıyoruz. 8 Mart’ta, Vegan Günü’nde etkinlik yapıyoruz. Vegan Günü’nde hayvanlar için basın açıklaması yapıyoruz. Onur haftası zamanı homofobiye karşı etkinlikler yapıyoruz. Bu şekilde herkesin duyarlı olduğu konulara duyarlılık göstererek aslında bir bütün oluyoruz. Karşı Lig ailesi olduk” (Zeynep).

Görülmektedir ki Karşı Lig İnsanları da yaşadıkları ortamda bir kültür oluşturduklarını düşünmektedirler. Bu kültürel birlikteliğe uymak için kendi aralarında bir denetim sistemini de devreye soktukları anlaşılmaktadır. Kültürel kodlara uyma davranışı bütün katılımcılardan beklendiği görülmektedir. Uymama durumunda ise otomatik olarak gelişen bir hesap sorma mekanizmasının olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu mekanizmanın hiyerarşik bir şekilde geliştirilen bir mekanizma olmadığı görülmektedir.

Yukarıda söylenenlerden anlaşıldığı gibi Karşı Lig İnsanları kendi içlerinde bir uyum mekanizması oluşturdukları görülmektedir. Karşı Lig ortamına gelen insanların zaten onlara benzediğini fakat alanda yaşayarak deneyim edindikleri şeylerin farklılıklar barındırdığını onun içinde yeniden bir uyum sürecinin gerektiği belirtilmektedir. Tamda bu noktada Zeynep’in söyledikleri doğrultusunda Karşı Lig ortamında kurulan sıkı ilişkilerle insanların bu kültürü tanımaları, adapte olmalarının sağlandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan Karşı Lig İnsanları sürekli güncellenen tarzlarının kendileri içinde bir öğrenim atölyesi görevi gördüğünü belirtmektedirler.

“Karşılıklı bir etkileşim bu kadar insanın içerisinde top oynamak ve ligi organize etmek durumunda kalan herkes bir şeyler öğreniyor. Bende çok fazla şey öğrendim bir defa daha rekabetçi bir futbol anlayışım vardı, geçmişte. Futbol oynamış biriydim çokta kaybetmeyi hazmedemezdim ama neredeyse skoru bile şey yapmıyorum tutmuyorum. Ve lige şeyi öneriyorum

ligin puansız olması gerektiğini öneriyorum. Öyle bir noktaya geldi benim zihnim. Çünkü hareketi geliştirmek istiyoruz hareketin karşısında yer alan rekabetçi ya da rekabetin nereden kaynaklandığına yönelik birtakım kökler bulmamız lazım ben onun puanlamayla ilişkili olduğun düşünüyorum ve puansız cinsiyetsiz bir lig önerecek kadar şeye geldim, fikrim değişti. Kazanmaktan öte çıkıp oynamak daha önemli. Böyle bir şey sağladığı için ben lige çok şeyim, tabi çok müteşekklim gündelik hayatın içinde çok fazla bunaldığımız zamanlar oluyor. Gelip burada bu ortamda top oynamanın o manada da çok iyileştirici bir yanı var. Üç beş insan görüp onlara selem vermek bir şeyler konuşmanın çok iyileştirici bir yanı var kendimde ligin hemen hemen her sorunuyla başka bir sürü arkadaşımın birlikte ilgilenmiş biriyim. Lig'e tabii ki de birtakım katkıları olmuştur ama bir sürü insanın katkısı da oldu. Bunlar çok anlamlıydı. Karşılıklı bir etkileşim oldu. Bu şekilde biz bu alana bir şeyler kattıkça burası da bize bir şeyler kattı” (Kadim).

Kadim'in anlattıklarından şöyle bir sonuç çıkıyor. Karşı Lig ortamında etkileşimin çift yönlü olabildiğini hem buraya gelen insanların buradan bir şeyler öğrendiğini hem de buraya gelen insanların yeni fikirlerle alanı zenginleştirdiğini belirtmektedir. Konuşmasının başında, Karşı Lig'le tanışmadan önce rekabetçi, sert, yenmek üzerine kurulu bir spor kültürünün olduğunu, Karşı Lig'le edinmiş olduğu deneyimlerle spor kültürünün değiştiğini belirtmektedir. Araştırma sürecinde oluşturulan spor kültürünün düşünsel arka planının nasıl olduğunu anlamak için soru sordüğümüzda Bülent şöyle bir cevap verdi:

“Söyle retorik haline gelmiş bir söz vardır. Gezi'yi anlamak herkes Gezi'yi anlamaktan bahseder ama baktığımızda da Gezi'nin çok anlaşılmadığını da Gezi'den sonraki siyasal yaşadıklarımız gösteriyor yani. Gezi neydi Gezi parçalanmış toplumsal dinamiklerin muhalefet odaklı dinamiklerin bir araya gelmesini sağlayan bir atmosferdi. Aslın da hem yaşam tarzına, özgürlüklerimize karşı müdahaleye karşı bir hamleydi. Hem de bugüne kadar muhalif hareketin ezberlerini bozan bir şeydi. Dolayısıyla muhalif harekete de ezberleri bozuk kendisini yeniden statükosunu bozup yeniden bir ivme katabilirdi. Bunu ne kadar anlayabildik ben bir bütün olarak anlaşılabildiğini düşünmüyorum Gezi'nin. Ama Gezi bir deneyimdi o deneyimde geriye kalanda Karşı Lig gibi oluşumlar oldu. Sadece Karşı Lig değil Gezi gibi bir devasa bir hareket ortaya çıktığında ister istemez o hareket kendi bağrından yeniyi yaratmak zorunda veya arayışı yaratmak zorunda ben ona deneyim alanları diyorum. Geziden sonra bir sürü deneyim alanı ortaya çıktı. Mahalle dayanışmaları park forumları birer deneyim alanıydı. İşte Kadıköy'de iki tane işgal evi pratiği vardı. Bunlar deneyim alanıydı. Mahallerde kurulan Kooperatifler birer deneyim alanıydı. Yani aklımıza gelen ya da gelmeyen bir sürü oluşum ortaya çıktı. Bunların her birisi

birer deneyim, yeniye arama çabası aslında ama şöyle bir şey söyleyebilirim bu yeniye arama çabasında eskiden devraldığımız bir dezavantajlı durum var. Bizler yani sol diye tarif edersek ya da muhalifler diye tarif edersek bizim muhalif harekette oluşan öbekler, oluşumlar rekabetçi dayanışmadan biraz daha uzak hep birlerine karşı konumlanan hareketlere tanık olduk gezi öncesinde gezi aslında bu ezberi bozdu. Geziden sonra bu ezbere uygun davranmayanlar o dinamikler içerisinde dışlanmaya başladılar. Buna uygun davrananlarsa o yeni kültürün içerisinde bir parça oldular. Onun içerisinde bir parça olurken de örneğin buraya gelen birisi buraya öğrenmeye ve paylaşmaya geliyor. Eskiden öyle değildi ben bilirdim ve buraya öğretmeye gelirdim. Bence Karşı Lig gibi deneyimler ya da başka deneyimler de bu kültüründe denendiği bir olay olarak karşımıza çıkıyor. Biraz karmaşık olabilir ama.”

Sorumuza cevap olarak Bülent’in anlattıkları Karşı Lig kültürünün düşünsel arka planında Gezi sürecinde öğrendikleri deneyimlerin olduğu belirtilmektedir. Bülent’in anlattıklarını derinlemesine incelediğimiz zaman birçok noktada işçi sınıfı gençliğinin belirli kesimlerinin egemen yapıya karşı itirazlarını yeniden dile getirebilecekleri bir alan olarak Karşı Lig’e katılım gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Öte yandan Karşı Lig ortamına futbol oyununda zevk aldığı için bu alanda sosyalleşen insanların olduğu da görülmektedir. Örneğin Gonzalez, bu alana katılım sebebini ve sosyalleşme sürecini şöyle anlatıyor: “Futbol seven biri değildim hiç maç izlememiştim. Neden olmasın diye başladım sonra iyi olabiliyormuş deyip keyifle zevkle oynamaya devam ettim. Buraya spor yapmak için arkadaşlarım olduğu için sosyal ortam olduğu için her şeyin etkisi var yani burada olmama”. Gonzalez, bir kadın olarak Karşı Lig’le tanışmadan önce futbolla bir alakasının olmadığı, litle tanışıp futbol oynamaya başladıktan sonrada futbolu sevdiğini bundan dolayı da Karşı Lig ortamına katılım gösterdiğini belirtmektedir. Karşı Lig ortamında futbolun oynanış tarzı eğlenmek, oyun oynayarak hoş vakit geçirmek insanlara çekici gelmekte ve bu alanda sosyalleşmelerine olanak tanımaktadır.

Karşı Lig ortamında toplumsallaşmanın sağlanma yöntemlerinden bir tanesi de sergilenen dayanışma örnekleriyle kendini egemen kültüre, spor kültürüne, egemen kimlik tanımlamalarına ait hissetmeyenlerin bu dayanışma ağları aracılığıyla Karşı Lig ortamıyla tanıştıkları ve kendi kimliklerine bir saygınlık gösterildiğini görünce gruba dahil oldukları görülmektedir. Kadim, gösterilen dayanışma örneklerini şöyle anlatmaktadır:

“Yani spesifik şeylerden bahsederek mesela sorunumuz biraz açığı çıkmış olacak. Örneğin siz bu toplumda yaşayan biri olarak ve erkeklikle yetiştirilmiş varlık olarak lige dair olduğunuzda bir takım davranışlarınız var o davranışlardan arınmadan dahil oluyoruz. O davranışları sergilediğiniz de kadın arkadaşların ya da diğer erkek arkadaşlarında, örneğin küfür ettiniz cinsiyetçi bir şey yaptınız ya da LGBTİ’li bireylerle dalga geçmeyi içeren bir şey dediğinizde hemen sizi uyarıyorlar. Bu şu anlama geliyor burada bir bilinç ve direncin olduğu anlamına geliyor. Ya da örneğin lig içerisinde vegan insanlar var mesela türcülüğü çağrıştıran şeyler yaptığınızda hemen vegan arkadaşlar size müdahale ediyorlar bu şu anlama geliyor müdahale ettiğinde insanlar arasında bir ilişki kurulmuş olunuyor. Ve bu tartışmaya başlanıyor ve böyle şeyler çok fazla yaşanıyor ligde bunu dışında ise lig aynı zaman politik bir lig biraz önce bir basın açıklaması yapıldı sende tanık oldun. O açıklama tecavüze uğrayan çocuklara yönelik kadınlara yönelik onların yaşadığı sıkıntılara yönelik bir bilinç oluşturmak amaçlı yapılıyor ve insanlar bunu konuşuyorlar. İnsanlar bunu yapmak için bir hafta boyunca bunu konuştular. İşte Büyükçekmece’deki yaşanan o utanç verici şeyi sahaya taşıdılar kendi aralarında örgütlendiler, pankart yaptılar bu durum burada bir bilinç oluşturuyor bir kültür oluşuyor bu sadece burada değil 1 Mayıs içinde yapılıyor. Hayvanlar öldürüldüğünde katledildiğinde onlar içinde yapılıyor. Böyle bir şey oluşuyor. Böyle bir şey kolay değil, böyle bir şey için irade gerekiyor bilinç gerekiyor. Böyle bir hassasiyet ligde daha çok oluşmaya başlıyor diyebilirim. Böyle bir kültür oluşuyor. Hayatın başka alanlarına da yansıyor.”

Anlaşılan şu ki gösterilen dayanışma örnekleriyle geniş bir ağın oluşturulduğu, böylelikle Karşı Lig Kültürünün ötekileştirilen kimlikler arasında yayılması sağlanmakta ve bu insanların sempatisinin kazanılmasını sağlamaktadır. Böylelikle alt kültür insanları yapmış oldukları eylemlerine daha büyük anlamlar yükleyerek ötekileştirilenlerin sesi olmak üzerinden saygınlık kazanmaktadırlar. Dolayısıyla bu durum Karşı Lig İnsanları’nın; özsaygı, özgüven, başarı hissi duygularını da yaşamalarını sağlamaktadır. İnsanlar böylelikle alt kültüre olan bağlılıklarını artırmaktadırlar. Alt kültür ortamı bir grup öteki için temel insani duygularını yaşamaları için uygun ortam sunmaktadır. Bu da o insanların alt kültüre ait olma hislerini artırmaktadır. Medya, Karşı Lig kültürüne aidiyet duygusunu şöyle belirtiyor:

“Şöyle genel algılar, bunu genelleştirilmiş bütün kavramların üzerinden söylüyorum, genel ahlak olabilir, genel namus olabilir, genel algı olabilir ya da dayatılan genel kültür olabilir. Ben genelin dışındaki bütün yerlerde olmayı sevdiğim için çünkü buranında gerçekliğinin farkında olduğum için kendimi buraya ait hissettiğim için her hafta sonu buradayım.”

Medya'nın anlattığında öne çıkan sonuç, kendini genel kültüre, genel toplumsal yapıya, sisteme ait hissetmediği anlaşılmaktadır. Karşı Lig ortamı ona bu aitlik hissini sağladığı görülmektedir. Bu da göstermektedir ki Karşı Lig, alt kültürlerin özelliği olan aitlik hissini sağlayabilmiş ve kendi sosyalleşme mekanizmalarını geliştirebilmiştir.

Öte yandan genel kültür karşısında “öteki” olarak değerlendirilen kültürel kimlikler bu ötekileştirilmeler üzerinden sürekli ayrıştırılmaktadırlar. Egemen ideoloji bu ayrıştırmalar üzerinden parçalı yapıdaki kültürel kimlikleri; yönlendirme, baskılama, birbirine düşmanlaştırma politikaları güderek bu kimliklerin parçası oldukları işçi sınıfı kültürü içerisinde bir araya gelmelerini zorlaştırmaktadır. Karşı Lig ortamında insanların kimliklerini daha kolay yaşayabilme şansı bulması bu alanda yer alan kimliklerin ayrıştırıcı özelliklerinin neredeyse hiç olmadığı, onları birleştirmek için daha çok nedenin olduğu fikrini de canlı tutmaktadır. Bu yönüyle lig ortamında bulunan kimseler yeni bir kuşatıcı kimlik altında toplumsallaşmaktadırlar. Lig içerisinde insanların sürekli birbirleriyle etkileşim halinde oldukları görülmüştür. Karşı Lig İnsanları'nın kendi aralarında sıklıkla iletişim kurma, ortaklaşma eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Yapılan gözlemleri destekler nitelikte görüş beyan eden Wakabayashi, etkileşim içerisinde olmaya özen gösterdiklerini şu sözlerle belirtmektedir: “Arkadaşlık ilişkilerini siyasi dayanışmayı kapsayan birçok alanda dayanışma içerisinde oluyoruz. Buradaki birçok arkadaşla bu alanda tanıştık. Karşı Lig'in bir söylemi var: ‘Maç sonunda takımlar birbirleriyle iletişime geçsin, dayanışabileceğimiz noktalarda birbirlerine destek olsunlar.’ Yani birbirimize neler katabiliriz ne olabilir gibi. Birçok arkadaş edindik burada.”

Karşı Lig İnsanları'nın iletişim kurdukları tek ortamın futbol sahasının olduğu Kalamış Parkı olmadığını belirtmektedirler. Bütün takımların kendi aralarında kurmuş oldukları Whatsapp gruplarını, diğer sosyal medya hesaplarını sıklıkla kullandıkları bu kanallar aracılığıyla da birbirlerinden haberdar olduklarını belirtmektedirler. Yapılan sosyal medya incelemelerinde, yoğunlukla paylaşılan fotoğrafların altına yapılan yorumlarda bir bütün olma söylemi ön plana çıkmaktadır. Diğer bir göze çarpan konu ise yapılan yorumlarda kendi aralarında özel anlam atfettikleri sözcüklerin sıklıkla kullanılması olmuştur.

Lig ortamında yer alan insanlara bu alanda yapmış oldukları ilişkilerin neler olduğunu ve neden böyle bir ortamda olmak istediklerini sorduğumuzda da çoğu cevapların birbirlerine çok benzediği görülmüştür. Çoğu kimse burada bulunan insanların kendisiyle aynı duyarlılıkta olan aynı durumlara aynı tepkileri veren insanlardan oluştuğunu vurgulamaktadır. Örnek olarak Karşı Lig ortamındaki insanlarla aralarında bulunan bağı sorduğumuz Gaykut, ilişkilerini şöyle anlatmakta:

“Aynı düşünceleri paylaştığım aynı fikirde olduğum birçok şey öğrenebileceğim, yeni şeyler öğrenebileceğim yeni yeni arkadaşlarım oldu. Kimse kimseden ne bir talep ne bir karşılık beklemeden, herkes buraya geliyor. Dayanışma içinde olmak istiyor herkes. Bir dayanışma gösterilmesi gerektiği durumlarda da herkes elindeki imkanları kullanarak dayanışma gösteriyor. Her şeyde ortaklaşmaya çalışıyoruz.”

Soruya benzer bir cevap veren Serok ise alanda kurmuş oldukları ilişkileri şöyle özetlemektedir:

“Burada çok iyi dostluklar arkadaşlıklar edindim. Tek başıma yapamayacağım birçok şeyi burada, bu ortamda tanıştığım arkadaşlarımla yapmaya başladım. Örneğin ben hayvan sever biriyim elimden geldiğince onlar için bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Geçen sene buradaki insanlarla birlikte ligin bitiminde köpeklerin bulunduğu barınağa gittik, engelli hayvanların bulunduğu bir barınağa gittik işte ilaç, mama, alt bezi falan toplayıp oraya gittik. Elimizden geldiğince bu zor durumda kalmış canlılara yardım ettik. Bunu bu şekilde ekipçe yapmak çok daha işe yarıyor ve böyle insanlarla birlikte olmak insanı cesaretlendiriyor. Sadece bu da değil, ben içe dönük bir insandım sürekli birinin bana doğru adım atmasıyla ilişki kuran biriydim. Burada birçok insan tanıdım söz sahibi olduğum konularda kendimi daha iyi ifade etmeyi öğrendim en azından toplum içerisinde bu anlamda pasifim. Mesela hayatımda gerçekleştirmek istediğim bir şey vardı: Vejetaryen beslenmek istiyordum, burada tanıdığım birçok insanın sayesinde o noktaya geldim artık vejetaryen besleniyorum.”

Belirtilenler bize şunu gösteriyor ki insanların tek başlarına yapamayacakları işler için ortaklaşma çabası içerisinde girebileceklerini, böylelikle birbirlerinden güç alarak yapılmak istenenin yapılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bunu başarmak için insanlar çoğu zaman cemaatlere, gruplara üye olmaktadır, bazı durumlarda ise alt kültür grupları insanların bu ortaklaşma istençlerine cevap olabilmektedir. Böylelikle insanlar etraflarından güç alarak yapmak istediklerini yapıp öz saygı kazanmış olurlar. Bütün bu sebepler alt kültüre katılım sebebi olabilmektedir.

Diğer yandan ligde yer alan insanların kimliklerinin çeşitliliği itibariyle, bu ortamda yer alan insanların birçok konuda çok daha aykırı düşündükleri akıllara gelebilir fakat yapmış olduğumuz görüşme ve gözlemlerde insanların yeni bir ortak kimlik etrafında sosyalleştikleri ve belirli değerleri ön plana çıkararak bütünleşmeye çalıştıkları görülmüştür. Ön plana çıkartılan duyarlılık ise “insani olan” bir duyarlılık kasti olduğu görülmüştür. Birçok katılımcı Karşı Lig ortamında sosyalleştiği kişilerin insani konularda duyarlılıklarının genel toplumdaki bireylerin duyarlılıklarından çok daha iyi durumda olduğunu belirtmektedir. Bu duyarlı olma durumunun farklılıkları yok edip yeni bir kültür etrafında birliktelik durumu doğurduğu görülmektedir.

Sonuç olarak bu kişilerin ideolojileri, kimlikleri farklılık gösterebilmektedir. Fakat Karşı Lig ortamında sembolik olarak birbirlerine bağlılık göstermektedirler. Bu kişilerin birçok alanda birbiriyle temas halinde oldukları görülmektedir. Bu temas çoğu zaman kişilerin birbirleriyle yakın ilişkiler geliştirmelerine de olanak sağlamaktadır. Bu durum grup bağlarını daha da güçlü kılmaktadır.

Bu alanda üretilen ve üzerinde ortaklaşmaya çalışılan değerler, sınıf hareketi ideolojisinin bir uzantısı biçimindedir. Bundandır ki Karşı Lig içerisinde kullanılan mahlaslar, takım adları farklı bir kültürün sembolik olarak ortaya çıkardığı öğeler olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Bireyler gündelik hayatta tüketim alışkanlıklarına göre, iş dışı zaman aktivitelerine göre, dünya görüşlerine göre çeşitli toplumsal kesimlerle sosyalleşme gereği duymaktadırlar. Karşı Lig ortamı hem bir iş dışı zaman etkinliği olarak hem de oluşturulan yaşam biçimi olarak katılımcılarına sosyalleşme fırsatı sunmaktadır.

3.2.4. Spor ve Direniş

Ulusal devletlerin inşa süreçleriyle birlikte sporda işlevsel olarak ulusal şovenizmi, etnik üstünlükçülüğü, cinsiyetçiliği ve toplumsal eşitsizliği doğal kılarak devletin ideolojik bir aygıtına dönüşmüştür. Spor, toplumun egemen sınıf tarafından ideolojik açıdan yönetilmesine yönelik; egemen sınıfın ideolojisinin yaygınlaştırılması, onanması, görünmez kılınması gibi işlevleri gerçekleştiren bir araca dönüşmüştür.

Devletin ideolojik aygıtlarında Althusser; okulun, medyanın, hukukun, ailenin ideolojinin resmileştirilmesi konusunda nasıl işlev gördüğünü anlatmıştır (Althusser, 2003, 129). Aynı şekilde birçok spor dalı gibi futbol da devletin ideolojik aygıtlarındaki kurumlarla aynı işi yapmaktadır. Bir yandan da bütün bu baskılama, denetim altında tutma çabaları, baskılanan gücüde hareketlendirmektedir. Devletin baskıcı ağlarının kaçınılmaz olarak “iktidarın ilerleyişi karşılığında bir direniş hareketini kışkırtmaktadır” (Foucault, 2015, 165). Oluşan direniş hareketleri egemen kültüre karşı bazen karşı kültür biçiminde oluşabildikleri gibi bazı durumlarda da egemen kültür içerisinde küçük adacıklar biçiminde alt kültürler olarak belirmektedirler. Bu alt kültürler belirli bir süre yaşayıp zamanla egemen kültür tarafından yeniden kuşatılarak egemen kültüre adapte edilirler.

Spor alanında oluşan eril egemen sınıf perspektifli ideoloji aynı zamanda bu alanda; kadınların, eşcinsellerin, azınlık ırkların, ezilen emekçilerin ötekilik hislerini körüklemiş ve bir direniş baş göstermiştir. Bu bağlamda Karşı Lig’in oluşumuna ve 2014 yılından bu yana yapılanlara baktığımızda ön plana çıkarılan şeyin spor alanında sıklıkla göze çarpan, endüstrileşmeye, ırkçılığa, cinsiyetçiliğe, emek sömürsüne karşı insanların kendi spor alanlarını yaratabileceğinin gösterilmesi çabasıdır. Görüşme yapmış olduğumuz Zeynep konuyla ilgili şöyle bir cevap verdi:

“Burada sporun herkes için olduğunu gördük ve bunu devam ettirerek, herkese anlatmak için bir araç olarak görüyoruz. Burası bizim kendi cinsel kimliğimizi rahat yaşadığımız bir alan. Toplumun birçok alanında bunu yapamıyoruz bunu burada herkese açık bir alanda yapmak bizim için önemli, varlığımızı ve her alanda var olduğumuzu göstermiş oluyoruz. Bizim burada olmamız futbol alanında olmamız bir direniş aslında hem kendi kabuğumuzu kırıyoruz hem insanların bakış açılarını kırıyoruz. İnsanlara birlikte olmanın önemini anlatmış oluyoruz” (Zeynep).

Zeynep’in belirttiği aslında şunu göstermekte bir grup marjinal kimliğin, kamusal alanda birlikte olmak için spor organizasyonuna katılım gösterdikleri ve bu alanda tutunabilmek için kendi spor tarzlarını yarattıklarını göstermektedir. Bu şekilde topluma “bende varım” diyerek bir direniş sergilediklerini anlatmaktadır. Aslında Karşı Lig İnsanları kamusal alanda spor yaparak sosyalleşerek hem genel toplumun baskısında kurtulabildiği bir alan oluşturmuş hem de kendi kimliğini, düşüncesini, yaşam tarzını sergileyerek bir mesaj iletmış olmaktadır. Bu durum ise alt kültürlerin sembolik direnç gösterme biçimine örnek teşkil etmektedir. Tıpkı Hebdige’in belirttiği alt kültürler gibi

Karşı Lig ortamında da müzik yerine futbol tarza büründürülüp bunun üzerinden bir kültürel alan oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamında alt kültür insanların futbol oyununa yaklaşımlarına yönelik sormuş olduğumuz soruya Pezkovi şöyle bir cevap verdi:

“Spor herkesin ilgi alanına girebilir. Spor sağlıklı yaşamın bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Aynı zamanda spor sistem içerisinde toplumun enerjisinin kanalize edildiği sömürünün bir parçası olarak değerlendiriliyor. Burada futbolculara sömürülüyor izleyenlerde sömürülüyor. Ve toplumun diğer sorunlarına karşı duyarsızlık geliştirmek için sistem içerisinde özellikle devletler tarafından büyük şirketler tarafından, özellikle ön plana çıkarılmaya çalışılıyor. Mesela dünya’da en pahalı şirketler spor şirketleri futbol şirketleri olarak nitelendiriliyor. Hatta bazı futbol takımları birçok ulusun, devletin, coğrafyanın temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde maddi anlamda kazanım elde etmesi sağlanıyor. Biz birazda buna karşı olmak için bu oluşumu istedik.”

Pezkovi’nin açıklamalarından anlaşılabildiği gibi kapitalist sistemin spor mantığına karşı, spor alanını dönüştürmenin ideolojik bir direnç biçimi olduğunu belirtmektedir. Alt kültürler çoğu zaman egemen kültürün değerlerine bir reddiye olarak ortaya çıktıkları için burada da egemen spor kültürünü reddedip, karmaşa halindeki sporsal faaliyetlerine özel anlamlar vererek, spor alanında kendi kurallarını geliştirerek, kendi içlerinde bir spor düzeni oluşturdukları görülmektedir.

Öte yandan toplumsal alanda gelişim gösteren hiçbir olay, sosyal ve siyasal alanda yaşananlardan bağımsız değildir. Türkiye’de de yaşanan sosyal ve siyasal gelişmeler, bazı toplumsal, kültürel durumların da doğmasını sağlamıştır. Hâkim ve tabi gruplar arasındaki gerginliklerin bir yansıması olarak Karşı Lig İnsanları’nın hayatları üzerinde seksenlerden bu yana dönem dönem sertleşen dönem dönem yumuşayan bu çelişkilerin Gezi Olayları ile yeni bir doruk yakaladığı görülmektedir. Karşı Lig İnsanları da oluşturdukları kültürün Gezi Sürecinden güç alarak oluştuğunu belirtmektedirler:

“Şimdi şöyle; ‘Gezi’ sonrası aslında insanlar, kendi alanlarını yaratmayı istediler, yeni bir düşünüş biçimi, yeni bir pratik geliştirmeye çalıştılar. Orada da işgal mantığının arkasında şöyle bir fikir vardı: Kamusal alanların giderek tırpanlandığı, hiç parkların olmadığı her şeyin mülk üzerinden döndürüldüğü bir yerde, mahallede, bir mahalle evinin olması önemliydi. Boş bir bina vardı; o bina, ortak mülkiyete çevrilme mantığıyla işgal edilmiş oldu. Bu da aynı zamanda şey demek tabi bu mülkiyetin kutsiyetine ilişkin bir karşı çıkıştı aslında her şeyin ortaklaştırıldığı

birlikte kullanılabileceğine dair bir şeydi. O işgal evinin, bu cüretle yapılmasıyla birlikte onlarca yüzlerce etkinlik yapıldı, yaptırıldı. Çeşitli atölyeler çeşitli performanslar yapıldı, toplantılar yapıldı. Kent mitinglerine gidildi. Kadınların odası olmaya başlandı. Kütüphane kurulacaktı ve aynı zamanda mahalleliyle birlikte yeni bir ağ oluşmaya başladı. İşte mahallede insanların evine gidilmeye başlandı. İnsanlar evden çıkıp işgal evine geldiler sokaklarda insanlarla buluşuldu. Mahallede yaşayan insanların sağlık problemleriyle ilgilenilmeye başlandı. Çocuklarla ilgilenilmeye başlandı. Yaşlı amcanın evi inşa edildi. Böyle yüzlerce mahalleliyi yeniden birbirine bağlayan bir ilişki biçimi kurulmaya başlandı. Daha sonra Caferağa ve Ankara'da ve başka mahallelerde de bu işgal kültürü bir dönem için yaygınlık kazandı bu insanların yeni bir dönem için yeni bir ilişki biçimi kurmaları, birbirleriyle daha demokratik ya da birbirleriyle hiyerarşik bir ilişki kurmamaları yönünde önemli bir aşamaydı. Hareket içerisinde” (Kadim).

Yukarıda belirtildiği biçimde mahallelerde bir araya gelen insanların oluşturmuş olduğu bu yeni ağlarla bir mahalle dayanışması geliştirdikleri görülmektedir. Mahalle insanları kendi aralarında birçok konuda ortaklaşmış ve bir nevi görev paylaşımı gibi birçok işi birlikte yapmaya başlamışlardır. Kimileri kooperatif kurarak doğrudan üreticiden ürünleri getirtmeye başlamış, bir grup internet radyosu kurmuş, bir grup işgal evleriyle ilgilenmiş, bir grup sanatsal etkinlikler düzenlemiş; işsiz kalanlar için dayanışma atölyeleri kurulmuş bu şekilde bir ağ geliştirilmiş ve bu ağın bir ucuna da Karşı Lig'i kurarak futbol maçları yapma sosyal etkinliğini de eklemişlerdir. Bu süreçte edinmiş oldukları deneyimleri; birlikte yaşatabilecekleri, yeni ilişki ağları kurabilecekleri ve var olan ilişkilerini güçlendireceğini düşündükleri bir etkinlik olarak Karşı Lig'i organize etmişlerdir. Böylelikle oluşturdukları yeni kültürün ve bu kültürün yaşatıldığı yeni bir alan olarak Karşı Lig'i görmektedirler. Oluşturulan yeni kültürün kaynağını Gezi Eylemleri sürecinde edinmiş oldukları ilişkilere bağlamaktadırlar. Örneğin Wakabayashi, süreci şöyle anlatmaktadır: “Gezi döneminde de Gezi'deki insanlar, politik ya da apolitik insanlar gezide direniş gösterdi. Bu çok önemli çünkü; artık, insanlar özgürlüklerine müdahale edildiğini, özgür bir yaşam alanı kalmadığını düşündüğü için aslında Gezi'de büyük bir kitle oldu. Apolitik insanların sokağa çıkması burada çok önemli bir duruş. Yani bu geziyle şu açıdan bağlantılı; aynı direniş ruhu bu ligde de geçerli.”

Direnişten kastedilenin sistemin dayattıklarının kabullenilmemesi, farklı olma, sistemin ağlarının dışında ağlar örmek olduğunu düşünen Karşı Lig İnsanları futbolu da bu yönüyle direnişin olabileceği bir alan olarak gördüklerini belirtmektedirler. “Karşı Lig

ortamında yaptığınız sporun siyasal bir anlamı var mıdır?” diye sorduğumuzda Medya sorumuza şöyle bir cevap verdi:

“Evet direnişin bir parçası olabilecek bir alandır. Bir şeyleri değiştirmek için herkes yapabileceğini yapar bu hayatta ya da herkes kaldıracı olduğu taşı kaldırır. Bugün kimisi kendini işte burada politik zeminde kimisi kendini bu tarz etkinliklerde yansıtmaya çalışır ya da bir ses çıkartmaya çalışır. Bazı insanlar burada kendilerini var ederler, bu da önemli bir parçası işin.” görüldüğü gibi bir parkta bulunan halı saha içerisinde yapılan etkinliğin bile direniş alanına dönüştürüldüğünü ve bu alanda bulunmanın özel anlamının olabileceği anlatılmaktadır.”

Yaptıkları eylemlere direnişçi bir misyon yükleyen Karşı Lig İnsanları; futbol sahasında olmayı, endüstriyel futbolun kurallarını bozmayı, yeni bir tarzda yeni bir anlamda futbol oyununu üretmeyi de bir direniş biçimi olarak görmektedirler. Karşı Lig ortamında geliştirilen ilişkileri, hegemonik ilişkilerle alakalandırmaya geçmeden önce, hegemonya kavramını en geniş manasıyla literatüre sokan Marksist düşünür Antonio Gramsci'nin “Hapishane Defterleri” (2003) çalışmasından yola çıkarak Dural ve Eseler (2019), şöyle açıklamışlardır: “(...) belirli bir sınıfın diğerleri üzerinden üstünlüğünü kabul ettirmesinin salt yapıda; yani üretim ilişkileriyle üretici güçler arasındaki çatışmada yakalanamayacağını kaydetmiştir. Ona göre, bir temel sınıfın siyasal üstünlüğünü diğer müttefik sınıf ve sınıf bütünlerine (fraksiyon) kabul ettirmesi için ekonomik mücadelenin yanı sıra kültür- sanat- felsefe- dil alanında da (entelektüel- ahlaki dizge) ortaya koyması gerekir”. Bu yönüyle spor alanı da uğruna mücadele edilmesi gereken alanlardan bir tanesidir. Egemen sınıfın ideolojisinin hegemonyasına karşı, işçi sınıfının kendi dinamiklerini güçlendirecek, karşı hegemonya oluşturabilecek alanları geliştirmesi gerekliliği Gramsci tarafından vurgulanmıştır. Endüstriyel bir formatta geliştirilen bir oyunun oynanış biçimi, oyunun oynandığı alan, oyun oynanırken geliştirilen ilişkilerin anlamı; egemen ideolojiyi yeniden üretebildiği gibi oyunun halkın olan biçiminde oynanması, egemen ideolojinin mitlerinden arındırılarak oynanması durumunda ise işçi sınıfı ideolojisini güçlendirebilmektedir. Böyle bir bakış açısıyla Karşı Lig'e baktığımız zaman bu alanı bir direnç alanı olarak tarif edebiliriz. Oyun faktörünün önemine değinen Kadim, oyun alanına bakışlarını şöyle değerlendirmektedir:

“Oyun faktörünün, bizim toplumsallığımızda önemli bir yerinin olduğunu düşünüyorum. Onun yeni bir dille, yeni bir imkanla yeniden yaratmamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü dünyayı asık suratla değiştiremeyiz. Bizim her günümüzü zindan eden insanların asık suratlarıyla, kabalıklarıyla değiştiremeyiz. Biraz daha neşe ile keder değil. Neşe ile bir karşı duruş sergileyebilecekseniz, sınıf ve sömürüyü ortadan kaldırabilecekseniz. Neşenin ve oyunun bunu yapmada özel bir yerinin olduğunu düşünüyorum. Neşeyi oyunlarımızda hâkim kıllarsak bunu yaptığımız andan itibaren aslında bir sürü bariyerin kalktığını, yıkıldığını, yıkılmaz denilen her şeyin yıkılabildiğini düşünüyorum aslında. Böyle şeyleri bence çoğaltmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu hem bir toplumsal iddiadır, aynı zamanda her toplumsal iddia; içinde yer alan insanın kurguladığı, neşe kattığı, sevinç kattığı yeniden bir birey olduğunu hatırladığı, güzellik içerisinde anlamlı bir çaba içerisinde yer aldığı, içinde o sevinci daha iyi örgütleyebilecek ve daha kederden uzak bir yaşam sürecektir ve çevresini de böyle daha diri hale getirip birbirini örgütleyebilecek zemin ve mekanizma yaratıyor. Bunlar önemli ve üzerine düşünmemiz, çok fazla irdelememiz ve yaymamız gereken şeyler diye düşünüyorum. O anlamıyla insanın bir parça geleceğinin bu son şeylerde gizli olduğunu düşünüyorum. Sadece insanın değil doğanın, hayvanların da bu berbat dünyadan kurtuluşunun biraz burada olduğunu düşünüyorum. Ondandır ki biz burada neşeyle oyun oynuyoruz. Aslında oyunun neşeyle oynanması, oyunu ciddi bir iş yapıyor. Buradaki neşeyi, dünyayı değiştirme gücünün vermiş olduğu neşe olarak da anlayabiliriz.”

Karşı Lig ortamında oyun, dünyayı değiştirmek için kullanılabilecek bir araç olarak görülmektedir. Bu manada oyuna özel bir anlam yüklenmektedir. Oyunun bu şekilde toplumsal yaşamı dönüştürücü bir etkisinin olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Karşı Lig İnsanları oyun alanının dönüştürülmesiyle oluşturulacak ilişkilere devrimci bir misyonda yüklemektedirler. Bu da aslında bize şunu göstermektedir: Sınıflı toplumlarda iktidarla girilen mücadelelerde baskı ne kadar artarsa artsın tabi kesimlerin bir biçimde direnç alanları yaratabildiğinin göstergesidir. Karşı Lig bu anlamda iktidar karşısında direnişin başka bir formda da geliştirilebildiğini göstermektedir. Tabi Karşı Lig’in bunu spor alanında yapabilmesinin en önemli sebebi sporun başka bir formda üretilerek egemen ideolojiden arındırılması olmuştur. Karşı Lig bu manada egemen spor üretim mantığına karşın bir reddiye, başkaldırı, düzenden sapma özelliği de göstermektedir.

Hebdigen’nin alt kültürlerinde olduğu gibi Karşı Lig Alt Kültürünün oluşum süreci de aslında doğal düzene karşı işlenen suçlarla başlamıştır. Gerçi burada düzenden

sapma, kişisel olarak doğal düzenden sapmadan çok topluluk olarak yeni bir arayışın yarattığı sapmadır. Bu yeni arayış, kendi yaşam alanlarında sistemin dayattıklarından kaçma arayışıdır. Yaşam alanları olan oturdukları semtlerde kullanılmayan evleri işgal etmişlerdir. Kadıköy'ün, Yeldeğirmeni Mahallesi'nde bir araya gelerek mahalleleriyle ilgili olarak gelişen olaylara seyirci kalmamak adına Yeldeğirmeni İnisiyatifi adıyla bir araya gelmişlerdir. Aynı dönemde İstanbul'un farklı mahallelerinde kurulan mahalle dayanışma inisiyatiflerinin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Yeldeğirmeni İnisiyatifi; mahallede, 15 yıldır inşaat halinde olan bir yeri işgal edip, atölye çalışmaları yapabilecekleri bir alana çevirmiştir. İşgal edilen yerin adını Donkişot koymuşlardır (Bianet Bağımsız İletişim Ağı, 2013). İşgal edilen metruk evlerin onararak; insanların yaşayabilecekleri yerlere dönüştürülmesi, sanat evlerine dönüştürülmesi ile; yaşam alanlarında yaşanan ırkçılığa, milliyetçiliğe, cinsiyetçiliğe karşı birlikte tavır alındığı eylemler örgütlendiği, ötekilerin birleşim alanlarının yaratıldığı bir ortam oluşturulmuştur. Farklı çevrelerden insanların katılım ve desteğinin de artmasıyla sadece geniş forumların düzenlendiği çeşitli konuların tartışıldığı bir ortamda popüler olan endüstriyel futbola karşı da yeni bir tarz oluşturma fikri gelişmiştir. Topluluk içerisindeki erkeklerin ilgi alanıyla sınırlı olan futbol, toplulukla temasta olan herkesi kapsayacak bir oyun alanına dönüştürülmüştür. Karşı Lig 2014 yılında kurulmuştur. Aslında kurulu düzen içerisinde endüstriyel futbol ve taşıdığı anlamlara karşı da reddiye ifade eden bir manifesto yayınlayarak ligin amacını belirlemişlerdir.

Karşı Lig Manifestosu'nu incelediğimiz zaman endüstriyel futbola karşı yöneltilen bütün olumsuz manadaki eleştiriler göz önünde bulundurularak yeni bir futbol mantığı oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Endüstriyel futbolun profesyonelleşme ve erkek egemenliğindeki gelişimine karşı, amatör ruh ve bütün cinsel kimliklerin yer aldığı bir oyun anlayışı görülmektedir.

3.2.5. Direnişin Kaynağı

*“Akıllı köylü, büyük efendinin
karşısında yerlere kadar eğilir; ama
sessizce osurur”*

Etiyopya Atasözü

“Sistemin toplum üzerindeki varlığı kadar, bu insanların da yaratma gücünün sistem üzerinde varlık gösterdiğini görmekteyiz. Sistemin ürettiklerine karşı halkın ürettikleri cılız da olsa içinde isyanı ve reddiyei barındırabilmektedir. Tarzın gücünü keşfetmek, daima bir bakıma tarzın gücünü yeniden inşa etmektir” (Genette, 2007, 292). Karşı Lig oluşumu bir bakıma kendi gücünü yeniden inşa sürecidir. Halkın olan futbolun yeniden inşa edilmesidir. Böylelikle Karşı Lig’in, endüstriyel futbol kültüründen arındırarak inşa etmiş olduğu spor kültürü; cinsiyet tekelinden arındırılmış, tüketim temelli olmayan, şöhretlerin ve kahramanların olmadığı, egemen ideolojik yapıyı destekleyen mitlerin olmadığı, ayrıştırma dilinin olmadığı, kazanmanın ya da kaybetmenin anlamının olmadığı, eril milliyetçi dilin olmadığı, kendilerinin dediği gibi “minnoş” bir spor kültür motifi sunmaktadırlar.

Karşı Lig İnsanları da içerisinde bulundukları sistemin yaratmış olduğu baskılara karşı bir direnç alanı olarak futbol sahasında başka bir biçimde oyunu üreterek direnç gösterme çabası içerisindeyler. Köleliğin olduğu her yerde, kölenin direnişi bir biçimde gerçekleşmiştir (Scott, 1995). Dolayısıyla tahakkümün olduğu her alanda mutlaka bir direnç istenci, direnç alanı da oluşmaktadır. Direniş alanlarında insanlar pratik anlamda edindikleri deneyimlerle kendi dillerini, kendi sembollerini üretirler. Karşı Lig Alt Kültürü de bu anlamda kendi dilini ve sembollerini ürettiği görülmektedir. Üretilen dil ve sembolleri, egemen kültürden farklı olmak üzerine temellendirmişlerdir.

Bir işçinin patronuna selam vermemesi, selam vermemekte direnmesi; milli marş hep bir ağızdan söylenirken susmak ile alenen oturmak arasında da fark vardır. Direniş her iki durumda da vardır fakat birinde alenen düelloya çağrı yapılırken birinde simgesel bir savaş ilanını oluşturur (Scott, 1995, 274). Karşı Lig İnsanları’nın yaptıklarını da simgesel direniş örneği olarak görmek mümkündür. Tam anlamıyla bir başkaldırı değil, binlerce kişinin doluştuğu tribünlerde sahayı işgal eylemi de değil ama egemen kültürü

ve spor kültürünü kenarından köşesinden yırtarak bir nefes aralığı açma hareketi olarak görebiliriz.

Karşı Lig alt kültürünün futbolu üretme ilişkileri örgütlü yer ve zamanda gerçekleşmektedir. Geliştirilen bu ilişkiler ile insanlar kendi kültürlerini, ideolojilerini, yaşamlarıyla alakalı gerçekliklerini yaşatıp sürdürme gayreti içinde oldukları görülmektedir. Toplumsal ilişki biçimleri üzerinden göstergeler yaratılmaktadır ve bu göstergeleri kendi kültürleri içerisinde yaşatmaktadırlar. Bu gruptaki insanlar; sistem tarafından ele geçirilmiş futbol alanını yeniden örgütleyerek birlikte olmanın, birlikte hareket etmenin, sistem karşısında nasıl direnç alanları oluşturulduğunun gösterilmesi çabası içerisindeyler. Tam da bu çabaların sonucu olarak Karşı Lig etrafında bir birleşim sağlanmıştır. Karşı Lig, bir yandan sistem karşısındaki güçsüzlüğün göstergesi olarak aktif bir direnişin sergilenmemesi bir yandan da içinde barındırdığı gücün yeniden örgütlenen insanlar arasında nasıl bir dönüşüm yarattığının görülmesi açısından önemli görülmektedir.

Öte yandan Karşı Lig İnsanları eylemliliklerine mutlak bir direniş misyonu biçmektedirler. Medya, yapmış oldukları bu pratiklere şöyle bir önem atfediyor:

“Bence evet bu biraz devrim gibi bir şey şöyle nasıl ki bir günde ya da kısa sürede devrim olmuyorsa devrimin olması için tarihsel bir sürece ihtiyaç duyuluyorsa onu aşması gerekiyorsa buda onun başlangıcı gibi bir kıvılcım gibi evet dünyaları değiştirmiyor olabiliriz, ancak bu tarz şeylerin bu sürecin güzel bir parçası olduğunu düşünüyorum bu böyle dalga dalga büyüyebilir güzelleşebilir. Burası bizim ümidimizi güçlendirdi. Çünkü evet konuşuyoruz yan yana olmaya çalışıyoruz işte bazen politik eylemlerde yan yana geliyoruz ama bu işi hem keyifli boyutu hem de ümit verici bir boyutu bana farkındalık noktasında belki çok değil ama ümit noktasında güzel şeyler verdi.”

Karşı Lig İnsanlarının gözünde yapmış oldukları eylemliliklerin devrimci, dönüştürücü yanlarının olması bu insanların, alt kültüre olan bağlılıklarını da artırmaktadır. Görülmektedir ki Karşı Lig İnsanları anlamlandırma pratikleriyle, törenleriyle, vurguladıkları söylemlerle işçi sınıfından olduklarını belirtmek için kasten bunları kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu da Karşı Lig alt kültürünün sınıf ideolojisinin içerisinde filizlendiğinin göstergesidir.

Karşı Lig'in başka alanlarla kurmuş olduğu organik bağlarda Karşı Lig kültürüne direnişçi bir misyon yüklenmesini sağlamaktadır. Spor yapmak için bir araya gelen insanların başka alanlarla da dayanışma örnekleri göstermeleri, aynı zamanda kendilerini işçi sınıfın parçası olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bundandır ki muhalif birçok başka alanla da organik bağlar geliştirdikleri görülmektedir. Karşı Lig takımlarını incelediğimizde bu alandaki direnişin sadece oyunun dönüştürülmesi ile sınırlı kalmadığını, egemen sistemin tüketim pazarına karşı kendi tüketim ağlarını ören kooperatifle ilişkilerin kurulduğu, kooperatiftan insanların kurmuş olduğu Koop Gücü takımının olduğu, muhalif bir çizgide duran internet radyo yayını yapan bir radyo kanalından insanların Karşı Radyo takımını kurup ligde yer alması aynı şekilde dayanışma atölyeleri gibi sisteme alternatif oluşturulan alanlarla da organik bağlar geliştirdikleri görülmektedir.

Karşı Lig'in organize etmiş olduğu Karşıfest adındaki festival alanında kooperatif ürünlerinin satışının yapıldığı stantta kooperatifle ilgili sorularımıza cevap veren Eren, kooperatifin işletilme sürecini şöyle anlatıyor:

“Kadıköy’de dükkanımız var. Orada çalışan bizler tamamen gönüllülük esasıyla nöbetleşe olarak hafta içi akşam yedi ile dokuz saatleri arasında açık tutuyoruz çünkü gündüz dediğim gibi herkesin farklı farklı işleri olduğu için bu şekilde yapabiliyoruz. Hafta sonu da sabah ondan akşam altıya kadar bir nöbet döngüsü kendi içimizde belirlediğimiz bir düzende ayda dört saat orada nöbet tutmaya gayret gösteriyoruz. Her ürün farklı bölgeden geliyor kooperatif alt birimlere ayrılmış durumda yani herkese her işi yapmak değil de birimler görev üstleniyor. Rotasyon usulü çalışıyoruz bu şekilde uzmanlaşmayı da önlemek istiyoruz. Ürün üreticileri birimiz var onlar üreticilerle iletişime geçiyor. Bizim bazı ilkelerimiz var o ilkelerle uyumu önemli mesela ilkelerimiz kadın üretici olmak, örgütlü üretim yapanlar bunlar kooperatif, dernek, sendika olabilir. Bizim gibi tüketici grupları ya da özel dayanışmaya dezavantajlı gruplar LGBTİ’liler, güvencesizler, göçmenler gibi tekil ve geçici üretim yapan küçük üreticiler, atalık tohum kullanıyor olmaları ya da ekolojik ürün yapıyor olmaları temiz gıda yapıyor olmaları. Organik gıda sertifikası gibi bir sertifika zorunluluğu aramıyoruz. Bizim endüstriyel bir satış amacımız olmadığı için öyle bir sertifika zorunluluğu aramıyoruz. Güven çok önemli üreticinin bize beyanını doğru kabul edip onun bayanı bizim kriterlerimizle uyuyorsa örnek veriyorum, tarım ilacı ya da zehir kullanıp kullanmadığı bunları şu anda beyan üzerinden doğruluğunu güven usulüyle uyguluyoruz. Herhangi bir üründen numune geldiğinde onu test ettirme şeyimiz yok hem maddi olarak böyle imkanımız yok, çünkü kar amacı gütmüyoruz hem de ilkelerimizle uyumuyor.

Bu şekilde güven üzerinden devam ediyoruz. Bu kriterler uygun ürün bulunduğunda o üretici birim bunu diğer kooperatif birimlerine paylaşıyor böyle bir ürün var, kriterlerimizi karşılıyor, şartları da şunlardır. Kooperatif bütün gönülleri bunu için onay veriyorsa satış için ürünü getiriyoruz.”

Karşı Lig’de kooperatifte gönüllü olarak çalışan insanların kurmuş olduğu takımın olması, aynı kültürel çevreden insanların örgütlediği bir alan olması itibariyle Karşı Lig’le organik bağları olan kooperatifin, örgütlenmesi ve geliştirmesiyle da yakından ilgilenmektedirler. Bütün Karşı Lig İnsanları’nın birebir kooperatifle etkileşimlerinin olduğunu söyleyemeyiz fakat oluşturulan yapı itibariyle birçok yönden iç içe geçtiklerini söyleyebiliriz. Görülmektedir ki alternatif yaşam alanları oluşturma fikri üzerinden bu ortamda bulunan insanların farklı alanlarda örgütsel faaliyet içerisine girmektedirler. Dayanışma gösterilen insanların, grupların seçilmesinde daha çok toplumsal anlamda dezavantajlı konumda olan kesimler olduğu görülmektedir. Böylelikle kendileri gibi ötekileştirilen ve dayanışmaya muhtaç kesimlerle ilişkiler geliştirerek Karşı Lig kültüründe direniş anlamında yapılan eylemliliklerine, birçok yönüyle sistem karşıtlığı atfetmektedirler. Görüşmenin devamında Eren, ürünlerin nerelerden geldiğini ve kooperatifin nasıl işletildiğini ise şöyle anlatmakta:

“Şu an Hopa ’dan da ürün geliyor. Daçya’dan da geliyor Zonguldak’tan geliyor. Örneğin Hopa’dan çay, Artvin’den pirinç geliyor. Erzincan’dan bulgur geliyor. Bitlis Tatvan’dan Kavar Kooperatifinden nohut geliyor. Datça’dan bal geliyor. Zonguldak Devrek Güneşi’nin makarnaları geliyor. Adapazarı’nda gezen tavuk yumurtası geliyor. Aklıma gelenler bunlar bunları dükkanımızda satışını gerçekleştiriyoruz. Mezopotamyada Şanlıurfalı kadınların kurduğu bir kooperatiften salça geliyor. Mesela Devrek Güneşi yine kadınların oluşturduğu bir platform. Birde şeye de dikkat ediyor kooperatif mesela nasıl diyeyim çalıştığımız üreticiyi de dönüştürme, mesela bizimle temasa gecen üretici atalık tohumdan un kullanmıyor da endüstriyel tohumun unundan makarna yapıyor, onu atalık tohumdan un yapan başka bir üreticiyle temasını geçmesini sağlayıp bak burada böyle bir üretici var, sende ununu oradan alıp makarnanı oradan aldığın unla yapabilirsin yani daha da ilerletmeye çalışıyoruz. Hatta Devrek Güneşi şimdi kendi güneş enerjisi sistemini kuruyor. Kendi buğdayını kendi yetiştirmeye başlıyor. Yani üreticilerde dönüşmeye başlıyorlar. Bazen ya bilmeyerek ya da imkanları olmadıklarından yapamadıkları üretim şekli bu şekilde yapabilir hale geliyorlar bu da yani kooperatifleşmenin bir artısı aslında bizimle temasa geçmeleri onları da değiştirebiliyor. Bu da çok önemli bir şey, onun dışında. Sattığımız ürünlere maliyetini ekleyip satıyoruz. Maliyetleri şöyle hesaplıyoruz. Dükkan kirası

sabit giderler. Elektrik su gibi onlar için bir yüzde belirleyip artı dayanışma fonu içinde yüzde birlik bir ek şey koyuyoruz. O dayanışma fonu da nedir? Bazen anlık dayanışmaya ihtiyacı olan gruplar oluyor. Sadece böyle durumlarda kullanılmak üzere bu para toplanılıyor. Biz çalışanlar herhangi bir ücret almıyoruz. Yasal olarak kooperatif ortakları var onlar herhangi bir ücret almıyor. Bizde normal bir tüketici gibi oradaki ürünleri parasını vererek alıyoruz. Tamamen gönüllülük esası var. Kimsenin bir çıkarı yok. Ürünün fiyatını ise üretici belirliyor. Tamamen üretici belirliyor. Onunla bir birim fiyat pazarlığına girişmiyoruz. Ama eğer ilerde, şu an başımıza gelmedi ama şöyle fahiş bir fiyat artışı olursa tabii ki sorgularız. Bir liralık şeye on lira derse olmaz ama onun dışında onun kendi ürününe biçtiği değeri biz kabul ederek ilerliyoruz. Bizim için önemli olan ilkelerimizi sağlıyor olması onu sağladıktan sonra üreticiyle birim fiyat pazarlığına girişmiyoruz. O ne diyorsa biz onun üzerine kendi maliyet giderlerimizi ekliyoruz sadece.”

Ürünler Anadolu’nun farklı illerinden çoğunlukla kadınların kurmuş oldukları Kooperatiften getirilmektedir. Ürünlerin fiyatının belirlenmesinde üreticinin beyanı esas alınmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise üretim yapan bu kesimlerin birbirleriyle irtibatını sağlayarak endüstriyel üretim karşısında durabilmek için birbirleriyle bağlar oluşturmalarını sağlamaktadırlar. Böylelikle doğal üretim yapan toplumsal desteğe ihtiyaç duyan toplumsal kesimlerde desteklenmektedir. Kurulan kooperatifte gönüllülük esasıyla çalışılması, kooperatifin kar amacı olmadan işletilmesi bütün bunlar oluşturulan kültürün, genel kültürden ayrı muhalif bir yapısı olduğunu göstermektedir.

3.2.5.1. Endüstriyel Futbol Kültürüne Karşı, Karşı Lig Kültürü

Endüstriyel futbol kültürü, kendisini endüstriyelleştiren sınıfın ideolojisini taşımaktadır. Endüstriyel futbol kültürü: Kitlelerin tüketim alışkanlıkları edinmelerini, iş dışı zamanlarını yine bir endüstriyel ortamda geçirmelerini sağlayan, onları oyalayan, kitlelere yeni düşünce ve davranışların aşılmasını sağlayan, boşalım ortamı sunan kültürel biçiminin olduğu görülmektedir. Aslında olaya biraz daha temelden bakarsak oyunun üretim biçimi oyunun ideolojisini de belirlediğini görebiliriz. Endüstriyel futbolun mücadele etmek ve ne pahasına olursa olsun kazanmak üzerine kurulan spor anlayışına karşı, Karşı Lig futbol kültürü kazanmayı ve mücadele etmeyi anlamsızlaştırarak herkesin katılabildiği bir spor ortamını oluşturduğu görülmektedir.

Böylece oyun başka bir formda üretilmeye başlanmıştır. Ve oyunun bu form üretilmesi de ideolojiktir aslında. Bu insanlar parçası oldukları işçi sınıfının, ideolojisini bir tarz yoluyla oyuna aktarmışlardır.

Karşı Lig İnsanlarının kendi kültürleri içerisinde öne çıkarmış oldukları ve yaşatmaya çalıştıkları şeyin birlikte bir şeyler yapmak ve dayanışmak temelli bir ilişki ağı ördükleri görülmektedir. Kooperatifin kurulması, radyonun kurulması, işgal evlerinin kurulması, dayanışma atölyelerinin kurulması, futbol liginin kurulması bütün bunlar ortak bir kültürün yarattığı yaşam alanları olarak nitelendirmek mümkündür. Buradan yola çıkarak Karşı Lig'in spor alanında oluşturduğu kültüre mercek tutarsak, karşımıza; cinsiyetçi ifadeler ve küfürler içermeyen, rakibine kasti olarak herhangi olumsuz sözde veya eylemde bulunmayan, dürüst oyun anlayışından ödün vermeyen; Karşı Lig'in dayanışma ve birlikte olma haline yaşaymayacak söz ve fiil içinde olmamak; Karşı Lig'in “ruhuna aykırı” hareketlerde bulunmamak, söz üretmemek; kendini profesyonel topçu, ligi de endüstriyel futbol arenası zannetmemek gibi değerler üzerinden uzlaşılan bir spor kültürü oluşturulduğu görülmektedir. Oluşturulan bu spor kültürünün dinamiğinin muhalif, emekten, dışlanmıştan yana tavır ortaya koyarak; bu anlayışta ortaklaşanların, bu ilkeleri benimseyenlerin oluşturduğu kolektif bir kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda oyunla ilgili söylenenlerden sonra şimdi de oyuna ayrılan zamanın önemine değinmekte önem arz etmektedir. Karşı Lig ortamında yer alan insanların büyük bir çoğunluğunun işçi sınıfına mensup insanlardan oluştuğu görülmektedir. Bu insanların iş dışı zamanlarının kültür endüstrisi tarafından denetlenmesi, bu alanda tüketim yapmaları yerine; bu zamanlarını başka biçimde örgütledikleri kültürel, bedensel bir faaliyet alanında değerlendirmeleri, alternatif yaşam alanı inşa etmeleri, bir yönüyle sistemin spor alanında ördüğü endüstrinin, kültür ağlarının yırtılmasını da sağlamaktadır. Kendi aralarında var etmiş oldukları ilişkiler kültürel bir form oluşturmuştur. Bu kültürel form, egemen spor kültüründen ayrıışan karşı duruş sergileyen bir formdur. Yeni bir kültürel form oluşturan Karşı Lig ortamında iş dışı zamanını örgütlemenin öneminden bahseden Bülent, şöyle anlatmaktadır:

“Endüstriyel spor ya da endüstriyel spor kültürü dediğimiz şey; insanların zamanlarını çalan, onların emeklerini çalan, insanların kendi sorunlarıyla ilgilenmeleri yerine onları başka şeylerle oyalayan bir şey... (...) Aslında bu şeylerin normal olduğunu aklıktan kıvranan bir insan

varken milyon dolarları cebine indiren starlar; alt sınıflara bunun olağan olduğunu, normal olduğunu aşıl原因 bir kültür oluşturuyorlar. Eşitsizliği, adaletsizliği normal kılan bir kültür sızdırıyorlar aslında. Böyle tehlikeli bir yanı var bu futbol kültürünün. Yani futbolun şöyle bir yanı daha var: Futbol izleyicisinin de taraftarının da bir taraf olmasının, taraf olarak görülmesinin bir güçlü yanı da var. Beşiktaş taraftarı ya da Fenerbahçe taraftarı olduğumuzda büyük bir toplumsallığın içerisinde hissediyormuşsunuz gibi geliyor size ve gidip şey bilet alıyorsunuz. Ekranda izliyorsunuz bu yapay olayları. Kendi sorunlarınız dışında da bir şey var, yeni bir dünya yaratıyor. Sanal bir dünya aslında, gündelik hayat içerisinde sömürüye maruz kalmış. Bunu aşmanın yolu olarak; işçi sınıfının örgütlülük düzeyi zayıf olduğu için insanlar, böyle sanal şeyler üzerinden bir araya gelmiş oluyorlar. Bu sanallığın kendi gerçek problemi olduğunu, bunu aşabileceğini düşünüyor. Karşı Lig'i kurmamızın nedeni de bu aslında; o büyük şeye bakmaktansa, o endüstriyel futbola bakmaktansa hepimizin böyle ligleri olsun; mahallede, fabrikada, okulda böyle liglerle birbirimizle daha doğrusal bir ilişki kuralım ve kendi hayatımızı inşa edelim. Çünkü diğeri; aslında büyük bir parıltı gibi görünüyor ama maç bittikten, eve döndükten sonra Galatasaray Fener'i yendikten sonra; onu unutup gerçek problemlerle -elektrik faturası, kira ondan sonra işten atılma korkusu, geleceksizlik korkusu, taşeronlaştırma, güvencesizleştirme korkusu- karşı karşıya kalabiliyorsunuz aslında. Bütün bunları aşabilmek için bizim aslında şey yapmamız gerekiyor: İşçi sınıfının mücadelesi içinde, yaşam alanları içerisinde bu tarz Karşı Lig'e benzer ligler sadece bu ligler de başka bir sürü şeyler kurmamız gerekli. Müzik toplulukları olabilir, iş yerlerinde sendika olabilir. Sendika olmazsa işçileri bir araya getirebilecek topluluklar olabilir. Bunları kurabilirsek, bu parıltılı bize gösterilenin dışında bir şey inşa etme şansımız olabilir. Siyasetçilere bakacağımıza kendi arkadaşlarımıza bakarız. Bu mücadelenin içinde emek veren arkadaşlarımıza bakıp onların yanında yer alırız. Böyle düşünüyorum.”

Yukarıda belirtilen açıklamada öne çıkan görüş şu aslında, Karşı Lig İnsanları oyunun toplumsallaşmak açısından birçok işlevinin olduğunu görmektedirler. Oyun yoluyla sosyalleşmenin sağlanabildiği, ideolojilerin aktarılabilirdiği, tutum ve davranışların aşıl原因abildiği vb. oyunun işlevlerini fark ederek bu alanda daha kolay birlikte olup bir duruş takınabileceklerini savunmaktadırlar. Endüstriyel sporun ve oyunların kendilerine hitap etmediğini, sistemin ideolojik yayılımını sağlayan aygıtlar olduklarını belirterek. Kendi düşünce ve kültürlerini yaşatabilecekleri bir oyun biçimine ihtiyaç duyduklarını ve bunu Karşı Ligi kurarak yaşamaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Karşı Lig oyun alanı böylelikle bir grup insanın sosyalleştiği, bir ideolojinin emarelerinin

yaşatılmaya çalışıldığı, insanların tutum ve davranışlar, kimlikler edindikleri bir oyun alanı olma özelliği göstermektedir.

Özetlemek gerekirse, isyan ve reddiye biçimi olarak; sistemle girişilen mücadelede “reddediş, gündelik hayattan çıkmak ve yapıt üretmenin, uyarlamanın egemen olduğu bir başka hayatı kurmak için harekete geçmeyi gerekli kılar. Bu ‘başka hayat’ farklı araçlarla sınıanır” (Lefebvre, 1998, 96). Bu yaklaşımla Karşı Lig’e baktığımız zaman futbol bir araç olarak başka bir hayatı sinamak için kullanılmaktadır. Burada sinanmaya çalışılan başka bir şey de ortak bir kültürü yaşatmak ve geliştirmek üzerine olduğu görölmektedir.

3.2.5.2. Bir Direniş Biçimi Olarak Karşı Lig Futbol Kültürünün Yaygınlaşması

Karış Lig Kültürünün yaygınlaşması; işçi gençlerin iş dışı zamanını ya da öğrencilerin, işsiz gençlerin, kadınların ve kuir insanların etkinlik zamanı olarak değerlendirip; sosyalleşmek istediğı zamanı, endüstri ve kültür ürünlerini tüketerek değil de içerisinde direnç ve farklılık, yeni bir arayış emareleri olan bir kültür içerisinde olmalarını sağlamaktadır. Bu bakış açısıyla yola çıkarak Karış Lig Kültürünün gençlik arasında yaygınlaşması, egemen kültüre muhalif bir kültürün yaygınlaşması demek olduğu düşünölmektedir.

Karış Lig Kültürünün nasıl oluşturulduğu, yaygınlaştığını ve nasıl yaşatılmaya çalışıldığına yönelik incelememelerimizde ligin kuruluşunda yer alan, hala da ligde oyuncu olan ve kurulması fikrini geliştiren kişilerden biri olan Kadim’e sorduğumuzda şöyle bir açıklamayla karşılaşılıyor:

“Karşı Lig’in şu anki hali, diğer liglerin diğer takımların LGBTİ’li bireylerin kurmuş olduğu karma takımlar kuruluyor. Kadın arkadaşların kurmuş olduğu ligler, kurmuş oldukları takımlar: Karşı Lig, burada önemli bir çıkış yaptı, cüretli bir çıkış yaptı yani bir cesaret verdi. İnsanın bu içindeki potansiyeli gerçekleştirmenin önemli bir parçasını yaşatmış oldu. Öyle düşünüyorum ki etkilenme olmuştur. Doğaldır çünkü. Bizde her bir olumlu etkilenmeyi lige taşımaya çalışıyoruz. Başka alanlarda yoldaşlarımız, anlamlı bir şey yapmışlarsa bunu sahiplenmeyi önemli buluyoruz. (...). Futbol oynamak, kooperatif kurmak ve başka türlü

pratiklerin hepsi aslında sınıf mücadelesinin bir parçası olarak görüyorum. Bunları büyütmemiz ve yükseltmemiz gerekiyor. Umut ediyorum ki burada Ankara'da Mersin'de kurulan bu ligler, takımların hepsi kapitalizme karşı sürdürdüğümüz kapitalist hegemonyaya karşı bir karşı hegemonya olarak kurulması gerektiğini ve inşa edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü burada elde edilen başarı aslında; işçi sınıfının, emekçilerin, yoksulların burjuva sınıfına karşı hegemonya olarak inşa edilmesi, kurulması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü burada mücadelemiz daha geniş bir hal alacak daha çeşitli olacak; birbirimizi sadece eylemlerde değil birbirimizi bulacağız ve bu mücadeleyi yoldaşlık düzeyinde sürdüreceğiz diye düşünüyorum”

Karşı Lig'in oluşturmuş olduğu alternatif futbol kültürünün yaygınlaşması sisteme karşı elde edilmiş başarı olarak değerlendirmektedirler. Karşı Lig'e benzer liglerin ülkenin farklı kesimlerinde kurulmaya başlanması bu insanlar için direnişlerinin yaygınlaştığı anlamını taşımaktadır. Kadim, Karşı Lig kültürünün yaygınlaşmasıyla, egemen sisteme ve spor anlayışına karşı, karşı bir hegemonya olarak değerlendirmektedir. Karşı Lig yaygınlaşmasıyla elde edilecek başarının işçi sınıfının kar hanesine yazılacağı tespitini yapmaktadır. Böylelikle insanların iş dışı zamanlarını endüstrinin alanlarında tüketim yaparak değil de Karşı Lig gibi alternatif ortamlarda yeni bir yaşamı tanıyabilecekleri vurgulanmaktadır. Sistemin yalnızlaştırma politikalarına karşı, futbol oyun alanı insanlarla buluşmak, birlikte bir şeyler yapmak için elverişli bir ortam sunmaktadır. Bu şekilde insanlarla bir araya gelerek kendi düşüncelerini, yaşam biçimlerini oluşturarak sistem karşısında bir direniş ağının örülebildiği düşünülmektedir. Bu alanın insanlara ulaşmak için elverişli bir ortam sunduğu belirtilmektedir. Bu ortamda oluşturulan ilişkilerin daha sağlam ve öğretici olduğu vurgulanmaktadır. Sisteme muhalif olan sisteme direnen bu tarz alt kültürlerde, grubun birlikteliği ve alt kültürün yaşayabilmesi için bu yaygınlaşma önem arz etmektedir. Diğer türlü sistem karşısında kısa sürede marjinalleştirilip yok edilme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar.

Karşı Lig futbol tarzının nasıl yaygınlaştırılmaya çalışıldığına yönelik sorumuza Kadim şöyle bir cevap verdi:

“Cüretkar davranıp bunu yaygınlaştırmalıyız. Bunu yapabilmemiz için biraz daha örgütlenmemiz gerekiyor. Bunu yapabilmemiz için Karşı Lig'in biraz daha örgütlenmesi gerekiyor. Bu alanlara ilişkin; sendikalar, öğrenci hareketleri içerisinde zaman zaman öğrenci arkadaşlarımız şey yapıyorlar, fakültelerde buna benzer ligler yapıyorlar. Yani çeşitli demokratik alanlara taşımamız gerekiyor. Kütüphaneçiler arasında böyle bir şey yarattık orada da kadın

erkek birlikte futbol oynaya biliyor. Yayılıyor ama çok yavaş yayılıyor. Biraz daha örgütlü davranmamız gerekiyor. Bu da öz eleştiri olarak algılanabilir bir şey. Aslında daha örgütlü olmasa bile bireysel olarak bunu yayıyoruz. Henüz çok fazla açığa çıkmış değil ama bu kültür, bu birikim başka yerlere de yayılıyor. Ben kendi iş yerimde mesela konuştuğumda insanlar önce bir ilgi duymuyorlar, sonra yavaş yavaş link atıyorum, kadın arkadaşların röportajlarını atıyorum, bir pankart asmışsak o gün onu paylaşıyorum. Birden insanlar anlıyorlar insanlar siyaset yapmanın başka lehçeleri olabileceğini anlıyorlar. Bir alışveriş bir transfer oluyor açıkçası ve oluyor, olacak açıkçası. Ben geliştirebileceğimizi düşünüyorum açıkçası.”

Görülmektedir ki Karşı Lig futbol tarzının yine muhalif alanlarda ve gençliğin içerisinde yayılabilmektedir. Spor alanlarına gençler çeşitli nedenlerle katılım gösterebilmektedirler. Gençler için spor; enerjilerini attıkları, yeteneklerini sergiledikleri, sosyalleştikleri bir alan görevi görmektedir. Ancak muhalif kesimler için spora katılım her zaman bu sebeplerden dolayı olmayabilir. Karşı Lig örneğinde olduğu gibi bu kültürün yaygınlaşmasında ideolojik etmenlerle katılım gösteren kesimlerinde olduğu görülmektedir. Spor alanının direniş biçimi olarak sistemin ağlarından arındırılmasına katkı sunmak amacıyla da katılım sağlandığı görülmektedir.

3.2.5.3. Bir Direniş Biçimi Olarak Dayanışmak

Sistemin böl parçala yönet yöntemiyle yalnızlaştırdığı, toplumsal kesimler, bireyler sistem karşısında daha savunmasız olabilmektedirler. Sistemin her alanda var olan kuşatmasına karşı yalnız olduğu için ses çıkarma cüretini kendinde bulamayan insanlar ancak toplumsal dayanışma ağlarının örülmesiyle birliklerinden güç alarak ses çıkarabilmektedirler. İnsanların bir araya gelmelerini sağlayacak dayanışma ağlarının olması muhalif sesin çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Karşı Lig’de bu anlamda dayanışma fikri üzerinden yürütülen fikir ve pratiklerle ötekileştirilen toplumsal kesimlerin ortak paydası olma görevi görmektedir. Bu alanda gösterilen dayanışma örneklerini Merve şöyle anlatıyor:

“Mesela trans misafirhanesi var. Arkadaşlarımız onlarla ilişkin şey yapıyorlar. Bir çalışma yapıyorlar. Onlar için bir şey yapıldı. Bir dayanışma ağı kuruldu. Kermes yapıldı. Şimdi bir karnaval planlanacak o yapıldı. Özellikle Korsakoflularla ilgili şey yaptık. Biliyorsunuz onlar

açlık grevleri bittikten sonra yanlış tıbbi müdahaleye kalmış arkadaşlar ve yaşamlarını bizim gibi sürdüremiyorlar. Onların kurmuş oldukları ağlar var o ağlarla ilişki kurduk. Ondan sonra sokak hayvanlarıyla ilişkili bir çalışmamız oldu. Tekirdağ'da böyle bir barınakla dayanışma yaptık. Soma'da bir grup çocuğa spor kıyafetleri kitap dayanışmasında bulunduk. Ve gidip onlarla bir gün birlikte olduk, oyun oynadık. Burada bir çocuk şenliği yaptık. Yani çocukta Karşı Lig'in tefekküründe bir yer kaplıyor. Öyle bir şey yanı da var. Çocuklar geliyor izliyorlar bu kültürü görüyorlar. Onun dışında 1 Mayıs'lara gidiyoruz. İşçi direnişleri oluyor onlarla dayanışıyoruz. Kendi ağlarımız içinde ihtiyaç duyuyorsak birbirimizle dayanışıyoruz. Ya da ne bileyim birinin bir şeye ihtiyacı varsa sohbette olabilir. Maddi yardımda olabilir ya da ne bileyim bir şeyi karşılamakta, bir ihtiyaç olabilir bunlar genelde yapılan alışverişler yapılmakta ve yapılması gereken şeyler. Mümkün mertebe bu alanlarda da insanlar birbirlerine yardımcı olamaya başlıyor. Mahallede kafesi tacize uğrayan kadın arkadaşlarımız oldu. Onlarla dayanışmada gösterdik. Yapabildiğimiz oranda örgütlenebiliyoruz. Yardım etmeye çalışıyoruz.”

Görülmektedir ki Karşı Lig birçok toplumsal kesimle, farklı duyarlılık gösterilecek alanlarla da dayanışma ağları örmektedir. Hem bu şekilde kendi içlerinde belirli konularda hassasiyeti olan insanların gruba aidiyet duygularını arttırmaktadırlar hem de toplumun farklı kesimlerinden takdir toplayarak yaptıkları eylemliliklere özel anlamlar atfetmektedirler. Bu da insanların bu alanda olarak özsaygı ve özgüvenlerini artırmaktadır.

3.2.5.3. Direniş Söyleminin Canlı Tutulması

Chomsky, “Dilin Mimarisi” (2014) kitabında dilin bir sömürü aracı olarak kullanıldığını ve egemen ideolojinin mitleriyle dolu olduğunu vurgulamaktadır. Üretici dilbilim yaklaşımında “dilnin sınırlı araçların sınırsız kullanımını içerdiğini söyler; yani zihin kesinlikle sınırlıdır ancak her kişinin anlayıp kullanabileceği sınırsız sayıda ifade vardır”. Bu yönüyle dilin kullanımıyla ortaya çıkarılan anlam, kültürel yapı ve ideolojiden bağımsız değildir. Alt kültür biçimi olarak Karşı Lig ortamında dilin kullanımı, anlam üretimi de insanların kültürel üretimleri ve ideolojik yaklaşımlarının izlerini taşımaktadır. Bu yönüyle Karşı Lig’de sözcükler aracılığıyla oluşturulan anlam, Karşı Lig kültürünü ve lig insanlarının içinden geldiği sınıfın ideolojisi yansıtmaktadır. Karşı Lig ortamında yapılan gözlemlerde ve görüşmelerde sıklıkla dile getirilen şeyin sistem karşıtı bir söylem

olduğunu gördük. Bu karşıtlık fikrini alevlendiren şeyin, yaşamı dönüştürme bilincinden türediği görülmektedir.

Barthes, iktidar mekanizmasının sağlanması ve korunması için tıpkı diğer üretim araçlarının denetimde tutulması gibi dilin de denetimde tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. “İktidarın koruması altında üretilip yayılan dil, koşulu gereği bir yineleme dilidir; bütün resmi dil kurumları yineleme makineleridir: okul, spor, tanıtım, kitlesel yapıt, şarkı, haber hep aynı yapıyı, aynı anlamı, çoğu kez de aynı sözcükleri yeni baştan söyler durur: genel kalıp siyasal bir olgu, ideolojinin baş kişisidir.” (Barthes, 1990, 168). İktidarın denetiminde gelişen bir dil yapısı; toplum içerisinde korku ve bencilliği yayan, ayrıştıran, tahakkümü ve rıza göstermeyi doğal gelişim olarak insanların anlam dünyalarına sokan bir yapıda olduğu görülmektedir. Karşı Lig’in; kültürel ve ideolojik olarak beslendiği sınıfın dilini daha bilinçli bir biçimde süzgeçten geçirerek, sözcükleri genel anlamlarından koparıp onlara özel anlamlar yükleyerek bir dil oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir. Karşı Lig İnsanlarının kendi aralarında yapmış oldukları bir tartışmada Medya, dilin kullanımını önemini vurgulamak adına şöyle söylemektedir:

“Kültür dediğimiz şey dille çok ilişkili bir şey, dil zaten düşüncenin dışavurumudur. Bugün düşünce dediğimiz eylemlerin bir tık öncesi olan o kavramdan bahsettiğimiz zaman dile mutlaka değinmek zorundayız. Dil, çok tehlikeli problemli sıkıntılı bir şey. Başlı başına dilin çünkü koskocaman bir felsefesi de var hem tarih boyunca bu böyle hem de işte siyaset tarihinde de bunu görebiliyoruz. O yüzden elbette ki kültürle doğrudan bir ilişkisi var”.

Buradan da görülmektedir ki Karşı Lig ortamında dilin kullanılmasına büyük önem verilmektedir. Hatta genel kültürel yapıdan farklılaşarak oluşturulan yeni kültürel yapının çimentosunun dilin kullanımı konusunda kat etmiş oldukları yolla ilişkili olduğunu vurgulamaktadırlar. Dilin bu şekilde bilince çıkarılarak ortaklaşa bir biçimde yeniden dizayn edilmesi sürecini kavramaya yönelik soru sorduğumuzda Kadim bize şöyle bir cevap verdi:

“Bu ortamda bir dilin oluştuğunu şunun üzerinden söyleyebilirim açıkçası; şimdi kadın grubunun kurulup kurulmaması gibi bir sorun vardı. Ligin ilerleyen zamanlarında bazı erkekler kadınların taciz konusunda, kadınların almış oldukları kararlara itiraz ettiler mesela. Ama şimdi baktığımızda kadın grubu oluşuyor, eylem yapıyor, kararlar alabiliyor bu kararları lige öneriyor;

kabulleniliyor. Burada bir dilin oluşmuş olduğunu görüyoruz. Burada özel olan politiktir, saptaması ya da kadınların ayrıca kendi gruplarının olması ya da kadın beyanı esastır. İlk başka erkekler bunu pek kavrayamıyordu, bunu kendilerine karşı yapılmış bir hamle olarak görüyorlardı. Ama zamanla hep birlikte kolektif olarak bunun üzerine titredik. Toplantılarda konuştuk, birbirimize makaleler gönderdik böyle bir dil oluştu. Biraz önceki eylemi kadın arkadaşlar örgütlediler. Sadece bu konularda değil başka konularda da yavaş yavaş bir dil oluşuyor bir futbol kültürü de oluşuyor. Yani bir şut atmak eskiden çok yaygındı şimdi atılmıyor şutlar. Öyle bam güm. Şimdi şut atmamanın iki tane nedeni var: Bir, orta sahadan şut atma eril bir şey olarak tanımlandı mesela. Onun dışında, al ver paslaş birlikte takım oyunu kolektivizmi öneren zihinde de bir değişiklik yapabilen bir şey bu anlayışla şimdi şut çekilmiyorsa bu zihinde bir dil oluşturuyor aslında böyle kazanımlar var.”

Karşı Lig ortamında insanların üzerinde ortaklaştıkları, özel çağrışımları olan eylemler, sözcükler sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin Kadim’in belirttiği gibi orta sahadan kaleye şut atmak eril bir davranış olarak algılanmaktadır. Bunu, bütün Karşı Lig katılımcıları bilmekte ve kimse bu ortamda eril gözükmek istemediği için orta sahadan şut çekmemektedir. Futbol oyunu üzerinde eril dilin yaygınlıkla kullanıldığı, bu yönde alışkanlıkların olduğu bilindiği için kadınların bu anlamda denetleyici bir misyon yüklendikleri görülmektedir. Yapılan davranışın ya da kullanılan sözcüğün erillik içerip içermediğine çoğu zaman kadınlar karar vermektedirler, kadınların bu konudaki beyanı esas alınmaktadır.

Özetlersek eğer, bir arada durup belirli bir süre birlikte kalan, bir şeyler üreten, beş on kişilik grupların bile özel kısaltmalar, sadece kendilerinin anlayabileceği işaretler, sözcüklere özel anlam yükledikleri görülmektedir. Karşı Lig ortamında yaklaşık olarak altı yıldır birlikte zaman geçiren insanların dili farklı kullanmaya başladıkları görülmektedir. Örneğin erilliği, homofobiyi, bencilliği, ayrıştırıcı anlam ifade eden sözlerin kullanımı nerdeyse hiç görülmemektedir. Çünkü bu tarz anlamlar üretebilecek sözlerin kullanılması durumunda sözü söyleyen kişiyi kınama, dışlama davranışları geliştirilmektedir. Grup üyeleri tarafından, bu durumun devam etmesi gözlenirse gruptan uzaklaştırma, onunla ilişkiyi kesme biçiminde yaklaşım gösterilmektedir. Bu da göstermektedir ki Karşı Lig İnsanları dilin kullanımına önem vermektedirler.

3.2.5.4. Siyaset ve Karşı Lig

“Görünüşte siyasal olanı siyasallıktan çıkarmak, görünüşte siyasal olmayanı siyasallaştırmak. Ama hayır olmaz öyle şey yalnızca siyasallaştırılması gereken siyasallaştırılır, o kadar” (Barthes, 1990, s: 170). Bu yaklaşım Gramsci’nin üzerinde önemle durduğu, karşı hegemonya kuramında belirttiği gibi; yapılan eylemin maksatlı bir biçimde politik çerçeveye oturtulması, eylemin kendisinin mücadelenin odağına yeniden çekilmesiyle politik karşı bir duruş alanına dönüştürüleceğini vurgulamaktadır. Bu yönüyle Karşı Lig İnsanları futbol sahasında yapmış oldukları eylemliliklerini maksatlı olarak politikleştirmişlerdir. Kendilerini var eden politik zeminden beslenerek bir politikleşme, bir kültürleşme eğilimi göstermektedirler. Karşı Lig İnsanlarının futbol ve siyasetle ilgili görüşlerine baktığımızda şöyle bir açıklama karşımıza çıkmakta:

“Futbol alanı tabii ki politik, siyasal bir alan, şimdi Türkiye ligine bakalım futbol, siyaset, para iç içe geçmiş durumda ama bu gizlenmeye çalışılıyor. Başka bir pencereden de bakarsak, burada Fener maçlarına gelen insanları görüyoruz. Çoğunluğu işçi, bunu kendi çevremizde de görüyoruz. Adam işçi kendi yaşadığı sorunları konuşmak yerine bana Fener’i anlatıyor. Kardeşim sen haftada 60-70 saat çalışıyorsun ama hala geçinemiyorsun, hala Fener’i düşünüyorsun bu nasıl iş... Yani futbol bu yönüyle de insanların kendi dertlerini düşünmelerini engelliyor. (...) Futbol her yönüyle siyasetle iç içedir” (Zafer).

Görüldüğü gibi Karşı Lig İnsanları endüstriyel futbol alanlarının siyasetle iç içe geçtiğini belirterek, bu alanın kendilerine hitap etmediğini belirtmektedirler. Futbol ve siyasetin bu birleşimine karşı olarak da insanların alternatif futbol liglerine yöneldikleri görülmektedir. İstanbul’da son dönem yaygınlaşmaya başlayan alternatif futbol ligleri olarak; Efendi Lig, Gazoz Ligi gibi liglere insanların rağbet gösterdikleri görülmektedir. Benzer bir görüş dile getiren Adem, futbol ve siyaset ilişkisini şöyle anlatmakta: “Artık endüstriyel futbol kabak tadı vermeye başladı eski fanatik Beşiktaşlıydım. Gider eşek gibi de bağırırdım yani. Şimdi maçlarını bile izlemiyorum. Tiksindirici bir hal aldı keyif vermiyor. Arkadan dönen olaylar var, dolaplar var siyasi meseleler var bunların sonucunda insanlar da kendi liglerini oluşturdular”. Açıklamalardan da görüldüğü gibi Karşı Lig İnsanları endüstriyel futbolu siyasal sistemle, egemen sınıf ideolojisiyle iç içe görmektedirler bundandır ki futbol sahasında yapmış oldukları etkinlikleri, egemen siyasal bakıştan ve egemen ideolojik yaklaşımdan uzaklaştırdıkları için kendi oyunlarına

da bir siyasal misyon yüklemektedirler. Buradan yola çıkarak Karşı Lig futbol maçlarının siyasal bir amacının olup olmadığını sorduğumuzda ise şöyle bir cevapla karşılaşıyoruz:

“Yani ligin kuruluş amacı bu zaten, hayatın her alanı gibi burası da politik bir alan; burada muhafazakâr toplum yapısına karşı çıkan, değişimi isteyen mücadele eden. Görüş olarak bunlara itiraz edenlerin oluşturduğu bir topluluk. Klasik, alışlagelmiş ‘itaat et’ biçimine karşı; toplumun kabul ettiği ama doğru olmayan şeylere itaat etmeyen bir topluluk olarak görüyorum buradaki insanları. Burada açılan pankartlar hepsi güncel siyasal konularla ilgili, burada bir duyarlılık bir siyasal söylem var tabii ki de” (Zafer).

Endüstriyel futbolun egemen siyasal sistemle iç içe olduğu gibi Karşı Lig’inde muhalif siyasal yapıyla iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Yani ideolojilerin insanların üretmiş oldukları bütün hayat pratiklerine bir şekilde yansımış olduğunu görmekteyiz. Karşı Lig İnsanlarının futbol sahasında olmalarının siyasal bir yönü olduğunu dile getiren Gaykut, bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle görüş sunmaktadır:

“Futbol alanı siyasal bir alandır aslında toplumsal cinsiyet açısından bir mesaj veriyoruz. Burada kendimi yanlarında daha rahat hissedebileceğim insanlarla tanıştım. Kendi kimliğimi daha güçlü kılacağımı düşünüyorum. Bu şekilde kendim gibi insanlarla dayanışma içerisinde oldukça kendi kimliğime olan güvenim, bağlılığımın artacağını düşünüyorum. Bana dayatılanlara karşı bir şeyler yapabilmek için buradaki insanlardan da öğrendiklerimle daha anlamlı bir karşı duruş sergileyebilirim” (Gaykut).

Kuir bir insan olarak futbol alanının siyasal olmasını toplumsal cinsiyet boyutuyla değerlendirmektedir. Bir endüstri olarak geliştirilen futbol oyununun erkeğe ait bir oyun biçimi olması, gelişen egemen siyasal ideolojiye karşı bu alanda futbolun cinsiyet tekelinden çıkarılmasıyla ilgili yapılanların siyasal içerikli olduğu vurgulanmaktadır. Egemen kültür içerisinde kabul görmeyen ötekileştirilen kimliklerin birlikte olup güçlendiklerini belirterek, kendi kimliklerine olan bağlılıklarını da güçlendirdikleri anlaşılmaktadır.

Karşı Lig İnsanları eylemliliklerinin politik bir yanının olduğunu savunmaktadırlar. Böylelikle spor üzerinden bir anlam üretip, ürettikleri anlamında politik manada egemen kültürel yapıya bir direniş oluşturduğu görüşünü savundukları görülmektedir. Konuyla ilgili görüşme yapmış olduğumuz Pezkovi, görüşlerini şöyle anlatıyor:

Burası aynı zamanda bir politik lig. Ne kadar sosyal, sporsal faaliyet olarak görülse de politik yanı daha ağır basıyor. Farklı alanlarda etkinliklere yaparak bu politik yönünü korumuştur. İlk olarak burası Gezi'den sonra birlikteliğimizi koruyalım dağılmayalım gibi düşünülerek burası diri tutuldu devamında farklı alanlarda yapılanlarla zenginleştirildi. Ve bu şekilde sürmesi benim ilgimi çekti. (...) çünkü yok sayılmış kültürlerin veya yok sayılmış yaşam farklılıklarının bir arada bulunduğu bir ortam sonuçta biz politik anlamda da mücadelemizi sürdürmeye çalışıyoruz bu alanda, burası da politik alandır. Özellikle maç öncesinde açılan pankartların çoğunu politik anlamda mesaj veriyor. Birkaç ay önce Sarı Yelekliler'e destek amaçlı kullandık. Geçen hafta verilmeyen mazbataya değindik. Bizim burada ne kadar sosyal, kültürel, sporsal faaliyet gerçekleştirsek de bunlar politik çerçevede gerçekleşiyor.

Görülmektedir ki futbol bir amaç olmaktan öte bir araç olarak Karşı Lig İnsanlarının politik görüşlerini yansıtabileceği bu alanda kurmuş oldukları sosyal ilişkiler üzerinden siyasal düşüncelerini tartışabilecekleri bir alan görevi görmektedir. Gezi eylemleri sürecinden sonra marjinalleşerek kamusal alanda politik bir söylem geliştiremeyen insanların oyun alanını kullanarak kamusal alandan kopmadan siyasal düşüncelerini bir tarz yoluyla dile getirdikleri görülmektedir. Böylelikle kamusal alan olan futbol sahasını politikleştirmişlerdir.

3.2.5.5. Herkesin Katıldığı Karar Mekanizması

Karşı Lig ortamında göze çarpan önemli noktalardan bir tanesi de insanların grup içerisinde yapmış oldukları görev dağılımlarında ya da organize etmiş oldukları etkinliklerde yapılan işlerde kesinlikle bir uzmanlaşma, profesyonelleşmenin oluşmasının istenmiyor olmaları. Bu yönüyle sürekli bir dönüşüm içerisinde olarak görev paylaşımlarının yapıldığı görülmektedir. Kapitalist sistemin tek tip, profesyonel insan mantığıyla kişileri kendi kendilerine yabancılaştırma mantığına karşı bir önlem olarak böyle bir yaklaşım içerisinde oldukları, kendi aralarında yapılan tartışmalarda göze çarpmaktadır.

Bütün takımlar eş kaptanlık sistemiyle dönüşümlü olarak ikişer temsilci seçmektedirler. Görüldüğü kadarıyla kaptanlık için en çok da kadınların görev almasını istemektedirler. Kadınların karar mekanizmasında yer almaları ligin kültürünün daha

güçlü olmasını sağlayacağı düşüncesi hâkim birçok kimsede. Lig içerisinde yaşanacak herhangi bir olumsuz durumda kadın iradesinin daha çok ön plana çıkması için bir kadın grubu kurulduğu görülmektedir. Karşı Lig içerisinde yaşanılacak herhangi bir olumsuzluk durumunda Karşı Lig Kadın Grubu ve eş kaptanların yaptırım uygulama yetkisine sahip olduğunu görmekteyiz. Böyle bir yetkilendirmenin neden yapıldığını sorduğumuzda, grubun geniş katılımcı sayısının olması ve verilecek her kararda bu insanların katılımını sağlamak amaçlandığını belirtmektedirler. Grubun sayısının fazlalığı ve birçok insanın belirli dönemlerde özel nedenlerinden dolayı katılım gösteremediği toplantılara, kaptanlar aracılığıyla fikir beyan etmesinin sağlanması amacının taşındığı yanıtını aldık. Karşı Lig İnsanlarından Kadim, lig içerisinde ortak karar alma mekanizmasını şöyle anlatmaktadır:

“Aslında insanlar bir araya geldiklerinde, hiyerarşik bir düzlem kurulmadığında, herkes kendi fikrini ortaya koyduğunda çok zengin bir şey ortaya çıkmış oluyor. Fikirselsel ve eylemsel hat. Bir alan çıkmış oluyor. Yeldeğirmeni Dayanışmasında önce çok küçük bir grupla başladık. Sonra büyüdü işgal oldu Türkiye'nin gözü buraya döndü. Buraya dönerken birçok insan geldi ve her bir insan bir sürü fikirle geliyor. Bir sürü yaratıcı düşünceyle geliyor, bir sürü yaratıcı deneyimle. Onlar konuşuluyor. Form notları bazen sayfalarca öneriyle doluyordu. Onların hepsi çok değerliydi. Hepimizi fikirselsel olarak eylemsel olarak büyüttü. Olgunlaştırdı. Tabi ki olumsuz şeylerde oldu. Olumsuzluklar da mücadelenin bir parçası olarak değerlendirmek gerekiyor. Bazen çözemeyebiliyoruz sorunlarımızı. O anlamda işgal evlerindeki o etkileşim çok kuvvetlendirdi. Benim bazen hiç düşünmediğim bir şeyi başkası düşünüyordu ve yapıyorduk. Aslında her bir öneri geldiğinde herkes onu olgunlaştırıyordu. Ondan sonra bu işler yapılıyordu. Örneğin, sinema gösterimi yapılıyordu. Örneğin; yeteneği var matematik biliyor, fizik biliyor çocuklara ders veriyor ya da İngilizce biliyor ders veriyor mahallenin çocuklarına. Yani böyle şeyler. Orada bir araya gelenler işçi sınıfının mücadelesinin yükseldiği zaman o grevdeki insanlarla dayanışmaya başlandı. Orada da bir işgal fabrikası oldu. Mahalledeki dayanışmalar bunu örgütleyebildiler ya da ne bileyim bir sürü işçi eylemine katılmaya başladılar. Kadınlar kendilerine güvenilir bir alan inşa etmeye başladılar. Bir sürü evde şiddete maruz kalmış kadınlar bu alana geldiler. Bütün bununla aslında mahalledeki bir insan öneri yaptığında bütün diğer insanlar bunu hemen örgütlemeye çalışıyorlardı. Yaşlı insanlar vardı. Mahallede onlar gelip gitmeye başlıyorlardı. Böyle etkileşimler oluyordu. Bu etkileşimler gerçekten hiyerarşinin kurulmadığı yerlerde insanların kendilerini iyi ifade ettikleri yerlerde bir zenginlik olarak görülmeye başlandı. Bu da aslında çoğulculuğu korumaya yönelik şeyimizin olması gerek. Karşı

Lig’de bir çoğulculuğun olduğu bir yer bu kadar uzun yaşamasının nedeni hiyerarşinin olmaması burada.”

Yukarıda söylenenlerden anlaşılabilirdiği gibi hiyerarşik yapının olmaması bireylerin toplumsal sorunlar karşısında daha duyarlı ve üretken olmalarına sağlamaktadır. Bu duyarlılık ve üretkenlik Karşı Lig İnsanları’nın dayanışma gösterdikleri alanlarında çok fazla olmasını da sağlamaktadır. Örneğin dayanışma gösterilen alanların bu kadar farklı olması birçok fikrin dile getirilebildiği bir alan olduğunu göstermektedir. Kadın haklarıyla ilgili sorunlara gösterdikleri dayanışma örnekleri, aynı şekilde işçi hakları, hayvan hakları, çevre sorunları, mahalleleriyle ilgili sorunlara, duyarlılık gösterilmesi alanda çok sesliliğin bir göstergesidir.

Sınıf eksenli geliştirilen ilişkilerle biçimlendirilen genel kültürün içerisinde insanların hiyerarşik ilişkiler kurmaları düşüncelerini, eylemliliklerini rahatça gerçekleştirememelerini sağlamaktadır. Hiyerarşik yapı tek tip düşünce biçimini dayatmaktadır. Üssüne itaat etmek üzerine kurulan bu anlayış sınıflı toplumda ortaya çıkan baskın düşüncenin egemen sınıfın ideolojisine dayanmış olduğu gerçeğini de açığa vurmaktadır.

Kadim, ligin bu kadar süre büyüyerek devam etmesi ve yaygınlaşmasını lig ortamında hiyerarşik bir düzlemin olmamasına, yapılan etkinliklerde futbol oyunun üretiminde geliştirilen ilişkilerde hiyerarşik bir yapının olmamasına bağlamaktadır. Lig içerisinde alınacak herhangi bir kararda bütün herkesin özellikle onayının alınmasına özen gösterilmektedir. Yapılan toplantılarda dile getirilen fikirler not edilerek, teker teker tartışmaya açılmaktadır. Yapılan tartışmalar sonucunda öne çıkan fikirlerin hayata geçirilmesi için yapılması gerekenler gönüllülük esası ve dayanışma esası göz önünde bulundurularak hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Uygulamaya sokulmaya çalışılan herhangi bir görüşe katılmayan insanlar olması durumunda bu fikir tekrar tekrar tartışılmaya açılarak ligin manifestosuna, ilkelerine, kültürüne uygunluğu yeniden gözden geçirilerek birlikte yeniden karar almaya çalışmaktadırlar. Böylelikle genel toplumsal yapı içerisinde hiyerarşiler üzerine kurulan ilişkilerin ve bu ilişkilerin şekillendirdiği egemen kültürü reddeden, anti-hiyerarşik bir kültürel biçim oluştuğu görülmektedir. Karşı Ligin bu anti-hiyerarşik yapısı sistem karşıtı, muhalif alt kültür özellikleriyle de bağdaştığını göstermektedir.

3.2.5.6. Spor Alanının Ücretsiz Oluşu

Endüstriyel spor ortamlarına katılım genellikle ya ücret karşılığında o işi yapan bir işçi olarak ya da ücret ödeyerek spor alanını kullanarak spor yapmak veya ücret ödeyerek izleyici olarak katılım gösterme biçiminde gelişmiştir. Yapılan sporlara işçi olarak katılım gösterenlerin dışında katılım gösterenler çoğu zaman bir birim zaman üzerinden ücret ödeyerek bu aktivitelere katılabilmektedirler. Karşı Lig maçlarının yapılmış olduğu Kalamış Parkındaki futbol sahalarına herhangi bir ücret ödenmemektedir. İleri Haber sitesinin Karşı Lig İnsanları'yla yapmış olduğu röportajda sahanın ücretsiz olarak kullanılmaya başlanması sürecini şöyle anlamaktadırlar:

“Saha bulmak, sahanın büyüklüğüne göre takım kadroları oluşturmak gerekiyordu. Büyük sahaların hiçbirinde yer yoktu. Ligi oluşturanlar işgal etmek için boş alan arayışını dillendirmeye varacak kadar cüretliydi. Hatta boş, kullanılmayan, saha olabilecek yerlere baktık. Ne de olsa zaman işgal zamanıydı. Yeldeğirmeni Dayanışması katılımcıları olarak her hafta Kalamış'ta oynadığımız için orasını önerdik. İki saha yan yana olduğu için organizasyonun aynı gün içinde birkaç saatte bitebilmesi mantıklı bulundu. Ama paralı oynamak istemiyorduk. Kadıköy Belediyesi ile görüştük. Her sezon sosyal bir proje yapmak şartıyla sahanın parasız olması, projenin maddi kısmı lig takımlarından karşılanması sağlanacak şekilde teklif sunduk. Kadıköy Belediyesi teklifi olumlu buldu” (İleri Haber, 2019).

Görülmektedir ki Karşı Lig ortamında sporun ücretsiz bir biçimde yapılmasına özel önem gösterilmektedir. Diğer türlü spor alanın ücretli olması durumunda eleştirdikleri endüstriyel yapının tüketicisi konumunda olacaklardır. Ve tüketim biçimleriyle endüstriyi yeniden üretmiş olacaklardır. Alt kültür insanları yapmış oldukları eylemliliklerin her şekliyle direnç yüklü olabilmesi için yapmış oldukları eylemliliklerin birilerine kar sağlamaması gerektiğini de düşünmüşlerdir.

Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak Karşı Lig İnsanları'yla yapmış olduğumuz görüşmelerde, Karşı Lig İnsanları'nın sadece ihtiyacı olanla dayanışmak amaçlı, gönüllülük esasınca ücret toplandığını belirtmektedirler. Buradan toplanan ücretlerle bir dönem Diyarbakır'daki çocuklara giyecek yardımı, bir dönem Soma madeninde yakınlarını kaybeden çocuklarla dayanışmak amaçlı kullanıldığı, hayvan barınakları için kullanıldığı, LGBTİ'li bireyler için oluşturulan misafirhane için yardım yapıldığı, köy okulları için yardım yapıldığı, 2000 yılı açlık grevlerinde engelli kalan insanların kurmuş

olduğu derneğe yardım yapıldığı, çocuk şenliği düzenlemek gibi konularda para toplanıp dayanışma sağlandığı belirtilmektedir. Bu yapılanlardan da görülmektedir ki; Karşı Lig ortamında dayanışma ve birlikte hareket etmek mantığıyla bir direnç ağı geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Karşı Lig spor kültürü anti-ticari, anti-endüstriyel bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle egemen spor kültürünün karşısında yer almaktadırlar. Böylece profesyonel spor kültüründen arındırılmış, ırk, yaş, sınıf, cinsiyet gibi konular üzerinden egemen spor kültürünün homojen yapısına karşı çok çeşitli heterojen bir insan topluluğunun, kimlikler nezdinde sosyo-kültürel acıdan toplumsallaştıkları bir kültürel alan olma özelliği göstermektedir Karşı Lig ortamı.

3.2.6.Alt Kültürde Cinsiyetçilik

Eril ve dişil bedenler üzerinden cinsiyetlendirilen toplumsal kimliklerin, kadınlık ve erkeklik durumlarının iş bölümü vasıtasıyla oluşmasıyla, bu kimlikler toplumsal düzenin gerçekliğine sokulmuştur. Bundandır ki eril düzen doğal, olağan, baştan beri böyle olan olarak görülür. Kadın ve erkek arasındaki ilişkiler de erkeğin tahakkümü doğal görünür (Bourdieu, 2018, 23). Bu süreçte oluşan egemen yapı; mitlerle, erkek tahakkümünü yaşamın her alanında örmeye çalışmaktadır. Genel toplumsal kültürde bu örüntünün yaşatıcısı konumundadır. Karşı Lig alt kültüründe, bu eril yapının birçok yönüyle işletilmemesi bu alana bir direnç misyonu yüklemektedir. Buradaki direnç uzun soluklu ve sistemin bütün hatlarını tehdit eden bir direnç değildir. Bir alanda kendi içinde var olma direncidir.

Ayrıca Karşı Lig ortamında egemen kültürün ve egemen spor kültürünün eril biçimine karşı kadınların ve çeşitli cinsel kimliklerin daha görünür kılınması, bütün Karşı Lig İnsanları'nın ataerkil düzene karşı göstermiş oldukları eleştirinin bir sonucu olarak hareket için de ön plana çıkardıkları görülmektedir. Eş zamanlı olarak Karşı Lig içerisinde, kadınlara pozitif ayrıcalık gösterildiği yaşanan herhangi bir sorunda kadının beyanının esas alındığı görülmektedir. Nitekim Karşı Lig Kadınları olarak kendi aralarında çeşitli etkinlikler, eylemlilikler örgütledikleri görülmektedir. Bu etkinlikler ve

eylemlilikler genel olarak ülke gündeminde olan, yaşanmış kadın cinayetleri, kadına şiddet, cinsel taciz, cinsel kimliklere hakaret veya kadının ve eril olmayan diğer cinsel kimliklerin toplum içerisindeki konumunu kötü yönde etkileyebilecek herhangi bir olay ya da siyasi meselelerde, bu konu hakkında Karşı Lig Kadınlarının özel düşüncelerini dile getirmek için basın açıklaması, saha içerisinde açılan pankartlarla dile getirdikleri görülmektedir.

Egemen kültürde kadınlık kimliğinin, dişil beden cinsel değerlendirilmeleriyle ön plana çıkarılmasına karşın Karşı Lig ortamında bu anlayışa karşı kültürel ve politik anlamda kadınlık kimliğini, hayatın her alanında yer alabilecek “birey” olmak üzerine inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum Karşı Lig kültürünü egemen kültürle çakışan bir alt kültür olduğunu göstermektedir. Böylece kadın haklarını sorgulayan, kadınların toplumsal yapı içerisinde, cinsel kimlikleri üzerinden yaratılan eşitsizlikleri ya da kadının tahakküm altında olduğu yaşam modeline karşı başlatılan; kültürel, politik direnişin olduğu bir hareket tarzı benimsedikleri görülmektedir.

Karşı Lig ortamında kadınların kendi aralarında kurmuş oldukları dayanışma ağı üzerinde örgütlenip, mücadele alanları oluşturma çabaları cinsel kimlikleri üzerine yoğunlaşan baskıyı kırmayı amaçladığı fark edilmektedir. Bu durum feminizmin iki temel görüşü ile de paralellik göstermektedir. Kadınlar cinsiyetleri nedeniyle toplum içerisinde karşı cinslerine karşı dezavantajlı durumdadırlar; bu dezavantaj kadınların mücadeleleriyle ortadan kaldırılabilir ve kaldırılmalıdır görüşü üzerine hareket etmektedirler (Heywood, 2007, 289). Karşı Ligi oluşturan ideolojinin proleter kökenine rağmen kadınların kurtuluşu feminist düşüncenin bakış açısıyla geliştirilen mücadele yönteminde aranmakta olduğu görülmektedir. Alt kültürlerin kimlik eksenli sembolik mücadele biçimi benzer bir biçimde Karşı Lig kültüründe de ön plana çıktığı görülmektedir.

Öte yandan alt kültür insanları her şeyi tarza büründürme bildikleri gibi eleştiri anlayışlarını da mizahi bir tarza büründürmüşlerdir. Ne de olsa farklı olmak gerek çünkü alt kültür yaptığı eylemin, anlam üretme süreciyle ilgilenmektedir. Anlamı doğru biçimde üretip mesajı iletmek için tarzın sınırsız anlam üretme özgürlüğünden faydalanmaktadırlar. Karşı Lig kadınları bu mizahi dili kullanarak pankartlar hazırlamaktadırlar. Araştırma sürecinde görülen, kadınların sahaya çıkarken açtıkları iki

pankart bu mizahi dile örnek teşkil etmektedir: “Komşular yetişin baldırı çıplak top oynuyorlar”. “Baldır bacak koşturuyorum fileleri coşturuyorum” şeklinde açılan iki farklı pankartla genel toplumun muhafazakar bakışını mizahi bir dille eleştirmektedirler.

3.2.6.1. Kamusal Alan ve Kadınlar

Ataerkil toplumlarda kamusal alan daha çok erkeğin hakimiyetinde olan bir alandır. Ve kadının bu alandaki konumu sürekli tartışılmaktadır. Kamusal alan insanların kendilerini ilgilendiren konular hakkında kararlar aldıkları, Karşı Lig Kadınları için futbol sahasında oynanan oyunla kendi yaşam pratiklerinin bir parçasını yaşatabilecekleri bir alan olarak görmektedirler.

Karşı Lig’de, oyunun üretim biçimi Karşı Lig alt kültürünün ebeveyni olan sınıf temeli direniş ideolojisinin de yeniden üretimini sağlamaktadır. Oyunun üretiminin kazanmak üzerine kurulmaması oyuna atfedilen anlamı da kapitalist ideolojiden farklı bir ideolojik temele oturtmaktadır. Bütün cinsel kimliklerin ana karakter olarak sahada yer alması; kurulan ilişkiler ve söylemlerin de değişmesini sağlamaktadır. Bütün güç biçimlerinin erkeklikle ilişkilendirilmesi (siyasal güç, tanrısal güç, fiziksel güç, iradi güç gibi) spor alanlarında da erkeğin hakimiyetini sağlamaktadır. Bir kamusal alan olarak spor alanlarında erkeğin bu hakimiyeti, kadının kamusal alanda daha az yer almasına sebebiyet vermektedir. Karşı Lig ortamında kadının bu şekilde kamusal alanda söz sahibi olabilmesi, kadınların kendi söylem pratiklerinin de üretilmesine olanak tanımaktadır. Medya, kadınların kamusal alan pratiğini şöyle özetlemektedir:

“Genelde işin en alt kısmında güç var. Güç dediğimiz erkle alakalı bu endüstriyel takımların birçoğu kendilerini bunun üzerinden var ediyorlar. İşte kendi aralarındaki çekişmelerin aslında çoğu da bu güç çekişmesi ve bu çekişmeyi herkese açık alanlarda yapıyorlar. Futbolda herkese açık alan, bu çekişme futbolda da var. Erkle alakalı bu güç gösterme durumu her yere sirayet etmiş durumda. Büyük bir çoğunluğun, taraftarların açısından da oyuncular açısından da ya da daha üst kısımların da böyle olduğundan bahsedebiliriz. Genelde birbirleriyle, işte sloganlarında bile bunu görebiliyoruz. Sürekli cinsiyetçi söylemler bunun sürekli güce dayandırılması durumu cinsiyetçi söylem sanki bir insanı bir başka insan üzerine çıkarabilecek

bir güçte olması durumu. Böyle bir genel algı zaten var. Mücadele alanında bununla da uğraşmak ya da mücadelenin bir kısmında enerjini buna harcamak çok önemli bu noktada.”

Toplumla ilgili konuların konuşulup genel bir kanının oluşturulduğu yaşama alanları olarak kamusal alanlarda var olmak kadınların toplumla ilgili konularda söz sahibi olabilmelerini sağlamaktadır. Medya'nın açıklamasında da görülmektedir ki kamusal alanda olmak kadınlar için mücadele verilmesi gereken bir alandır. Çünkü genel toplumsal dilin, anlamın olduğu yerler kamusal alanlar olarak erkeğin hakimiyetine bırakılmayacak kadar önemli görülmektedir. Kadınlar için kamusal alanda olmak kendi söylemini üretmek genel toplumsal dilin ve anlamın dönüştürülebileceğini de göstermektedir. Örneğin Karşı Lig ortamında üretilen futbolun dili ve anlamı kadının kamusal alan olan Kalamış Parkında erkekle birlikte olmasıyla dönüştüğü görülmektedir. Kadının kamusal alanda olmasının önemine değinen Gaykut, şöyle belirtiyor:

“Kadınlar sokakta, parkta, futbol sahasında, bankada, mecliste kadınlar hayatın her alanında olmalı bizden bekleneni değil bizim yapmak istediğimizi yapmamız açısından hayatın her alanında olmalıyız. Karşı Lig bu açıdan biz kadınlara rahat spor yapıp sosyalleştiğimiz bir ortam sunuyor. Kadınlar bunu yapabiliyor. Kadının özgüveni oluyor. Kadın evinde kalmalı görüşünü yıkıp bu alanlarda da kadınların her şeyi yapabileceğini göstermek ve kadınları hayatın her alanına dahil etmek. Aslında kadınlar kendi mücadeleleriyle kendilerine bir yaşam alanı açıyorlar denebilir. Yani burada yaptıklarımız bir bakıma toplumun kadınla ilgili bakışını da değiştiriyor. Hiçbir şeyin bir cinsel kimliğin tekelinde olamayacağını gösteriyor. Karşı Lig kadınların kendilerinin daha güçlü hissetmelerini sağlıyor. Çünkü kendini güçlü bir kalabalığın, güçlü bir örgütlülüğün içerisinde var edebilmek bazen tek başına olmaktan daha iyi hissettirir. Bu sosyolojik aynı zamanda psikolojik bir şey o yüzden birlikteyiz gibi bir psikolojik durumu kişilere daha doğrusu kadınlara da yansıtıyor.”

Açıklamadan da anlaşılmaktadır ki Karşı Lig kadınları kamusal alanda olmayı ve kendi yaşam pratiklerini sergilemeyi bir direniş biçimi olarak algılamaktadırlar. Bu direnişin gücünü de birlikte olmaktan aldıkları anlaşılmaktadır. Karşı Lig ortamında oluşan kültür kadının kamusal alan olan futbol sahasında spor yaparken edinmiş olduğu öznel deneyimle “kadın”lık kimliğini daha güçlü kıldığı anlaşılmaktadır.

3.2.6.2. Söylemi Üretmek ve Pratiğe Dökmek

Karşı Lig ortamında herkesin katıldığı ve söz söylediği demokratik ortamın sağlanmış olması bu alanda üretilen içerik ve söylemlerin çok çeşitli olmasına fırsat sunmaktadır. Geliştirilen söylemler daha çok kapitalist düzenin işleyişine karşı işçi sınıfının, hayvanların, doğanın savunulması ve kadınların, farklı cinsel kimliklerden insanların ataerkil yapı karşısında özgürlüğünü savunmaya yönelik olduğu görülmektedir.

Yapılan gözlemlerde de saha içerisinde en çok dikkat edilen konulardan birisi de söylemlerin nasıl üretildiğiyle ilgiliydi. Yapılan gözlemlerde Karşı Lig alt kültürü insanların bu konuya çok dikkat ettikleri gözlenmiştir. Lig içerisinde yer alan Karşı Radyo takımının organik bir bağla bağlı olduğu, Karşı Radyo kanalının radyo programlarında sıklıkla sözcüklerin kullanımının önemine değinen programlar yaptıkları görülmüştür. “Kelimeleri Çekiştiriyoruz” başlığıyla yapılan programlarda, sözcüklerin kullanılış biçimlerinin, sözcük seçimlerinin, sözcüklerin cümle içerisindeki sıralamalarının hepsinin tahakküm ya da direnç ağırları örnek için önemli olduğunun altının çizildiği görülmüştür. Bundandır ki direnç göstermek için ilk başta sözcüklerin nasıl kullanıldığına ve oluşan anlamlara özel önem göstermektedirler. Doğru şeyi düşünmek için doğru dili kullanmak, “yani düşüncelerimiz sürekli olarak dil içinde geçer, dille berraklaşır, dille gerçekleşir” (Akarsu, 1998, 37), bundandır ki karşı ligde dili bir arındırma, dilin kullanımına özel önem gösterme durumları kendi aralarında geçen toplantılarda sıklıkla tartışılmaktadır. Toplantı esnasında gözlemlenen dilin kullanımının kadınlar açısından direniş biçimi olduğu savunusunda bulunan Medya’ya kullanılan dili neden önemseydiğini sorduğumuzda şu şekilde cevap verdi:

“Evet sağlıyor; çünkü her anlamda zemin itibariyle ya da pratik itibariyle alternatif bir çizgide olduğumuzu düşünüyorum. Bütün rahatsız olduğumuz erk düzen ya da eril zihniyet dediğimiz o meselenin tabanında en önemli olan mesele söylemlerse eğer ben burada bu belki en küçük örneği ama söylemler üzerinden rahatsız olmadığım için burası benim için artı on önde olmuş oluyor. Çünkü söylemlerin pratiğin zemininde olduğunu düşünüyorum. İşte cinsiyetçi söylemlerin ya da şakaların aslında cinsiyetçi bütün o pratiklerin zemininde olduğunu düşündüğümüzde ya da piramit gibi düşündüğümüzde bugün kadın cinayetleri dediğimiz ya da politik olarak nitelendirdiğimiz sistematik olarak söylemlerle beslendiğini düşündüğüm için bu

alanda futbol dediğimiz bu sadece küçük bir boyutu ama bana umut veren bir noktada çünkü pratiğin bir tık öncesinde söylemler var. Ben burada bu söylemlerin olmamasından dolayı ve yeni söylemlerin üretilmeye çalışılmasından dolayı keyifle maç izleyip oynayabiliyorum. Bu yüzden burada kendimi var edebilirim ya da burada kendini var edenlerle ortaklaşabilirim. Erilliğin bu kadar yoğun yaşanması kadının bu alanda var olabilmesi söylemden öte biraz da pratiğe yansıma değil midir? Yani zaten mesele aktif olabilmek bir şeyleri harekete geçirmek politik olmak da bu demektir zaten. Evet politik olmak söylemle başlayabilir ama aynı zamanda yaşama ne kadar yansıtabiliyoruz ya da yaşam içerisinde ne yapabiliyoruz. İşte bunun kültürel ya da aktivite üzerinden baktığımız zaman en güzel en tatlış örneği belki de bu futbol kültürü. Çünkü ana akım takımlardaki saldırgan eril kültürün yine söylemlerle bağlantılı olarak o pratiğe de yansımış olan o hırçın halleri rantı, ayrımcılığı, ötekileştirmeyi...”

Karşı Lig İnsanları söylemlerin pratiğin zeminini oluşturduğunu savunmaktadırlar. Dilin kullanımının insanların birbirleriyle etkileşiminde önemli bir yeri vardır. Üretim biçimi üzerinden oluşturulan örgütlü ilişkiler dilin de üretiliş biçimini belirlemektedir. Böylelikle dilin kullanımı egemenlik altına alma ve egemenliğe karşı direnişin yeniden örgütlendiği bir yer olma özelliği göstermektedir. Dil düşüncenin yapısını ve oluşturulmak istenen anlamın karakterini belirleyebilmektedir. Kullanılan dil o alanda oluşacak düşünce biçimini de belirlemektedir. Bundandır ki alt kültür grupları genel kültürel yapı içerisinde kendilerini ifade ediş tarzları ve kullandıkları dil yoluyla farklılaşabilmektedirler. Bu farklılaşma alt kültür grubu içerisinde oluşturulan ilişkilerin dile yansımasıdır. İlişkilerin farklılaşması dil ile üretilen anlamında farklılıklar kazanmasını sağlamaktadır. Böylelikle alt kültürler egemen kodlarla üretilen dilsel anlamı yıkıp sözcüklere yeniden bir anlam vermektedirler. Alt kültürde dilsel anlam alt kültür insanların sergiledikleri eylemlilikler sürecindeki ilişki biçimlerinin oluşturduğu sosyalleşme sürecinde oluşmaktadır. Örneğin Karşı Lig ortamında bazı kelimelerin anlamlarının üzerinde ortaklaştıkları görülmektedir: “Tatlış, minnoş, deli” gibi sözcükler üzerinden ortak bir anlam kurulmuştur. Böylelikle kendi spor yapış biçimlerini dilsel anlamda da bir anlamlandırmaya tabi tutmaktadırlar.

Yukarıdaki konuşmasının devamında Medya: “Yani dili kullanmak önemli, biz bunun bir nebze bilincindeyiz. Burada kendi ortamımızda, kendi söylemimizi de güçlendiriyoruz. Kendimiz de buradan bir şeyler öğreniyoruz”. Yapılan gözlemlerde de görülen şudur ki Karşı Lig alt kültürü ortamında yeni kimlikler oluşturulmaktadır.

Oluşturulan yeni sosyalleşme alanı olarak futbol alanı ve bu alanda yer alan insanların başka alanlarda da geliştirmiş oldukları ilişkilerde kadınlık kimliğini, LGBT-İ bireylerin kimliğini kendi aralarında güçlendirdiği görülmüştür. Bu anlamıyla erilliğin karşısında öteki olan cinsel kimliklerin yeniden üretimi, güçlendirilmesi, toplumsallaşmasını sağlanmaktadır.

3.2.6.3. Karşı Ligin Cinsiyetçiliğe Karşı, Karşı Hegemonyası

Bir grup insanın sporsal eylemliliklerini maksatlı olarak politik karşı duruş alanına dönüştürerek bu alanda kurmuş oldukları ilişkiler üzerinden oluşturdukları kültürel yapıyla hem egemen kültürün hem de egemen spor kültürünün karşısında ezilen sınıfın özelinde kadınların direniş kültürünün yaşatılmasıyla bir karşı hegemonya oluşturmaktadır. Gramsci, “Hapishane Defterleri”’nde egemen kültürün hegemonyasına karşı, egemenlik altındaki sınıfın kültürel anlamda karşı hegemonya başlatarak direniş ortaya koyabileceğini vurgulamaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz Gramsci’nin karşı hegemonya fikrinden yola çıkarsak Karşı Lig alt kültürünün oluşturmuş olduklarıyla; belirli ölçülerde egemen futbol kültürüne karşı, karşı bir hegemonya geliştirdiğini görmekteyiz. Futbol dilinin yeniden kurgulanması, alanda var olmanın kadınlar için ideolojik bir gereklilik olarak görülmesi ve bunun üzerine örülen kültürel motiflerle Karşı Lig alanında kadınların öznel deneyimlerinin eril kültüre karşı direnç sağlaması önemlidir. Kadının, kamusal alan olan Kalamış Parkı’ndaki futbol sahasında edinmiş olduğu öznel deneyimlerine bakalım:

“(...) toplumda sınıflandırılmış birçok şeye karşı olduğu için Karşı Lig; cinsiyetçiliğe, ayrımcılığa, türcülüğe, milliyetçiliğe karşıyız. Bütün bunlar endüstriyel futbolun içerisinde var. Özellikle biraz önce Fenerbahçe-Galatasaray maçı için toplanan taraftarlar birçok cinsiyetçi küfürler ettiler. Oradan geçen teyzeler olanları cıkcıkıldılar ve onlara nasihatler ettiler. Onlar dinlediler ama ‘aman işte teyze!’ der gibi yine devam ettiler. Bu dili oluşturan bence erklik. Böyle bir söylemde bulunacağım ama futbolda bence kemikleşmiş bir düşünce var bence: Aaaa! -kadın bile demiyorlar- bayanlar futbol mu oynar? Zaten eril şiddet dediğimiz şey bununla bağlantılı az çok. Cinsiyetçi söylemler, ayrımcılık... Daha çok bu sporu erkeklerin yapabilecekleri, daha güçlü oldukları, daha atik oldukları, reflekslerinin daha güçlü olduğu gibi. Aslında burada hem bunu

kırıyoruz bu da bir teşvik, motivasyon hem de birçok kadın için. Burada güzel şeyler başaran kadın arkadaşlar var. Erkekler de bu şekilde birlikte güzel işler çıkardıkça bu oluyormuş ya diyorlar. Kadınlar burada, bu şekilde kendi yapabileceklerinin gücüne varıyorlar. Birbirlerinden güç alıyorlar” (Gaykut).

Egemen spor kültürü alanında ortaya konulan pratik ve söylemlerin cinsiyetçi, türcü, milliyetçi biçimlerde olduğunu vurgulayan Gaykut, bütün bunların erklikle alakalı olduğunu savunmaktadır. Bundandır ki kadınların spor alanında ortaya koymuş oldukları bu pratiğin erk yapıya bir karşı duruş olduğu fikrindedirler. Karşı Lig ortamında kadınların ortak bir duruş sergilemeleri özgüvenlerini artırmıştır. Böylelikle kamusal alanda kendi yaratmış oldukları kimliklerine özsaygıları arttığı gibi Karşı Lig kimliğine bağlılıkları da artmıştır. Kadınların kısmen de olsa örgütlü bir biçimde hareket etmeleri kamusal alanda kendi kimlikleriyle varlık göstermelerini sağlamıştır. Bu şekilde kadınların kamusal alanlarda edinmiş oldukları deneyimleri yaşatabilecekleri ve deneyimlerini etkileşim kurabildikleri çevrelere yaymaya çalışması bakımından da önemlidir. Sistemin insanların yaşam alanlarına hegemonik sızmalarına karşı; Karşı Lig kadınları, yeni bir karşı hareket alanı olarak sahadaki deneyimlerini insanlara aktararak karşı bir hareket başlatmaktadırlar. Karşı Lig’in, karşı olduğu şeyleri Zeuran şöyle açıklamaktadır:

“Karşı Lig’in logosunda, isminden de belli olduğu gibi endüstriyel lige, cinsiyetçiliğe ırkçılık, türcülüğe vs. bunların hepsine karşı bir topluluk. Biz kendi çevremize anlattığımız zaman Karşı Lig’i, onlarda da bir farkındalık oluşturuyoruz. Hem topluma hem çevremize bu mesajı veriyoruz. Biliyorsunuz bu tarz değişimler küçükten başlar. Biz öğreniyoruz, bizim çevremiz öğreniyor, onların çevresi öğreniyor. Burası bu anlamıyla bizim de bir şeyler öğrendiğimiz, kimliğimizi rahatça yaşayarak kendimizi tanıdığımız bir yer. Bu şekilde pratik içinde öğrendiklerimizle biz de etrafımıza, “bak böyle olabiliyor” diyoruz. Bu şekilde amacına uygun olarak her geçen zaman daha büyüyerek devam eden bir sosyal mesaj var yaptıklarımızda.”

Benzer bir açıklama yapan Gaykut:

“Sokakta var olmak bile bir başkaldırı olarak değerlendirilebilir. Onlara, “bakın bir kadın da güzel oynayabiliyor, bizimle birlikte aynı takımda rol alabiliyor, aynı şekilde pas yapabiliyor, gol atabiliyor, katkıda bulunabiliyor” diyoruz. Futbolun erkeğe ait bir alan olarak görülmesi aslında futbolun daha sert olarak bilinmesi güç gerektiren, kas gerektiren ve bir kadının yapamayacağını düşünüldüğü gibi klişeler bu hayatın her alanında var. Karşı Lig’de ise

bir kadınla bir erkek aynı anda eşit bir mücadelede yer alabilir, katkı sağlayabilir. Aynı performansı gösterebilir. Birbiriyle dayanışabilir, ortaklaştığımız bir alana bunu bütün sporlar için ya da hayatın geneli için de düşünebiliriz. Bu şekilde kadın ve erkeğin ortaklaşabileceğini, kadının bu alanlarda kolayca var olabileceğini de göstermektedir.”

Böylelikle oyunun toplumsal alanda dönüştürücü bir etkisinin olabildiğini görmekteyiz. Karşı Lig bize oyun yoluyla bir kültürel form oluşturulabildiğini göstermektedir. Tıpkı Johan Huizinga'nın “Homo Ludens; Oyununu Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme” adlı çalışmasında savunduğu gibi “oyunun kültür yaratıcılık işlevi” (2013, 8) olduğunu Karşı Lig oluşumu böylelikle gözler önüne sermektedir. Bu ortamda varlık gösteren kadın kimliğinin oyun yoluyla güçlendirildiği egemen kültürel biçimlere direniş sergilediği anlaşılmaktadır. Oyun pratiği üzerinden direniş anlamını üretmek oyunu son derece ciddi bir iş yapmaktadır. Böylelikle oyun ve spor yoluyla kamusal alanda varlık gösteren muhalif kadın kimliği güçlenmektedir.

Karşı Lig kültürü içerisinde kadın hareketinin örgütlü, politik misyonu olduğu vurgusu yapılmaktadır:

“(...) çünkü bir örgütlülük söz konusu ve hiç çıkar olmadan kendi emekleriyle insanlar organize olup bu etkinliklerle seslerini çıkarıyorlar ve bu genel algı üzerinden kadınların bu işi yapamayacakları birçok iş yapamayacaklarına dair bir dayatma söz konusuyken günümüzde evrende Türkiye’de ya da Orta Doğu’nun büyük bir kısmında bu böyleyken bu umut verici bir şey kadınlar varlar hayatın her alanında varlar her şeyi yapabilirler. Mesele örgütlü olup politik olabilmekte. Bunu da görebildiğim en güzel yerlerden birisi burası.”

Oyunun insanların toplumsallaşmasında önemli bir yerinin olduğunu yukarıdaki açıklamadan görmekteyiz. Karşı Lig İnsanları oyun alanında günlük hayattaki toplumsal kimliklerinde sıyrılarak oyuncu kimliğiyle yaşamış oldukları pratikler üzerinden edindikleri deneyimleri başka bir düzleme aktararak simgesel temsil anlamı çıkarmaktadırlar. Böylelikle Karşı Lig ortamı bir grup insanın öznel deneyimleriyle elde ettikleri kültür, kamusal alanda, hakim kültürel yapının içerisinde farklı bir kadın kimliğinin olabileceği gerçeğini göstermektedir.

3.2.6.4. Eril Kültürün S nmeye Başlaması

Toplumsal anlamda inşa edilen eril ve dişil bedenler üzerinden kadınlık ve erkeklik kimlikleri ve kimliklerin toplumsal alanda faaliyet biçimlerinin bu kimliklere göre pay edilmesi spor alanında da göze çarpmaktadır. Futbol alanı, erkek egemen kimlikle özdeşleştirilir bir hal almıştır. Bu alanda oluşturulan kültür de erkeksilik kimliği üzerinden oluşturulmuş dinamikleri, normları, çağrışımları barındıran spor kültürü biçimidir. En büyük popüler kültür biçimlerinden biri olarak gelişen endüstriyel ve erkek merkezli futbol kültürü de toplumun geniş bir kesiminin özellikle de işçi sınıfının, iş dışı zaman kültürünün büyük bir bölümüne sirayet etmektedir. Futbolun bu erkek merkezli yapısı; futbol oyunu oynanırken, izlenerek tüketilirken, ekranlarda sunulurken aynı zamanda bütün toplumsal kesimlere kendi yapay gerçekliğini aşılamaktadır. Bu şekilde futbol, “insanlık ve toplumla onların işaret ettiği pratikler arasındaki bağları koparmak, kaynağını onlardan alan ‘her bir olası çağrışım ilkesinde bir krize’ neden olacak ve ‘toplumsallık ilişkisi içerisinde insani olmayan şeyleri’ ortaya çıkaracaktır” (Trifonas, 2004, s: 23). Trifonas’ın tarif ettiği biçimde Umberto Eco’nun gözünde futbola bakarsak; Ortaçağ’da, din kıyafetlerini giyen insanlar bugün kapitalizmin ürettiği bir kutsallığın formlarını giymektedirler. Bu kutsallık; beyaz erkek merkezciiliğinin tahakkümünü güçlendirme, yayma edimindedir.

Benzer bir tahakkümü, kadında kendi kendine uygular; öğrenilmiş olan toplumsal cinsiyet rolünü benimseme, bunu bedenine uygulama, davranışlarında ve ilişkilerinde yaşatma anlayışı; toplumsal hâkim ideolojiyi kendi hemcinsine dayatma ondan da aynı davranışları göstermesini bekleme biçimiyle de sorunsallaşmaktadır. Tam da bu noktada Karşı Lig ortamında oluşturulan ilişkiler hem kadının kendi öz bilincine varmasını hem de erkeğin kendi “erkeklik” ile dişi bedenin “kadınlık” kimlikleri üzerinde kurulan dilsel ve düşünsel yapıyı yıkarak yeni bir pratik içerisinde dilsel ve düşünsel üretimini de olanaklı kılmaktadır. Bu dönüşüm Karşı Lig kültürü içerisinde bulunan cinsel kimliklerin; dillerini, düşüncelerini, davranışlarını dönüşüme uğratmasına sebebiyet vermektedir. Karşı Lig ortamında yaşanan dönüşümü Zeuran şöyle anlatmaktadır:

“İlk oynadığımız ma  ile şimdiki oynadığımız maçlar arasında çok fark var. İlk başlarda çok fazla uyarırken şimdi çoğu zaman uyarmaya bile ihtiyaç duymuyoruz. Onlar da bizi görüyorlar, artık farkındalar. Bu biraz alışmak; takımın içinde büyük bir dönüşüm sağladığımızı

düşünüyoruz. Bu sene lige dahil olduk. Bizim takımdan arkadaşların da çoğu, bir kadınla ilk defa futbol oynayan insanlardı. Onları, -erkekleri kastediyorum- hiç şiddetle uyarmadık biz keyif almak için buradayız diyoruz. Bol pas, bizi de görün. Biz de oynayalım. Onlar da bize pas verdiklerinde bizim yapabildiğimizi görüyorlar. Onlar bize pas attıkça bizde geliyoruz. Oyunda güzelleşiyor onlar da daha fazla keyif alıyorlar. Bu değişim sadece oyunla sınırlı değil. Davranışlarda, konuşmada ne bileyim yaptığımız her şeyde bir değişme var. Ligin başındaki Raket Takımı ile şimdiki Raket Takımı arasında büyük bir fark var. Şu an herkes çok fazla keyif alıyor.”

Benzer bir görüş sunan Wakabayashi, içinde bulunduğu ortamla ilgili gözlemlerini şöyle anlatıyor:

“Bazen erkekler, saha içerisinde bencil olabiliyorlar ya da kendi aralarında topu daha çok tutuyor olabilirler. Farklı kültürlerden gelen arkadaşlar var. Karşı Lig bu duruma şöyle bir güzellik de katıyor aslında: Karşı Lig bir dönüşüm atölyesi. Bazı arkadaşlar geliyor, daha önce böyle bir alanla karşılaşmadığı için kadına daha az pas atan, bireysel oynayan, bu tarz arkadaşlara karşı takımlar kendi iç dinamiklerinde kendi aralarında görüşerek konuları tartışıp tam bir dönüşüm atölyesine dönüşmüş oluyor. Bunun çok örneğiyle karşılaştık. Bu dönüşüm mutluluk verici aslında.”

Bu anlatılanlarda göstermektedir ki Karşı Lig ortamında bulunan insanlar bu alanda oluşan kültürü benimseyerek bir değişim, dönüşüm yaşayabilmektedirler. İnsanların oyuna dair yaklaşımları değişebildiği gibi cinsiyet, milliyet konularındaki bakış açıları da değişime uğradığı anlaşılmaktadır. Karşı Lig futbol alanını cinsiyetsizleştirme çabaları da gözlenmektedir. İlla saha içerisindeki dağılım ya da yapılan etkinliklerde, işlerde, dayanışmalarda cinsel kimliğe göre rol biçmektense, herkesin birey olduğu, herkesin kendi öz bilinciyle, yapabileceği kadarını yapması, bunun açığa çıkarılması tartışmalarda sıklıkla dile getirildiği görülmektedir. Her hangi bir işin cinsel kimlikle bağı kurulamayacağı fikriyle kendi aralarında yapmış oldukları işlerde bilinçsiz bir biçimde alışkanlıklardan kaynaklı ya da hayatın başka alanlarında öğrenmiş oldukları tutum ve davranışları bu alanda özellikle sergilenmemesi için sürekli bir fikir alış verişini yürütüldüğü görülmektedir. Özellikle kadınların bu konuda daha duyarlı olmaları beklenen bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşı Lig ortamındaki bu cinsiyetsizleştirme çabalarını Medya şöyle anlatmakta:

“Bu aslında direkt kavramla alakalı bir şey; bizim bir şeyleri kuyir dediğimiz ya da cinsiyetsizleştirme dediğimiz ya da nasıl ki pembe eşittir kadın değilse, bu işte basma kalıp dogma dediğimiz fikirler gibi bu kavramların dışına çıkmak gerekiyor. Futbol: Eşittir erkek, futbol: Eşittir güç değil, zaten Karşı Lig’in ana mantığı da bu cinsiyetsiz olmak kendini hangi cinsiyette ya da hangi yönelimde tanımlıyorsan tanımla istediğin etkinlikte istediğin siyasi alanda ya da istediğin hayatın sivil bütün alanlarında olabilirsin, bunu gösterebilme hali çünkü hem kavramlar hem de spor hayatın her alanında bütün kavramların sonradan cinsiyete büründürülmeleri bunların hepsi doğal olmayan şeyler olduğu için ideolojik temeli oldukları için ideolojik olarak insanların yüklediği anlamlar oldukları için bunu yıkmaya yönelik bir zemin olarak kendi zemini var Karşı Lig’inde. Futbol, kadınlarında gayet oynayabilecekleri keyif alabilecekleri, şu an kadınlar, erkeklerin alanına ya da erkeklerin keyif aldıkları bir alana dair olmuyor ya da bunu sarsmaya da çalışmıyor. Verilmek istenen şey yine feminizmin işte birçok akımı var ama genel olarak feminizm kadın eşittir erkek diyor ya hayatın her alanında kadında olabilir. Yine spor kısmında da bunu düşünebiliriz. Erkeğin alanına girmek değil, kadınında bu alanda var olabileceği mesajı yani alanı cinsiyetsizleştirmek, bu şekilde olması gerektiği gibi olmasını sağlamak.”

Karşı Lig ortamında ise erkeğe atfedilen bu tahakküm kendi içlerinde gerçek bir yıkım sunarken toplumsal dış çevrelere bunu sembolik yıkılışının mesajını verebilmektedir. Eril bedenlerden “erkek gibi” davranma beklentisi yerine, bu davranışı gösterenin ötekileştirildiği bir ortam sunmaktadır. Aynı şekilde diğer kimliklerden insanların, toplumsal olarak inşa edilen kimliksel davranış ve düşünceleri olumsuzlanan, düzeltilmesi gereken şeyler olarak görülmektedir.

3.2.7. Büyük Biraderin Gözü Alt Kültürün Üzerinde

Sistem hakimiyeti altındaki toplumun bütün kesimlerinin neler yaptığını görmek ve bilmek istemektedir. Çünkü görmediği ve bilmediği bir şey üzerinde hakimiyet kuramaz. Ondandır ki sistemin gözü her tarafta olmak zorunluluğu duyar. İnsanlara gören gözünü göstererek kendini hatırlatmak gereği duyar. Gözlendiğini düşünen insan sistemin zihninde oluşturduğu sınırları pek de aşmaya cüret edemez. Böylelikle insanlara kendini hatırlatmak için gören gözünü gösteren sistem insanlar üzerinde bir otokontrol, otosansür

mekanizması geliştirmektedir. Alt kültürün toplanma alanının gözetlenmesini Kadim, şöyle anlatıyor:

Yo bir tehdit süreci olmadı. Ama ara ara kolluk güçleri geliyor. İzlediğimizi de biliyoruz. Örneğin sosyal medyada Hrant Dink ile ilgili bir şey yapmışsak ya da Kürt meselesi hakkında bir basın açıklaması yapacaksak, biz barıştan yanayız barış istiyoruz savaş olsun istemiyoruz. Kürt halkının demokratik haklarının karşılanması gerektiğini düşünüyoruz ve bu haksızlık yapıldığında bir adam minarenin yanında öldürüldüğünde biz tabi tarafız. Şiddetin olmasını istemiyoruz. Binlerce yıldır birlikte yaşayan insanlar bir uzlaş bulabilir. Bunlarla ilgili bir şey yaptığımızda açıklamalar yaptığımızda polisin geldiğini fark ediyoruz. Demek ki izleniyoruz.

3.2.8. Direniş ve Ötekinin Popüleri Kullanımı

Karşı Lig ortamı iş dışı zamanı kısıtlı olan insanların birçok arayışına cevap verebilecek nitelikte bir ortamdır. Sosyalleşmek, spor yapmak, siyasal söylemde bulunmak, duyarlılık gösterilen konularda dayanışma göstermek, saha kenarında alkol almak, sohbet etmek, sorunlarını paylaşmak, parka gitmek, deniz kenarında olmak gibi birçok şeyin birlikte yapılma olanağının olduğu bir atmosfer sunmaktadır. Karşı Lig katılımcılarına hem geniş bir sosyalleşme ortamı hem de rahat ve konforlu bir açık hava ortamı sunmaktadır. Alt kültürün toplanma mekanı olan Kalamış Parkı bu kadar çok pratiği bir arada yapabilecekleri, hem sosyal ortamı hem de fiziki ortamı sunmaktadır.

Yukarıdaki izlenimlerden yola çıkarak Karşı Lig İnsanlarına bu alanda var olma nedenlerinin alanın fiziki uygunluğu ve futbol sporuna olan ilgiyle bir ilişkisi olup olmadığı sorulduğunda Karşı Lig İnsanlarından Adem'in şöyle bir cevap vardır:

“Aslında o kadar kısıtlı sosyal imkan, sosyal aktivite alanı var ki insanlar artık birçok şeyi bir arada yapmak istiyorlar. Kadıköy bu açıdan uygun, bize verilmesi bize tahsis edilmesi çok önemli. Bizimde mahallemizde sosyalleşebileceğimiz etkinlik yapabileceğimiz bir alanımız yok. Olsa buraya gelmeyiz zaten. Karşı lig benim için bir sosyalleşme aracı. Güzel bir ortam, günlük dertlerimden arındığım bir ortam. Geliyorum deniz var güneş var eğleniyorum, çok güzel bir şey, arkadaşlarım var.”

Ademin açıklaması bize şunu göstermektedir ki kent yaşamı içerisinde bazı insanlar iş dışı zamanlarında spor yapıp sosyalleşebilecekleri alanlar bulamadıkları için

Karşı Lig ortamında sosyalleşmektedirler. İnsanların ortak yaşam alanları olan yeşil alanların daraltılması, mahalle kültürünün ortadan kaldırılmasıyla insanlar kendilerine hitap eden yeni sosyalleşme alanlarına dahil olabilmektedirler. Adem, yaşadığı mahallede spor yapıp sosyalleşebileceği bir alan olmadığı için Karşı Lig'e katılım sağladığını söylemektedir. Karşı Lig'in buluşma alanının bu anlamda uygun olması spor yaparak sosyalleşmek isteyen insanların ilgisini çekmektedir. Böylelikle alt kültür ortamının, katılımcılarının farklı ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olması farklı toplumsal kesimlerden insanların katılımını da sağlamaktadır.

Popüler olan futbol sporunu zaten bütün toplumsal kesimlerin bir biçimde bildiği ve dolaylıda olsa bu alanla bir tanışma sağladığı görülmektedir. Bundandır ki bu alanda bir arada olmak iki biçimde kolaylık sağlamaktadır. Birincisi çoğu erkek için zaten sevilen ve bilinen bir spor dalı olması, ikincisi kadınlarında kolay adapte olabilecekleri kuralları basit, oyun alanı belirli bir spor biçimi sunmaktadır. Karşı lig ortamında futbol oyunun oynandığı esnada yapılan gözlemlerde oyunun kurallarının endüstriyel futbol kurallarından birçok yönüyle farklılıklar gösterdiği, oyunun oynanmasını kolaylaştırdığı görülmektedir. Ligin manifestosunda yer alan amatör ruhu korumak, bu yönde lige katılım gösteren çevrelerin lige daha kolay adapte olmalarını sağlamaktadır. Manifestoda belirtilen amatör ruh daha çok endüstriyel futbolun profesyonellik biçimine direnme, futbolu halkın olan biçimde oynama amaçlı olduğu görülmektedir.

Genel toplum tarafından ötekileştirilen belirli halk kesimleri kendi ihtiyaçlarına göre kültürel metayı dönüşüme uğratarak kültürel metanın sunmuş olduğu anlamları ve hazları alıp çoğaltarak popüler kültürü yeniden üretmektedirler bu yeniden üretim kültür endüstrisinin dışında ve denetiminden koparılmış bir üretimdir. Kültürel metanın tüketim biçimi aynı zamanda yeni bir üretim biçimidir de tüketen ona yeni anlamlar, hazlar yükleyerek onu yeniden üretmektedir. Fisk'in bu görüşünden yola çıkarak bu yeniden üretim kendi içerisinde bir direnç ağı örmüş olsa da bu direnme biçimi sembolik bir direnme biçimi olmaktadır. Fisk kot pantolon örneğinden yola çıkarsak, kot pantolonun üretim biçimi egemen ideolojinin üretimini yapmaktadır. Kot pantolonu yırtma eylemi ise kişinin metalaştırma sistemini reddedip kendine ait bir kültür oluşturma, var olana kendinden bir şeyler katma eylemini de barındırmaktadır, şeklindeki görüşünden yola çıkarsak. Tamda bu anda endüstriyel futbolun içinde onun kurallarını bozan kendinden bir şeyler katan Karşı Lig, kendisini yaratan isyanın sönmesiyle başka bir alanda kendi

tarzını oluşturarak isyanını biraz daha yaşatmak istiyor, bunu yaparken de popüler olanı kullanmaktadır. Semboller, nesneler, alanlar direnç öğeleri olarak anlamlandırılıp kullanılmaktadırlar. Futbol oyunu da, futbol sahası da popüler olan alanlar olmasına karşın yeni bir anlamlandırmayla, oyunun yeniden üretimiyle, sahanın arena ve şov yeri olmasından öte bir paylaşım alanı, birlikte olma mesajının verildiği bir yer olarak simgeselleştirildiği görülmektedir.

Böylelikle Karşı Lig alt kültürü parçası olduğu sınıfın, toplumsal hareketlenme döneminde yaktığı ateşin bir parçası olarak o ısıyı içine hapseden bir kora dönüşmüştür. Kor, söndükçe etrafında küller oluşturur, küller korun daha geç sönmesini sağlar böylelikle, kor kendini kendi külleri içerisine hapsetmiş olur. Alt kültürlerde etrafı küllerle sarılmış kor gibi ısılarını biraz daha diri tutup sönmeyi beklemektedirler.

3.2.9. İsyanın Sönmeye Başladığı Yer Alt Kültür

Karşı Lig İnsanlarının tarzları, eylemlilikleri, iletişim biçimleri, dayanışma örnekleri, pankartları, bir arada olmalarıyla bir direnç ağı ördükleri şimdiye kadar ki yapmış olduğumuz çözümlemelerde anlatılmaktadır. İsyanın sönümlenmeye başladığı yer olarak Karşı Lig alt kültürünü tartıştığımızda, sınıf cephesinin zayıflamasıyla Karşı Lig kültürünün, kendilerini oluşturan dinamik güçten uzaklaşmaya başladığı, bu uzaklaşmanın da bir yönüyle yeniden sınıf cephesini güçsüzleştirdiği görülmektedir. Sınıf cephesinden uzaklaşma süreci birçok yönüyle egemen yapının sistemli çabalarıyla gerçekleşmektedir. Karşı Ligi bir alana hapsetme, korkutma, sindirme, eylemliliklerini başka kamusal alanlara taşımalarına engel olma ve sürekli izleyen bir göz olduğunu hatırlatma biçiminde bir sönümleme sağlanmaktadır. Karşı Lig İnsanları siyasal anlamda özel olan bazı günlerde, saha içerisinde yapmış oldukları eylemliliklerin kolluk güçleri tarafından, izlendiğini belirtmektedirler, bu durum insanların bilincinde özel bir yer etmektedir, sistemin gözü önünde olduğunu düşünmek, Karşı Lig İnsanlarının direnişlerini daha da sembolik hale gelmesini sağlamaktadır.

Alt kültürler sınıf cephesinden uzaklaştıktan sonra az da olsa kendilerini yaratan sınıfın bilincini taşıdıkları gibi daha yüzeye çıkan kimlikler düşüncesi olmaktadır. Sınıf

cephesi teorik ve pratik anlamda zayıfladıkça, alt kültürel oluşumlarda gruba has; kimlikler, nesneler, anlamlar, semboller ön plana çıkmaktadır. Alt kültür grubunu belirli bir süre daha bir arada tutmak için bu şeylere yoğunlaşılır, onları savunmak önemsenir: Karşı lig içerisinde; LGBTİ’li bireylerin, kadınların, veganların, çevrecilerin, hayvan hakları savunucularının farklı kimlikler olarak ortaya çıkması ve bu yönde savunma geliştirilmesi buna bir örnek teşkil etmektedir.

Karşı ligin, kendisini var eden güçten kopmaya başlamasını, yeni bir arayış çabası içerisine girilmesi sürecini, parçası oldukları cephenin zayıflamasını Karşı Lig İnsanları şöyle anlatmaktadırlar:

“İlk oluşurken daha çok birbirine yakın insanların mahalle dayanışmalarındaki insanların oluşturduğu bir şeydi ama bu daha sonra o mahalle dayanışmalarını aşan bir formata büründü. Dediğim gibi Gezi ’yle başlayan sürecin mahallere yayılması orada dayanışma şeklinde olması, o dayanışmalarında sönümlenmesi ve oradan kalan bakiye ile de aslında yeni bir alternatif oluşum ortaya çıktı, o da Karşı Lig” (Bülent).

“Geziden sonraki mahalle birlikleri vardı. Dayanışmak amaçlı. Orada bir süre sonra katılım azalmaya başladı. Bu ligi kuran insanlarda dediler ki bu katılımı diri tutmalıyız gelip konuşa konuşa olmuyor, millet katılmıyor. Artık bu işin bir cazibesi yok. Biz ne yapalım spor yapalım maç yapalım bu erkeklerin her türlü gelebileceği bir şey buna kadınlarda gelsin kadınlarda oynasın. Buna bir motivasyon kaynağı olması lazım orda bir paylaşım olması için onu cazip kılacak bir şey olması lazım, bu aslında. Grup içerisindeki kadınların da fazlalığı düşünülünce, bu fikir gelişti. Futbolda, rövanştaydı. Bizimde halı saha grubumuz vardı. Sonra ligin kurulacağı söylendi mahalle takımımız aslında, Kuzguncuk, oradan arkadaşları da tanıyordum o zaman başladık o günden bu yana gelip maç yapıyoruz burada” (Adem).

Karşı Lig İnsanlarının sürece dair görüşlerine baktığımızda yukarıda anlatılmak istenenin daha net anlaşılabilceği düşünülmektedir. Alt kültürlerin ebeveyni olan işçi kültüründen uzaklaşmaya başladıkça bir sönümlenmeye de girdikleri görülmektedir. Karşı Lig İnsanlarının dile getirdiği ve gözlemlenen şudur ki ligin ilk kurulduğu zamanki siyasal kimlik ve ideolojik duyarlılıkla 2018-2019 sezonunda geline durumun farklılaşmaya başladığı yönündedir. İlk zamanlarda daha politik ve sınıf siyasetiyle ilişkili söylemler öne çıkarken şimdi daha çok sporsal ve kimlik eksenli söylemler ve pratiklerin öne çıktığı belirtilmektedir.

Adem, ligin kurucu kadrolarının kopmaya başlamasını şöyle anlatıyor: “Birkaç kurucu takım var, onlar sadece organize ettiler. Ve o takımların çoğu burada yok aslında. Eski takımlardan da kimse çok kalmadı. Örneğin Cafer idman Yurdu’nda o günden kalma bir kişi var. Çok dönüşüm var. Bizim takımda da o günden olan, bir ben varım” (Adem). Bu da göstermektedir ki Karşı Lig ortamına katılım gösteren kişi profilinin zamanla değişime uğramaya başladığıdır.

Merve ligin oluşmasını sağlayan toplumsal hareketten uzaklaşılma, başka bir biçimde bir arada olma düşüncesinin gelişim sürecini şöyle anlatıyor:

“Aslında bunların hepsi denendi (Gezi eylemleri sürecinden sonra yapılan formlara, kültürel sanatsal etkinliklere kısacası insanları bir arada tutmak ve düşünülenleri pratiğe dökmek için yaptıkları etkinliklere değinmektedir) parkta denendi öncelikle Gezi Parkında denendi, çünkü herkes canla başla yapıyordu, bu işi. O süreçte harımız yerindeydi, sonrasında parklara dağıldığımızda da yine bir o dayanışmayı benimseme hali olarak komisyonlar kuruldu ben yoğurtçu parkının içerisinde minik çapulcular atölyesine girdim, atıyorum. Yani bu bir sürü şekilde kanalize edilmeye çalışıldı ama en etkili olan eylemdi, eylemde bu coğrafya üzerinde çok sevilen bir şey değil, o yüzden zamanla yaşadığımız şeyler ve korku hükümlanlığı bu insanları, bir şey yapalım ama bu eylemde olmasın çünkü örgütlü örgütsüz bir sürü insan var bu gurubun içerisinde ben örgütlü bir insan değildim. Karşı Lig bir örgütlülükse evet buna dahilim.”

Merve’nin belirttiği gibi oluşan korku hükümlanlığı, hegemonyaya karşı ortaya çıkan isyanın doğrudan açığa vurulamadığı bir tarz yoluyla sembolik biçimde yaşatılmasını sağladığı anlaşılmaktadır. Böylelikle direniş daha dolambaçlı bir şekilde yaşatılmaktadır.

Zafer, bir zamanlar taraf oldukları cepheden zamanla nasıl uzaklaştıklarını, o günden bugüne nasıl bir anlayış geliştirdiklerini, sormuş olduğumuz “ligin ilk kurulduğu günden bugüne, ligin siyasal duruşunda, bir değişim var mıdır? Varsa bu değişim, sizin gözlemlerinize nasıl yansdı? Şeklindeki soruya şöyle bir cevapla, anlatmaktadır:

“Daha zayıf biçimde aslında düşünce aynı ama daha zayıf. İlk senelerimizde oraya (sınıfsal duruşa), biraz daha yakındık. Belki de olayın sıcaklığıyla alakalıydı. Yani pankart yapma sosyal aktivitelerde bulunmak yardımlaşmak slogan atma buralarda biraz daha fazlaydı şimdi artık biraz daha rutinleştik, sessizleştik. Geziden uzaklaşmış, tamamen oyuna, bir hafta sonu etkinliği olarak gelen, işin politik ve siyasi kısmı azalmış daha çok oyuna dönen bir lig olmaya başladı” (Zafer).

Direnış temelli alt kùltürler, sınıfsal direniş zamanlarında yakılan ateşin bir parçası olarak var olurlar. Direniş ateşi dağıtılınca alt kùltürlerde parçası oldukları ateşin ısısını içerilerine hapsederek kora dönüşürler, kor içerisindeki ısıyı biraz daha canlı tutmak için kendi etrafına kendi küllerinde kabuklar örer kabuk büyüdükçe ateř söner, sistem koru belirli bir alana hapsederek ateşin sönmesi amacıyla marjinalleştirme şeklinde bir söndürme yöntemi uygulamakta olduğu görölmektedir. Böylelikle sistem alt kùltürü tekrar egemen yapıya adapte etmenin yollarını denemektedir.

Sonuç

Bir grup insanın Gezi Eylemleri sürecinde edinmiş oldukları deneyimleri ve ilişkileri farklı alanlarda da yaşama isteğiyle bir araya gelerek, mahallelerindeki metruk evleri işgal ederek, mahallelinin bir araya gelebileceği alanlar oluşturmuşlardır. İşgal evlerinin ilki olan Yeldeğirmeni Mahallesi'ndeki işgal evi, Cervantes'in "Don Kişot" romanından feyz alarak dünyayı kötölüklerden arındırmak için yola koyulduklarının simgesi olması düşüncesiyle işgal ettikleri eve Don Kişot Sosyal Merkezi adını vermişlerdir. Daha sonra Caferağa Mahallesi'nde yıllardır kullanılmayan çöp içerisindeki bir boş evi de işgal ederek Caferağa Dayanışması Mahalle evini kurmuşlardır. Bu süreçte parklarda, oluşturulan forumlar, söyleşilerle bir fikir alışverişi yaptıkları; birlikte olma, birlikte karar alma pratiğini geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Bu dönemde bir araya gelen insanlar birçok alanda dayanışma içerisinde oldukları, birlikte eylemlilikler, etkinlikler, atölyeler, sosyal projeler organize ettikleri görölmektedir. Mahalle bostanlarını korumak için oluşturulan dayanışmalar, grevdeki işçilerle dayanışmak için örölen eylemlilikler, Anadolu'nun farklı yerlerindeki üreticilerden getirilen ürünlerin kâr amacı güdülmeden satıldığı kooperatif, Karşı Radyo, Karşı Lig ve bu süreçte dayanışma gösterilen mülteci çocuklar gibi birçok etkinlik ve oluşum organize edilerek bir yaşam alanı oluşturulduğu görölmektedir.

Yukarıda anlatılanların eşiğinde kamusal alanlarda daha fazla birlikte olmak, birlikte spor yapmak fikrinden yola çıkarak karma futbol ligi organize etmek için geniş katılımlı tartışmalarla bir manifesto ilan edilerek Karşı Ligin kurulduğu görölmektedir.

Oynanan futbolun farklı oluşu, oluşan kültürel formun genel kültürden farklılıklar arz etmesi, kendine has bir sosyalleşme oluşturması bakımından alt kültür olarak değerlendirilmiştir. Karşı Lig kültürünü oluşturan anlam ve ritüellerin, sembolik direniş yüklü anlam ve ritüeller olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Yapmış olduğumuz bu alan çalışmasında bir grup insanın kurmuş olduğu futbol ligi ve bu alanda üretmiş oldukları yaşam pratiklerinin, futbol oynayış tarzlarının, birbirleriyle kurmuş oldukları ilişkilerin, nesnelerin farklı anlamlandırma ve kullanımlarının oluşturmuş olduğu kültürel formun biçimine odaklanılmıştır. Bu kültürel form direniş alt kültürü olarak değerlendirilmektedir.

Alt kültürle ilgili bölüme geçmeden önce çalışmanın birinci bölümüne konu etmiş olduğumuz “kültür”ü; popülerlik, küresellik, tek yönlülük, genellik, kapsayıcılık kavramlarıyla düşündüğümüzde kültürün işletilme sürecinin, tek tipleşme, merkezileşme, yani küreselleşme olduğu anlaşılmaktadır (Güngör, 2016; 334). Bu tek tipleşme ve merkezileşme, McLuhan’ın “küresel köy” kavramını hatırlatmaktadır. Bu küreselleşme süreci bilinçli ve planlı olarak yürütülmektedir. Hayatın her alanında popülerleştirilen biçimler tek tipleşmeyi sağlamaktadır. Popüler moda kültürü, popüler spor kültürü, popüler peyzaj mimarisi kültürü, popüler yemek kültürü, popüler eğlenme kültürü, popüler şehir mimarisi kültürü, popüler yazma kültürü, popüler bilim kültürü; hayatın bütün alanları, bir popülerlik üzerinden tek tipleştirilmektedir. Bu popülerliklerin neredeyse tamamı medya ağları aracılığıyla örnek yaşam biçimleri, örnek yaşam alanları olarak kitlelere sunulmaktadır. Bu örnekleme, işin başında işlerlik gösteren bir sistemin olduğunu göstermektedir. Kapitalist sistem bütün yaşam alanlarında kendi varlığını kurmak ve çelişkilere fırsat vermemek için bir yandan da kendisini sürekli yenilemektedir. Sistem popüler kültürün üretici gücü olarak geliştirdiği endüstrilerle hem kendini yenilemekte hem de kültürünü yenilemektedir. Bu endüstriler iç içe geçmiş durumdadırlar. Bahsetmiş olduğumuz popüler peyzaj kültürüyle, popüler yemek kültürü, popüler spor kültürleri arasında büyük bir bağ, ortak bir algı, ortak bir anlam

bulunmaktadır. Bu bağın da ideolojik bir bağ olduğu görülmektedir. Bütün bu ortaklıklar tek biçimli genel değerleri olan daha kapsayıcı olan egemen popüler kültürün motifleridirler.

Geliştirilen spor endüstrileriyle oluşturulan spor kültürü, popülerlik kazanıp kitlesel tüketime sunulmasını ise medya organları sağlamaktadırlar. Spor endüstrisinin gelişimi iş dışı zamanın kontrolü konusunda özenle dizayn edilmiş, geliştirilmiş bir alandır. Çağlar boyu spora olan kitlesel ilgi modern kapitalist toplumlarda insanların iş dışı zamanlarını kontrol etme, yönetme, egemen ideolojiyi yayma, insanlara tutum ve davranışlar edindirme gibi amaçlarla geliştirildiği görülmektedir.

Medya ve spor ilişkisine baktığımızda; iki farklı endüstri olarak görmekteyiz fakat iki endüstrinin de oluşumunu sağlayan toplumsal kesimlerin aynı toplumsal kesimler olduğu görülmektedir. Aynı toplumsal kesimlerin kendi çıkarları doğrultusunda bu alanları yapılandırdıkları, kurmuş oldukları sistemin ideolojisini başat ve yaygın hale getirmek için iki alanı birçok yönüyle iç içe geçirerek hem endüstriyel alanları çeşitlendirdikleri hem de ideolojilerini yayabilecekleri alanlar olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bundandır ki spor alanında oluşan kültürde hâkim olan fikir, endüstriyi kuran ve onun kitleselleşmesini medya ağlarıyla yapan kesimlerin bilincini ve ideolojisini taşımaktadır. “Her çağın hakim fikirleri her zaman hakim sınıfının fikirleri olmuştur” (Engels ve Marks, 2008; 39). Spor özelinde futbol artık medya ağları aracılığıyla toplumların gündemlerini belirleyebilmektedir. Geniş toplumsal kesimlerin günlük konuşmalarına konu olmakta, siyasal birçok olay derbi maçları zamanında olabilmektedir. Chomsky (1993); medyanın halkın çıkarına değil, devletin ve şirketlerin çıkarına hizmet ettiğini söyler. Toplumun geniş kesimlerinin gündemini futbol maçı belirlediği için siyasal konulara, ülke meselelerine yer kalmamaktadır. Futbol ve oluşturulan şöhret yapısıyla, kitlelere birçok ürün ve imajın satıldığı görülmektedir. Futbolla ilgili olmayan; giyim, yiyecek, teknolojik aletler, kişisel bakım ürünleri, dijital futbol oyunları gibi birçok ürün pazarlanmaktadır. Futbolun yaydığı ideoloji ve satışını yapmış olduğu imajlar ise daha çok rekabetçi kişilik, “sert” erkeklik, çok çalışma, şans, tüketim alışkanlığı, cinsiyetçilik, milliyetçilik, ne pahasına olursa olsun kazanma, sistemin olağan ve tarihsel olduğunu, dil ve yaratılan hikâyeleri kendi çıkarına göre üretme, şöhret olma fikri gibi birçok tutum ve düşünceyi oluşturabilmektedir.

Birçok yönüyle futbol endüstrisi ve kültürü bütün spor endüstrilerini ve kültürünü aşan devasa bir yapı oluşturmuş olduğu görülmektedir. Kitlel medya aracılığıyla reklam ve sponsor gelirleri bir yandan da şirketleşen futbol kulüplerinin kendi ürünlerini satmak için yine kitle medyasına ihtiyaç duymaktadır. Futbol kulüplerinin en büyük gelir sağladıkları alanın başında yayın gelirleri gelmektedir. Bundandır ki futbol alanı göbek bağıyla her zaman medya ağlarına bağlıdır. Medya aracılığıyla futbol taraftar kitlelerinin müşteriye dönüştürüldüğü; aynı taraftar kitlelerinin metaya dönüştürölüp satıldığı bir futbol taraftarlığı oluşmuş durumdadır. Sponsorluk ve reklam antlaşmalarıyla iyice iç içe geçem futbol ve medya endüstrileri, büyük pazar konumundadırlar. Pazarın büyüklüğü, devletler tarafından denetlenmesini de zorlaştırmaktadır. Mafyalaşma, kara para aklama gibi konular futbol endüstrisinin içerisinde sıklıkla söz edilen konular arasındadır.

Türkiye’de futbolu irdelediğimizde; ülkenin liberal politikaları tam anlamıyla hayata geçirmeye başladığı dönemlerde, şirket yapılarını oluşturmaya başladıkları; neoliberal politikaların benimsendiğı dönemde ise tam anlamıyla endüstriyel yapıya bürünüp birçok ürünün üretilip kitlelere satıldığı, medyatik yapıya büründürüldüğü görülmektedir. Egemen futbol kültürü içerisinde Karşı Lig kültürüne değinmeden önce ikinci bölümde bahsetmiş olduğumuz spor alanında oluşan alt kültürlerin oluşumu üç biçimde değerlendirilmiştir: Birincisi sporu, bir ücret karşılığında yapanlar yani spor işçilerinin oluşturduğu alt kültürler. İkincisi ücret ödeyerek spor faaliyetlerine katılan insanların oluşturduğu alt kültürler: Bu alt kültürler ise iki biçimde oluşmaktadır; spor yapmak için bir ücret karşılığında spor alanını kullananlar ve yapılan sporu bir ücret karşılığında izleyenlerin oluşturmuş olduğu alt kültürler bulunmaktadır. Son olarak da egemen spor kültürüne muhalif olan, içinde direniş emarelerinin olduğu ideolojik etmenlerle oluşturulan spor alt kültürleri de bulunmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz popüler kültürle oluşturulan bu genel yapının içerisinde egemen spor kültürü içerisinde bazı spor dallarının ekonomik belirlenimleri o sporlara has alt kültür biçimleri oluşmasını sağlamaktadır. Farklı Spor dallarına ait, spor yapış alanlarının, spor malzemelerinin farklı ekonomik değerlerde olması spor alanında farklı alt kültürlerin oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Örneğin; varoş mahallelerinde ucuz olan dövüş sporları ortamında sosyalleşen gençler, bir yandan da toplumsal piramidin en üstünde olan insanların uğraştıkları yelkenli sporu, binicilik sporu gibi genel spor kültüründen farklı alt kültür biçimleri oluşturdukları görülmektedir. Toplumsal piramidin

en üstünde olanlar, en uçta olanlar; farklı olduklarını, özel olduklarını düşünenler, ekonomik güçlerinin vermiş olduğu bilinçle kendilerinde tanrısal özellikler arayanlar, herkesin ulaşamayacağı, satın alamayacağı alanlarda kendileri gibi insanlarla kültürleşmektedirler. Bir de bilerek ve isteyerek popüler kültürün formlarına karşı uyma davranışları göstermeyenler, bir farklılık, yenilik, özgürlük arayanlar, kendini oraya ait hissetmeyenler, düşünsel anlamda ötekileşmiş olanlar, kimliklerini yaşayamayanlar, yaşam alanlarına kendinden bir şeyler katmak isteyenler, ideolojilerini ve fikirlerini kendi pratiklerinde yaşamak isteyenler, oluşan baskılara karşı alternatif yaşam alanları arayanlar gibi birçok nedenle direniş alt kültürleri de oluşabilmektedirler.

Bu tariftten yola çıkarak yapmış olduğumuz incelemelerde Karşı Lig kültürünün, genel kültürden; özelde ise popüler spor/futbol kültüründen birçok yönüyle farklı olduğu, birçok konuda çakıştığı, bir arayış, farklı yaşam tarzı, direniş fikrin ve ideolojinin pratiğe dökülmesi gibi bir kültürel oluşum olduğu görülmüştür. Karşı Lig ortamında oluşturulan yeni sosyalleşme biçimi, yeni kimlik inşa etme biçim ve kendilerine has tarz ve anlamları, dilleri olması biçimiyle tıpkı Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezinde yapılan çalışmalarda alt kültüre dair yaklaşımlarında işaret ettikleri kültürlere birçok biçimde benzerlik gösteren Karşı Lig kültürünün; bir alt kültür olduğu anlaşılmıştır. Araştırmanın bulguları araştırmanın bütün varsayımlarıyla paralellik göstermektedir.

Karşı Lig ortamında genel kültürden farklılıklar gösteren birçok kültürel öğe bulunmaktadır ve bu öğeler Karşı Lig ortamında bulunan ve sonradan katılan insanları yeni bir toplumsallaşma sürecine tabi tutmaktadır. Var olan toplumsal kimlikler yerine kendi etkileşimlerinden edinmiş oldukları öznel deneyimleriyle, farklı biçimlerde sosyal kimlikler oluşturmaktadırlar. Örneğin; kadınlar narin, kırılgan, “seksi” olma davranışı gösteren, güçsüz kimseler olmak yerine; doğal, spor yapan, kadınlık mitinin önemsizleştiği, “seksist” olmayan, Karşı Lig İnsanı olma biçiminde yeni kimliklerin oluştuğu görülmektedir. Hatta spor alanının cinsiyetsizleştirilmesi kimliği inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Karşı Lig İnsanlarının deyimiyle; bunun oluşması süreç gerektirmektedir. Eril bedenlerin üzerine giydirilen toplumsal insanın ürünü olan “erkek” kimliklerin ise tam bir cinsiyetsizleştirme değil ama nispeten büyük bir kırılma yaşadıkları görülmüştür. LGBTİ’li bireylerin ise kendi kimliklerini yeni bir toplumsal ortam içerisinde yaşayarak yeniden inşa ettikleri, “seksist” olmaktan öte bir inşa biçiminde oluşturdukları görülmüştür. Görülen şudur ki; Karşı Lig’in insanlarının

faaliyetlerinde, toplumsal cinsiyet bakışından kurtulup cinsiyetsizleştirme biçiminde bir yol alma düşüncesi, belirli ölçüde, lig insanlarının ortama dahil oldukları süreç boyunca yaşattıkları görülmüştür.

Karşı Lig alt kültürünü, “direnişçi” formda değerlendirmemizin sebebi olarak üst paragrafta bahsetmiş olduğumuz kimlik meselesini de içerisine alan, dayanışma, söylem, pratik, sınıf ideolojisini yaşatma çabaları gibi şeylerin yaşatılmış olmasındandır. Karşı Lig ortamında bu direnç öğelerinin neler olduğunu özetleyerek belirtmek gerekirse; ortak karar alma mekanizmasının geliştirilmiş olunması, lig ortamında bürokratikleşme, karar alma mekanizması gibi bir mekanizma geliştirilmemiştir. Sorun anında herkesin fikir beyan ettiği, ortak iradenin ön plana çıktığı, en başta yayınlamış oldukları manifestoya uyan bir perspektifte çözüm üretildiği görülmüştür. Başka bir direnç yönü ise; futbol maçının oynandığı alanın ücretsiz olmasının sağlanması, oyunu oynamak için özel giysi ve ayakkabıların gerekliliğinin dayatılmaması, isteyen; istediği kıyafet, ayakkabıyla oynayabiliyor olması, bir yönüyle spora has biçimde gelişen ürün tüketimi sağlanmamış olmaktadır. Karşı Lig kültürü her ne kadar direniş öğeleri barındırmış olsa da genel kültürden tam anlamıyla bir ayrışma göstermemektedir. Bu çalışmada egemen kültür ve egemen spor kültürün hegemonyası karşısında Karşı Lig kültürünün belirli yönleriyle bir karşı hegemonya biçiminde geliştirildiği görülmüştür.

Oyunun üretiminin dönüştürülmesiyle, dilin de düşüncenin de dönüşüme uğratıldığı görülmüştür. “Sözcüklerin kullanımı, çerçeveleme ve kaynak seçimin entegrasyonu, dilin bir çelişki ve mücadele arenası olduğunu gösterir. Sözcüklerin anlamı, ikincil (yan) anlamları ve kullanımları elastiktir ve mücadele sürecinde değişir” (Chomsky ve Ark., 2004, 270). Karşı Lig İnsanları da kendi aralarında yapmış oldukları toplantılarda manifestolarında dilin kullanımının önemine özellikle değindikleri görülmüştür. Karşı Lig ortamında, dil ve söylemin bilinçli olarak yeniden üretilmesiyle bir direniş bilinci inşa edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Birde lig içerisinde yazılı olmayan ve asıl toplumsallaşmayı oluşturan, kimlik inşasını oluşturan kendi özel anlam ve ritüelleri, sporu üretirken geliştirmiş oldukları, sahada kendi öznel deneyimleriyle edinmiş oldukları kuralları bulunmaktadır. Cinsiyetçi söylemde bulunmayan; veganların, kuir insanların, hayvan hakları savunucularının, çevrecilerin hassasiyetlerine saygı

duyulduğunu gösteren; ortamdaki insanların siyasal kimliklerine saygı duyulan; itaat ve tahakkümü yıkmaya yönelik bir dil inşa etmeye çalıştıkları görülmüştür.

Karşı Lig ortamında modern futbolun kurallarından farklı olarak kendilerinin koymuş oldukları kurallar da bulunmaktadır. Yeni koyulan kurallarla oyunun üretiminin dönüştürülmesinin amaçlandığı görülmüştür. Oyunu kazanmanın bir anlamının olmaması; oyuncudan performans, rekabet, rakip görme, hırs, sertlik gösterme gibi davranışların gelişmemesini sağladığı görülmektedir. Fakat bazı oyuncular gündelik yaşamlarında futboldan öğrendiklerini sahada uygulayabildikleri görülmektedir. Bu durumda kişiyi uyarma, dönüştürme çalışmaları gösterildiği buna rağmen dönüşüm göstermemesi durumunda aralarına almama davranışları gösterdikleri görülmüştür.

Karşı Lig İnsanları; lig ortamında önemli görmüş oldukları, ligin amacını, oyunun üretim biçimini, dayanışma gösterilen konuları, oyunla ilgili konuları anlatan bir manifesto yayınlamışlardır. Manifesto bir anlamda, ligin yazılı kuralları olarak kabul edilmektedir. Bütün bu kuralların anlam ve ritüellerin kültürel ve ideolojik bir arka planı olduğu anlaşılmaktadır. Bir devrimci düşünce pratiği içerisinde geliştikleri anlaşılmaktadır. Yine toplumsal bir hareketlenme sürecinde tecrübe edildikleri anlaşılmaktadır. Bu tecrübelerin pratiğe yansıtılmasını da Karşı Lig ortamında bulunan insanların dayanışma gösterdikleri konularda ve kendilerinin örgütlemiş oldukları etkinliklerde görmekteyiz. Karşı Lig İnsanlarının grevde olan işçilerle dayanışması; işsiz kalan insanlarla dayanışmak amaçlı kurulan Dayanışma Atölyesi; işsiz kalan insanlara bu atölyelerden üretilen ürünlerden elde edilen gelirle destek olunması. Karşı Lig festivalinde, ikinci el giyim eşyalarının satılmasından elde edilen paralarla ihtiyaç duyulan kesimlere dayanışmak amaçlı yardım edildiği görülmektedir. Benzer şekilde kurulan kooperatifle; kar amacı olmadan, gönüllülük esasıyla çalışarak açmış oldukları dükkânda; Anadolu'nun çeşitli illerinden, özellikle kadınların kurmuş olduğu kooperatiflerden, kadın üreticilerden, destek verilmesi gerektiği düşünülen üreticilerden alınan ürünler İstanbul'da satılarak doğal üretimin, atalık tohumla üretim yapan üreticinin, toplumsal ortamda pozitif ayrımcılığa ihtiyaç duyan üretici kesimlerin ürünlerini satarak destek sağlamaktadırlar. Aracısız alternatif bir üretim ve tüketim biçimi oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu yapılan işlerle ve dayanışma gösterilen kesimlerle ilgili takımların kurulduğu da görülmektedir. Karşı Lig takımları içerisinde; kooperatiften ve radyodan, dayanışma atölyelerinden, sendikalarda yer alan insanların, Kuzguncuk

Bostanı'nı savunan takımın, mahalle takımlarının, belediye işçilerinin kurmuş olduğu takımın, LGBTİ'li bireylerin kurmuş olduğu takımın, birçok sosyalist örgüt düşüncesinden insanın, veganların, kütüphanecilerin olduğu farklı farklı kesimlerin ortak bir yaşam alanı içerisinde Karış Lig alt kültürünü oluşturmuşlardır.

Karış Lig kültürünün asıl oluştuğu zemin olarak futbol sahasında yapılan pratikleri sunmamızın sebebi ise futbolun popülerliği ve futbol oyun alanının birçok sosyal faaliyet yapmaya elverişli olması, insanları bir araya getiren önemli bir etken olarak görülmüştür. Kalamış Parkı'nda belediyeye ait sosyal tesislerde bir araya gelen insanlar; iş dışı zamanları olan pazar günlerini, spor yaparak sosyal faaliyetlere katılarak ideolojik düşüncelerini paylaşarak duyarlı olduğu konularla ilgili dayanışmak amaçlı etkinliklere katılarak sosyal arkadaşlıklar edinerek bazen park içerisinde piknik yaparak bazen deniz kenarında zaman geçirerek, kısıtlı olan iş dışı zamanlarına birçok etkinliği sığdırmak amacı da güttükleri görülmektedir.

Buraya kadar anlattıklarımızda Karşı Lig ortamının muhalif, direnişçi yönünü vurguladık. Son olarak da alt kültürün içerisinde geldiği sınıf cephesinden uzaklaşmaya başlayarak direnişin sönmeye başladığı bir alan olduğu görülmüştür. Direniş alt kültürü olarak Karşı Lig alt kültürü, sınıfsal dinamiklerin ateşleyicisi olduğu toplumsal hareketlenmenin geliştiği dönemde ve egemen kesimleri ile sınıf eksenli direnç gösteren halk kesimlerinin çatışma zamanlarında oluşturulan özgürlük ortamlarında oluşum gösterebildiği görülmektedir. Karşı Lig alt kültürü, ilk oluşum zamanlarında tarafı olduğu sınıfın çıkarlarını daha çok dillendirirken aradan geçen zamanla sistemin marjinalleştirme, başka kamusal alanlarda kültürün yaşatılmasına izin vermeme, gözetleme ve baskılamasıyla, Karış Lig kültüründe bir kimlik söylemi ve oyuna odaklanma ön plana çıktığı görülmüştür. Karşı Lig alt kültürü insanların genel kültürel yapıda kabul görmeyen kimlikleri, tarzları, kendilerine has yönleri gibi belirginleşen, bir alt gurubu simgeleyen, çağrıştıran, bu şeyleri asıl direnişin önüne koyup, kendi direniş ağlarını yeniden kurup kendilerine has gördükleri şeyleri koruma, güçlendirme yönünde bir direnç biçiminde, alt kültürel formda, direnişi bir yönüyle yaşatmak eğiliminde oldukları fakat bu direnişi sembolik bir direniş biçiminde geliştirdikleri görülmektedir.

İşçi sınıfı içerisinde çıkan Karşı Lig direniş kültürü; egemen ideolojiye, kültüre karşı gerçek bir çatışma biçiminde bir direnme değil, politik bir şekilde sembolik meydan okuma biçiminde bir direnme göstermektedirler.

Sonuç olarak Hebdige'nin belirttiği gibi:

“Kültür, her yönüyle semiyotik değer taşır ve içerisinde en bildik olgular da gösterge olarak görev yapar: doğrudan tecrübeyle kavranamayan kural ve şifrelerin yönettiği iletişim sistemindeki öğeler olarak... O halde bu göstergeler, kendilerini üreten ve yine kendilerinin temsil ettiği toplumsal ilişki kadar muğlaklardır. Başka bir deyişle, her anlamlandırmanın ideolojik bir boyutu bulunmaktadır” (2004, s:20).

Kaynakça

- Acar, M., Demir, Ö., 1992, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Adaklı, G., 2006, Türkiye’de Medya Endüstrisi, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Adorno, T., 2003, “Kültürü Endüstrisini Yeniden Düşünürken”, Çev: Bülent O. Doğan, Cogito Dergisi, (36): ss. 76-85
- Adorno, T. ve Horkeimer, M., 2010, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev: Nihat ve Elif Öztarhan Karadoğan, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Akın, Y., 2005, “Ana Hatlarıyla Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları”, Toplum Bilim Dergisi, (103): ss. 53-92.
- Akşar, T., 2018, “Bu Mali Yapılarla Avrupa Zor!”, <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/mali/110-tugrul-aksar/4290-2018-03-01-09-03-39.html> , Erişim Tarihi, 15.05.2019, Saat: 14:46.
- Aktükün, İ., 2010, “Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları”, Cogito Dergisi, (63): ss. 40-54
- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ., 1994, Popüler Kültür ve İletişim, Ümit Yayınları, Ankara.
- Alkan, H., 2008, Popüler Kültür ve Eğlence Hayatı, Ankara’nın Eğlence Hayatı Üzerine Sosyal-Kültürel Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi.
- Althusser, L., 2003, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev., Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Arık, B., 2004, “Popüler Kültüre Temel Yaklaşımlar”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (19): ss. 327-345.
- Arık, B., İnsan ve Toplumu Bir Arada Düşünmedikçe Popüler Kültürü Tartışamayız. Medya ve Popüler Kültür Eleştirel Bir Yaklaşım, E. Karakoç Derl., Literatürk Yayınları, Konya, 2009.
- Arık, B., 2011, “Raymond Willams”, Kadife Karanlık, Su Yayınları, İstanbul, ss. 117-139.
- Aydın, B. O. ve Solmaz, B., 2012, “Popüler Kültür ve Spor Merkezlerine Yönelik Bir Araştırma”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, (4): ss. 67-82.
- Bakar, H. ve Küçük Durur, E., 2016, “Futbolda Milliyetçilik: 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası Haberlerine Yönelik Söylem Analizi”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt:4, (2), ss. 782-805

- Balibar, E., ve Immanuel, W., 1993, Irk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler, Çev., Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul
- Barthes, R., 1990, Yazı ve Yorum, Çev., Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul
- Barthes, R., 1997, Gösterge Bilimsel Serüven, Çev., S. Rifat ve M. Rifat, 4. Baskı, Kaf Yayınları.
- Batmaz, H., Devecioğlu, S. ve Murathan, T., 2017, “Türkiye’de Futbolun Kurumsal Değişimi”, Spormetre: Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, (15): ss. 47-56.
- Baudrillard, J., 2017, Tüketim Toplumu, Çev., N. Tural, F. Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Belge, M., 1997, Tarihten Güncelliğe, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bennett, T., Popüler ve Popüler Kültür Politikası, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör Derl., Vadi Yayınları, Ankara, 1999.
- Bigsby, C.W.E., Popüler Kültür Politikaları, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör Derl., Vadi Yayınları, Ankara, 1999.
- Birkalan, H., 2010, “Futbolun Cinsiyeti, Futbol Cinselliği: Feminist Bir İmkansızlık Olarak Futbol”, ss: 137-148, Dünya Gözüyle Futbol, Cogito Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, (63).
- Boniface, P., 2007, Futbol ve Küreselleşme, Çev., İsmail Yerguz, NTV Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, E., 2018, Eril Tahakküm, Çev., Bediz Yılmaz, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Brohm, J.M., Halkın Afyonu, Taarruz: Eğlendirerek Hükmetmek Halklara Karşı Kitle Kültürü, Y. Polat, Derl., Heretik Yayınları, Ankara, 2013.
- Canclini, N. G., Kültür ve İktidar Araştırmalarının Durumu, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör Derl., Vadi Yayınları, Ankara, 1999.
- Cawelti, J. G., 1999, Popüler kültür ve Çokkültürcülük, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör Derl., Vadi Yayınları, Ankara, 1999.
- Chomsky, N., 1993, Medya Denetimi: İmediat Bildirgesi, Çev., Şen Süer, Tümgörmeler Yayıncılık.
- Chomsky, N. ve Herman, E. S., 2012, Rızanın İmalatı; Kitle Medyasını Ekonomi Politikası, Çev., E. Abadoğlu, Bgts Yayınları, İstanbul.
- Chomsky, N., 2014, Dilin Mimarisi, Çev., İsa Ekrem Bayırlı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Chomsky, N., ve Herman E. S., Peterson, D. ve Podor, J., 2004, Medyanın Kamuoyu İmalatı, Çev., A., Köymen ve Ark., Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul.

Connell, R.W., 1998, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar; Toplum Kişi ve Cinsel Politika, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Çığ, Ü., 2011, George Gerbner, Kadife Karanlık II, Su Yayınları, İstanbul.

Çoban, B., “Medyanın Milliyetçi Söylemi: Medya, “Öteki” ve Şiddet”, Uluslar Arası Medya ve Siyaset Sempozyumu, ss. 551-562, Ege Üniversitesi, İzmir, 15-17 Kasım, 2007.

Dağlaroğlu, R., 1973, Türkiye’de Futbol Tarihi; 1890-1923, Türk Ticaret Bankası Yayınları.

Demir, V. ve Güler, L., 1995, “Spor ve Medya İlişkisi ve Türkiye’de Spor Medyası”, Marmara İletişim Dergisi, 9, (9): ss. 285-306.

Demirci ve Talimciler, 2015, Şiddet, Şike Medya Kıskaçında Futbol ve Taraftarlık, Literatürk Yayınları, Konya.

Doğan, C., 2008, “Popüler Kültür ve Spor, Sosyoloji Notları Dergisi”, (4-5): ss. 13-21.

Dural, A.B., ve Eseler, B., 2019, “Bir Karşı- Hegemonya Kültürü Olarak Çingene Müziği: ‘Mahcup Red Nota’ları”, Etnomüzikoloji Dergisi, (3): ss. 30-54.

Eliot, T. S., 1987, Kültür Üzerine Düşünceler, Çev., S. Kantırcıoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Elmas, S., 2015, Sporda Profesyonelleşme ve Toplumsal Hareketlilik Türkiye’de Futbol Örneği, Yüksek Lisans Tezi.

Emrence, C., 2005, “Marksizmden Küreselleşme Okuluna Spor Sosyolojisi”, Toplum ve Bilim Dergisi, (103): ss. 93-106.

Engels, F., ve Marks, K., 2015, Komünist Manifesto Hakkında Yazılar, Yordam Yayınları, İstanbul.

Eraslan, P., 1993, “Kitle Toplumu Kültürel Yapısı ve Günümüzün Açıklama Biçimi Olarak Magazin Söylemi”, Marmara İletişim Fakültesi Dergisi, (4): Sayfa: 139-140.

Erdoğan, İ. Popüler Kültür, Kültür Alanında Egemenlik ve Mücadele, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör Derl., Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

Erdoğan İ., 2001, “Popüler Kültürde Gasp ve Popülerin Gayri Meşruluğu”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl 4, (15): ss. 67-99.

Erdoğan, İ., 2002, İletişimi Anlamak, Erk Yayınları, İstanbul.

Falzon, C., 2001, Foucault ve Sosyal Diyalog Parçalanmanın Ötesi, Çev., H. Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

Featherstone, M., 1996, Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, Çev., M. Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Fiske, J., 1996, İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev., Süleyman İrvan, Bilim Sanat Yayınları/Ark, Ankara.

Fiske, J., 2012, Popüler Kültürü Anlamak, Parşömen Yayınları, İstanbul.

Forgacs, D., 2012, Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935, Çev., İ. Yıldız, Dipnot Yayınları, Ankara.

Foucault, M., 1992, Akıl ve Akıl Bozukluğu: Klasik Çağda Deliliğin Tarihi I. Cilt, Çev., M. A. Kılıçbey, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.

Foucault, M., 2015, İktidarın Gözü, Çev., I. Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Gellner, E. 1998, Milliyetçiliğe Bakmak, İletişim Yayınları, İstanbul.

Gennete, G., 2007, Anlatının Söylemi, Çev., F. B. Aydar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Golding, P. ve Murdock, G., 1997, “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”, ss., 49-77, Süleyman İrvan Derl., Ark Yayınlar, Ankara.

Gönenç, E. Ö., 2002, Kitle Kültürü ve Kitle İletişimi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (13): ss. 129-138.

Gramsci, A., 1975, Felsefe ve Politika Sorunları, Çev., A. Cemgil, Payel Yayınları, İstanbul.

Gramsci, A., 2003, Hapishane Defterleri, Çev., A. Cemgil, Belge Yayınları, İstanbul.

Güngör, N., 2016, İletişim Kuram ve Yaklaşımlar, Siyasal Kitapevi, 3. Baskı, Ankara.

Güngör, N., 1990, Arabesk; Sosyokültürel Açından Arabesk Müzik, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Güngör, N., 2018, “Futbol Aşkı Yerine Proje Aşkı”, <https://www.e-psikiyatri.com/futbol-aski-yerine-proje-aski-64399> , 7 Mayıs 2019, 17:00.

Gürel, K. T., Yeni Öte Dünya: Medya, Medya ve Popüler Kültür, E. Karakoç Derl., Literatürk Yayınları, Konya, 2009.

Güvenç, B., 1979, İnsan ve Kültür, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul.

Habermas, J., 2010, Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak, Çev., İ. Aka, Yapıkredi Yayınları, İstanbul.

Hall, S., Popüler Kültür ve Devlet, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör Derl., Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

Hebdige, D., 2004, Alt kültür: Tarzın Anlamı, Çev., S. Nişancı, Babil Yayınlar, İstanbul.
Heywood, A., 2007, Siyasi İdeolojiler, Adres Yayınları, İstanbul.
Hobsbawm, E. J., 1993, 1780'den Günümüze Milletler Ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik", Çev., O. Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Horak, R., ve Reiter, W., Önsöz, ss. 19-24, Futbolda Dolu Dolu Bir Dünya Vardır, Futbol ve Kültürü, T. Bora, R. Horak, ve W. Reiter, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Huizinga, H., 2013, Homo Ludens; Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Hutchinson, J., Milliyetçilik Globalizm ve Medeniyetler Çatışması, 21. Yüzyılda Milliyetçilik, Umut Özkırımlı Derl., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 2008.

İnal, R., 2008, Küreselleşme ve Spor, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

İkiz, M., 2010, "Futbolun Tarihsel Gelişimi", Futbol Ekonomisi ve Endüstriyel Futbol, <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/126-mete-ikiz/247-futbolun-tairhsel-gelisimi.html>, Ulaşım Tarihi, 20.05.2019, Saat: 11:10

Jenks, C., 2007, Alt kültür: Toplumsalın Parçalanışı, Çev., Nihat Demirkol, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Karataş, Özgür., 2014, "Türkiye'de Futbol ve Siyaset İlişkisi", İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Sosyal Bilimler Dergisi, (2): ss. 39-47.

Kellner, D., 2010, Medya Gösterisi, Çev., Z. Paşalı, Açılımkitap Yayınlar, İstanbul.

Kellner, D., 2016, Kültürel Marksizm ve Kültürel Çalışmalar, Çev., F. Tezcan, ETHOS: Dialogues İn Philosophy and Sosial Sciences, Cilt: 9, No:2: ss. 132-151.

Kılıç, E., 2006, Politik Goller Futbol ve Siyaset, Güncel Yayıncılık, İstanbul.

Lefebvre, H., 1998, Modern Dünyada Gündelik Hayat, Çev., I. Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul.

Marcuse, H., 1968, Tek Boyutlu İnsan, Çev., Seçkin Çağan, Mam Yayınları, İzmir.

Marcuse, H., 1991, Karşıdevrim ve Başkaldırı, Çev., G. Koca, ve V. Ersoy, Ara Yayıncılık.

Mcluhan, M., 2001, Gutenberg Galaksisi; Tipografik İnsanın Oluşumu, Çev., Gül Ç. Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

McRobbie, A., 1999, Postmodernizm Popüler Kültür,  ev., Almila  zbek, Sarmal Yayınevi, Ankara.

Morley, D., ve Robins, K., 1997, Kimlik Mekanları,  ev., Emrehan Zeybeko lu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Mutlu, E., 1995, İletişim S zl  , Ark Yayınlar, II. Basım, Ankara.

Mutlu, E., 2001, Popüler Kültürü Eleştirmek, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl 4, (15): ss. 11-43.

Oktay, A., 1994, Türkiye’de Popüler Kültür, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ongan, T. H., ve Demiröz, D. M., 2010, Akademik Futbol: Futbolda Rekabet- Başarı İlişkisi, Hiperlink Yayınları, İstanbul.

Orkuno lu, Y., 2018, Marksizm, Miliyet ilik ve Demokratik Ulus, İletişim Yayınları, İstanbul.

Özer,  ., 2017, “Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”, Marmara İletişim Dergisi, (27): 1-19.

 zkırımlı, U., 1999, Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, Sarmal Yayınevi, Ankara.

Parekh, B., 2002,  ok K lt rl l    Yeniden D  nmek, Phoenix Yayınları, Ankara.

Real, M., 1999, Marksizm ve Popüler Kültür: Kültürel Eleştirinin Keskin Ucu, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör Derl., Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

Rigel, N., 1994, “Sus” Oy Geliyor. Siyasi İletişimde “Konuşmadan Konuştur” Yöntemi, Marmara İletişim Dergisi, (7): ss. 246-246.

Rojek, C., 2003, Şöhret, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Schudson, M., 1999, Popüler Kültürün Yeni Gerçekliği: Akademik Bilinç ve Duyarlılık, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör Derl., Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

Scott, J.C., 1995, Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar,  ev., Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sert, M., 2000, Gol Atan Galip Futbola Sosyolojik Bir Bakış, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Smith, A. D., 1994, Milli Kimlik,  ev., B. S. Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.

Şentürk, Ü., 2007, “Popüler Bir Kültür Örneği Olarak Futbol”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilmeler Dergisi, Cilt: 31, No: 1: ss. 25-41.

Talimciler, A., 2008, “Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol”, İletişim Kuram ve Araştırmalar Dergisi, (26): ss. 89-114.

Talimciler, A., 2010, Sporun Sosyolojisi ve Sosyolojinin Sporu, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Talimciler, A., 2010, “Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Futbolun Türkiye’de Son 25 Yılı”, <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/259-ahmet-talimciler/1043-br-merulaturma-araci-olarak-futbolun-tuerkyede-son-25-yili.html>, Erişim: 06.04.2019.

Talimciler, A., “2012, “Toplumsal Yapı ve Değişim Ekseninde Türkiye’de Spor/Futbol: 1920-2012”, ss. 425-455, 1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim, F. Alpkaya, ve B. Duru, Derl., Ankara: Phoenix Yayınevi, Ankara.

Trifonas, P.P., 2004, Umberto Eco ve Futbol, Çev., Derya Kömürcü, Everest Yayınları, İstanbul.

Tylor, E.B., 1958, The Origins Of Culture, Blackwell Oxford Publications, New York.

Ulus, S., 2007, “Sporda/Futbolda Şiddet ve Kışkırtılan Milliyetçilik”, Marmara İletişim Dergisi, Cilt 12, (12): ss. 213-239

Yaylagül, L., 2009, “Popüler Kültür ve İkonları: İbrahim Tatlıses Örneği”, Medya ve Popüler Kültüre Eleştirel Bir Yaklaşım, E. Karakoç Derl., Literatürk Yayınları, Konya.

Vassaf, G., 1996, Cehenneme Övgü: Gündelik Hayatta Totalitarizm, Ayrıntı Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

Wolf, R., 2015, Futbolda Dolu Dolu Bir Dünya Vardır, Futbol ve Kültürü, Tanıl Bora ve ark., İletişim Yayınları, ss. 19-20.

Williams, R., 1993, Kültür, İletişim Yayınları, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

Ajanspor, 2018, “Kulüplerin Kasası Dolacak! Galibiyet Başına Servet!”, <https://ajansspor.com/haber/kuluplerin-kasasi-dolacak-galibiyet-basina-servet-261687#9>, Erişim, 15.05.2019, Saat: 14:50.

Bianet Bağımsız İletişim Ağı, 22 Ekim, 2013, “Don Kışot Yel değirmeni’ni İşgal Etti”, <https://bianet.org/bianet/toplum/150716-don-kisot-yeldegirmeni-ni-isgal-etti>, Erişim Tarihi, 04.04.2019.

Habertürk Gazetisi İnternet Sitesi, “Başbakan ‘Hat-Trick’ Yaptı”, Başlığıyla Yayınlanan Spor Haberi, 26 Temmuz 2014, 23:33- Güncelleme: 28 Temmuz 2014, 04:27 <https://www.haberturk.com/spor/futbol/haber/974241-basbakan-hat-trick-yapti>

İleri Haber, 16.03.2019, <https://ilerihaber.org/icerik/karsi-lig-nereden-nereye-94988.html>, Erişim: 05.05.2019, Saat: 20:05

